

TAR KÁROLY

ILLEMSZÓTÁR

TARTALOM

ELŐSZÓ

ILLEMSZÓTÁR

ILLEMKÓDEX

HÁROM ÉS FÉL ÉVSZÁZADDAL EZELEŐTT

Apáczai Csere János (1625-1659): Az embernek magaviseeléséről

HÁROM ÉVSZÁZADDAL EZELEŐTT

Mikes Kelemen: Az idő eltöltésének módja c. könyvéből

Pápai Páriz Ferenc (1649-1716): Békességet magamnak, másoknak

Pápai Páriz Ferenc: Pax Aulae

Apor Péter (1676-1750): Levélírásról, szitkozódásról, alázatosságról, alázatosságról

KÉT ÉS FÉL ÉVSZÁZADDAL EZELEŐTT

Rettegi György (1718-1784): Emlékezetre méltó dolgok

KÉT ÉVSZÁZADDAL EZELEŐTT

Köteles Sámuel (1770-1832): Az erkölcsi filozófiának eleji

MÁSFÉL ÉVSZÁZADDAL EZELEŐTT

Kövári László (1819-1907): Magyar családi s közéleti viseletek
és szokások a nemzeti fejedelmek korából

SZÁZADUNK ELEJÉN

Polgári illemkódexekből

HETVEN ÉVVEL EZELEŐTT

Récsei Ede: Régi írás régebbi illemről

FÉLSZÁZ ÉVVEL EZELEŐTT

Dorothea Brande: Nyitott szemmel

NAPJAINKBAN

Tordai Zádor: A felelősség

UTÓSZÓ

az illendőséghez

© Tar Károly

ISBN 973-976623.

Erdélyi Híradó
Lap- és Könyvkiadó
Kolozsvár

Unokámnak, T. B. Benjáminnak

Köszönöm Sőni Pálné - egykori kollégámnak és „testvéremnek” az elszakadásban - biztatását és anyagi támogatását, amely nélkül ez a könyv sem jelenhetett volna meg.

t. k.

ELŐSZÓ

Az illem nem dogma, hanem az ésszerűséget követő, az emberi kapcsolatokból kikövetkeztethető hasznos szabályok sokasága.

Az illemtan új, sűrített formája az illemszótár.

Nemcsak tömör eligazításaival, áttekinthetőségével korszerű, hanem szellemében is, amellyel az illemszabályok örökös átértékelésére, megújítására és megfogalmazására serkenti az olvasót. Sokan az életből lesik el, hol, miként illik viselkedni helyesen, és próbálnak magatartásuk szögletességeiből egyet-mást lecsiszolni. Az illemszabályok mindig is változtak, tökéletesedtek, korszerűsödtek. Ebből a folyamatból könnyen leszűrhető a tanulság: minden megszívlelendő viselkedési szabály kiindulópontja a jóérzés, a tapintat, az erkölcs. Az emberek közötti kapcsolatok javításának folyamatában divatos változások és változtatások úgy alakítanak az illemszabályokon, hogy az egyéni szabadság ne csorbuljon, és a természetesség uralkodjék a közösségenként, tájegységenként és országonként kialakult szokásokban.

*Viselkedését minden ember maga szabályozza az általa elfogadott és tiszteletben tartott erkölcsi normák szerint. Ezért szükséges, hogy ne csak elfogadjunk bizonyos illemszabályokat, hanem érzékenységünket és a másokkal szembeni magatartásunkat tökéletesítve időnként átfogalmazzuk, bővítsük, javítsuk őket. Erre kíván ösztönözni mindenkit az illem fontosabb tudnivalóinak nagy részét magában foglaló - a teljességre inkább csak ösztönző - **illemszótárunk**.*

Persze, nincs vadonatúj illem. Minden szabály - még ha a meglévők tagadása is - valamilyen folytatás. Minden illemtannal foglalkozó könyv viselkedésünk követhető szabályainak ismételése és ugyanakkor vidám búcsúzás a meghaladott szabályoktól. A mellékletben közreadott, többnyire az erdélyiek viselkedését leíró különféle munkákból kialakított illemkódex célja az, hogy az előttünk járók szokásaiból merítve az olvasó a „maga képére” és a holnapi igényeknek megfelelően bővíthesse illemszótárát. Némi ismerettel és sok-sok jóérzéssel minden illetlenség könnyen elkerülhető. Az olvasó szíves közreműködésével ebben kíván segítséget nyújtani könyvünk. Számítunk arra, hogy a hagyomány, a célszerűség és a jó ízlés érvényre juttatásával az olvasó gondolatban tovább írja, gyarapítja, betartja és terjeszti mindazt, ami illik és a helyes emberi magatartást szolgálja.

A szerző

ILLEMSZÓTÁR

A

abszolút illemszabályok - A viselkedés ésszerűségének és szépségének az önzetlenség után következő követelménye a helyzethez illő célszerűség. Ennek jegyében jönnek létre az olyan abszolút illemszabályok, mint például az, hogy a valahonnan kifelé jövőknek a befelé tartókkal szemben előnyük van, hiszen helyet adnak át; a terhet cipelő elől kitér a teher nélkül haladó, a hegyre felfelé igyekvőnek előnyt ad a lefelé tartó; a sorban az áll elől, aki hamarabb érkezett stb.

abnormális - Rendellenes, különös viselkedés: olykor megbotránkoztató, megmosolyogtató, és a több mint megszokottat valami okból megtagadó magatartás, a társadalmi normáktól való súlyos eltérés, kirívó különködés, hóbort. Primitívság, beteges hajlam eredménye.

adomány - Akinek van, adjon másnak is. Nemcsak szükséges és ildomos ez, hanem jóleső érzés, érdemes gyakorolni. Ha kivagyiságból, környezetünk bámulatára tesszük, visszatetszést kelt, csúnya viselkedésnek számít.

affektál - Mesterkéltén viselkedik, szenveleg, kényeskedik, modoros, túlzottan finomkodó: sajnálatot, mosolyt, olykor utálatot vált ki. Leginkább utánzással gyógyítják, tükröképét látva az affektáló szégyelli magát és valószínűleg igyekszik megváltozni.

ágál - Beszéd közben hadonászik, hevesen gyözködik, pedig nem erővel (színészkedéssel), hanem észokokkal inkább célt érne. A halkan kimondott okos igazságok meggyőző hatása minden ilyesminél nagyobb.

agybaj - Nagy baj az agybaj! - mondjuk arra, aki ostobán viselkedik. Amikor hiányzik belőlünk a jóézés és az ésszerűség jeleit sem tapasztaljuk viselkedésünkön, joggal tartanak illetlennek. Nem tévesztendő össze a valóságos agybajjal, betegséggel.

agyonhallgat - Amikor valamilyen ártó céllal következetesen nem említenek valamit vagy valakit, az igazság ellen vétnek. Tudnunk kell, hogy amint tárgyilagosságunk csődöt mond, részrehajlók vagyunk és önzők, ezzel elsősorban magunkat kicsinyítjük. Még nagy elmékkal, a híres emberekkel is előfordul, hogy *embernek* parányiak. Irodalmi körökben nálunk is felvett sunyi szokás, amely abból a hiedelemből táplálkozik, ha nem beszélünk valamiről vagy valakiről, az nincs. A klikkezők mindennapi fegyvere, a tolerancia palástjával borítva nagylelkűségnek állítják be önmegnyugtatásul az elkövetők.

ajakpirosító - ajakrúzs. Pirosból is megárt a sok. Ha rossz minőségű, tapadós-olvadás, a kívánt hatás ellenkezőjét érzük el vele: ízléstelen, tehát utálatos.

ajándék - Ajándékot vinni soha, sehova nem kötelező. De az év minden napjára jut egy névnap, aztán van születésnap, házassági évforduló, eljegyzés, esküvő, ballagás, népi ünnepek stb. Az ajándékozás nem anyagi kérdés, de tudnunk kell, hogy kinek mit illik ajándékozni. A gondolkodás nélkül vásárolt ajándékkal könnyen kényelmetlen helyzetbe hozhatjuk a megajándékozottat. Ne vigyünk cukorkát, csokoládét cukorbetegnek, cigarettát annak, aki nemrég szokott le a dohányzásról, hanglemezt, akinek nincs lemezjátszója, bicegő embernek görkorcsolyát, félős kisgyermeknek ijesztően pukkanó riasztópisztolyt, akasztott ember házába kötelet. Személyi tárgyat, ruházatot, fehérneműt csak családtagnak ajándékozzunk. Az ajándék szép csomagolása figyelmesség. A leggyakoribb ajándék a virág, az ital és a könyv. Aki virágot kap ajándékba, csomagolja ki, tegye vázába, vízbe. Az ajándékba kapott italt nem illik eltenni, más alkalomra tartogatni. Használt tárgyat, nekünk dedikált könyvet ne ajándékozzunk senkinek. Az ajándéknak nincs ára, illetlenség kérdezősködni felőle, lebecsülni vagy kérkedni értékével.

Azt, amit „figyelmességként” csúszópénz helyett adunk, nem nevezhetjük ajándéknak, mert lekenyerezés, megvesztegetés, elvtelen befolyásolás a célja. Régi illemszabályok szerint ezt vissza kell küldenünk. Aki elvárja az „ajándékot”, attól hiába várjuk, hogy megsértődjék emiatt. A megvesztegetés olykor járvánnyá fajul.

Jóléti államokban baráti összejöveteleken és különféle alkalmakkor is szokásos valamiféle apró ajándékot adni. Például kis doboz cukorkát, egyetlen szem csokoládét, amelyhez *Kellemes napot!* vagy *Jó éjszakát!* stb. feliratú díszkártyát mellékelünk. Mindenféle ajándékot, minden alkalomra, szépen becsomagolva - Nyugaton ezt külön művészetté fejlesztették - illik küldeni vagy átadni. Elfogadott szabály, hogy az ajándékozás örömet nyújtó szertartásaihoz alkalmazkodni jó, kellemes és kivétel nélkül mindenkinek ajánlatos.

Tanuljunk a japánoktól, akik szerényen lekicsinylik saját ajándékaikat, amikor pedig maguk kapnak, szabadkoznak, miután elfogadták, több alkalommal hálálkodnak és dicsérik az ajándékozót. Nálunk inkább lekicsinylik, minimalizálják az ajándékot, mert a szokásos hátsó gondolatok sugallatára, az értékes ajándékot hasonlóval vagy még értékesebbel „kötelező” viszonozni. A japánok nem bontják ki az ajándékozó jelenlétében az ajándéksomagot, hogy ezzel is elkerüljék az esetleges zavarba ejtő helyzeteket. Náluk is a kicsi, de ötletes ajándéknak nagyobb a sikere, mint a nagyak és az értékesnek.

ajándékkönyv - A könyv a legszebb ajándék. A következő évezredben ez az örökérvényűnek tekinthető megállapítás is korszerűsödhet. Olvasásigényünk - a jelenlegi szomorú tapasztalatok ellenére - talán még sokáig fennmarad.

ajándékozás öröme - Kettős öröm: az ajándékozó és a megajándékozott öröme. Nem illik az ajándékozás örömét elrontani. Ezért - a japán szokástól eltérően - a kapott ajándékot illik azonnal kicsomagolni és megköszönni. Ha nem személyesen adták át, akkor telefonon vagy levélben mondjunk köszönetet.

ajnároz - A dédelgetésnek, a kényeztetésnek is kell legyen határa. Ha túlhaladjuk ezt a határt, ártunk annak, akit ajnározunk. Illendőség kell ehhez is. Az ajnározás igazságérzetünket csorbítja, jó ízlésünkkel ellenkezik. A szűkszavú dicséret mindenképpen hatásosabb, elviselhetőbb, célravezetőbb is.

ájtatoskodás - Szentelkedő viselkedés. Túlzás, melyet joggal megszól a jóérzésű ember. A hitbuzgalom elsősorban belső lelki cselekvés, a külsőségeket, ceremóniákat kedvelők elmélyültsége magától értetődően megkérdőjelezhető.

akadékoskodás - A túlzottan kicsinyeskedő aggályoskodóra úgy tekintünk, mint akinek hiányzik valamije. Bátorsága, világos észjárása, gyors döntőképesége? Ez előbb-utóbb kiderül. Ha az akadékoskodó idejében nem fedezi fel hibáját, és nem javítja ki - magára marad.

akarat - Az akarathoz tudatosság és erő szükséges. A határozatlanság és akaratgyengeség komoly viselkedéshiba. Egy vállalat igazgatója a következő feliratot helyezte fogadószobájának falára: *Ha valaki el akar végezni valamit, cselekszik, ha nem, akkor száz okot is talál arra, hogy miért nem lehet.*

akaratos - Nem erős akaratú embert jelöl, hanem a valamihez szeszélyesen ragaszkodót. Az ilyen viselkedés több mint illetlen, mert semmibe veszi mások véleményét, tehát az akaratos nem józanul, nem logikusan gondolkodni képes egyén.

Az akaratosból lesz az akarnok. Ennek a „betegségnek” a jelei: makacsság, önzés, törtetés. Mindenképpen kezelésre szoruló ember az ilyen. Régen a makacsot már gyermekkorában atyai-anyai pofonokkal próbálták gyógyítani. Felnőttkorban, ha nem adjuk még idejében kíméletlen önelemzésre és illemgyógyászatra a fejünk, ezek a pofonok fájdalmasabbak lehetnek.

alacsonyrendű - A társadalmi tagozódásban még mindig megkülönböztetik az embereket származásuk szerint is. Vannak és lesznek szegények és gazdagok. Pedig az ésszerű megkülönböztetés mértéke: a becsület, a tudás, a magatartás kellene hogy legyen. Nálunk ez különösen fontos, hiszen a magyarságnak egykor jól megkülönböztethetően becsület értéke volt.

aláírás - Művelt ember mindig egyformán - nem bonyolultan és cikornyásan, hanem olvashatóan - írja alá a nevét. Magánlevelet is tanácsos teljes névvel aláírni. A csak keresztnévvel aláírt levélből néha nehezen derül ki, hogy ki a levél írója. Névtelen levelet írni becstelenség, még akkor is, ha tartalma igaz.

alázat - A szerénység régi megfelelője. A mai ember szemében alantas vonásnak tűnik, a meghunyászkodás és a gyávaság képzetével társítjuk. Egykor az inkvizítorok egyforma ellenszenvvel fogadták a túlzott alázatot és a túlzott önérzetet. Az alázatban félelmetes erő rejlik. Aki ki tud magából irtani minden hiúságot, lelkileg sebezhetetlenné válik.

albérlő - Tudnia kell, hogy a szoba, amelyben lakik, más ember (a bérlő) otthonának része. Úgy kell ott viselkednie, hogy ne bontsa meg ennek az otthonnak a rendjét. Az albérlő tulajdonképpen a főbérlő vendége, úgy kell viselkednie, ahogy vendéghez illik. Nem használhatja engedély nélkül a főbérlő holmiját, telefonját stb., őrizze meg a tisztaságot a lakásban, tartson rendet a maga szobájában. Ne járkáljon hiányos öltözékben a lakásban, főleg akkor, amikor a lakástulajdonos vendéget fogad. Gondoljon arra, hogy a tulajdonos - még ha borsos árat is kér ezért - megosztja vele saját otthonát.

aljasság - Sokan gátlástalanul rossz szándékúak, gonoszok, hitványak. Például: az, aki gépkocsijában elvisz valahova egy nőt és annak védtelenségét útközben kihasználja, nem illetlenséget követ el, hanem aljasságot.

angol illem - A hivatalos megszólítás Mr. (mister) úr, Mrs. (misiz) asszony. A Ms. (miz) családi állapotot nem feltüntető női megszólítás. Az illető rangját is megemlíthetjük. Tartsuk be az emberek közötti tisztességes távolságot. Ha nem akarunk feltűnni, vigyünk magunkkal fekete esernyőt. Tanúsítsunk tiszteletet a „királyi család” iránt, ne tegyünk fel az angoloknak személyes jellegű kérdéseket, és ne csodálkozzunk. Ajánlatos az angol „hidegvér” is.

arab illem - Viseljük el, hogy az arabok igen közel szeretnek állni beszélgető társukhoz. Nem szabad érdeklődnünk arab ismerősünk családja felől. Vigyáznunk kell, nehogy megsértsük büszkeségüket. Ne mutogassunk, ne intessünk senkinek. A lábunkat úgy kell a talajon tartanunk, hogy talpunk ne látszódjék. Étkezésnél használjuk a jobb kezünket, a balnak az arabok a tisztátalan feladatokat adják. Ha étellel, itallal kínálnak, ne utasítsuk vissza, amit bírnak, együnk meg. A nők illendőségből végtagjaikat betakarják, a régimódiak az arcukat is elfedik.

asztal - Az asztal sok mindenre való, csak arra nem, hogy rákönyökljünk.

asztalbontás - Nem a vendég kezdeményezi. Csak akkor kelhetünk fel az asztal mellől, amikor a háziasszony felállt, vagy felszólította az asztalnál ülőket az asztalbontásra. Vendéglőben is a nő ad jelt az asztalbontásra és a távozásra.

ausztrál illem - A rendkívül meleg éghajlat következtében kényelmesen öltöznek, amely nem számít illetlenségnek, és fesztelen viselkedésük mindenben demokratikus.

autóbusz-illem - A felszállás általában gyurakodás, lökdösődés közepette történik. Pedig segíteni illene az idősebbeket, a gyengébbeket, a gyerekeket, a nőket. Ez prédikációkban jól hangzik, a gyakorlatban is jól mutatna. Aki nem látott még ilyet, annak is tudnia kell, hogy bizony van ilyen a civilizált országokban. Csakhogy ott gyerekkortól ezt gyakorolják, és nem a lökdösődést. Nyilván azért nem kell lökdösődniük, mert az autóbusz pontosan jár és pontosan

kiszámítják, milyen időközökben jön ahhoz, hogy lehetőleg ne legyen zsúfolt. Addig is, amíg ez nálunk is így lesz, mielőtt feltolakodnánk a buszra, várjuk meg, amíg leszállnak az utasok. Ugyanis övék az elsőbbség, hiszen Arkhimédész óta sejtjük: minden buszba mártott utazóközönség annyit veszít súlyából, ahány utast leengedünk (nem kiszorítunk) a járműről. Préselnek a buszban? Nincs mit tennünk, még így is illik illedelmesen viselkednünk. Csak mosolyognunk lehet azon a régi illemszabályon, miszerint a fiatalnak át kell engednie ülőhelyét az idősebbeknek, a férfiaknak előzékenykedniük kell a nőkkel szemben; nem szabad beleolvasnunk a mások újságjába, könyvébe, nem illik kihallgatni mások beszélgetését stb. Közben az utasok fuldokolnak a degeszre tömött buszban, és oly némák, akár a „heringek”. Fogózkodunk sem igen kell. Mesélik, hogy Tokióban csúcsforgalmi időben „gyömöszölő” embereket alkalmaznak a metróban, akik szabályosan bepréselik az embereket a kocsiba, és ezért senki sem sértődik meg. Valószínűleg az autóbuszoknál ez nem szokásos, mert ezek utas számát gyári utasítás szabályozza, és ezt többi más okos szabállyal együtt a civilizált országokban be is tartják. Svédországban busz feliratok dicsérik Arisztotelész zsenialitását, aki az első közös utazásra alkalmas járművet megtervezte. Ha kényelmes, valóban nagyszerű minden együttutazás.

autós - Nem az utak királya vagy császára, bár sok vezető annak képzei magát. Mégpedig nem valamiféle jószágos fenségnek, hanem csak olyannak, akinek minden gorombaság megengedett. A gépkocsi kormányánál ülők gyakran szidják a gyalogosokat, az előttük, mellettük és mögöttük haladó kocsit vezetőjét, és még a rendőrt is lehülyézik. Az előbbieket kieresztett nagy hangon, az utóbbiakat úgy, hogy lehetőleg ne hallják. Vannak tolakodó, dudáló, kezüket rázó, öklüket mutogató, vicsorító, pulykavörös, agresszív vezetők. Miattuk osztják az emberiséget három csoportba: *Vannak jó emberek, rossz emberek és sofőrök!* Az senkit ne tévesszen meg, hogy Nyugatról behozott szokás szerint egyesek „úr-vezető”-nek hiszik maguk.

autóstop - Valakit segíteni, valakinek szívességet tenni szép és illedelmes dolog. A kocsit megállító segítséget kérőt illik észrevenni. Annak, aki stoppol, viszont illik tudnia, hogy a gépkocsi nem állhat meg ott, ahol tilos, ahol forgalmi akadályt képezne a kocsit. Kanyarban például hiába integetünk, nem valószínű, hogy megáll valaki. Különben egyre kevesebben kockáztatnak azzal, hogy gépkocsijukba idegent ültetnek. Sok nálunk a nincstelen, a munkanélküli, a csavargó és az olyan, akinek már minden mindegy, sok jót nem várhat tőlük az ember. Ezért aztán az autóstopos ne számítson jótéteményre. Ha fel is veszi valaki, nem a szép szeméért - kivételek erősítik a szabályt - teszi, hanem a pénzéért, amit az üzemanyagkiadása pótlásába - ebben a sanyarú világban talán nem egészen jogtalanul - elvár. Ha már fölvelt egy autós, viselkedjünk szerényen, ne akarjuk mindenáron szórakoztatni, ne zavarjuk rádiózással, dohányzással, ne szóljunk bele a vezetésbe, ne oktassuk ki, mit hogyan kell jobban tennie, de segítsünk, amikor bajba jut, kereket cserél, benzint tölt, kocsit mos.

Á

ágy - A bevetetlen ágy nem idegenek számára való látvány. Vendéget fogadni olyan szobában, ahol vetetlen ágy van, illetlenség.

álszemérem - Érdekes, hogy az oktanul szemérmeskedők általában elviselik az erotikus giccsset, a mehökkentő nemi vonatkozásokat tartalmazó szövegeket is. Mindenben a természetet kell követnünk. A művészetben az erotikus témát a magas színvonal jellemzi.

ápolatlanság - Semmilyen divatos ruhadarab, parfüm, szagtalanító szer nem takarhatja el az ápolatlanságot. A piszkos nyak, köröm, az izzadságszag, a dohánybűz, a zsíros arcbőr, a borotvátatlanság, a romlott fogak szaga visszataszító. A víz, a szappan, a fogkefe, a ruhakefe és egyéb ápolószerek és eszközök ma már hozzáférhetők. A középkorban fehéreneműt is ritkán váltottak az emberek, az egész testre kiterjedő mosdás csak a 18. században vált szokássá. Férfi és nő egyaránt adjon magára, otthon se járkáljon pizsamában, pongyolában, ügyeljen arra, hogy ne legyen illúzióromboló. Ápolatlan kéz, láb, fog, haj - nem anyagiak függvénye.

ápol - Az ápol ember rokonszenves, és bizalmat ébreszt. (Az ápolatlanra ennek ellenkezője érvényes.) Mi szükséges ehhez? Víz és szappan. Törülköző, fogkefe, fogkrém, fésű, borotválkozó szerszám, nőknél némi kozmetikai szer. Általában mindez könnyen beszerezhető. De mindennél fontosabb: a beidegződött szokás. Aki nem szokta meg a naponkénti többszörös mosdást, a borotválkozást, az önápolást - az rendetlen, rossz szagú, csúnya, sőt visszataszító. A tisztaság nemcsak fél egészség, hanem szépség is.

ásítás - Udvariatlanság. Társalgás közben nem illik ásítani. Ha elkerülhetetlen, tegyük kezünket a szánk elé és kérjünk bocsánatot. (Ne elnézést, mert ez utólag képtelenség.) Az ásítási ingert is le lehet küzdeni, lehet csukott szájjal is ásítani.

B

babona - Nem illetlenség, hanem butaság. Nem szabad másokra rákényszeríteni. A tizenhármasság, a kéményseprő, a fekete macska és egyéb babona sem szerencsét, sem szerencsétlenséget nem jelent. Örömpótlóként vagy félelemkeltőnek használni felesleges.

babrálás - Szoktasd le magad arról, hogy beszélgetés közben valakinek (vagy saját magadnak) a ruhagombját, ruháját, táskáját és egyéb holmiját babráld. Parancsolj a kezeknek. Ne simogasd minduntalan az állandó, a hajad, hajtincsed, ne kapard képzelt vagy valódi pattanásodat, ne piszkáld folyton a körmöd, ne pödörd a bajszod, ne rágd a körmöd, mert sajnálni fognak idegállapotodért. És különben is: roppant idegesítő annak, aki látja.

banda - Nem társaság. Tagjai elvesztik az ellenőrzést maguk fölött: hangoskodnak, lökdösődnek, hahotáznak, füttyülnek, örvénynek, visítanak gátlástalanul, felelőtlenül. Tehát nagyon illetlenek.

bankett - Valakinek a tiszteletére vagy valamilyen esemény alkalmából rendezett ebéd, vacsora, ünnepi lakoma, fogadás, amelyre délután és az este folyamán is sor kerülhet.

bál - Régen nagyobb szabású táncmulatság, ahol tánc közben nem volt egyenjogúság: a férfi vezette kiválasztott partnernőjét. Az akkori ílelem azt is előírta, hogy a férfi, aki nem egyedül, hanem társaságával ment a bálba, köteles volt a társaságához tartozó minden nőt táncra kérni. A hölgyválasz tréfás jellegű, ritka báli epizód volt.

baráti kölcsön - Baráttól illel kölcsön kérni. Visszautasítani nem illel, csak abban az esetben, ha a kölcsönkérő már megszegte egyszer-kétszer a tartozás visszafizetésének szabályait. Ez legtoábbszor egyben a barátság végét is jelentheti.

becstelen látogató - Ha a látogató szándéka nem becsületes, nem feltétlenül kötelező számunkra az udvariasság. Nyugodtan kirúghatjuk a lakásunkból. Ennek legegyszerűbb változata, hogy megkérjük, távozzék. Ajtót nyitunk neki és esetleg felsegítjük a kabátját. Erőszakoskodókkal szemben, jó, ha segítséget hívunk. Magunknak is illel segíteni a másoknál alkalmatlankodókkal szemben.

becsületsértés - Bírószági eljárást vonhat maga után. Ha nem irtóznánk a hosszas és nyilvános eljárástól, bizonyára sűrűn felkeresnénk ilyen panaszunkkal a törvénytörőket. Sokszor lehülyézik, egymás jó édesanyját szidják, és még rengetegféle módon sértegetik egymást úton útfélen az emberek. Mi a teendő? A párbajozás ideje már rég lejárt. Próbáljuk a sértegetőt jobb belátásra, ha már elkövette a sértegetést, bocsánatkérésre bírni. Ha nem megy, forduljunk munkaközösségünkhöz, valamely közösségi szervezethez, amelynek a sértegetővel együtt tagja vagyunk, és ne hagyjuk annyiban a dolgot, mert a napjainkban elharapódzó becsületsértést csakis szigorú felelősségre vonással lehet megállítani.

Behínia - Szatmári Sándor Utazás Kazokiniában című utópisztikusszatirikus regényében az az országész, ahol behínek laknak. Illemszabályaik szerint nyilvánosan enni szégyen, szükségleteik elvégzése természetes dolog, nincs mit szégyellni ezen. Az érzelemmentes, ésszerű természetesség hívei, a miénkhez képest fordított logika szerint nyugodtan felborítják az őszinteség és a tapintat egyensúlyát. Ha erre kellőképpen nem vigyázunk, időnként mi magunk is könnyen Behíniában találhatjuk magunk.

beismerés - Ha rájössz, hogy vitatársadnak van igaza valamiben, ne tétovázz, feltétlenül ismerd el. Emiatt nemhogy lenézzenek, hanem éppen ellenkezőleg, nagyra értékelnek majd. Az, aki mások nyilvánvaló igazságait lekicsinyli vagy elkomolytalankodja, és a beismerést nem sokra becsüli - gyenge, gyáva ember.

beleszól - Először is mérlegelnünk kell, hogy meddig terjed a beleszólási jogunk. Mások családi ügyeibe, öltözködésébe, étkezési és egyéb szokásába nem szólhatunk bele. Másodszor pedig ügyelnünk kell beleszólásunk mikéntjére. A legintimebb ügyekben is adhatunk tanácsot, a legbensőségesebb ügyben is nyújthatunk valakinek segítséget, ha megtaláljuk a módját annak, hogy eljusson értelméhez ajánlásaink lényege és óhajunk: javaslatunkkal az illető érdekét kívánjuk szolgálni. Minden beleavatkozás a mások dolgába, ha parancs: visszatetszést szül, ha kérés, kényelmetlen, de ha együttérző tanács, megfontolásra ajánlott javaslat, akkor: baráti segítség.

belevág - Illetlenség közbeszólással letácsolni vitatársunkat, félbeszakítani okfejtését, mondanivalóját. Türelemmel várnunk kell sorunkra, amikor magunk is „letehetjük a garast”, szóhoz jutunk, hogy ellenérveinket felsorakoztatva védjük a magunk igazát és meggyőzzük álláspontunk helyességéről. A mindegyre félbeszakított társalgás féligazságokat terem, elveszünk a részletkérdésekben, végül is nem vezethet megegyezésre, hanem civakodásra, egymás túlkiabálásához. Ezért a sűrű figyelmeztetés: „Ne szólj közbe, hallgass végig!” Minden közbeszólás előtt jusson eszünkbe a világ összes országában ismert, de ritkán megfogadott kipróbált igazság: „Hallgatni arany.”

belezavar - Aki beleszól, belevág a mások szavába, ha tudatlanul teszi, illemtelen, ha tudatosan követi el, akkor alávaló, hiszen megakadályozza a közös igazságon alapuló megértést. Cselekedjük ennek ellenkezőjét, próbáljuk a mások okfejtésébe beigazodva követni a tisztázandó gondolatot. Így minden vitánk előre vivő, és igazán termékeny gondolatcserévé alakulhat. A belezavarodott embert illik kisegíteni kellemetlen helyzetéből. Ha valóban figyeltünk rá, ez nem lesz nehéz, és valószínűleg hálája sem marad el.

belibben - Könnyed léptekkel bemenni valahova, megnyerő kezdetet jelenthet. Gondtalanság, kiegyensúlyozottság, biztonságérzet árad az ilyen nőből és férfiből. Alkalomadtán élhetünk ezzel a viselkedéssel. De ne próbáljunk belibbenni gyászoló családhoz, templomba, tudományos értekezletre vagy munkahelyünkre későként.

bélyeg - Az előírtnál kisebb értékű bélyeggel levelet küldeni illemtelen. Figyelmes levelező - különösen, amikor külföldre küld levelet - igyekszik szép bélyeget ragasztani a borítékra. Magánlevélhez válaszbélyeget mellékelni sértés.

bemocskol - Beszennyezni, meggyalázni, szóval bemocskolni nálunk, az emberien helyes viselkedést is századdal visszalódító ezredvégi erkölcsi zűrzavarban majd mindenkit könnyen lehet. Azt, aki az ilyenektől elhatárolta magát, szemétdombnak szalagcímben nevezhetik sajtóban, leaktivistázhatják, lekommunistázhatják minden következmény nélkül. A bemocskoló kesztyűjét nem kell felvennünk - régi illem szerint ez a párbajkihívás elfogadását jelentette -, mert a mocskolódónak nemcsak a szája, de a kesztyűje és az érdeke, célja is mocskos. Nézzük az ilyet levegőnek, s mert ez a levegő bűzös, kerüljük társaságát.

bemutakozás - Ne szégyelljük - bemutatkozáskor például - kimondani érthetően teljes nevünket. Nem illemtelen, ha a nem érthetően bemutatkozót megkérjük, ismétlje meg a nevét, hogy megjegyezhessek. Nem jelent kivagyiságot, ha bemutatkozásunkkor a foglalkozásunkat is megmondjuk. Társaságban a bemutatás a házigazda feladata. Férfit szoktak nőnek bemutatni, fiatalabbat az idősebbnek. Először annak nevét mondjuk, akit be akarunk mutatni, aztán azét, akinek bemutatjuk barátunkat, ismerősünket, vendégünket. A nehezen kiejthető furcsa nevűek

„magyarázzák”, kössék valamihez a nevüket. Egyedülálló személyt mutatunk be csoportnak és nem fordítva. A régi bemutatkozási szövegek kopottak, modorosak: „Engedje meg, hogy bemutassam...” Bizonyosan úgyis megengedi, tehát a kérés formális, üresjárat a társalgásban. És mi történik, ha nem engedi meg? A régi illemszabályok erről hallgatnak. Manapság fölöslegesnek érzünk minden ehhez hasonló üresjáratot. Ha ismeretlen személyt lakásán keresünk fel, be kell mutatkoznunk.

Benda, Julien - francia filozófus, született 1876-ban, egyik művének fordításával Babits Mihály, a Nyugat című folyóiratban (*Az írástudók árulása*) nagy vitát indított. Benda szerint: ha az elmúlt évezredek folyamán sok rosszat is cselekedett az emberiség, de azért mindig hitt a jóban. Az illedelmesség javítja az embert.

be nem avatkozás - A nemzetközi politikában használatos kifejezést az illem területén egyféle pengeélen való egyensúlyozással hasznosíthatjuk. Emberi mivoltunkat minősíti, amikor eldöntjük, hogy mihez van és mihez nincs közünk. Például: nőt bántalmaznak az utcán, nyilván segítségére sietünk. De nem avatkozunk be minden utcai verekezésbe. Általában a gyengét, a kiszolgáltatottat, a magára maradt embertársat szoktuk segíteni. Igazságérzetünk, erkölcsi felelősségünk alapján döntünk arról, hogy mikor mit teszünk, mibe avatkozunk. Az atomizálódó közösségek a be nem avatkozás gyakorlatára szoktatnak. Egyesek még azt is beavatkozásnak érzik, ha megjelennek valahol.

beosztott - Ha érzi, hogy a közösség része és megbecsülik: fegyelmezett, aktív, viselkedése természetes. Felettesével szemben nem megalázkodó, nem is fölöslegesen önérzetes, betartja az alapvető szabályokat. Nem nyit be a vezető szobájába kopogtatás nélkül, nem cigarettázik miközben tárgyal vele, előre köszön neki, előreengedi az ajtóban. A vezető férfi és a beosztott nő közötti kapcsolat még kényesebb és mindenben mértékletességet kíván. Nő vezetése alá beosztott férfi kapcsolata vezetőjével sem nélkülözheti az általános szabályok tiszteletben tartását.

bérenc - Az, aki anyagi előnyökért valakinek aljas céljait kiszolgálja, segíti. Viselkedhet látszólag kifogástalanul, nem tévesztheti meg a becsületes embert. Az illedelmes viselkedés szilárd erkölcsi alapra épül; az aljasságot elkövetőnek éppen ez az, ami hiányzik vagy romlott. És ezért határolódunk el tőle, amíg a konkoly és a férges alma sorsára jut.

bestia - Lehet bármily kíváncsi és csinos a nő, ha önző és komisz, fenevadhoz hasonló. Tartózkodjunk tőle.

beszédstílus - Mindenkivel beszéljünk udvariasan. Nem hangosabban a kelleténél, de nem is halkán, mert az fárasztó annak, aki hallgatja. Vita közben se emeljük föl a hangunkat. A hangerő nem meggyőző erejű. Viszont az udvarias beszéd nem mesterkél, nem finomkodó. Ne majmoljuk, ne utánozzuk egymás beszédstílusát, mert könnyen nevetségessé válunk.

beszélgetés - Nem illik egymás szavába vágni és megakadályozni valakit abban, hogy mondanivalóját befejezze. Sokat beszélni nem illik még akkor sem, ha erre mások buzdítanak. Az utcai beszélgetés csakis rövid lehet. Különösen akkor, ha a két beszélgető társaságában olyanok is vannak, akik nem ismerik egymást. Nem illik a társaságunkban lévőt kirekeszteni a beszélgetésből.

beteg - Ne sajnáltassa magát, ne beszéljen vég nélkül a betegségéről látogatói, ápolói előtt, mert hamar megunják és önzését egyre nehezebben szenvedik. A beteget nemcsak a munka alól, hanem amennyire lehet az illem szabályai alól is felmentik. De azért emberi tartását erősítve, igyekeznie kell szépen és jól viselkedni.

beteglátogatás - Beteg hozzátartozónkat, munkatársunkat, osztálytársunkat, barátunkat illik meglátogatni. Nem mindenki lesz beteg, de előbb-utóbb mindenkiből beteglátogató lesz. Fiatalok nem szívesen vállalják ezt az emberi kötelességet. Talán, mert úgy hiszik, hogy jelenlétükkel nem sokat segíthetnek a betegen. Vagy egyszerűen irtóznak a betegtől, összeszorul a szívük a sajnálattól, és nem tudják miként viselkedjenek. Így aztán többnyire az idősebbek gondja a beteglátogatás. Ők tudják, tapasztalták, hogy a beteglátogatás közösségi esemény, az összetartozás, a bensőséges emberi kapcsolatok szükséges kifejezésének alkalma. Elsősorban a betegnek van arra szüksége, hogy ismerősei jelenlétéből erőt merítsen, a barátság és szeretet jeleiből életigenlést, akaratot nyerjen a további küzdelemhez. Különösen a gyerekekből, fiatalokból sugárzó életerőre van szüksége, ezért ne sajnáljuk a vele töltött fél órát. Ennél sokkal több időt nem is szabad töltenünk a betegágyban fekvőnél. A szenvedő beteg általában nem szereti a hosszas látogatást, a sajnálkozókat, az orvosi tanácsokat nyakra-főre osztogatókat, a gyógyszereket, az orvosokat és a kórházi ellátást ócsárlókat. Betegágyánál a saját magunk bajairól, betegségeiről hosszan beszélni több mint illetlenség, megcsontosodott önzőségünk nyilvánvaló jele. Ha a beteg maga hozakodik elő betegségeinek részleteivel, hallgassuk türelemmel, és vigasztaljuk.

A beteg látogatói közül elsőbbséget élveznek a családtagok és azok, akikkel fontos, esetleg hivatalos megbeszélőnivalója van a betegnek.

Illik ajándékot vinni, örömet szerezni a betegnek. Nemcsak ildomos, de javallott megnevetetni a beteget. A nevetés, a kacagás állítólag a legjobb orvosság. (Kivételt képeznek a frissen műtött olyan betegek, akiknek fájdalmat okoz a nevetéskor használt izmok mozdulata.) Élelmet orvosi engedéllyel adjunk, az ajándékba vitt virág ne legyen erős, bódító illatú. Könnyű olvasmányt, szórakoztató könyvet ajánlatos vinni a betegnek. Amikor már lábadozik, a kiadós beszélgetés, könnyed csevegés, izgalmas pletyka jó hatással lehet a beteg közérzetére.

Nem célszerű, nem is illik a beteg ágyára ülni. Betegszobában dohányozni tilos! A beteglátogató ne várja, hogy vendégként foglalkozzék vele a beteg.

Magunk is lehetünk betegek. Ilyenkor sem árt, ha mértéktartóan viselkedünk. Ne sajnáltassuk magunkat, nem feltétlenül fontos a látogatóknak betegségünk részleteit ismertetni, az operáció helyét-sebét mutogatni. Ha látogatóink társasága fáraszt, nyugodtan elküldhetjük őket, ez nem jelent sértést. Ha civilizáltan tesszük és jól viselkedünk, újra és újra meglátogatnak majd.

betyárkodó - Kihalt emberfajta, akit hol a hitvány viselkedés, hol a szabadság rózsaszínűre festett fuvallata lengett körül. Ami megmaradt belőle: csintalanság, huncutkodás, rosszalkodás, pajzánság gyerekek körében, nők körüli legyeskedés, és helytelenül értelmezett bajtársiasság, amely szerint a cinkosoknak nem szabad egymást elárulniuk.

biccentés - Köszönésnek is megteszi, ha tartózkodást akarunk kifejezni. Régen - mondhatnánk úgy is: hajdanán - köszönéskor bevett szokás volt, aztán még bokázással is megtoldották, a ceremóniás viselkedés főúri szabályai szerint.

biggyesztés - Az ajakbiggyesztés főként a lányok durcásságának jele. Előfordul minden életkorban. Az emberi kommunikációban a szó nélküli lefitymálást, a sértődöttséget mutatja. Ne gyakoroljuk. Ha megszoktuk, próbáljuk elhagyni, mert különben joggal pökhendinek, arrogánsnak, szemtelennek fognak tartani. Legyünk mindenkor nyíltak és szókimondók, de kerüljük a semmi jóra nem vezető durcáskodást, a kihívó viselkedést.

bihéviórizmus - Leírva behaviorizmus a neve annak az elméletnek, amely a lelki jelenségeket főként a feltételes reflexek kialakulásával magyarázza, pedig az öröklésnek is nagy szerepe van egyéniségünk és viselkedésünk kialakításában.

birkatermesztet - A méltánytalanságot, a sértegetést ne tűrjük jámborul az ostobaságig. Az ilyen természetű embert a birkához hasonlítják, és gúnyt űznek belőle. Köteles Sámuel két évszázaddal ezelőtt erkölcsi filozófiájában arra int, hogy „... aki magát nem becsüli és eredeti méltóságát nem érzi, azt csak a reménység, a félelem és a haszonkeresés indítja a kötelesség teljesítésére; következőleg mindent szolgai lélekből és indulatból cselekszik, nem pedig a törvénynek tiszteletéből... mert, aki a maga emberi méltóságát érzi, az nem magát becsüli, hanem a maga személyében az emberiséget. Következőleg, magát mások felett nem emeli, de magát másoknál alábbvalónak nem is tartja.”

bitang - Hitvány, jellemtelen, jött-ment csavargó, gazember neve, akinek hazája sincsen. Az erdélyi magyarok és a csángók a kényszerítő körülményeket is figyelembe véve még az ilyen elbitangoltakat is sajnálják, hiszen nélkülük kevesebben vagyunk. „*Sehonnai bitang ember, / Ki most, ha kell, / halni nem mer...*” Petőfi ezzel állította talpra a magyart. Nem sértegetni akart, hanem buzdítani.

bizalmas levél - Nem illik másnak megmutatni, mással elolvastatni. Ha tartalma kellemetlen, a címzett visszaküldheti vagy megsemmisítheti. Gondosan ügyeljünk a bizalmas levelekre, hogy más kezébe ne kerüljenek. A másnak szóló levelet nem illik felbontani. Elolvasni még akkor sem szabad, ha felbontva kerül kezünkbe. Ismerőseidet, családtagjaidat tiszteled meg azzal, hogy nem bontod fel a nekik szóló küldeményeket.

bizalmaskodás - Nem azonos a közvetlenséggel, amely hasznos emberi tulajdonság, míg a bizalmaskodás tolakodás, modortalanság. - Ne paskold ismerőseid arcát, a nőket. Ne simogass nyilvánosan, ne ölelj csókolj nyakra-főre mindenkit. Ne karolj a főnökködbe, csak azt tegezd, aki visszategezhet. Keresztnevéen csak a veled baráti kapcsolatban lévőket szólítsd. Erre a nők adhatnak engedélyt.

bizonykodás - Állj ki a magad igazsága mellett, de fölöslegesen ne bizonykodj. Az erősködés, meglátásod túlbeszélt bizonyítása sokszor ellenkező eredménnyel járhat, rábeszélésnek tűnik. Érveid tömörsége és logikája inkább szolgálja az igazságot.

bizonytalankodás - A járdáról lelépő gyalogos hirtelen gépjármű elé kerülve határozottságával megmenekülhet az elgázolástól. A tétovaság, a gyenge akarat minden ténykedésünkben bizalmatlanságot kelt. Kétségeinkkel mások viselkedését is befolyásolhatjuk. A határozatlanság meggondoláshiány. Tanulni és szokni kell: használjuk a fejünk, edzzük akaratunkat, hogy elkerülhessük a bizonytalankodást, amely az élet minden területén nehéz próbák elé állítja az embert.

bók - Állítólag még nem ment ki a divatból. A nők szeretik, ha szépnek, kedvesnek, csinosnak tartják őket, és ezt időnként valamilyen elfogadható formában tudomásukra is hozzák. A bókolás nem lehet hamis hízélgés. Az ilyesmi kibújik, mint szeg a zsákból, és kilóg, mint a lóláb. Legjobb, ha szívünkben élő érzésből dicsérünk és kedveskedünk.

bocsánatosan - Senki sem tökéletes. Figyelmetlennek, feledékenynek, tökéletlennek születünk. Akkor vagyunk igaz emberek, ha ezt belátjuk, és teszünk róla, hogy hibánkat kijavítsuk és megmásíthatatlan tökéletlenkedéseinkért bocsánatot nyerjünk. Ez utóbbit kérnünk kell. „Nem hull le a karikagyűrű az ujjunkról, nem rokkannunk bele hibánk beismerésébe, még csak a hajunk szála sem meg emiatt.” Az idősebbek szavából kiderül, hogy éppen azért nem történnek meg a fenti bajok, mert van merszünk és becsületünk, hogy bocsánatot kérjünk. Mégsem megy könnyen. Már gyermekkorunkban találkozunk a felnőttek kitartó és fenyegető unszolásával: „Kérj rögtön bocsánatot!” Sokszor a végsőkéig ellenállunk. Talán mert azt hisszük, hogy azt, amit elkövettünk, megmásítja, elfeledteti a kimondott szó. Mélyen bennünk él a „szemet szemért” elve. Ha visszaadhattuk a pofont, akkor jöhetett a békekötés. A felnőtt hiszi és tudja:

a legtöbbször nem szándékosan ügyetlenkedik vagy sérteget az ember. Azt is tudjuk, hogy a véletlen sértésért is bocsánatot kell kérnünk. Minél hamarabb jön a beismerés, annál könnyebb a megbocsátás. Valakinek a szavába vágysz, beleütközöl, elmulasztod, hogy visszaköszönj, foghegyről válaszolsz kérdéseire, felrúgsz, feldöntesz valamit, nem viszed vissza idejében a kölcsönkért könyvet, indulatos és igazságtalan vagy valamiért, helytelenül, hányaveti módra vagy végletesen fogalmazol - bántasz ezzel. Még mozdulataidban is lehet valami kihívó és sértő. Igyekezz rögtön belátni a hibát, és kimondani a „Bocsánat”, a „Pardon”, a „Scusami”, a „Sorry” szót. Kinek-kinek ahogyan könnyebben megérti. A cinikus bocsánatkérés semmit sem ér, csak tovább rontja a helyzetet. A gyakori bocsánatkérés olyan, mint a fedezetlenül kibocsátott pénz: hígul. És oda lesz a bocsánatkérő szavahihetősége is.

A szándékos sértést ne hagyjuk. Ne viszontsértéssel, káromkodással, hanem határozott visszautasítással, nyomatékos tiltakozással válaszoljunk. Ez annál hatásosabb, minél civilizáltabban tesszük. A súlyos sértés törvénybe ütköző tett, ha tiltakozásunk nyomán sem hajlandó elkövetője megbánást mutatni, bocsánatot kérni, forduljunk ahhoz a közösséghez, amelyhez az illető tartozik. Nem szabad eltérnie senkinek sem, hogy rosszindulatból, elvakultságból, műveletlenségből valaki vagy valakik emberi mivoltjában kisebbsít. Akármilyen súlyos is a sértés, nem a sértett dolga a megtorlás. Elégtételt csak úgy kaphatunk, ha kifogástalanul viselkedünk minden helyzetben még a legközöségekesebbekkel szemben is.

bocsánatkérés - Bármennyire igyekszünk, időnként mégis elkövetünk illetlenséget. Jó, ha rögtön bocsánatot kérünk. Ezzel elejét vehetjük a helyzet további elmérgesedésének. A bocsánatkérésnek csakis tisztességtudó viselkedéssel és szerénységgel együtt van értéke. A gyakori bocsánatkérő őszinteségét előbb-utóbb megkérdőjelezi, joggal hiszik róla, hogy gúnyt űz az illedelmességből. A bocsánatkérőnek nem szükséges megalázkodnia. Kiskorú gyermek sértő viselkedéséért a szülőnek kell bocsánatot kérnie, hiszen nem eredményesen nevelte gyermekét. A bocsánatkérőnek illik azonnal megbocsátani, és valóban el kell felednünk azt, hogy megsértett.

bólogató - Kételkedést vált ki a mindenre bólogató. Akármennyire is jólesik valaki állandó igenlése, tudnunk kell, hogy a magunk igazságait csakis az ellenvetések tüzeiben erősíthetjük. A mindenkor bólogatónak ne higgyünk, mert véleménytelensége kényelmességét, szolgálattelküségét takarja. Sajnos a Bólogató Jánosok nem előre viszik, inkább gátolják a világot az előrehaladásban. Illedelmességük ilyenformán fordított előjelű.

borkóstoló - Pincelátogatáskor a gyakori kínálás, később a mértéktelenség hatása általában lelombozó. A gazdának illik felbecsülnie vendégei borfogyasztó képességét, a vendégnek illik ismernie a sajátját. Jobb helyeken tanítják a borivást. Ennek egyik kellemes formája a borkóstolóval egybekötött kirándulás. A borgazda felelősséget vállal azért, hogy vendégei kellemesen érezzék maguk. Az ital nem arra való, hogy ártson.

borotválkozás - Eddig egyszerűnek tűnt a szabály: aki borotválkozik, azt rendszeresen tegye, lehetőleg legyen mindig frissen borotvált. Ehhez hozzásegítik az embert a különféle, jó minőségű borotvagépek. De a visszatérő szakálldivat mellett újabb keletű az állandósított borosta divatja. Ez a se nem szakállas, se nem sima arc is lehet gondozott. Az elhanyagoltságot ne próbáljuk néhány napos borostával az új divat mögé bújva elfogadtatni. A készakarva borostas férfi is, ha ad magára, naponta igazítja arcszőrzetét.

borravaló - Vendéglőben általában a számlán szereplő összeg tíz százalékát hagyjuk a pincérnek. (Olaszországban, Dél-Amerikában, Egyiptomban 20 százalékra is felmehet.) A borravaló nem kötelező, de általában elfogadott és elvárt. Van, ahol feltüntetik a számlán, beleszámítják a végösszegbe. Ilyenkor a vendégnek nem kell azon gondolkodnia, hogy mennyit is adjon a pincérnek.

bosszúállás - Gyakori, különféle fokú viselkedésgyengeség eredménye. Önhatalmú, időnként kegyetlen megtorlás valamely elszenvedett vagy vélt sértésért. Olykor valakivel vagy valakikkel való dacolás és bosszantás. Aki bosszúállásra hajlamos, valójában kisszerű, gyenge ember. Örömet lelni a bosszúban nagyfokú műveletlenség.

böbeszédűség - Betegség. Az egyre gyorsuló élet nem tűri a locsogókat, az önmagukat ismétlődőket. Aki elfeledkezik erről, utálatossá, unalmassá válik. Az elmúlt fél évszázad erkölcsrontása termelte ki a cselekvő helyett örökösen csak beszélőt, a gondolatcserélőt helyett a szószátyárt, az elemző helyett a tárgytól sokfelé elkalandozó semmitmondót, aki a végeérhetetlen megbeszélések hangadója. Az ilyen, magát előszeretettel politológusnak nevező az élőködők fajtájába tartozik, cselekvésképtelenségét nem magyarázza, nem menti, de mások feladatáról, teendőiről mindent tud. Konkrétumok sűrű szembesítésével időpazarló viselkedése mérsékelhető.

böfögés - Többször egymásután is böffenteni nálunk bárdolatlan viselkedés. Úgy tenni, mintha ez nem történt volna meg: gyávaság, amely az élet minden területén kiütözik az ilyen emberből. A japánoknál a böfögés annyira természetes, hogy nem tekintik nevelatlenségnek.

bratyizás - Főlösképpen senkivel se bizalmasodjunk. Régen szokásos volt az emberek közötti három lépés távolság. A testközelség bizonyos lelki közelséget is jelenthet, de a pajtáskodáshoz sem elegendő csak az egyik fél közeledése. A bratyizás helyett ajánljuk a nyílt és őszinte barátságot.

búcsú - Távozáskor illik búcsút venni. Vendégségben először a háziasszonytól, a házigazdától, majd a vendégektől búcsúzunk. A búcsúzást nem célszerű elhúzni, mert ezzel indokolatlanul távol tartjuk a háziakat a többi vendégtől, a vendégeket a társaságtól. A kapuban, az ajtóban hosszan búcsúzni határozatlanságunk jele, illik előbb eldönteni: megyünk vagy maradunk.

bukás - Nagy tévedéseinket is vállalnunk kell. Az újrakezdés beismeréssel, kíméletlen önértékeléssel kezdődhet. Ilyenkor mutatkozik meg igazán az ember jelleme.

buli - Házibál vagy házimuri is lehet az illendőség határain belül, ha józanul viselkedünk. Jó, ha megkezdésekor felelőst állítunk, általában a házigazda szokta ezt magára vállalni, aki az esemény előtt tudatja a szomszédokkal, hogy azok esetleges megbotránkozásának elejét vegyék. A bulin „egekig” emelkedhet a jókedv, a játék, és ilyenkor megbocsátják a túlradó hangerőt is. De ne feszítsük a kellemes együttlétet ellenőrizhetetlen tombolásig, orgiáig, mert ezek következményei a legtöbbször beláthatatlanul siralmasak.

búsmagyarkodás - Ne szenvelegjünk népünk gyászos múltja, jelene és jövője miatt, nem érdemes kigúnyoltatnunk ezért magunkat. Különben sem sokat ér. Inkább szóljunk és cselekedjünk nagyjainkkal: „*Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül.*”

C

célszerűség - Az illendőség egyik mozgatórugója. A célszerűtlen viselkedési szabályok kikopnak a gyakorlatból. Ennek túlhajtásában óvjon az intés: a cél nem szentesítheti az eszközt!

célratörő - Olyan ember, aki egyenességgel, nyíltsággal, tárgyilagosan viselkedik a társadalmi kapcsolatokban. Nálunk olykor nevetlennek hiszik, máshol elvárják és az illető javára írják. A németeknél például ezt jelenti: becsületes, nem hazug.

cigaretta - A dohányzásnak ez a formája aránylag gyorsan elterjedt, óriási hasznot hozott és sokfelé állami monopóliummá vált. A század elején még nem szerepel a lexikonokban, napjainkban a tüdőrákos megbetegedések statisztikailag is bizonyított okozójaként talán visszaszorulóban van. Növekszik a nemdohányzók száma, de az elszívott cigaretta mennyisége is. Egyes országokban a nők vezetnek a cigarettázásban. Ezért a szenvedélyért évente száz-ezrek életükkel fizetnek.

A cigarettázás viselkedésre való hatását figyelve megállapítható, hogy a gyerekek a felnőtteket utánozva szoknak rá, később cselekvéspótlóként használják a pubertás korban, mert nem tudják mihez kezdenek a kezükkel, felnőttkorban pedig a befele fordulás szándékával szívesen babrálnak, szöszmötölnek a tüzet kívánó cigarettával, amelyből füstöt lehet szívni, azt körülményesen megjáratni a tüdőben, kifűjni, a meggyülő cigarettahamut helyére pöccinteni stb. A cigaretta kipróbált időhúzó, látszatelfoglaltságot nyújtó eszköz, határozatlankodók, a döntéseket nehezen kigondolók szívesen élnek vele. Sajnos számos alkalmat teremt ahhoz, hogy különböző módon áthágjuk az illendőség határát. Minél erősebb a cigarettázóban a nikotínéhség, annál önzőbbé válik, egyre nehezebben tud magának parancsolni. Ott is dohányzik, ahol nem szabad. Olyanok is akadnak szép számmal, akik a gyerekekre sincsenek tekintettel: „Majd kiszellőztettek! Jó?!” megjegyzéssel már nyúlnak is cigarettacsomagjuk után. A tisztaság ellenségei is nagy számban közülük kerülnek ki, amennyiben elszórják a hamut, a legkülönbözőbb helyen könnyedén megszabadulnak cigarettacsikkjuktól, nem törődnek ennek sokszor felbecsülhetetlenül káros következményeivel. A civilizált országokban kötelező feltüntetni a cigarettacsomagokon: A dohányzás ártalmas az egészségre! Azt, hogy illetlenség, sehol sem említik.

cím - Postai küldeményeinken fontos a pontos cím. A lakáscímnek pontosnak kell lennie, nem különben az újra divatba hozott hivatali rangnak és bizonyos mértékig immár a társadalmi rangnak megfelelő megszólításnak is. A hadseregben sértésnek minősül, ha kisebbitjük rangjában a megszólítottat, ha a főhadnagyot kapitánynak nevezzük, még eltűri valahogy, hiszen várományosa a magasabb rangnak, de a lefokozást rossz jelnek tartja mindenikük. Az erősen konzervatív intézményekben igen kényesek a nagyméltóságú, főtiszteletű és más tiszteletet parancsoló megszólításokra. Jó, ha erről idejében tájékozódunk. A rangjelzéseknek megfelelő viselkedésnek külön etikettje van. Nagy jövőt nem jósolnak ennek a már rég avított viselkedésmódnak. Beteges tünetként címkórság a neve, amelyet századunk második felében eredményesen gyógyítottak.

címzett - A címzett megszólítása valamikor sok gondot okozott a levélíróknak. Ma a „tisztelt” és a „kedves” kifejezéssel mindenki megszólítható. A családtagok és a szerelmesek megszólítása a „drága”, „drágám”, az „édes” és még sok száz ötletes, ki-ki által érzelmeivel feltöltött, maga alkotta kedveskedő szó. Illik ebben egymással versenyre kelni.

cikornya - Viselkedésben a túlzott cifraság, a kacskaringós megoldások, a szóvirágos társalkodás és a dagályosság éppen olyan, mint minden túlzás: a várttal ellenkező hatást eredményez. Hasonló az ilyen ember ahhoz a gépkocsivezetői vizsgán mindent az előírásnak megfelelően végrehajtó jelentkezőhöz, akit hibátlansága ellenére sem engedtek át a vizsgán, mert a szabályokat vakon alkalmazva, végül túlzott lassúságával gátolta a közúti forgalmat.

cifra káromkodás - Főleges túlzás, hiszen a káromkodás sem dicséretes tett, hanem inkább önuralomvesztésből hirtelen felindultsággal elkövetett hangszennyezés. Cifrázva némi tehetséget akar sejtetni, eltúlozva, kigúnyolva a káromkodókat, intő példaként olykor mosolyt fakaszt.

cinizmus - A cinikus ember filozófiája. A cinikus hajlamos az igénytelenségre, belső függetlenedésre, kiábrándult, eszmények nélküli, az illendőség határát gyakran túllépi. Magatartását gyakran a mindent megvetés jellemzi. Nehéz szót érteni vele, de ne használjuk saját fegyverét vele szemben, hanem viselkedjünk toleránsan, türelmesen, hiszen többnyire átmeneti állapotról van szó, a cinizmust is gyógyítja az idő.

cipőpróba - Nem illik cipőt meztelen lábra próbálni. Egészségtelen is, mert elősegíti a gombás fertőzések terjedését. Civilizált helyen otthonról hozott harisnyában próbálnak könnyű szandált is. Aki ezt elmulasztja, annak a cipőeladó egyszeri használatra próbaharisnyával szolgál.

cipősarok - Magas vagy alacsony sarok a divat: vigyázzunk, hogy cipőnk sarka ne legyen soha félretaposott, kopott. Következménye a csúnya járás. Nyilvánvalóan nagyfokú hanyagságot és illetlenséget mutat ez is.

civakodás - Kellemetlen látvány. Aki gyakran teszi és hosszan veszekedik, pörlekedik indulatokat kelt maga körül, és ennek „levét” sajnos nemcsak maga issza. A veszekedés rossz szokás, mert a vége általában verekedés és az öregedés: „*Aki sokat veszekszik, hamar öregszik.*” A veszekedéshez legalább két ember kell. Az az okosabb, aki hamarabb abbahagyja.

copf - A hajfonat divatja változik. Egykor férfiak, később nők viselték, legújabban mindkét nembeliek. Félig kopasz férfiak hajfonata kissé erőltetettnek tűnik. Az illendőség nem fér össze a mértéktelenséggel.

cuppanós - Csókból hangoskodót adni vagy kapni nem egyéb feltűnéskeltésnél. Mikor ildomos a cuppanós csók, ezt nem nehéz eldönteni. Az oltár előtt, a házasságkötés polgári ceremóniáján nem hangulathoz illő. Ha kisgyerek arcán csattan, kedves játék, örömteli szeretetet áraszt.

CS

csábító - Ha egyén, és célja nem tisztázott, illik neki ellenállni. Ha tárgy, és megszerzése nem becsületes módon történik, úgyszintén. Manapság a kereskedelem tele van mindenféle csábító áruval. Aki gyenge, nem képes ellenállni a csábításnak, felrúgja a szükség diktálta beosztással eltervezett költségvetését és előre nem látott pénzügyi bonyodalmakba keveredhet. Az erős csábítást csakis erős akarattal lehet a józan viselkedés kereteiben legyőzni.

családban - Otthon is tudnunk kell jól viselkedni. Családi körben sem szabad lebecsülnünk az illemszabályokat. Ne legyünk ízléssértők, ne használjunk durva szavakat, trágárságokat. Viselkedéskultúránk alapja a szülők példamutatása. Nevelni a gyermekét valójában csakis az a szülő tudja, aki önmagát megismerve kijavítja előbb saját hibáit, rossz szokásait és mindenben példát mutat.

családi ügyek - Idegeneknek elmesélni, előttük megtárgyalni nem illik. Otthon, azokkal együtt, akikre tartozik, annál inkább. Családi vitáinkban ne kérjünk fel kívülállót döntőbírónak. Ha nyugalunk kedves illetet ne vállaljunk. Perpatvar, veszekedés jobb, ha a családban marad.

családi ünnepek - Névnap, születésnap, házassági évforduló, népi ünnepek. Nem illik megfeledkezni róluk. Legjobb, az év elején megjegyezni ezeket a dátumokat naptárunkban.

csalárd - Álnok, két- és többszínű, aki a csalás szándékával mutatja a szépet, vizet prédikál és bort iszik. Ezredvégi erkölcsromlásunk eredményeképpen, kisebb-nagyobb mértékben mindenki ezt teszi. És az is kétszínűségünk jele, hogy még magunknak sem valljuk be kétszínű viselkedésünk. Nyíltan véleményt mondani az ilyenekről nem engedi a rosszul értelmezett tolerancia, és az, hogy évtizedekig félelemben élünk, mert nem tudtuk, mekkora a hatalma annak, akit erkölcsünk alapvető normái szerint el kellett volna ítélnünk. Levetkezni a csalárdságot csakis az igazság maradéktalan kinyilvánításával és olyan meggyőző civilizatorikus szinten lehet, amikor már nem kell tartanunk senki bosszújától. Ma még klikkek gondoskodnak arról, hogy a sunyítás, a jópofaság, a szembe mosolygást követő háta mögötti ökölrázás, lefitymálás, leszólás, ledorongolás és a rosszindulatú mellőzés gyakorlatát éljük.

csalhatatlan - Magunkról ezt hinni nagyképeség. Másról ezt állítani csakis sokszori próbálással lehet. Csalódások, csalóka látszatok, csalások óvnak meg a további tévedésektől, de azért viselkedjünk a lehető legoptimistább módon mindenütt és minden helyzetben.

csapat - Sokféle van. Szelleme a kiscsoportos együttlét, a közös cselekvésben való összeforrottság, az emberi kapcsolatok olajozottsága. És az illendőség laboratóriuma is lehet.

csapzott - Ha nem készakarva értük el, hogy külsőnket jellemezze, akkor sem illik akárhova így beállítani. A „skatulyából” kihúzott ember társaságát inkább kedveljük, mint az elhanyagoltét, a csapzottét. Mielőtt belépünk valahová, illik tükörbe pillantani.

csatakos - Ahogy az illendőség velejárója a tisztaságigény, úgy illetlenség az elhanyagoltság. A nadrágszárra, harisnyára felcsapott sár sokat ront megjelenésünkön. A legjobb védekezés ellene utcáink, helysegeink tisztasága volna. Nem lehetetlen ez, számos ország előrehaladott köz-tisztasága nyújt követendő példát. Addig is sűrűbben kell használnunk a ruha- és cipőkefét.

csendháborítás - A csendzavarás súlyosabb formája. Ne bömböltessük rádiókat, kazetefonunkat, mert észre sem vesszük, hallásunk károsodik, és szomszédaink megutálnak. Szimfonikus hangversenyen papírzacskóval zörögni nevetlen csendzavarás. Ablakba kitett hangfalat dübörögtetni, utcán rikoltozni, éjszaka randalírozni csendháborítás, melyet törvény büntet. Jó, hogy sokba kerül az illetlenség, ha büntetik.

csendőr - Az illedelmes csendőr megfelel nevének. Ha a csendnél többet akar, minden bizomnyal emberellenessé válik, a hatalom kiszolgálójává, és úgy teremti csöndet, hogy belénk fojtja az igazságot.

csengetés - Ennek is van illeme: lehet félénken, nyugodtan, kitartóan, követelően és riadtságot okozva csengetni. Amerikában élő néni hibás magyarsággal találóan minősítette a környék gyerekeinek idegpróbáló szórakozását, amikor felemás nyelven így fogalmazott: „Ezek a kis gonoszok, állandóan rángatják a bell-emet!” Többszörösen és kitartóan csengetni nemcsak illetlenség, hanem hiábavaló. El kell fogadnunk a házigazda jogát, miszerint lakásába nem mindenkit enged be.

cserediák - Viselkedjen szerényen és arra gondoljon, hogy házigazdaként, amikor mindent viszonznia kell, nem lesz könnyű dolga.

cseresznyezés - Bölcs közmondások szerint urakkal, úrral, de még másokkal sem jó egy tálból cseresznyézni. Nemcsak azért, mert jelképesen is szemünkbe köpik a magját, hanem a közösködés miatt, amely sűrűn nézeteltéréshez, kapkodáshoz vezet. Hasonlítható ez a közös ló esetéhez, melyet nem ésszerű tartani.

cserkész - A jólneveltség példaképe. Különösen az a vonzó benne, hogy sűrűn jó cselekedetekre vállalkozik. A jótett már magában etikus. Nemes egyszerűségű viselkedése szilárd erkölcsi alapokra épül.

csikk - Cigarettavéget akárhol eldobni nemcsak személtelést jelent, hanem tűzveszélyt is. A dohányzás ártalmait felfogó emberiség a cigarettázókat külön helyre - dohányzó helyre, szakaszba, utazófülkébe stb. - szorítja, ahol a csikket illik a hamuzóban elnyomni.

csintalan - A pajkos, fegyelmezetlen, szertelen, rakoncátlan gyermek az illem határán penge-élen táncol. Áthágja időnként a határokat, megvágja magát furcsa cselekedetei élében - így tanul a gyermek, hogy kiegyensúlyozott felnőtté váljon. Egymagában nehezen, közösségben könnyebb ezt megtanulni. Szóljunk rá a csintalan gyerekekre. De nem akárhogyan, hanem szeretetünk melegével, hogy könnyen, vidáman idomulhasson a példát mutató felnőttekhez.

csipa - Nem mindig a mosdatlanság jele. Lehet hurutos szemek velejárója. Társaságban ne mutogassunk a hozzánk közelállóra szemtörlésre biztatva, mintha valami illetlen dolgot követett volna el, hanem feltűnésmentesen kérjük meg, tüntesse el a csipát szeme sarkából. Ha tiszta zsebkendőjét elkérve, vagy még inkább steril vattát szerezve magunk végezzük el a tisztogatást, bizonyára hálásan fogadja segítségünket.

csípő - A női csípőcsont körül kidomborodó testrész játéka lehet túlzottan kihívó. Az illendőségen túl ez visszatetszést kelt, ezért bánjunk csínján vele. Táncban ma már minden szabad, de a folytonos riszálást, „csípődobást” megszokni nem érdemes, mert még szakmai elferdülést láttat.

csirkefogó - Haszontalan, hitvány, semmirekellő ember. Régen, amikor eredeti jelentésében használták ezt a szót, nagyobb megvetés illette a csirke tolvajt, mint a lóköttőt, akit különben már akkor életrevalóbbnak tartottak. Az okos tolvajok mindig tudták, hogy nem érdemes - nem illik! - kis dolgokat lopni: „Ha lúd, legyen kövér!” Ettől függetlenül, minden ilyesfajta „neveletlenséget” törvény büntet.

csodabogár - A különködést is nagy adag illetlenség okozhatja. A kivagyiság nem vállalja a hasonulást, megszegi az emberek egymás közti viselkedésének szabályait, nevetségessé válik. Ez lehet a mentsége, ezzel gyógyítják.

csomag - Ne vigyünk több csomagot magunkkal, mint amit a mások segítsége nélkül elbírnak. Vonaton csak az ülőhelyünk fölötti csomagteret foglalhatjuk el, autóbuszban még kevesebbet szállíthatunk, repülőn borsós árat kell fizetnünk minden 15-20 kilón felüli poggyászfölöslegért.

csoport - Tömegben az erő. Talán éppen ezért a csoportnak előnyt kell adnunk. Nem illik megbontani a sort - különösen a sorban haladó gyermekek csoportját -, szétválasztani a párosan vagy a karonfogva haladókat.

csók - Mikor illedelmes az első csók? A régi illetanok ezt is holtbiztosan előírták. Merthogy az első csók nagyon sokat jelenthet vagy nagyon keveset. Szülők, testvérek, barátok, ismerősök unos-untalan öszecsókolózása nem lehet őszinte. Nem hihetjük, hogy nem érzik, nem tudják vagy elfelejtették, mire jó igazán az, ha ajkunkkal érintjük egymást! A Keletről elterjedt, férfiak közötti csókolózás többnyire visszataszító, ízléstelen. Ölekezéssel, nyelves csókkal, ahogyan például a mongoloknál láttuk, émelyítően furcsa. Hagyományainktól (a férfiak között a puha kézfogást is enyhén utáljuk) távol állanak az ilyen szokások. Az erotikus csók magánügy. Az illendőség úgy kívánja, hogy lehetőleg ne a nagy nyilvánosság előtt gyakoroljuk.

csőcselék - Régen a népet illették ezzel a lekicsinylő kifejezéssel. Pedig a történelem során a legkülönbözőbb társadalmi kategóriájú emberek váltak csőcselékké. A tömeg fűkevesztett tagjairól van szó, akiknek egyéni felelőssége a gyakorlás hiánya miatt elveszett, erkölcsé fellazult. Jaj az emberiségnek, amikor ilyen polgárok jutnak hatalomra.

csőcsörészés - Nők mellét nyilvánosan fogdosni nem olyan veszélyes, mint kovácműhelyben tapogatni, de kétszeresen illetlenség: annak a részéről, aki ezt teszi és annak a részéről is, aki ezt engedi.

csörtetés - Hajdanán a vadkan, manapság a társadalmi ranglétrán előre igyekvők loholása, harcias viselkedése. Tűz, víz, jámbor szokások, illem az ilyet meg nem állítja. Túlhajszolt, túlbeszélt, túlügyeskedett állapotukban leesnek maguktól. Ezért jó, ha mielőbb félreállunk útjukból.

csúcsforgalom - Jó modorú ember ilyenkor még figyelmesebb és előzékenyebb, mint máskor. Ha mindenki ilyen volna, örömteljesebben, akadálytalanul zajlana az élet.

csúnya ember - A kellemes külsejű ember is lehet csúnya, visszataszító. Különösen, ha rosszul viselkedik. A velünk született csúnyságot gyógyítja, feledteti a megnyerő modor, nyíltan egyszerű magatartás.

D

dac - A sértett önérzeteskedést tudnunk kell abbahagyni, ha a sértegető megbánja tettét! Még nehezebb szeretni ellenségeinket, üldözőinket, rágalmazóinkat, a gonoszokat. Tótágast áll ilyenkor az emberi indulat. Az emberek egymás elleni küzdelmében szokatlan fogás a reánk zúdított követ kenyérrel viszonzni. A gyakorlat egyenlőre ellenáll az elképzelésnek. De a hit, hogy a világot így megváltoztatni, javítani lehet, erős. Ez is egyféle dac. Célját tekintve mindenképpen jó irányú.

dadogás - Beszédhibás, illetve ideges kényszerből akadozva beszélőt ne utánozzuk, ne gúnyoljuk, ettől még inkább dadogni fog, vérig sértve nehezen értjük majd, mit akar mondani és - barát helyett - ellenséget szerzünk.

dátum - Minden levél és irat köteles tartozéka. Helye fenn a levél jobb sarkában, vagy a levél végén, baloldalon van. Iratoknál fenn, az intézmény vagy vállalat fejléce alatt.

dedikáció - Nemcsak könyvet, hanem fényképet, zeneművet, képzőművészeti munkát stb. is lehet ajánlással ellátni. A dedikált könyv szép, végleges ajándék. Nem illik továbbajándékozni. Ez annyira közismert szabály, hogy még az antikváriumba sem szoktak ilyen könyvet beadni. Előbb kitépik belőle az a lapot, amelyen a dedikáció áll!

dendi - Írva: dandy. Az a férfi, aki túlzásba viszi az eleganciára való törekvést, és modorában is aprólékosan finomkodik: környezetében visszatetszést kelt. Emberi tulajdonságunk nyilatkozik meg ebben is: nem szeretjük a végleteket.

dezodoráló - Vigyázzunk az izzadságelleni átható, émelyítő, kihívóan tömény illatára. Ebből is megárt a sok. Aki ad magára, mindig ugyanazt az alig illatos szagtalanítót használja, amely minél finomabb, annál drágább.

dézmál - Önző zugevők kapkodó illetlensége, a viselkedésben rossz jel, hiszen mutatja, hogy az ilyesmire hajlamos egyén képtelen magának parancsolni, primitív ösztöneit nem tudja fékezni.

dicsekvés - Az dicsekszik, aki elismerést akar magának szerezni. Leggyakoribb a gyermekeknél. Nagy részük kinövi. Akik gyerekesek maradnak felnőtt korukban, nem tudják, hogy munkájuk, hőstetteik, véltsikereik, kalandjaik elismertetéséhez nem elég az öndicséret. Így aztán hiábavalóan fáradoznak. Viselkedésváltoztatásban alkalmazott jó módszer szerint, ha időnként tudatosan kerüljük azt, hogy magunkról szóljunk, ha nem ejtjük ki órákig, esetleg napokig az én, engem, enyém, nekem, magam stb. szavakat, lassan leszokunk a dicsekvésről, és hallgatónk arcáról akkor eltűnik az unalom vagy a kényszeredett figyelem, és az őszinte érdeklődés légkörében készen állnak majd bármilyen hasznos gondolatcserére.

dicséret - Nem kell fukarkodni vele, ha „nyugtával dicséred a napot”, ha „a macska dicséri a háziasszonyt”, ha „a mű dicséri a mestert”.

Az őszinte dicséret visszafogott és gondolatgazdag, de sokszor kritikus is.

diplomácia - Hajlamosak vagyunk arra, hogy színlelésnek, álnokságnak tartsuk. Pedig lényege az, hogy komoly ellentétek esetén ne szakadjon meg két fél kapcsolata. „*Úgy bánj ellenségeddel, mint akiből barátod lehet, és úgy bánj barátoddal, akiből ellenséged lehet.*” A keleti diplomácia egyik aranyszabálya ez. Caragiale tömören így fogalmazott: „*Szakadatlan háborúban élünk: harcban ellenségeinkkel, fegyverszünetben barátainkkal.*” Sajnos, ez így igaz. A diplomatikus ember kerüli a következő szavakat: igen, nem, soha, mindig. Ha bírál, nem személyeskedik, hanem tényekkel igazolja állításait. Munkahelyen, politikában kénytelenek vagyunk diplomatikusak lenni. Igaz baráti kapcsolatainkban a nyíltság, a szókimondás, a segítő bírálat a kötelező.

diszkó - Már régóta népszerű tánchely, még sincs írott szabály arra, hogy ott miképpen kell viselkedni. Ez is mutatja, hogy a fiatalok táncösszejöveleiben a természetesség, a jóérzés és a mindenben szükséges kulturált jó modor a divat. Különböző táncillem napjainkra már sokat egyszerűsödött, mert többnyire nem olyan „összeolvadás” páros táncot járunk, hanem inkább amolyan közöst, amikor mindenki kedvére „rázza” magát. Mintha közeledtünk volna a népi táncokhoz, őseink táncos kedvéhez, a „vígan lakáshoz”, amikor a tomboló (táncoló) sokaság búfelejtőnek használta a muzsikát, a táncot és az ivászatot. Háromszáz-egy-néhány évvel ezelőtti rendtartás szerint „*Az, ki a táncban egymás eleibe rendkívül ugrik, avagy az, ki a táncban megöleli a lányt és elejti, ő lévén az oka, fizet 50 dénárt*”... „*Az, ki mást nyakon csapna, avagy haragra indítana, 80 dénárt fizet.*” Dénárunk is kevés, ezért ne utánozzuk a régiek reguláit, hanem próbáljunk a közelmúltban érvényes szabályokból napjainkban érvényes illetet teremteni.

Régen a bálban a férfi odalépett a leányzó mamájához, engedélyt kért, aztán megkérdezte: „Szabad?” A lány biccentett, és máris mehettek táncolni. Ma a körülményeskedést leszokva, ha azt látjuk, hogy egy lány nem táncol, akkor arra mérget vehetünk, hogy szabad, csak hogy valamilyen okból éppen nem táncol. Különböző pontosan azért jött a diszkóba, hogy táncoljon. Ehhez pedig nem feltétlenül fontos, hogy felkérje valaki, hiszen a csoporttánc is divat. Ami pedig a biccentést illeti, a mai lányok már régen megtanultak beszélni. Így aztán az sem megbotránkoztató, ha a lány odalép a fiúhoz: „Táncolsz velem?” - „Kösz.” - mondja az illedelmesen sem bőbeszédű fiú, és máris táncolnak. A lekérés régen úgy történt, hogy a lekérő fiú a táncoló pár elé lépett azon az oldalon, ahol egymás kezét fogta a pár, udvariasan fejet hajtott, elmozdított valamilyen varázsigét a férfi felé, utána fejet biccentett a nő felé és meghajolt. Ha mosolygott közben ezen, ez azért volt, mert a jövőbe látott, a mi jelenünkbe, amikor hasonló ceremóniákon mi is csak csodálkozni és mosolyogni tudunk. Mert további értékes pillanatokat veszített életéből, amíg kivárta, hogy a táncoló pár abbahagyja a táncot, elbúcsúzkodnak stb. Ehhez képest a diszkóban fergeteges az élet, a lekérés sem igen szokásos, amúgy is egymás mellé sodródnak, rázódnak a párok, ha éppen azt akarják. Egyik fél sem vezet, lehet, hogy a feltételezett egyenjogúság elismerésének jegyében. Ha kézen fogva táncolnak, akkor valamennyire igazodnak egymáshoz. Persze, illik tudni a régi táncokat (tangó, angol valcer, keringő, foxtrott stb.). Manapság csaknem elfogadott, hogy illetlenség dohányozni. Mert nemcsak a saját tüdönket mérgezzük vele, hanem a kifűjt füsttel a másokét is. Tánc közben kétszeresen is illetlenség a cigarettázás. Pohárral, üveggel, kisebb hordóval részeg emberek táncolnak. Ilyen szerencse nem fordulhat elő a diszkóban, ahol többnyire hűtőket nyakalnak a tánc kedvelők. De azért a diszkóban is előfordul sokféle feltűnési viselkedés, izléstelenség, sőt közönségesség is. Illendő ezt szóvá tenni. Néha egy fejcsóválás is elég ahhoz, hogy „vígan lakó” társunk túlzásából észre térjen.

Falusi tánchelyen, családi multságokon igazodnunk kell a helyi szokásokhoz. Nincs belőlük olyan sok, hogy barátunk vagy ismerősünk rövid idő alatt ne ismertethetné a feltétlenül szükségességeket.

diszkréció - Tapintatos titoktartás. A jól nevelt ember fogalmához társul. Több mint a „*Ne szólj szám, nem fáj fejem!*” bölcsessége. A diszkrét emberrel nincs sok baj, annál több bajt kever az indiszkrét.

disznó - Sértegetésként sohasem sertés, hiszen disznólkodik az ember. Aki ilyenek közé keveredik, elkorpásodhat, és képletesen megeszik a disznók. A kövér disznó azt sem tudja, mitől hízik, pedig makkal álmodik, és haszna csak akkor van, amikor a fősvénynek: halála után. Különben is az emberi disznó felháborítóan viselkedik, borzasztó, trágár, undorító és hazug. Az élet pedig még németül is egy nagy sweinerein - disznóság. A sertés lehet gyönyörű is, az élet pedig általában szép, de a disznó-ember soha.

díszpinty - Az eredményes szövőmadár rokona, tele van vele a közélet és az egyszerű ember hócipője. Különleges elbánáshoz szokott, nehogy szemébe mondd az igazat, csakis mérhetetlen tehetségéről szólj, apró emberségéről mélyen hallgass, mert színes tollát borzolva rád küldi tapsoncait. Az ilyen bármihez kezd, az zseniális, akármit csinál, hivatalból nagy tiszteletnek örvend. Nyugodj bele, hogy tekintélyén fészkel mindhalálig.

divat - Szépséghajhászás szüli a divatot, a divat irányítja ruházódásunkat és szokásainkat, amelyek koronként változóak. Aki ki(fel)tűnni akar, hivalkodóan divatos. Aki nem követi a divatot, ezzel válik feltűnővé. A divatfit lekicsinylő kifejezések: arszlán, dandy, jampec, huligán, punk stb. Nem illik túlfőzött nagy jelentőséget tulajdonítani a divatnak. A divathóbortban szenvedőt divatbolondnak tartják. Egy régi divatkrónikás véleménye szerint: „*Nem az a divat, ami szép, ami a divat az a szép!*” Diornak viszont úgy tűnik, hogy a divat a nővel együtt született. Mielőtt megszólánánk a divatot, gondoljunk a francia közmondásra: „*Hóbortos, aki kitalálja az új divatot, de még a bölcsnek is utánoznia kell.*”

divatos - Minél inkább divatos valami, annál hamarabb kimegy a divatból. A szabályt erősíti a kivétel. Például a farmernadrág, amely huzamosabb ideje kedvenc ruhadarabjaink egyike.

dobolás - Ha ideges vagy, ne dobolj az asztalon. Miközben ezzel önkéntelenül próbálsz nyugtatni magad, a környezetedben lévők vércukra rohamosan és ijesztően emelkedni fog. Mihez kezdesz majd akkor, ha mindenikük önkéntelenül dobolással próbálja nyugtatni önmagát?!

dogma - Az illemben nincs és nem is lehet mereven értelmezhető szabály. Az illemszabályok átértékelése, átalakítása, megújítása mindannyiunk érzésgazdagságából adódik, ha a saját személyünkről a másokkal szembeni viszonyunkban elfogulatlanul tudunk ítélni. A változó világban mi magunk és viselkedésünk is akaratunktól függetlenül állandóan változik. Ha nem teszünk semmi olyat, amit másoknál látva elítélünk vagy magunkra nézve sértőnek tartunk, az illemszabályok aprólékos ismerete nélkül is megközelítőleg helyesen és szépen viselkedünk.

dohányzás - 1576. július 16-án Mehmed aga vezette III Murad szultán Erdélybe küldött követségét. Állítólag őseink ekkor láttak először duhan-t használókat. (Kövári László 1586-ot ír.) Nyolc évtizedig addig próbálták az utánzást, amíg rászoktak a „dohány-italozás”-ra, és elhitték, hogy a dohány tisztítja az agyvelőt, erősíti a szemvilágot, elűzi a bánatot, a pestist, a gondokat, az unalmat... Ma már mindenki ismeri a nikotin káros hatását, mégsem mind tudnak leszokni a dohányzásról. Egyre inkább betegségnek minősül. És a helytelen viselkedés indítékának. A szenvedélyes dohányos a fellépő nikotinéhség következtében sajnálatra méltónak mutatkozik, önzően viselkedik. Kimutatták, hogy miattuk a nem dohányzóknak is rengeteg füstöt kell nyelniük. Minél erősebb dohányos valaki, annál érzéketlenebb: rágyújt a nem dohányzó lakásában, kórházban, gyerekoszobában, eldobja a cigarettacsikket, elszórja a hamut. Viselkedésén azzal nem sokat javít, ha előbb formálisan engedélyt kér, utóbb elnézést vár. Egyre inkább szenvedélyének él. Legújabbán a dohányos már sajnáltatja is magát, mert képtelen leszokni a cigarettáról, és a korlátozások következtében rendre kiszorul mindenhol,

ahol az egyre nagyobb számban nem dohányzó embertársai nem szívesen látják és szenvedik másokra káros kedvtelését. A megrögzött dohányos akaratgyengeségét próbálja leplezni azzal, hogy kisebbiteni igyekszik a dohányzás káros voltáról szóló tudományos tájékoztatás adatait, minimalizálja a veszélyt. „Mi különbség van egy nem dohányzó és egy dohányzó ember hullája között? A nem dohányzó halott egészségesebb!” Olcsó vicc. Növekszik a nem dohányzók száma, de nő az elszívott cigaretták száma is. Valamiféle válságot sejtet, hogy egyre több nő dohányzik. Pótcselekvéshez folyamodnak lelki válságban? A legolcsóbb szenvedélyhez? Az igazság az, hogy a dohányipar kitűnő, és a kábítószergyártással ellentétben engedélyezett üzlet. Hogy mennyire az anyagi haszon hajtja a dohányzás rossz szokásába a soron következő nemzedékeket is, mi sem bizonyítja, mint a cigarettagyártás sokféle állami monopóliuma. Nálunk 1989 decembere után „világszínvonalra” emelték és mértéktelenül alkalmazták a cigaretták reklámozását a tévében is. Nem nehéz kikövetkeztetni azt, hogy kinek jó ez! Valójában mindannyian szenvedjük a káros szenvedélyek hasznélvezőinek emberellenességét.

Korszerű felfogás szerint az embert nem szabad semmitől sem eltiltani, de felvilágosítani, megértetni vele, hogy egyénre és közösségre káros szenvedélyét korlátozza - ez több mint szükséges. A cigarettacsomagokon ezért illik feltüntetni, hogy a dohányzás káros az egészségre. Aki pedig ezt a mások kárára is cselekszi, azt a közösségnek minden eszközzel törekednie kell leszoktatni az önzésről.

dopping - A sportversenyek alapvetően etikus légkörében az ajzószeres használata becsületbe ütköző cselekedet. A tiltáson és eltiltáson kívül a versenytársak és a közönség megvetését is joggal maga után vonja.

dőf - Ha valaki annyira neveletlen, hogy parasztnak mondják, annyira szembetűnő a viselkedése, hogy „dőf”, jobb ha sürgősen magába száll és jó ideig a szigorú szerénységet gyakorolja. Elég, ha figyelmesen körülnéz és lát is a világban: a jól neveltek, a helyesen viselkedők példáját akárki könnyen követheti, mert nagy általánosságban bebizonyosodott, hogy mindenkinek van magához való esze!

dölyf - Az önteltség lábbon járó sértés. Az ilyen ember gyáva és tudatlan, magamagát sem ismeri. Valamennyi tudás szerénnyé tesz, a szerény pedig tovább gyarapodhat jó tulajdonságaiban. Ezek tudatában megfelelően viselkedhetünk társaságában.

dumás - Sok a fölösleges beszéd, nyelvünk megzabolázása nem könnyű. Azt, hogy mindenbe beleszólunk, mindenbe belekotyogunk, amikor lényegében semmi mondanivalónk nincsen, személyiségünk akaratlan elpocsékolásának tekinthetjük, hiszen haszontalanul elszívárog belőlünk a tartalom. Ibrăileanu mondta: „*Aki szavakban, mozdulatokban, apró tettekben mind-egyre kiönti a benne felgyülemelő érzéseket, éppen olyan alkalmatlan rendszeres, nehéz, hosszú időt kívánó feladat elvégzésére, miként alkalmatlan nehéz vontatásra az a mozdony, amely minden nyílásán szakadatlanul kipöfögi a gőzt.*” Szoktassuk magunkat a tömör beszédhez, hagyjunk másokat is beszélni, élni, tartsunk időnként szó-diétát.

düh - Állati ösztön. Az ember uralkodik: magán, a helyzeten, a környezetén. Az erős ember sohasem mutatja ki dühét. Ennek legegyszerűbb magyarázata az, hogy gondolkodni képességével legyüri saját, primitív ösztönét. Az önuralom nem velünk született tulajdonság, állandó gyakorlattal bámulatosan kifejleszthető.

E

egocentrikus - Mindent csak a maga szempontjából értékelő, elbíráló, elfogadó és támogató, nagyon önző (egoista) ember viselkedése kirívóan illemtelen. Ugyanis az önzetlenség, az előzékenység, a felülemelkedettség sugallják a jó modort, az embertársainkhoz való helyes magatartást.

egyenesség - Nyíltsággal, becsületességgel párosul. Egyenes emberhez nem fér a hazugság. Rosszul értelmezett toleranciát hirdető körökben, az egymást ajnározók klikkjeiben az egyenesség, a nyíltság, a szókimondás megbotránkozást kiváltó bűn, de a mögöttes rágalmozás gyakori, a képmutatás velejárója. Az egyenes embernek, akár a szókimondónak „betörik a fejét”.

egyéniesség - Egyéni tulajdonságaink között értékmeghatározó az illedelmes viselkedés. Enélkül bármennyire értékes belső tulajdonságokkal is rendelkezünk, nagy egyéniesség nem lehetünk. A szerénységből, a mások tiszteletéből táplálkozó viselkedési gyakorlat nemessé teszi az embert.

egyiptomi illem - Szeretik a konzervatívan öltözködőket, türelemmel várnak és várakoztatnak sajátos illemük szerint. Névjegykártyánkon jó, ha arab szöveg is van. A kézfogás mindenkinek kijár. Vigyázat! Illemük szerint nagy borraivalókhoz szoktak.

egyoldalúság - Az ilyen barátság és szerelem megalázó. Belátni és bevallani mindkét félnek idejében ildomos, mert az egyoldalúság szolgálai és kiszolgáltatott viszonyt eredményez, amikor rendszerint elmérgesedik minden emberi kapcsolat, és az illedelmes válás helyett botrányos szakítás következik.

elárúsító - Munkájához tartozik az előzékeny viselkedés, érdeke, hogy a vevő vásárlási kedvét illedelmes magatartásával növelje. Amikor nem volt mit árusítania nálunk, fokozatosan átalakult beképzelt felsőbbrendű lényé, kegyeltjeit (nem önzetlenül) a pult alá félretett készletből szolgálta ki, és végül kiszolgálóból árukiosztóvá alakult át. Munkaideje után maga is vásárlóvá vált, és elvárta az udvarias kiszolgálást, amelynek a több évtizedes visszafejlesztés eredményeképpen - nyoma veszett. A napjainkban gyarapodó árukészlet még nem hozta meg az eladószemélyzet magatartásában a várva várt változást. A civilizált kereskedelem évezredes szokásait lerombolni könnyebb volt, mint újra gyakorlattá tenni. Ehhez nem elég az árubőség, hanem tudati változásnak kell bekövetkeznie, amikor a társadalomban önként vállalt szokások állandósítják, hogy ki kiért van, és mikor érdemes egyik embernek a másikat kiszolgáltatnia. A civilizált kereskedelem az egész életet átható civilizált életmód függvénye.

elavul - Az illemszabályok nagy része elavul - az illem soha.

elbűvöl - A különlegesen jó modorú ember olyan ritka jelenség, hogy varázslatra képes, elbájolja társaságát. A helyesen szerény, mindenben mértékletes viselkedést elsajátítva mindnyájan lehetnénk ilyen varázslók. És akkor kapcsolataink csupa örömet nyújtanának, életünk tündéerkerti boldogságban a humanizmus magasabb szintjén folya.

elegancia - Ízlés, akarat és anyagiak kérdése. Balzac írta: „Az igazi elegancia úgy viszonyul a keresett eleganciához, mint a természetes haj a parókához.” Az egyszerű, a természetes mindig elegáns. A feltűnő, a hivalkodó csak törekszik az előkelőségre, valójában ízléstelen.

elemi illedelmesség - Kerüljük el a szándékos sértésnek még a látszatát is. A legapróbb illetlenségért is kérjük rögtön bocsánatot.

elfelejtés - Emlékezőtehetségünk véges, de minduntalan erre nem hivatkozhatunk, ha ígéretünket nem tartjuk be. Tartsunk rendet teendőink sorában. Erre való az előjegyzési naptár és a különféle Pro memoria feliratú cetlik, jegyzetfüzetek, hangrögzítő készülékek stb.

elfogultság - Úgy tűnik, átmeneti korok rákfenéje. Valaki valakinek vagy valakiknek érdekből vagy csak szórakozásképpen rossz híret kelti, ezt ellenőrizetlenül elfogadva, illetve nem a tényeket mérlegelve, hanem a tényközlőkkel szembeni bizalmunkra alapozva elfogultsággal viszonyulunk a szóban forgó egyénhez vagy közösséghez, a befeketítettnek, a megrágalmazottnak semmi esélyt nem adva a védekezésre. Kényelmes kiközösítő magatartás, hiszen nem kötelez színvallásra az, akivel szemben elfogultak vagyunk talán nem is tud erről. Az ilyesfajta viselkedésficam nemcsak közösségromboló hatása miatt rendkívül veszélyes, hanem mert visszahatva alkalmazójára, azt magatartásában sunyítva, részrehajlóvá, kétszínűsködővé teszi. Sok esetben a megmagyarázhatatlan kölcsönös elhidegülések kiindulópontja lehet az elfogulatlanságra való nem elég kitartó törekvés.

elgépiesedés - A helyes viselkedés nem lehet az illemszabályok gépies alkalmazása. Az emberi kapcsolatok egyedisége és végtelen különbözősége minden esetben sajátos lélekbeli közeledést feltételez, illendőségünket jóérzésünk alakítja a helyzetnek megfelelően. Az elgépiesedett társadalomban menthetetlenül elmagányosodik az ember.

elhízás - Sokszor illetlenség, mert gátlástalan zabálásból ered. A kövér ember többnyire felületes, tunya, pöffeszkedő. A nők elhízásának oka élettársuk lebecsülése is lehet.

elkanászodás - Ha megszokjuk a durva beszédet és viselkedést, a disznók között még lehetünk hangadó, vezető, úr - az emberek társaságában nem. Dönteni kell: ki hol érzi magát jobban.

elodázás - Az *Amit megtehetsz ma, ne halaszd holnapra* ellentéte. Olyan határozatlanság, amely bizonytalankodást, gyávaságot, sunyítást, mögöttes érdeket takar. Nemcsak ésszerűtlen, hanem ebből adódóan illemtelenség is.

előnyszabály - Játékban a sértett felet védi, más kapcsolatunkban a gyengébbet. A nyilvánvalóan gyengébbet nem bántja az erős; a férfi a nőt, a felnőtt a gyermeket, az épkezlab a testi fogyatékos. A szép viselkedés megköveteli a fölényről való lemondást.

előre köszönés - A fiatalabb előre köszön. De nem szép, ha ezt az idősebb mindig elvárja. Nagy egyéniségek, híres emberek között számosan voltak, akiket nem lehetett megelőzni a köszönésben. A nőnek mindig a férfi köszön előre. De tanárának és az idősebb férfinak: a nő. Végül is a figyelmesebb és előzékenyebb mindig előbb köszön. Valószínűleg ismeri az ilyen ember bölcs közmondásunkat: „*Amilyen kalappal köszönnek, olyannal fogadd.*”

előzékenység - „*Ha nincs elegendő előzékenység benned ahhoz, hogy udvariasan viselkedj mindenkivel, légy udvariasabb a beosztottjaiddal, mint a veled egyenlőkkel, mint a felette-seiddel. Ha nem vagy udvarias a veled egyenlőkkel vagy felette-seiddel, csupán illetlenséget követsz el, amit ők megtorolhatnak; a beosztottjaiddal szemben tanúsított udvariatlanság kegyetlenség és gyávaság, mert olyan fájdalmat okoz, amelyet nem lehet visszaadni.*” (Ibrăileanu) Az előzékenységnek semmi köze a „nemek harcához”, egyenlőségen és kölcsönösségen alapszik: segíts másoknak, hogy neked is segítsenek.

előzés - A közúti járművek forgalmát pontos szabály rögzíti. Az egyik súlyos szabálysértést, a szabálytalan előzést a rendőrség szigorúan bünteti. Szabálytalan előzésre ne biztassunk senkit, még akkor sem, ha szabad az út. A közlekedési szabályok ellenében ne előzékenykedjünk, mert ez beláthatatlan következményekkel járhat.

elragadtatás - A düh és az indulat túlzásokra, helytelen beszédre és cselekedetre ösztönöz, ezért érzelmeinken uralkodni nagyon fontos, kialakítása önnevelésünk egyik célkitűzése kell hogy legyen. A gyönyör által kiváltott elragadtatás és önfeledt lelkesülés hatásában kevésbé bántó. A dühös ember külsőségekben megmutatkozó, a gyönyörködő inkább befelé fordul.

elsőbbség - A buszmegállóban a leszállóké az elsőbbség. Adjunk helyet nekik, és akkor könnyebben megy majd a felszállás. A belépővel vagy a valahova bemenővel szemben a kifelé tartóknak előnyt kell adnunk, hiszen helyet adnak nekünk.

eltehénkedés - Még istállóban is illetlenség. Munkahelyen, társaságban „tartsuk magunkat” szépen.

ember - Nő vagy férfi. A nő legyen nőies, a férfi férfias. És ezen felül mindnyájan legyünk kedvesek, ápoltak, tapintatosak, előzékenyek, türelmesek, határozottak és erélyesek. Ha levetkőzzük nemünkre jellemző pozitív vonásainkat - legbecsesebb emberi vonásainkból vetkőzünk ki.

erkölcs - Magatartásunkat irányító, annak megítélését segítő, társadalmilag helyesnek tekintett szabályok összessége, illetve ezek megvalósulása. A jó erkölcs általában becsületességet, megbízhatóságot, hűséget, a jó és a rossz különválasztásának képességét és helyes viselkedést jelent. A nevelés folyamán alakul, fejlődik, finomodik és elmélyül erkölcsi érzékünk.

eszesség - A homo sapiens megkülönböztető sajátossága. Ezek szerint, ha valaki azt mondja neked, hogy elment az eszed, azt jelenti, állat vagy. Az eszesség senkit sem hatalmaz fel arra, hogy kárt okozzon butának vagy tájékozatlannak. Ha az ész mellől hiányzik a tisztesség, a jó erkölcs, akkor tulajdonosa nem ember, hanem csupán „piszok alak”.

etikett - A társadalmi érintkezés megszabott formáinak rendszere az etika kicsinyítéséből is levezethető, tehát erkölcstanocska. Franciául: etiquette. Címkét, bárcát, márkacédulát is jelent. Évszázadokkal ezelőtt kis papírszeletekre jegyezték fel, ilyen formában gyűjtötték és terjesztették a viselkedési szabályokat. Innen az illemszabályokra átvitt jelentése. Az etikett áthágása nem bűn, csupán csúnya és helytelen cselekedet. Az etikett a szép és jó viselkedés szabályzata: illemtan.

európai etika - Alapja a bibliai tízparancsolat, amelyet legalább kétezer éve nem győzünk ismételni, hiszen áthágását naponta tapasztaljuk. Az egyisten imádatán, nevének hiábavaló felvevésén (említésén), az Úr napjának megszentelésén kívül különösen megszívlelendő kellene hogy legyen a „*Tiszteld anyádat és apádat*”, a „*Ne ölj*”, a „*Ne paráználkodj*”, a „*Ne lopj*”, a „*Ne tégy a te felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot*”, a „*Ne kívánd a te felebarátodnak házát, feleségét*” stb. A tízparancsolat szerint élni nem a félelem, hanem az a meggyőződés és hit készíthető, hogy az emberek közötti kapcsolatok tovább javíthatók.

evőeszköz - Nem szabad marokra fogni. A kanál és az egyedül használt villa a jobb kézbe. Ha a kést használjuk, akkor a villát át vesszük a bal kézbe. Késsel nem eszünk; vágunk és felsegítjük vele a falatokat a villára. A halat is késsel esszük, ha nem túl szálkás, és ha evőeszközeink rozsdamentes anyagból vagy ezüstből készültek. A tengeri halak magas foszfortartalma megfertíti a vasból készült kés pengéjét. Ezért a hannoveri Knigge *Az emberek közötti érintkezésről* szóló, kétszáz évvel ezelőtt megjelent és az egész világon elterjedt könyvében megtiltotta és a legnagyobb illetlenségnek nevezte a késsel való halevést. Nem ez az egyedüli eset, amikor a műszaki fejlődés fölöslegessé tett illemszabályt. Az olasz módra készített makarónit a nagykanál segítségével kell a villára tekerni. Ennek módját mostanában tanuljuk a külföldön gyakran megforduló gazdagoktól. Régen kisvillát adtak a süteményhez, a színvonalukban elképesztően leromlott cukrászdáinkban megelégedtek a kiskanállal, amely a különféle „elfolyós

cukrászprózához” - a hajdani cukrászköltemények ellentétéhez - éppen megfelelő volt. Evőeszköz a darab kenyér, mellyel villánkra segíthetünk falatokat, valamint ujjaink is, mert olyan ételeket is fogyasztunk, melyeket illik kézzel ennünk. Fánkot, virslit, gyümölcsöt, csirkecombot például. Az evőeszközöket nem szabad használat után az abroszra tenni. Hagyjuk a tányérban. A keresztbe tett kés és villa azt jelenti: kérek még. Ismernünk illik a pálcikával-étkezés módját is. Helyezzük az egyik pálcikát a tenyerünkbe a hüvelykujjunk és a mutatóujjunk közé, és támasszuk meg a gyűrűsujjunkkal. A másik pálcikát, akár a ceruzát, fogjuk meg hüvelykujjunkkal és középső ujjunkkal. Nyomjuk az asztallapra a pálcikák végét, hogy a hegyük egyvonalba kerüljön. Óvatosan próbáljuk a két pálcika vége közé csípni a tányérunkban lévő falatokat. A felső pálcikát kell mozgatnunk, az alsónak mozdulatlanul kell állnia tenyerünkben. Evés után a pálcikákat nem keresztbe, hanem egymás mellé helyezve tegyük a tányérra. A közös tálból az abban található kanállal vehetünk. Ha nincs benne kanál, akkor pálcikánkat megfordítva, azok vastagabb végét használhatjuk.

Tálaláskor a vendég előtt használati sorrendben az egymásra rakott tányérok. Baloldalon szalvéta, nagyvilla, kisvilla az előételhez. A jobb oldalon nagykanál és egy vagy két kés aszerint, hogy van-e előétel vagy nincs. A tányérok előtt kiskanál, kisvilla és kiskés a süteményhez, édességhez, nyelével jobbra. Előttük sorban poharak. Pálinkás-, boros-, vizes-, sörös-, pezsgőspohár nagyságrendben vagy aszerint, hogy milyen italokat szolgálnak fel.

É

én - Az egyes szám első személy folytonos hangoztatása visszataszító, hatalommániát sejtet és szerénységet. Nem az egyszemélyi felelősséget kérdőjelezzük meg ezzel, hanem a vezetés megvalósításában, a döntés előkészítésben munkálkodók erőfeszítéseit ismerjük el azáltal, hogy inkább a *mi*, a *ti*, az *ők* hangoztatását ajánljuk. Ha a vezető gyakran használja a „*mi a véleménye?*”, a „*legyen szíves*”, a „*köszönöm*” kifejezéseket, elkerüli az „*én*” örökös használatát, a beosztottak utálkozását. Bizalmat kelt, tiszteletet ébreszt. Így a munka is jobban megy. Érdekes, hogy feljegyezte a krónika: az amerikai elnökválasztások során csupán egyetlenegy nem használta beiktató beszédében az „*én*” kifejezést.

ékszerviselés - Modern nő kevés ékszert, kevés műtyűt hord magán. Európai férfi egyáltalán nem visel ékszert. Különösen a nemesfém-utánszatok ízléstelenek. A felgyűrűzött női kéz nem a gyűrűk számától lesz szebb, a vastag pecsétgyűrű is hivalkodás. A fülbe, orr mellé biggyesztett ékszer keletről nyugatra terjedt, aztán hozzánk is begyűrűző divatja - ízlésficam. Feltűnés-keltéshez, feltűnési viselkedéshez mutatásához kiváló új divat. Tudomásul kell vennünk, hogy ilyen is van. Nem valószínű, hogy tartós és általánossá váló divat lesz belőle.

értekezlet - Ha elhatároljuk magunkat az „ön-agyonülésezőktől”, érdemében csak jól előkészített értekezleten vagyunk hajlandók részt venni, dolgozni. De nemtetszésünknek ne azzal adjunk kifejezést, hogy szomszédunkkal társalgunk, újságot olvasunk, bóbiskolunk. Az értekezleten való részvételt alkotó véleménynyilvánítással, gondolatcserével bizonyíthatjuk. Különb-jelenlétünk nem sokat jelent. Az előadónak illik célratörőnek lennie, nem szabad elvesznie a részletekben, szabatosan, tömören kell beszélnie. Lehetőleg beszéljünk egy nyelven, kerüljük az idegen szavakat, kifejezéseket, legyünk meggyőzőek, világosak. A hozzászólóknak kötelessége betartani a megadott időtartamot, jó, ha mondanivalónkat előre megfogalmazzuk, és ha nem kaptunk szót, írásban beadjuk. Nem helyes, ha véleményünket indulatok uralják.

értelmetlen - Ha a vita valamilyen jelentéktelen apróság körül folyik, vagy vitatársunk makacsul kitart valószínűtlen igazsága mellett - jobb másról beszélni.

értelmét vesztett szabályok - Van, ahol közös étkezések alkalmával előbb a mártást fogyasztják el és csak azután a húst, hogy megkímélik egymás ruháját a hússzeleteléskor könnyen előforduló zsírpecsételtől.

Illett régen a házigazdának belekortyolnia a vendégnek töltött italba. Ezzel bizonyította, hogy a kínált innivaló nem mérgezett.

étkezés - A közös étkezés a családi összetartozást jelentő esemény. Illik tiszteletteljesen, vidáman viselkedni, „nyájas” lenni ilyenkor. Legyünk közlékenyek és együnk szépen. Az étkezés kulturáltsága jellemző az emberre, műveltségét, esztétikai érzékét, jólneveltségét is mutatja ilyenkor.

étkezési illem - Úgy tartják, hogy kialakulásában az a hét év a legfontosabb, amit gyermekkorunkban otthon töltöttünk. Ott szoktattak szépen, illedelmesen enni, és onnan erednek rossz szokásaink is, amelyeket szüleinktől örököltünk vagy környezetünk nemtörődömsége miatt ránk ragadtak. Némi erőfeszítéssel azonban bárki megtanulhat elfogadhatóan étkezni. Íme, néhány szabály, melyeket tiszteletben kell tartanunk:

Nem illik addig elkezdni az étkezést, amíg a házigazda erre jelt nem ad. Étkezés közben ne beszéljünk. Ne tömjük tele a szánkát, a falánkosság állati tulajdonság. Nyitott szájjal ne rágjuk, ne forgassuk szánkban az ételt. Kerüljük el, hogy tányérunkon átdolgozzuk, keverjük, össze-

törjük az ételt. Kivételt képeznek azok a fogások, amelyek sajátja, hogy mindenki maga véglegesíti. Például: a tartárbifsztek. Kézzel mártogatni, magokat kezünkbe köpni, fűjni a forró ételt, szűrcsőlni, az evőeszközök helyett kézzel enni - csúnya dolgok. De a kenyeret, a zsemlet törjük, nem vágjuk késsel. Csirkét, halat, pizzát, ha nagyon muszáj, kezünkkel is megfoghatjuk. A szalvétát az ölünkbe kell helyeznünk, csak a kicsi gyerekek kötik a nyakába. Evés után a szalvéta helye a tányér bal oldalán van. A kanalat ne hagyjuk a tálban, csészében, kompótos tálban, hanem helyezzük az alátétre. Ne hadonásszunk az evőeszközökkel, ne kapargassuk a tányért és az evőeszközt, ha piszkos, kérjük meg a felszolgálót, hogy cserélje ki. A különféle tálakat, amelyekből venni akarunk, ne nyújtózkodással kerítsük közelebb, hanem szép szóval, amelyeket a mellettünk ülőkhöz intézünk. Üriember nem könyököl az asztalra, nem dől hátra a széken, nem terpeszkedik, hanem egyenesen, méltóságteljesen ül, nem bőfög, nem borítja fel az edényeket, poharakat, az asztal mellett ülve nem piszkálja a foga közé szorult húscsücsöt és csontot, hanem kilép a fürdőbe, ott cselekszik. Étkezés közben illetlenség rágyújtani, utána is csak akkor, ha erre őszinte engedélyt kap asztaltársaitól. Asztalnál nem szoktak fészkelődni, arcot ápolni, körmöt piszkálni; groteszk hatású, ha a többtől mereven eltartjuk kisujjunkat. Európai szokás szerint a kést a jobb kezünkbe, a villát a balba fogjuk, de nem marokra, és a villát nem függőlegesen, nem csereberéljük az evőeszközöket, falatonként esszük az ételt, nem pedig előbb felaprítva és „belapátolva” a szájunkba.

étkezés közben - csak étkezni illik. Nem szabad olvasni, az asztaltól minduntalan felállni. Szavakkal is elvehetjük étkezőtársunk étvágyát. Vigyáznunk kell, hogy miről beszélünk a fehér asztal mellett.

étlap - Legjobb, ha a közös asztalnál több van belőle. Ha csak egy van, akkor a nőt illeti meg, hiszen neki illik először választani az ételek közül. Az is helyes megoldás, ha a férfi felolvassa az étlapot, és a társasággal együtt dönt, ki mit rendel. Ha az ételek árát is felolvassa, azt jelenti, hogy zsugori vagy kevés a pénze: illetlensége már akkor elkezdődött, amikor a vendéglőbe belépett.

évakosztüm - A legszebb női viselet. Ha társaságban vagy nagy tömeg előtt használják: magamutogatás vagy szórakoztatóipari szakmai fogás. Mellőzése intim kapcsolatokban kishitúséget, szükségtelen szégyenlősséget mutat, melyet illik minél előbb „levetkőzni”.

F

faggat - Ha valakitől megtudni akarunk valamit, kérjük erre őt. Amennyiben nem akar a kérdezett témáról beszélni, vagy látjuk, hogy ez kényelmetlen számára, húzódozik, ne erőszakoskodjunk, mert igyekezetünkkel felidézzük a rossz emlékü kihallgatások gyakorlatát, ami kegyetlen illetlenségnek minősíthető.

fagylalt - Nem mindenhova léphetünk be fagylalttal a kezünkben. Ezt civilizált helyeken tiltó jelzések mutatják, de magunk is rájöhetünk, hiszen a buszban, villamoson, metróban, huzatos helyeken és mindenhol, ahol az elejtett fagylalttal kárt okozhatunk, szívesebben látnak anélkül.

fajankó - Nincs elviselhetetlenebb fajankó - a szellemes fajankónál!

fájdalom - Minden sértés, lekicsinylés, szívgyötrés, lelki bánat, jelképes és valóságos pofon stb. fájdalmat okoz. Ha kapjuk, magunkon tapasztaljuk. Ha adjuk - gondoljuk el - hasonló fájdalommal jár. Igyekezzünk, ne okozunk fájdalmat egymásnak.

falánk - Csúnya dolog és számos bajjal jár. Az önmegtartóztatás akaratunktól függ. Az akaratgyengéknek minden módon erősíteniük kell maguk.

falvédő - Faluhelyen még használatos. A konyhában különféle, többnyire megmosolyogtató naivságú, rajzos aranymondásokat láthatunk. Az ilyenszerű naivságot mutató ember, ha rádöbben, hogy minek nézik őt, önérzetesen kijelenti: „*Nem most másztam le a falvédőről!*” Mindnyájan faluról jövünk - szól a bölcsesség, és elég gyakran nem tudunk idejében „lemászni a falvédőről”. Naivságunk aztán éppen olyan, mint az alkalom, amely a tolvajt szüli.

fantasztikus - Ha megszokjuk és jelzőként mindegyre használjuk ezt (vagy más felkapott kifejezést), a túlzás hibájába esünk, lassan meghökkentő, elképesztő lesz körülöttünk a világ, amit még képzeletünkben sem gondolunk komolyan, tehát nem illik, hogy euforikus ábrándjainknak megfelelően hamis valóságlátást terjesztve kirívóan viselkedjünk.

fárasztó - Ilyen az az ember, aki nem tud egyszerűen, nyíltan, alkalmazkodóan viselkedni. Ne csodálkozzunk azon, hogy kevesen vágnak a társaságára.

farsang - Színes forgatagában lazíthat az ember, de az emberi viselkedés határait nem lépheti túl, az alapvető illemszabályok mindig kötelezőek.

fátyol - Mi az ildomos: borítsunk fátylat a mültra vagy föllebbentsük a feledés fátylát? Különféle érdekek szerint ezt mindenki másként csinálja. Tény, hogy az áhított jó világban az átlátószóság, a nyíltság és az igazság őszinte keresése napirenden lesz, és végleg kimegy divatból a fátyol. Ha női test sejtelmességét növelő szándékkal hordják, még hagyján, de amikor a rútságot, erkölcsi hibát rejt, hazugságot pártol.

fecsérel - Magunkkal szembeni bűn, amikor helytelen magatartással időt veszítünk. Apáczai Csere János így figyelmeztet: „*Ha nagy állhatatossággal nem iparkodunk, hogy az időt hasznosan eltöltsük, dicsőség nélkül, barmok gyanánt fogunk az életből kimúlni!*”

fedetlen fő - Az illendőség kívánja, hogy állami zászló előtt, minden nemzeti himnusz felhangzásakor a férfiak fedetlen fővel tisztelegjenek.

fegyelmezés - Ne csak másokat kényszerítsünk fegyelemre, hanem elsősorban önmagunkat. A fegyelmezett példamutatása a legcélravezetőbb fegyelmezés.

fehérnemű - Ha nem is mindig fehér színű, nőé, férfié legyen mindig tiszta.

feladó - A feladó címét jó, ha a levélben is feltüntetjük, nemcsak a borítékon, mert ez még a válaszadás előtt könnyen elkallódik. Amióta kitalálták a borítékra és a levélpapírra egyaránt ragasztható vagy nyomtatható ízlésesen szerkesztett címezést - nem gond. Mindössze pénzünk legyen, hogy megrendelhessük.

felebarát - Nem tűri a felemás viselkedést. A *felebaráttal*, a *feleséggel* és más *fele* társunkkal szembeni magatartásunkat évezredek óta előírja a ma is követésre méltó bölcsesség: „*Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!*”

felemelés - Ha valaki leejt valamit, emeld fel. Ügyelj arra, sietségedben ne ütközz másba. Az elhullatott pénzt csak annak gazdája engedelmeivel szedheted össze.

feleselés - Pergő nyelv, kevés gondolat; illetlen törekvés az állítólagos győztest megillető utolsó szó kimondására. Régen a gyermek rendszerint pofont kapott érte.

felhívás - Telefonjelentkezés, tehát illik köszönni, bemondani teljes nevünk (idegennek: foglalkozásunk és vállalatunk, intézményünk nevét) és a lehető legtömörebben megfogalmazni mondanivalónk. A baráti és szerelmes beszélgetések viszont végeérhetetlenek több okból, de nem nyilvános telefonon kell ezt gyakorolni.

feliratok - Idegenben is illik értenünk a tiltó és eligazító feliratokat és ezeknek megfelelően kell alkalmazkodnunk. Például Németországban: Ausgang - Gyalogos-kijárat; Eingang - Gyalogos-bejárat; Einfahrt - Jármű-bejárat; Ausfahrt - Jármű-kijárat; Nichtraucher - Nem dohányzó; Nein Zugang - Nem bejárat; Verboten - Tilos; Bezetzt - Foglalt; Frei - Szabad; Damen - Hölgyek; Herren - Urak.

felkérés - Régen körülményeskedő szokás arra, hogy táncba vigyék a lányt bálban, vagy más alkalommal, tánchelyen. Ha nőtársaságban volt, akkor legközelebbi hozzátartozójától kellett engedélyt kérni erre, aztán magától a nőtől, majd következett a bemutatkozás, ha még nem ismerték egymást a felek, és a kölcsönös biccentések - mindezekre ma már csak mosolyogni tudunk. Ma általában már ismerik egymást azok, akik valahová táncolni mennek. A bál, a táncmulatság ma már elsősorban nem ismerkedő hely. És közben az eltelt évtizedek (fél évszázadnál is több) alatt „szegényebbek” lettünk néhány szertartással.

felköszöntés - Nagy alkalmakkor illik felköszönteni az ünnepeltet, az ifjú párt stb. Van, ahol az elmaradhatatlan szertartás (például oroszok, svédek között), máshol a sok évtizedes kötelezően semmi beszéd időszak után az emberek irtóznak a szónoklatoktól és a szónokoktól. Ezért a felköszöntő beszéd legyen tartalmas, rövid és vidám. Az egyszerű, közérthető, sablon- és közhelymentes felköszöntő hatásos, a bölcselkedő, túlmagyarázó, bő lére eresztett, unalmas és olykor teljesen fölösleges.

felnőtt - Viselkedés teszi az embert felnőtté. Bizonyíthatóan léteznek közöttünk gyermekkorú felnőttek és felnőtt korú gyermekek.

feltárcsázás - Ha nyomógombos a telefonunk, nem ígérhetjük ismerősünknek, hogy feltárcsázzuk. Illik ennek mintájára új kifejezésként a „felnyomógombozzuk”-ot használni? Lehet, hogy az illetet illetően nem vétünk csak annyiban, hogy régi sablon szerint új kifejezést alkotni nemcsak illetlen, hanem célszerűtlen is. Telefonáljunk, telefonon beszéljünk, hívjuk egymást telefonon, de ne „adjunk” telefont egyre-másra ismerőseinknek, mert bizony a készülék drága, és mert ugyebár nyomógombos: tárcsázni nem tudunk majd vele.

felületes vélemény - Ne beszélj olyasmiről, amihez nem értesz. Abból, hogy bevalloz ezt, bizonyára az is kiderül: valamicskét értesz hozzá, de nem akarsz melléfogni. Nevetségessé válik az, aki mindig mindenkinél jobban ért mindenhez.

felvágás - Ne tüntesd fel magad másnak, jobbnak, mint amilyen vagy. A felvágás és a hengegés a hazudozással rokon fogalmak.

felvonó - A liftbe az lép be elsőnek, aki közelebb áll az ajtajához. Ne tolakodjunk, várjunk sorunkra. Ha a kezelőgombok közelébe kerülünk, kérdezzük meg, ki hányadik emeleten akar kiszállni, és nyomjuk meg helyettük is a gombokat. A felvonóból az száll ki elsőnek, aki az ajtó közelében áll.

fertőző - A gátlástalanul erkölcstelen ember bomlaszt, zülleszt, súlyosan fertőzi a környezetét. Amíg kigyógyul betegségéből, elszigetelendő, elkülönítendő.

festék - Jobb csínján bánni vele. Aki látott „festékvakolattal” kiképzett női arcot, kifestett férfit, tudja, hogy mily kiábrándító. A kevés ebből is többet nyújt, mint a sokkhatású sok.

fesztelenség - Annak a kínos érzésnek az ellentéte, amelyet például rosszul szabott új ruhánkban tapasztalhatunk. Tudni kell a ruhát viselni. Van, akinek ünneplő ruhájában sem sikerül a fesztelenség. Jó, ha idejében rájön, hogy nem a ruhájában van a hiba.

félbeszakítás - Ne szakítsunk félbe senkit beszéd közben, de ha minket félbeszakítanak, vigyázzunk, mert azt is jelentheti, hogy terjengősek, nem eléggé meggyőzőek voltunk.

félelem - Amennyiben nem sikerül úrrá lennünk szorongó érzéseinken, aggodalmainkon, félelemmel teljes lelkiállapotunkon - hiába élünk! „*Ahol a félelem, ott a szemérem!*” Felvilágosult embernél a szemérem nem külsődleges indíttatású, hanem a megvilágosultak meggon-
doltságából eredő, mélyen emberi természetet mutató vállalás. „... több ezekkel egy kútfőből származó indulatok... megerőtlenítik az inakat, kiszívják a csontoknak velejét: a májat és lépet megdagadoztatják, a hószármot, az aranyért megrekesztik, sárgaságot, idétlen szülést, hypohondriáca nyavalyát, melanchoniát, colikát, scorbutot, calculust, köves csonózásokat és negyednap veszedelmes hidegleléseket, nyavalyatörés, száraz betegséget, vérbeli polypusokat, fulladozást, vízkórságot, gutaütést, bőrön való viszketegségeket és fekélyeket, meggyógyulhatatlan rothadó sebeket, szemfájásokat húznak csálhatatlanul magok után. Úgy szóval mint a szűféreg a fát, a rozsda a vasat, úgy megemészti ezek az ember életét, és időnap koporsóba szállítják, akiket magok rabjaivá tehetnek. Említ Pechlinus olyan példákat is, hogy húsz esztendő ifjakot a szörnyű félelem és keserűség negyednap alatt egészen megőszített. Vagynak, kik a kétségbeesés miatt meghasadván szívek, szörnyű halált holtak.” (Mátyus István).

Bátorság, emberek! - írtam tíz évvel ezelőtt székszavúan *Viselkedjünk* című kiskönyvemben. Ma sem tudok jobbat, annak ellenére, hogy a félelem ma másik arcát mutatja felénk. Nem tudhatjuk, hány arca van a félelemnek. Biztos csak annyi: a bátorságnak egy arca van.

fél látogatás - Telefonon felhívni valakit otthonában - fél látogatásnak vagy majdnem látogatásnak számít. Nem illik akkor hívni, amikor valószínűleg nem várja, vagy nem örülne „látogatásunknak”. Ahol kisgyerek van, este nyolc után már nem illik telefonálni. Azoknak, akiket a mások élete nem, de a saját érdekük annál inkább érdekel, s úgy gondolják, bármikor telefonálhatnak, a nem kívánt fél látogatását amolyan „fél” fogadással szokták ellensúlyozni: lezárják, az előszobában tartják a készüléket vagy a módosabbak immár az üzenetrögzítőre bízják a tolakodókat.

féltékenység - Kínzó érzés. Annak, akit a féltékenység gyötör, nagyon is kellemetlen. Két ember baja, esetleg háromé. Ha másokat is belekeverünk, úgy nekik sem lesz könnyű: egyre kényelmetlenebbül érzik majd maguk. A féltékenységi megnyilvánulásokat és főként a kitöréseket, ha társaságban vagyunk, jobb elhalasztani. De otthon sem megyünk sokra vele. Azt mondják, hogy a féltékenység meggyógyul az idővel. Ha van alapja, nagy a valószínűsége, hogy válással végződik. Ha nincs, akkor egyik vagy másik fél megelégedi majd egyszer.

férfi elegancia - A választékosan öltöző férfi tudja, hogy felöltőjéhez vagy kabátjához kell igazítania a kiegészítőket. Öltönyének ünnepélyes jelleget ad a fehér vagy a krémszínű ing és az ezekkel összehangolt nyakkendő, a külső zsebbe elhelyezendő díszzsebkendő. Öltönyének színével kell összhangban lennie a zoknijának is. Lábbelijének ápoltsága nélkül semmiképpen sem lehet elegáns. Fekete ruhához nem illik barna cipő. A kivagyiskodókat már Shakespeare is megszólta a *Velencei kalmárban*: „Milyen lehetetlenül ruházkodik! Azt hiszem, a zubbonyát Olaszországban vásárolta, a kerek nadrágját Franciaországban, a sapkáját Németországban és a viselkedését mindenütt.”

férfi és nő - Az a természetes, ha egymásra figyelő tisztelettel bánnak egymással és ösztönösen sietnek egymás segítségére. A természetes viselkedés miatt sem a nő, sem a férfi nem veszít sajátosságából. A mindennapi kapcsolataikban az igazán helyes viselkedés, ha nemüktől és beosztásuktól függetlenül bánnak egymással, a régi „lovagiassági” és udvariassági szabályokat is áthághatják, ha jóérzéssel, természetességgel, s különféle helyzetekből adódó előzékenységgel teszik a kölcsönös segélynyújtás és tisztelet légkörében.

fésülködés - Viselkedni tudó ember nem fésülködik utcán, vendéglőben, színházi előcsarnokban, egyetemi előadóteremben... Van, aki egyáltalán nem fésülködik. Nem biztos, hogy azért nem gondolja a fejét, mert éppen a kócos haj a divat. Pedig erre való hely a mosdó, a fürdő stb. Néhol régi feliratok hirdetik: Toalett. Ebbe régen a végzésen kívül a mosakodást, fésülködést és az öltözködést is beleértették. Közben persze nemcsak a toalett, hanem a fésű is kiment a divatból.

fészkelődés - Színházban, moziban, sportszarnokban, de még cirkuszban is gondoljunk arra, hogy mögöttünk is ülnek, és látni szeretnék a látnivalót. Ülünk nyugodtan a helyünkön. Különösen, ha recsegnak a székek. Gyakori mozgásunkkal arra kényszerítjük a hátunk mögött ülőket, hogy újra meg újra rálátást keressenek, minden mozdulatunktól hullámvásznak indul mögöttünk a nézőtér, és egyszer csak kitör a nézőtéri „vihar”.

fiúk és lányok - Valószínűleg azért használják manapság ritkán az udvarlás kifejezést, mert a lakosság nagy része nem magánházakban lakik és így nincs udvara. Három évtizeddel ezelőtt még ilyeneket írtak az illetéktankönyvek az udvarlásról: „Az udvarlás - a női egyenjogúság ellenére - továbbra is a férfiak joga és kötelessége. Nő ne udvaroljon. Nem illik. A nő, aki udvarol egy férfinak, önmagát is, a férfit is nevetségessé teszi.” Ma elsősorban az így fogalmazó a nevetséges. Hiszen immár sok évtizede menetelünk az egyenjogúság hófehér lobogói alatt. Mit tehettek, mihez kezdenek szegény lányok, amikor hasonló tiltást olvastak, illetve olvasnak? Különben a Magyar Értelmező Szótár szerint az udvarlás annak a viselkedése, magatartása, aki udvarol valakinek. De az udvarló a szótár szerint is az a férfi, aki udvarol egy nőnek. Nyilvánvaló, hogy a fiúk és lányok nem lapozzák rongyosra az értelmező szótárt, ellenben sűrűn *barátkoznak* udvarlás helyett. A lányok nem is udvarlójuknak nevezik a mellettük huzamosabb ideig kitartó fiút, hanem barátjuknak. És ez cseppet sem akadályozza őket abban, hogy egyaránt figyelmesek legyenek egymással szemben. Az említett illetéktankönyv Pistája felbátorodva közelebb kerül a szende Mancikához, aki „íjedten fogadja ezt a valóságos közeledést, mert arra gondol: vajon illik-e?” Hát persze, mire is gondolhatna másra a szegény, prűdériával rendszeresen újraoltott Mancika? Ellenben (álszemérmességgel) mai társa kevésbé szenteskedő, és nem esik kétségbe, ha „fiúja” gyöngéden vállára, derekára és egyéb domborúlatokra teszi a kezét. Sőt, még szüleik sem ájúlodoznak, ha nyilvános helyen is csókolózni látják a fiatalokat. Pedig mai felfogásunk szerint sem illik csókolózni utcán, buszon, vendéglőben és más nyilvános helyeken. Talán még akkor sem, ha az éppen akkor és ott jólesik. De mint mindent, ezt is lehet illedelmesen és ízlésesen csinálni. Egy futó puszi miatt még nem dől össze a világ, de az erotikus ölelés azért ízléstelen, mert az utcára vagy a nyilvánosság elé visz

olyasmit, aminek máshol a helye, hiszen csakis az illető párra tartozik, nyilvánvaló, hogy két ember magánügye. Ez annyira komoly problémát okozott például a svéd középiskolában, hogy egyik tanintézet épületének legfelső emeletét állami költségvetéssel átalakították a szerelmi kapcsolatok helyévé, ahova az iskola tanulóinak szabad bejárásuk van. Az is a svédek szabadságigényére jellemző, hogy egyáltalán nem tolakodtak a párok erre az emeletre, de megszűnt az addigi gyakorlat is, hogy eldugott sarkokban összeborulva, összeolvadva ücsörögjenek a szerelmes párok.

Az ismerkedés időszakában a fiatalok nagyon igyekeznek tetszeni egymásnak, szépen, csaknem kifogástalanul viselkednek. Úgy kellene, hogy jó modorukon később se változtassanak. Mondjuk, egészen aranylakodalmukig. Például ne titkolják, ne tagadják szerelmüket, mert ez fiatalkorban illetlenség és sértés. Kerüljék a felvágást és a nagyzsolást. Ne játsszák meg maguk, mert később aztán kiábrándulnak egymásból. A régi szokások szerint nyilvános szórakozó helyen a férfi kötelessége a fizetés. Ebből következett, hogy a nő némileg kiszolgáltatott helyzetbe került, de az is gyakorlattá vált, hogy kereste a pénzes fiúk társaságát. Helyesebb a közös fizetés. Németes, amikor mindenki maga fizeti az általa elfogyasztottakat. Az apróbb kiadásokat állva a férfi így is bizonyíthatja „lovagiasságát” és kötelező, ki nem apadható figyelmességét. Az ilyen fiatalember időnként virággal, kisebb ajándékokkal örvendezteti meg az imádott kislányt.

Be kell mutatni a barátot vagy barátnőt a szülőknek? Ha úgy adódik, mindenképpen. Ne sérte-
gessük ezt elmulasztva a hozzánk közelállókat.

Esetleges titkolózásunk a bizalomhiány jele, de a legtöbbször füllentésekkel jár, hazudozást szül. Ezek megkeserítik a szerelmet.

fogadjisten - Válasz az adjonistenre. Minden köszönésre illik válaszolni. A haragosok nem fogadják egymás köszönését, később úgy mennek el egymás mellett, hogy „meg sem billen a kalapjuk széle”. Ne erőltessük a visszaköszönést, egyik haragos fél sem tudja köszönéssel feloldani a valamely konfliktusból adódó elhidegülést, mert ennek látszata, hogy felejtetni akarja a maga hibáját. A kibéküléshez elengedhetetlen a nyíltság, egyenes beszéd és a magunk hibáinak nyilvános bevallása.

fogápolás - A rossz fogazatú ember nemcsak saját megjelenését, hanem kis túlzással a városképet is rontja. Az ápolatlanság mindenképpen illetlen. A fogápolás a rendszeres fogmosással kezdődik. A svédek bevezették a fogorvossal egyenlő foghigiénikus szakmát, hogy elejét vegyék a nagyfokú fogromlásnak.

fogdosás - Élelmiszert összefogdosni nem szabad. Ezt elkerülendő a civilizált kereskedelembe minden élelmiszert csomagolva árusítanak. Addig is, amíg ez általánossá lesz nálunk, figyelmeztessük az előszeretettel mindent összetapogatókat.

fokhagyma - Egészséges, állítólag sokféle betegség megelőzésére alkalmas. Rendszeres fogyasztását a balkáni civilizációs szinten ragadt emberek nagyon kedvelik. Sajátos felfogásukkal együtt jár, hogy ezt nem „titkolják”: mindenütt, ahol megfordulnak, fokhagymabúzt árasztanak, és nem zavartatják magukat azzal, hogy az érzékenyebbeket ezzel ájulásba kergetik. Éppen ebben áll illetlenségük lényege. Pedig a fokhagymazabálás után elfogyasztott pohár tejjel semlegesíthetnék a kellemetlen szagot. Viselkedésükből hiányzik a másokra figyelés. Nyugodtan az önzők és törtetők világához sorolhatjuk őket.

fogpiszkáló - Csak addig használjuk, ameddig feltétlenül szükséges. Tegyük használat közben kezünket a szánk elé: senki sem kíváncsi fogvájó munkánkra. A fogvájót használat után ne tegyük vissza a tartóba, ne hagyjuk a szánkban, és ne tördeljük apró darabokra. Használat után a fogvájó piszkos, szemétként a helye.

fonetikus - Ha nevünk magyar kiejtését nem értik, ne másítsuk meg, ne igazítsuk más nyelvek hangjai szerint (ne románosítsuk), hanem betűzzük fonetikusan, tehát kiejtés szerint. Az angol neveket rádióban, tévében és mindenfelé igyekeznek helyesen és szépen kimondani, a magyar nevek kiejtése sem nehezebb, ezenkívül lehetnénk megközelítőleg két millióan, akik erre megtaníthatnánk az (nem) érdekelteket.

fontoskodás - Olyan, mint a szeg a zsákban: előbb-utóbb kibújik. Aki teszi, másokat lebecsül. Aki szenved és úgy tesz mintha nem látná: félénk, gyáva, kishitű. Fontoskodóhoz fontoskodás nélkül kell viszonyulnunk. Ha nem használ: túlzással. Tartsunk „tükröt” eléjük. Bízunk abban, hogy az ember tanulékony.

főbérő - Gondolnia kell arra, hogy az albérő is ember. (Emberi szükségletei vannak és látogatói, akik ugyancsak emberek.) És arra, hogy akit a házába fogadott - vendége, és vele szemben vendéglátóként kell viselkednie. Nézze el tehát - a békés együttélés reményében - az albérő rossz szokásait, ne gondolja róla, hogy a legrendetlenebb ember a világon. A lakásadó pénzt kap, de akármennyit is kap, ne nézzen el mindent lakójának, hanem még idejében figyelmeztesse őt az illendő viselkedésre. A legjobb már a beköltözés előtt tisztázni a házirendet.

főkapu - A világ mindenkor rendekre osztotta az embereket. Ahol több bejárat van, a főemberek a főkapun, a közemberek a mellékajtókon közlekedhetnek. A főemberek önszántukból lealacsonyodhatnak, az egyszerű emberek a maguk akaratából fönnebb nem léphetnek. De biztassuk az ilyen megkülönböztetés ellen felháborodókat a nyilvánvaló igazsággal: *Nem a bejárat teszi az embert!*

főméltóság - 1944-ig Magyarország kormányzójának címe volt. A méltóságos rangot viselők méltósága régen sem volt kifogástalan, de az emberi tudatot képviselők ma is megérdemlik ezt a jelzőt.

főnök - A főnöknek mindig igaza van! De viselkedésének kifogástalannak kell lennie.

frakk - Kétszáz esztendő múlttal rendelkező szalonviselet, ma estélyi öltözet. Elöl derékig érő, hátul két keskeny, hosszú szárnyban végződő férfikabát, amelyet eddig néhány tevékenység közben (hangversenyen, operában) illet viselni. A gazdagok viseleteként most újra divatos, ünnepi estélyeken fekete, fehér és más színű változatokban is előfordulnak tekintélyt óhajtó vagy remélő emberek.

francia illem - Többségi hazánkfiához hasonlóan, minél délebbre megyünk országukban, annál kevésbé igénylik a pontosságot. Érkezőkor, távozáskor kezét fognak. Közös vacsoránál illik a borválasztást rájuk hagyni, nagyon tájékozottak a borfajtákról. A főétkezést későn kezdik, estébe nyúlik. A salátát a főétel után fogyasztják. Vendéglőben illetlenségnek számít, ha nem kérünk süteményt vagy valamilyen nyaláncságot; kényelmes étkezéshez szoktak, ezért sokáig nem hozzák ki a számlát a pincérek.

fröcskölés - Uszodában, közfürdőhelyeken, gyógyfürdőben kiváltképpen tilos!

fukarság - Betegség. Elégtelen illendőség és zsugorított jószívűség sajnálatos következménye. A német Fugger családnévből eredőnek tudják. „*A takarékoság erény, a fösvenység bűn.*”

fűrás - Ocsmány cselekedet, ha emberrel teszik, ellene alkalmazzák. Arról lehet megismerni, hogy „hátról” végzik. Többnyire büntetlenül marad. A közösség úgy bünteti a fűrást végzőt, hogy őt is megfűrik. A fűrás testvére a klikkezés. Könnyebben megy a fűrás, az áskálódás, ha többen végzik. Eredményesebb, ha nem egy embert, hanem egy emberként egész csoportot fűrünk. Mint minden, az idők során, a fűrók is eltompulnak egyszer, és rájuk is érvényes bölcsesség: „*Ki kardot ránt, kard által vész el!*”

futás - Nem illik, de olykor hasznos lehet.

fülelés - Hallgatni arany, hallgatózni becstelenség, lehallgatni törvénybe ütköző aljasság.

füstölés - Nem szeretjük a füstöt. Még a dohányosok sem szeretik a mások által rájuk fűjt füstöt. Illetlenség mások arcába fűjni, megköhögtetni, megkönnyeztetni a környezetünkben lévő antinikotinistákat. A Tiszta levegőt! mozgalom nem hóbort - szükséglet.

fütty - Régen nemtetszést kifejező, ma már különösen szabadtéri koncerteken tetszékifejező közös művelet. Templomban, lakásban nem ajánlatos, az erdőben szabad. De láttunk és hallottunk már koncertterem színpadán is gyönyörű füttykoncertet.

G

gálaruha - Régen illetett ünneplőbe öltözni legalább vasárnaponként. Ma, akinek csupa vasárnap az élete, kiöltözik. A jólöltözöttség annyit jelent, hogy „ad magára”. Az önmegbecsülés önérzetet állandósít. Az önérzetes szereti az igazságot. Az igazságos ember becsületes. A becsületes ember igyekszik jól viselkedni. Az élet napokra osztott csodálatos ajándék, minden-napos ünnep. Öltözködünk egyszerűen, ízlésesen; az elhanyagoltság megtöri az ünnepi hangulatot.

garden party - Angol eredetű kerti ünnepély, hivatalos rendezvény, összejövetel, amelyen könnyű kimenőben lehet megjelenni.

gátlás - A félszegség, feszélyezettség, a kamaszkor velejárója. Tudjunk róla és igyekezzünk minél előbb legyőzni. Akinek felnőttkorára sem sikerül, ne áltassa magát azzal, hogy kamaszkorát tetszőlegesen meghosszabbíthatja.

genius loci - A hely szelleme, hangulata, légköre jórészt viselkedésünktől függ. A hely és egymás kölcsönös tisztelete tehetik felemelően kellemessé az életet.

gesztikulálás - Légy ura kézmozdulataidnak. Ellenőrizd magad, szokj le arról, amit főleg a ripacskodók tesznek: szükségtelenül élénk taglejtésekkel kísérik minden szavuk.

gépkocsivezetés - Ne „tolakodjunk”, ne siessünk, maradjunk lehetőleg mindig a jobb szélső sávban, így a hátulról érkező, a miénknél nagyobb sebességű gépkocsi vezetője nem villant reánk, nem zökkent ki a magunk diktálta, nekünk megfelelő sebességből. Van olyan hely Európában, ahol az országúti erőszakoskodás súlyos illetlenségnek számít. Svédországban például órák hosszat „bandukol” az úrvezető valamely lassan haladó gépkocsi nyomában anélkül, hogy idegeskedve valamiképpen ösztökélné az előtte haladót. Minek sietni és kellemetlenkedni, ha az útviszonyok engedik - s erről általában gondoskodnak az úttervezők -, majd nyugodtan előzhet az ember. Ha az előírtnál valamivel lassabban kívánunk haladni, illedelmesen az út szélére húzódhatunk és jelezzük is, hogy előnyt adunk az utánunk következőknek.

Az illendőség úgy kívánja, hogy a nagyobb járművek vigyázzanak a forgalomban a kisebbekre, de a gyakorlatban éppen ennek az ellenkezője történik a növekvő agresszivitás miatt. A vágató teherszállító óriásoktól tartanunk kell, de a túlradó biztonságot mutató kerékpárokra is vigyáznunk kell, mert őket is egyenlő jogok illetik az autósokkal. Jelenlétük különben közúti átok, amitől csak a külön kiépített kerékpárutak mentik meg a gépkocsizókat. Civilizált országokban a legtöbb városban és a város környékén is jól kiépített, kellemes kerékpárút-hálózat épült.

gondolat - Nélküle beszélgetni, szöveget vagy akár levelet írni és sok más egyebet cselekedni nem érdemes, mert a mások idejét rövidítjük vele. Az élet rövid, gondolkodás nélkül nem élünk: csak vegetálunk, tengődünk a többi élőlény között, mert nem azt tesszük, ami emberhez illő.

gondoskodás - Nincs ízléstelenebb, mint amikor egy nő „anyai módon” gondoskodik férjéről: lábát mossa, nyakát masszírozza, fejét dörögli stb. Ha valaki ehhez hasonlót cselekszik nyilvánosság előtt, például a vendéglőben felvágja az „apuci” sültjét, bort tölt poharába, megtörli szalvétájával annak zsíros szája szélét stb. - ez még az ízléstelennél is ízléstelenebb, és mindkét félt kisebbsíti.

gorombaság - Lópokróc durvaságú viselkedéssel senkit sem hódíthatunk meg, de a világ bármely sarkában megérdemelt utálatot válthatunk ki magunk iránt. Válogassuk hát meg mozdulatainkat, szavainkat, hámozzuk le idejében viselkedésünkről a nem tetsző, többnyire indulatokból fakadt hibákat, és kevesebb bűt, bánatot, bosszúságot és utálatot fakasztunk embertársainkból a saját kárunkra is.

gratuláció - Ha formálisan tesszük, inkább hagyjuk el. Csakis szívből jövő gratulációnak örvend igazán az ember. Ellenkezője már az alkalomkor vagy később mindenképpen kiderül, és akkor joggal tartanak majd álnoknak, kétszínűnek.

gratuláló levél - Nem illik valakinek gratulálni, és ugyanabban a levélben valami prózai szívességre kérni. A részvétet nyilvánító levélben az ilyesmi még szörnyűbb. Írásbeli gratulációt illik szóban vagy írásban megköszönni.

görög szokások - A nők kissé háttérben maradnak a társadalmi élet különféle területein, ennek megfelelően a társasági illemszabályok megkülönböztetett figyelmet biztosítanak számukra. Bizonyos kávéházakat csak férfiak látogathatnak. Szokás emelkedett hangulatban a tányérokat, poharakat összetörni, ami nem olcsó mulatság. A felfelé tartott hüvelykujj nem igenlést, biztatást, elismerést, hanem rendkívül obszcén, illemtelenül trágár dolgot jelent Görögországban.

GY

gyakorlat - Ez teszi az embert mesterré a jó viselkedésben is. Nem lehet egyik napról a másikra jól nevelt, akit addig nem neveltek és maga sem törődött viselkedésének pallérozásával. Az emberi kapcsolatok gyakorlatában alakulnak és javulhatnak az illendőség szabályai.

gyász - Ha őszinte az elveszettért érzett fájdalom - viselkedésünk ennek megfelelő. Ha képmutatás csupán, mindegyre erőltetnünk kell a szomorúságot, a megrendülést, és ez okozza végül illetlen viselkedésünk. A gyászhoz nálunk a fekete illik. A gyászszalag viselete visszafogott viselkedésre kötelez. Másnak nem szabad kizökkentenie ebből a gyászolót, a gyász időtartama alatt ne csábítsuk különféle szórakozásba. A gyász tiszteletadás valaki emlékének. Ne zavarjuk az emlékezőt. Barátok, ismerősök osztoznak gyászunkban, részvétet nyilvánítanak, szóban vagy írásban. A hátramaradottakat a haláleset után legkésőbb két héten belül illik fölkeresni. Temetésen nem kell feltétlenül mindenkinek feketébe öltöznie, de a gyerekek öltözéke se legyen színes, világos. A nők hagyják otthon ékszereiket. A gyászjelentés, a koporsó fölött tartott beszéd legyen mértéktartó utolsó üdvözlés.

Kínában és Indiában a gyász színe fehér, Törökországban kék és fehér, Kelet-Ázsiában és Egyiptomban sárga, Peruban szürke.

gyerekesség - Más néven infantilizmus. Felnőtthöz nem illik az olyan viselkedés, amiből arra következtethetünk, hogy az illető megrekedt a gyermekkor szintjén. Szórakozottságból vagy kíváncsiságból más táskájába, zsebébe, szekrényébe nyúlni, terített asztal fölött ide-oda kapkodni, pillanatonként mást és mást óhajtani, ha ételről van szó, azt félrelökni, otthagyni, sorozatosan a tányér mellé szórni, aztán mást kérni, hisztérikusan követelni, semmiségtől rettegve félni stb. - súlyos viselkedészavart jelent és ennek megfelelően kell kezelnünk.

Nem mindenütt vannak a gyerekességnek nálunk számon tartott ismérvei. Japánban gyerekesnek ítélik meg azt, aki fagyaltot nyalogat az utcán, de komoly időöltésnek azt, ha papírhajtogatásra (origami) adjuk a fejünk.

gyöngédség - Házasságon belül is a férj kötelessége. Ezzel szemben a feleségnek is megközelítőleg olyan kedvesnek, csinosnak, ápoltnak és sokféle módon nőiesnek kell lennie, mint házasság előtt.

gyufagyújtás - Nem biztos, hogy képesek vagyunk lebeszélni a nőket a dohányzásról. Addig is, amíg ez sikerül, ha cigarettára gyújtani készülnek, segítsünk nekik. A gyufát mindig magunk felé húzva gyújtjuk meg, hogy az esetleg lepattanó fej ne arra ugorjék, akihez udvariasak akarunk lenni. A gyufagyújtás próbája helyett ma már egyre inkább az öngyújtó használatát kell megszoknunk. Idősebbeknek, kollégáinknak is segíthetünk, a főnökünknek inkább ne, mert még félreérti és szolgálalkúságnak hiszi előzékenységünket.

H

habzsolás - Mohón, sietve és hangosan enni egészségtelen, és nem kellemes látvány. Éhes kutyanak, sertésnek megbocsátjuk, embertársainktól elvárjuk, hogy uralkodjanak mohóságukon, falánkságukon is.

hagymaszag - A hagyma erős, sokaknak kellemetlen illatát ne hagyjuk számításon kívül, amikor társaságba, hivatalba, netán találkára indulunk. Taszító hatása közismert. Az ünneplőbe öltözött hagymaszagú ember legalább akkora felületesség, mint izzadtan mosakodás helyett spray-t használni.

haj - Viseletét mindenki maga szabja meg. A letűnt hatalom nálunk ezt is korlátozta, időnként „hajvadászatot” tartott a rendőrség, és kíméletlenül kopasztotta a nagyhajúakat. A haj-, szakáll- és bajuszviseletet némileg a divat szabályozza. Ezek szerint hol a rövid, hol a hosszú, hol pedig mindkettő a divat, hátrafésülve, elválasztva vagy választék nélkül. Szakállból is sokféle van: körszakáll, kecskeszakáll stb. Bajusz talán még több... Akármilyen is a fejünkön található szőrzet, ha nem rendezett, tiszta és ápolat, visszatetszést kelt, civilizátlanságot áraszt. A gondozottságot a fejünkön (és a fejekben) kell elkezdenünk.

hajszál - Hajszálat találsz az ételben? Hallgass róla, ne vedd el mások étvágát is. Feltűnés nélkül is abbahagyhatod az étkezést.

hajlongás - Nálunk hízogó megalázkodás, a japánoknál megszokott udvariasság, a mi kéznyújtásunkat helyettesíti. Az enyhe bólintás nemcsak igenelést jelent náluk, hanem a sűrűn kinyilvánított köszönet jele is.

halál - A halálfélelemtől való szorongás is leküzdhető, megkönnyíti ezt a becsületesen és szépen leélt tartalmas élet.

hála - Jótett helyébe jót ne várj. Jótétemény semmit sem veszít értékéből, ha háládatlanra esik is. De hálaérzetednek keress elfogadható, soha kivagyiskodó, de emberi melegséggel tele kifejezést.

hallgatás - *Beszélni ezüst - hallgatni arany.* Tanuljunk meg hallgatni: bölcsnek nem kell a szó sem! De ha kérdeznak, felelni kell, mert ebben az esetben a hallgatás, sértés. Azt sem illik elhallgatni, ha nem tudunk felelni a feltett kérdésre. Idegenben legalább annyit tanulj meg az illető ország nyelvén, hogy „nem értem”.

halló - Telefonáláskor a kapcsolat felvételét jelezzük ezzel a szóval, de megfelelő köszönetnek is. A halmozott hallózás modoros, inkább térjünk egyből rögtön a tárgyra, mert az idő pénz, a telefon drága és a locsogás unalmas.

halogat - Amit megtehetsz ma... Aki ismeri a mondást és mégsem cselekszik eszerint: idejét nem tudja beosztani, lustaságra és gyávaságra hajlamos és ezekből eredően még sok más baja is lesz a minden részletében a rend után kiáltó életben.

hálószoatitok - Pornófilmeket utánzó részletes leírást adni, barátainkat saját szex élményeinkkel szórakoztatni a csámcsogáshoz hasonló ízléstelenség. Ez általában két emberre tartozik csupán, és egészséges módon lelki kapcsolatból indul. Ennek a lelki kapcsolatnak ártunk, amikor kiszolgáltatjuk erotikus titkainkat.

hamutartó - Használd a hamutartót. Ne várd meg, amíg egy óriási tálba ültetnek, és így óvják cigarettád hamujától s csikkeidről a környezetet.

hangerő - Minden nyelvben sajátosan más, de a művelt emberek között egyaránt a halk beszéd a szokásos. Külföldön felfigyelhetünk hazánk fiaira: hangoskodásuk kiütköző, visszataszító. Ismerd meg hangodat, erejét szánd ahhoz a helyiséghez, ahol vagy, és ahhoz a társasághoz, amelyet hangoddal át akarsz hidalni. Szokj le a rikácsolásról, de a dunnyogásról és a motyogásról is. Ne sértődj meg, amikor hanghordozásodra megjegyzéseket tesznek, ellenkezőleg: kérd ismerőseidet, segítsenek abban, hogy hangoddal megfelelően bánni tudj.

hangnem - A fölényeskedő, lehengető hangnem gyanús. A valóban okos és civilizált ember így nem beszél, hanem csakis az, aki fitogtatni akarja kevéske tudását.

hangversenyen - Legyünk pontosak. Van, ahol kezdés előtt még akkor is zárják az ajtókat, amikor nincs tévéfelvétel. Illik ünnepelőbe öltözötten megjelenni a hangversenyteremben. A zenekar és a karmester sem adja lennebb a frakknál. Illik tudni egyet-mást a bemutatott műről. Tudnunk kell, hány tételes a mű, kik a szólisták, ki a karmester stb. Jobb szokás szerint a tételek végén tapssal nem zavarják az előadóművészek elmélyültségét, a tetszésnyilvánítás a koncert végére marad. A megszerzett élményt ruhatárba rohanással, hétköznapi gyúródással elrontani nem érdemes. Próbáljuk nyugodt légkörben megemészteni a látottakat és hallottakat, viselkedjünk méltóságteljesen. Régen szokás volt egy-egy zenei előadást követően társaságban megbeszélni az élményt, gondolatot cserélni róla. Hazáig tartó sétán is elvitatkozhatunk az előadásról. Próbáljuk meg. És hagyjuk a rohanást máskorra és másokra ...

harag - Jó modorunkat minden körülmények között meg kell őriznünk. Ha úgy döntöttél, hogy valakivel megszakítod kapcsolatodat, akkor ne játszd meg a néma leventét vagy gyereket, hanem bátran közöld vele elhatározásod okát vagy okait is. Akire haragszol, annak munkáját elbírálni nincs jogod.

hasonlat - Használatára vigyázz. Nemcsak azért, mert köztudomású, hogy minden hasonlat sántít, hanem mert a hasonlatok helytelen használata könnyen nevetségessé tesz.

határozottság - Inkább szánj több időt arra, hogy egy-egy kérdést jól átgondolj, mielőtt döntesz. Ne kapkodj! Ha elindulsz valahova, menj! Ne téblábolj! Ha maradni akarsz valahol, valakinél, ne szedelőzködj, ne búcsúzkodj marasztalásra várva. Kimondott szavad mindegyre ne vond vissza, ne változtasd, mert előbb-utóbb komolytalannak, megbízhatatlannak tartanak majd.

hát - Ne kezd minden mondatod, minden válaszdod Hát-tal. „*A hátnak hasa is van*” - tartja a szólás. Vágj a dolgok középebe, a „hát” haladéka csak arra jó, hogy húzd az időt és körülményeskedéssel elriaszd beszélgető társad.

hálóing - Régen férfiak is viselték alváskor. Amióta feltalálták a pizsamát, férfiakon furcsa és röhejes a hálóing.

hálókocsi - Vonaton a hálóhely két- vagy többszemélyes. Légy tekintettel útitársaidra: már otthon mosakodj, ápd a lábad, de használd a hálókocsi mosdóját is. Levetközéskor és felöltözéskor hagyd valamennyi ideig magára útitársad, lépj ki a folyosóra, levegőzz.

hatalom - Gyakorlását törvény szabályozza. A törvény, ha lépést tart a civilizációval, sohasem emberellenes. A hatalom képviselőinek viselkedése kifogástalan kell, hogy legyen, minden visszaélés a hatalommal illemtelenség.

házasság - Azt mondják, többnyire a lányoknak jut először eszébe, de a legényeknek is illik beszélni róla. Manapság az okos lány kimondja, mit gondol a házasságról. A házasság csakis kölcsönös bizalommal örömmel. A házasságlevél nem lehet a modortalanság engedélye. A házasság felek mindhalálig tisztelettel tartoznak egymásnak. A házasságkötéskor elmondott fogadalmat hangszalagra kellene rögzíteni és időnként visszajátszani a turbékolást gyorsan felejtő, durvaságra hajlamos párok otthonában.

házas társak illeme - Akkor jó, ha a házas társaknak nincs mit titkolniuk és szégyellniük egymás előtt. De az őszinteséget, a nyíltságot, a teljes megismerést nem lehet kiereszokolni. Ezért jobb, ha tiszteletben tartjuk egymás kis titkait, nem kutatjuk egymás zsebeit, táskáját, nem számoltatjuk el egymást minden külön töltött percért. Ne féltékenykedjünk, ne lássunk mindenki ben vétélytársat. A tiltás amúgy sem vezet eredményre. Ne idegesítsük egymást. Ne hibáztassuk egymást a közös gondokért. A túlzottan anyagi as vagy meggondolatlanul költekező fél elidegeníti magától társát. A hűtlenséget legjobb megelőzni. Ha megtörtént, legjobb bevallani. A hűség önként vállalt dolog. Társat választunk, amikor házasságot kötünk, szeretetre és nem gyűlöletre szerződünk. A házasságok a földön köttenek és bomlanak fel, sok esetben mindkét fél hibájából. A házas társaknak illik megismerni, megszokni, kijavítani, átnevelni és újra és újra megszeretni egymást.

házigazda - Kötelességei közé tartozik a vendégek szórakoztatása is. Ezt a kötelességet elhárítani nem szabad. A házigazda ne szórakozzon a mások kárára, ne beszéljen csakis kedvenc témáiról, ne erőltesse kedvenc tv-műsorát, ne mutogassa az unalomig ilyen-olyan gyűjteményét. A házigazda kötelessége sok fáradsággal jár, de erről dicséretet várva beszélni egyáltalán nem szórakoztató, hanem elkedvetlenítő pótcselekvés.

házas - Végezd a házimunkát szívesen, rendszeresen és kifogástalanul: rendben lesz a házad, és családtagjaid örömmel kiszolgálják, amikor rajtuk a sor. A háztartás jó szervezettséget, összetartást, kitartó szolgálatkészséget követel a harmonikus családi élet állandósításában.

házigazda bőre - Képzeld magad házigazdád bőrébe. Vendégei, szomszédai nem valószínű, hogy megbocsátják neki hangoskodásod, tivornyázó viselkedésed.

helyfoglalás - Ennek civilizált formája, amikor az ember jó előre megveszi jegyét a színházba, moziba, sportlelátóra, vagy például telefonon biztosít magának asztalt jó nevű vendéglőben. A helyfoglalás erőszakos módját nálunk sűrűn alkalmazzák különféle sorokban, ahol hol az érkezés sorrendjére, hol ismerősökre szoktak hivatkozni, nemegyszer hamisan, hogy ilyenformán némi előnyhöz jussanak az érdekeltek.

helyi szokások - Nemcsak országrészenként, hanem helységenként, szórakozóhelyenként is akadnak eltérések a különféle szokásokat illetően. Illik megérdeklődnünk, melyek ezek, és ennek megfelelően viselkednünk.

hiúság - Aki kiirtott magából minden hiúságot, lelki le sebezhetetlen.

hivatali illem - Belépéskor illik köszönni. Fogadni is. Kérésünket röviden és világosan kell megfogalmaznunk, ha azt akarjuk, hogy udvariasak legyenek velünk szemben. A hivatalnok udvariassága döntő mértékben befolyásolja az ügyfelek hangulatát és az ügymenetet. A hivatalnok ezt hivatalból, fizetésért teszi, elvárjuk tőle, hogy ezt dőlyf és lekezelés nélkül, ha lehet vidáman, de legalább szívélyesen, segítőkészen tegye.

hivatalnok - Azért fizetik, hogy türelmes legyen. Nem illik magánbeszélgetést folytatnia munka közben, amikor várnak reá az ügyfelek. A hivatalnok ne fintorogjon, ne rángassa a vállát, ne étkezzen munkaidőben. Nézzon az ügyfél szemébe, beszéljen értelmesen, kimértén és mindenkor megnyugtatóan.

hivataloskodó nyelv - Ne használjuk társalgás közben. A hivatalos helyeken használt nyelv a senki nyelve. Leírva is érdes, modoros, fölöslegesen bonyolított és művi, hát még kimondva.

hivatalos levél - Géppel írjuk. Az írott szöveget a bal szélről 20-25 mm-re kell kezdeni, ugyanennyit kell hagyni a felső és az alsó lapszéltől és legalább 10 mm-t a jobb oldali lapszéltől. A levél szövegét egyes sortávolsággal kell írni. A bal felső sarokba kerülnek a címzett adatai (a feladó megnevezése, új sorban: helységneve, utca, házszám, irányítószám, a következő sorban: fax, telefonszám). Két sorral lennebb a címzett neve következik, két sorral alább: helységneve, utca, házszám, irányítószám. Vállalatok, intézmények nevét, ha rövid, ritkítva is írhatjuk. A helység nevét alá kell húzni. A keltezés, iktatószámot és más szolgálati használatra szükséges megjegyzést a levél bal felső részére írjuk. A címzés alatt a harmadik sorban a levél tárgya röviden, két sorral alább a megszólítás, egy üres sor után a levél szövege, utána üres sor és az üdvözlő szavak, aztán három üres sor következik, az intézmény neve, címe, bélyegzője, újabb három sorral lennebb az aláíró neve, alatta beosztása, újabb üres sor után a mellékletek felsorolása. A boríték címzésekor három mezőre kell ügyelnünk. A bélyegek helyére (a boríték jobb felső sarkáig a boríték közepétől húzódó négy centiméteres sáv). Ugyanilyen széles a bal oldali sáv, ahova a feladó címadatai kerülnek. A harmadik mezőbe, amely a bal szélről egy cm-re kezdődik, az alsó szélről két cm-re, a jobb szélről pedig majdnem három cm-re kezdődik, ahova a címzett adatai és postacíme kerül, olyanformán, hogy a címzés a boríték függőleges középvonalában kezdődjön.

hívatlan vendég - Ha elfoglaltak vagyunk, nyíltan megmondhatjuk bejelentetlen látogatónknak, hogy nincs vagy csak kevés időnk van a számára. Ugyanakkor beszéljünk meg vele egy másik találkozást, amikor szívesen látjuk.

hívott - Ha felhívunk telefonon, és nem mutatkoznak be, nem vagyunk kötelesek válaszolni. Nem kell bemutatkoznunk, elég ha bemondjuk telefonszámunkat. Ez téves hívás esetén is célszerű.

hívó - Úgy illik, hogy a hívó köszönjön, mondja be a nevét és azt, hogy kit keres. Így gyorsan lebonyolítható minden keresett féllel a beszélgetés.

holland szokások - Hollandia csak egy része annak az országnak, amelyet angolul Mélyföldnek neveznek, ezért jobb a Netherlands megnevezést használnunk, hogy senkit meg ne sértsünk. Az itt lakó népek megnevezését se szűkítsük le a hollandokra (angolul Dutch), hanem szokjuk meg a mélyföldiek általánosító nevet. Hollandiában, különösen Amszterdamban rengeteg a külföldi, élvezik a magától értetődő szabadság és kötetlen viselkedés helyben elismert szokásainak előnyeit.

hozzájárulás - Amikor ebédre, vacsorára hívnak, vihatsz magaddal némi hozzájárulásként ajándékot: italt, süteményt, frissítőt. Virágot mindenképpen illik vinni a háziasszonynak.

hölgy - A magyar nyelvben eredetileg a dáma szóval volt egyenértékű, mostanában inkább valakinek a felesége, jegyese, választottja. Általános megszólításként: *hölgyem* - használatos. Gyakrabban a *Hölgyeim és uraim!* formában. Társadalmi hovatartozást is mutat, amennyiben falusi asszonyt nem nevezünk hölgynek, mint ahogy falusi leányt sem kisasszonynak.

hozsanna - A dicsőítést nagyon megutáltatta velünk az elmúlt néhány évtized. Ujjongásra pedig, úgy tűnik, még sokáig várunk kell.

hölgyválasz - Régen tréfás jellegű báli epizód. Szabálya az volt, hogy a nő csak olyan férfit kérhetett fel, akivel előzőleg már táncolt. Diszkóban egyenjogúság a divat: a lányok lehet, hogy tréfásan, de nem tréfából, akármikor felkérhetik a fiúkat. De ott általában egyik fél sem kéri magát, hiszen azért mentek a diszkóba, hogy táncoljanak.

humor - Régi orvosi felfogás szerint is összefügg az ember testi és lelki jólétével. Jókedv, vidámság, szellemesség az élet sója. Nem tévesztendő össze a viccelődéssel, a csipkelődéssel és a piszkálódással. Schopenhauer szerint: „*A humor tréfa mögé rejtett komolyság.*” Kosztolányi szerint: „*Humortalannak lenni annyi, mint emberietlennek lenni.*”

hülye - Nehéz megállapítani, hogy mikor sértés, mikor nem. Van, aki kedveskedésnek tartja. A hülye, ha jópofa, lehet kedves is.

I

ibolya - Virágtól is tanulhatunk illetet: „*Ne légy büszke, mint a rózsza, légy szerény, mint az ibolya.*”

ideális férj - Jó férj az, aki tud hallgatni. Ha vak is, még jobb, mert „*nem látja azt, amit az egész falu tud*”, és azt sem, hogy csúnya a felesége. A férj legyen jó fej, hogy rajta korona lehessen a feleség. Nem féltékeny, nem szószátyár, és azt is tudja, hogy az olyan férfiak, akiket nem szid a feleségük, az égben lakoznak. Mindig az az ideális férjnek való, aki nőtlen.

idegesség - Nincs ideges ember - tartja a közmondás -, csak bolond. De a bolond, ha követ vet a kútba, száz okos nem húzza ki, és egy bolond százat csinál. Ez aztán már csakugyan idegesítő lehet. Álljunk hát félre a bolond útjából, mert „aki bolond, ugrik” és csak akkor okos, ha nem beszél. Idegesnek érezzük magunkat? A legjobb ilyenkor hallgatnunk.

idegenben - Az idegenben való viselkedésnek nincsenek külön szabályai. Talán csak annyi, hogy idegenben még rendesebben, még udvariasabban, még szerényebben kell viselkednünk, mint otthon. Amikor külföldön járunk, nemcsak magunkat, hanem országunkat, nemzetiségünket, közösségünket is képviseljük. Neveletlenségünkkel ellenük is vétünk. Ne hangoskodjunk, amúgy is meglátszik rajtunk, hogy külföldiek vagyunk. Nem illik megszólalni a helyi szokásokat. Ne mondjuk egyik nép nyelvére sem, hogy „unom már a galagolyásukat”. Gondoljunk arra, hogy ezt nekünk sem esne jól hallanunk. Mielőtt ellátogatunk valamely országba, illik elolvasnunk az útikönyvből a legfontosabbakat. Illik tudni valamit az illető ország történelméről, nagy személyiségeiről. Az sem árt, ha néhány szót, kifejezést és mondatot megtanulunk a helyiek nyelvén. A két legfontosabb szó talán a kérem és a köszönöm. Tudnunk kell bemutatkozni, ismernünk kell legalább tízig a számokat. Az üzletelők tudják ezt és elég szépen „aprítják” az idegen nyelvet. Mégis szégyenteljes, amit tesznek. De csak annak, aki ezt megaláztatásnak érzi. A többi nyugodtan nem éppen, de igyekszik minden módon forgatni a pénzét, és sokat nem törődik a helyes viselkedés módjával.

Vannak olyan országok, ahol illik a helyi szokásokhoz igazodva élni. Például Japánban ilyenformán éreztethetjük a velük szembeni tiszteletünket és megbecsülésünket, amely döntő kapcsolataink alakulásában. A japánok közismert udvariassága megkönnyíti dolgunk, hiszen ha bevalljuk, hogy viselkedésük módját nem ismerjük, de hajlandók vagyunk és igyekszünk elsajátítani, akkor mindenben készségesen segítenek.

idegen nyelv - Társaságban ne beszéljünk olyan nyelven, melyet nem ért mindenki. Idegen vendégünk mellé állítsunk tolmácsot. Anyanyelvünk hazánkban nem idegen nyelv - ezt minden alkalommal ki kell kérnünk magunknak.

idegen szavak - Ügyeljünk helyes kiejtésükre és értelmükre. Nem inekció, grotelsz, expresszó, hanem injekció, groteszk, eszpresszó! Aki gyakran használ idegen szavakat, nem feltétlenül művelt. Aki hibásan használja az idegen szavakat: műveletlen.

idő - Apáczai Csere János figyelmeztetését ne feledjük: „Ha nagy állhatatossággal nem iparkodunk, hogy az időt hasznosan eltöltsük, dicsőség nélkül, barmok gyanánt fogunk az életből kimúlni!” A jó viselkedés a helyes időbeosztástól is függ. Aki nem tud bánni az idővel, örökké kapkod, siet, felületes, zürzavaros, lassú, lekésik mindenről, eltékozza az életét.

időpont - Elharapózódott az a nagyvilágiaknál szokásos életmód, miszerint a napot nem reggel, hanem valamikor a délelőtti folyamán kezdjük, és aztán jóval éjfél után végezzük. Sok helyen ehhez, és a peremvárosokból beutazó tömegekhez igazodik a késői munkakezdés. A megrögzötten dolgozó népeknél korán reggel kezdődik a munkaidő; reggel nyolckor már tárgyalásokba kezdenek az üzletemberek, és ezekben az országokban szigorúan betartják a találkozások, tárgyalások, szállítási határidők stb. időpontját. Ezzel szemben nálunk szívesen és könnyedén átvesznek nyugatról mindent ami munka utánra vonatkozik, például a péntek délben kezdődő hétvégét, a hosszú ebédszüneteket, a kényelmes, ráérős életmódot, a tárgyalások alatti lezserséget, de a korán kezdést, a kitartó megfeszített munkát, a pontosságot, a célirányos, gyors ügyintézkést, a hiábavaló sorbaállások és hasonló időpazarlás elkerülését észre sem veszik. Követni ezekben a fejlett országokat, hajlandóságot nem mutatnak. Pedig ha a pontatlanságot nem tekintjük neveltlenségnek vagy legalább az önfegyelem hiányának, semmire sem megyünk, mert e nélkül az ember megbízhatatlanná válik és előrehaladása a társadalmi ranglétrán szinte lehetetlenné. Egyelőre így állunk, de később a hozzánk beáramló szellemiség követeli majd a korszerűsödést és a látszattervékenység helyett, az eredményt mutató, szigorúan mért munkát, ami nélkül nincs előrehaladás, nem javulhat az életmód, gazdagság helyett elszegényedés, tudatosodás helyett állati lesz az emberek sorsa. Jó lesz tehát már most szoktatnunk magunkat az ésszerűsége, az új időkhöz.

igaz - Az igazság kevés szóba is belefér. Aki hosszan beszél, sokat hazudik. Mostanában az anyaországban nem éppen kifogástalan magyarsággal gyakran így veszik elejét az elnyújtott tárgyalásoknak: „Túl van beszélve!” Nem szép, de így igaz.

ígéret - Szép szó, ha betartják úgy jó - tartja a közmondás. Tanuljunk meg nem ígérni, ha mégis megígérünk valamit, teljesítsük, és akkor tisztelettel felnéznek reánk majd az emberek.

ildomos - Régen okos emberre mondták. Ma ritkábban használjuk ezt a kifejezést, többnyire illetudó értelemben. Ez is azt mutatja, hogy a jól viselkedőtől mindnyájan azt várjuk, használja az esztét.

illatszer - Ne legyen lélegzetelállító, émelyítő, tömény, súlyos, hanem inkább friss, könnyű, üde, alig észrevehető. Közönséges női illatfelhő kísér. Vigyázat: a tömény illat: szag! Ha teheted, használd mindig ugyanazt az illatszert.

illem - Szabályai nélkül nincs társadalmi együttélés. Ez komoly dolog, amit általában nem jó humorba, szellemeskedésbe göngyölni. Az illem a köznapi viselkedés intelligenciája.

illemtan - Az illemszabályok összessége. Tanjellege vitatható, mivel alig van megcáfолhatatlan tétele, szabályai pedig a korszellem és a divat szerint sűrűn változnak, módosulnak.

illendőség - Sohasem valamilyen viselkedésre vonatkozik, hanem bizonyos külsőségek vagy helyzetek indulati töltésére, érzelmi körülményeire. Lényege az okos alkalmazkodás. Semmiképpen sem lehet az üres fennköltség látszata, hanem védekezés az öröm csorbítása ellen.

illogikus - Amikor következetlenül viselkedünk a saját illemszabályainkat sem tartjuk be. Módosítanunk kell magatartásunkat. Erősebb logikával alkossunk, keressünk olyan illemszabályokat, amelyek a gyakorlatban beválnak.

impotens - Viselkedésben nincs ilyen, mert aki „nem tud viselkedni”, az rosszul, helytelenül, illemtelenül, gorombán, feltűnéskeltően, kevésbé imponálóan stb. viselkedik. Ne elégedjünk meg az elmarasztalással, gondoljuk át, hol, mikor, miért sértettünk helytelen viselkedésünkkel.

indiai illem - Üdvözlésképpen nem kézfogás szokásos, hanem az, hogy két tenyerüket összeteszik. Tilos marhabőrből készült ajándékot adnunk indiainak, mert a tehén szent állatnak számít, megütni, elzavarni sem szabad.

indiszkreció - Csúnya jellembeli fogyatékoság, a diszkreció ellentéte. Az is indiszkkrét, ki kérdéseivel indiszkrecióra biztat. Különösen azok a főnökök szokták ezt tenni, akik mások intim ügyei felől nagy buzgalommal, olykor zsarolva érdeklődnek.

individualista - Aki a közösség érdekeit semmibe veszi, egyéni érdekeit a társadalom fölé helyezi tulajdonképpen önző. Az ilyen ember könnyen áthágja a helyes viselkedés elemi szabályait is. Ne utánozzuk mert az nem válik hasznunkra, barátaink, ismerőseink elhidegülnek tőlünk és fokozatosan megutálnak. Az ember közösségi lény. Az individualista rendszerint magára marad.

indulatos - Haragosan, ingerülten inkább ne szólj! Aki indulatot vet, haragot arat.

infantilis - Lásd: gyerekesség

influenza - Gyakori ragályos betegség. Az illetlennek, a figyelmetlennek, a másokra nem gondolók nagyban hozzájárulnak a betegség terjesztéséhez. Aki influenza-gyanús, annak nem illik társaságba menni, másokkal összebújni, csókolózni. Embertársainknak ne akarjuk azt a kellemetlenséget, amelytől magunk is szívesen szabadulnánk.

ing - nem illik gyűrött, szennyes inget viselni. A legelegánsabb öltözködés hatását lerontja a nem tiszta ing. A fehér ing mindenkor és mindenütt divatos. A színes, tarka kockás alkalmi, nappali viseletre való.

intelem - Tanulságosak őseink legjobbjainak erkölcsi célzatú figyelmeztetései: *Szent István Intelmei Imre fiához*, Kölcsey Ferenc *Parainese* stb. vagy akár Balogh Edgár *Intelmei* című könyve, amelyben „okos alkalmazkodás és szívós megmaradás”, az örökös, az iskolán kívüli tanulásra, közösségi munkára biztat, ahol a helyes viselkedés elsajátítását egymástól tanulhatják az érdeklődők. Minden intelemben keresd a jó szándékot, s a bajokra figyelmezz, amelyek fenyegetően körülveszik az embert, hogy csapásait a sorsnak kikerülhesd.

intelligens viselkedés - Az a képesség, mellyel fogva felismerjük valamely helyzet mibenlétét, és megfelelően járunk el, majd amikor a helyzet megváltozott, ennek megfelelően módosítjuk viselkedésünket, magatartást váltunk. Az intelligencia halála az érzéketlenség, aminek következtében barátságok, házasságok, harmonikus közösségek omlanak össze.

internátus - Ha belső rendjét, szabályzatát, az ott kialakult szokásokat semmibe veszed, rengeteg bajod lesz, de ha lakótársaidra is figyelsz, az együttélés egész életedre annyi maradandó élménnyel ajándékoz meg, hogy évtizedek múlva is kedves emlékeid között fogod emlegetni az internátusi éveket.

intim dolgok - Védett terület. Érzelmi ügyeid, testi állapotod, nemi életed nem tartozik másra. A kíváncsiskodókat - kivéve az orvosokat - udvariasan el kell utasítanod.

intimszféra - Elemi követelmény: ne zavarjuk egymást. Ne avatkozzunk egymás ügyeibe kényszerűen, ne tolokodjunk mások lelki világába sem. A zavartalan közösségi élet követelménye, hogy tömbházunkban hangos beszéddel, veszekedéssel, jókedvünk kifejezésével, hangos rádiózással, elektronikus zenegépeinkkel ne zavarjuk a mellettünk és fölöttünk lakókat.

írásbeli illem - Átiratok, üzenetek, köszönetek, gratulációk, részvétnyilvánítások, üzleti, intézményi és magánlevelek külalakja sokat elárul a küldő felfogásáról a tiszteletről és a megbecsülésről, de környezete anyagi lehetőségeiről, civilizációs szintjéről is. Figyelmesen olvassunk át minden szöveget, mielőtt postázzuk. Nem elég, ha nyelvtani és helyesírási szempontból hibátlan írásunk. Szépnek, esztétikusnak kell lennie minden küldeményünknek, akár köszöntő, akár meghívó vagy üzleti levelet fogalmaztunk. Ügyelnünk kell a címzett nevének pontos írására, a pontos címre, különben megtörténik, hogy visszakapjuk levelünket. Nálunk

az írásbeli köszönet és egyéb udvariassági gesztusnak számított levél, a postai szolgáltatások balkáni színvonala miatt még (vagy már) nem használatos, de a civilizált világban a mindennapi illemhez tartozóak. Az írásbeli köszönet hangsúlyosabb, mint a telefonon elmondott. Az ajándékot, ismerőseink házasságkötését, részvétnyilvánítást, gratulációt, ebéd- és vacsorameghívást kézzel írott levélben köszönjük, illetve köszöntjük.

iskolában - Mindenféle szabályok igazítják, és teszik hol könnyebbé, hol nehezebbé életünket az iskolában is. Jó ismerni az iskolai fegyelmi szabályokat és lehetőleg ne hágjuk át ezeket. Sok olyan apróság van az iskolai életben, amiktől megkeseredik a tanulók, de még a tanárok élete is. Ilyen a késés. Mit tegyünk, ha elkéstünk? Bemenjünk a tanterembe, ha néhány percet késtünk? Ezt mindenki maga dönti el. Ehhez jól fog némi tanárismeret. Ha csak perceket késtünk, és nem vagyunk visszaeső bűnösök, akkor megkérhetjük nyugodt természetű tanárunkat, engedje meg, hogy részt vegyünk az óráján. A hirtelen haragúakkal ne próbálkozzunk. Egy-két igazolatlan óra után le kell vonnunk a tanulságot: pontosság nélkül egyre keservesebb lesz az életünk! Javítsunk hát időbeosztásunkon, szoktassuk magunkat pontosságra.

Az iskolában különösen vigyázzunk hanghordozásunkra. Meglepő különbséget észlelni a szünetben torkaszakadtából ordító tanuló és az osztályteremben szavát alig hallató ugyanazon diák között. Beszéljünk bátran, hangosan, kerek mondatokban. Ha valamit nem tudunk vagy nem vagyunk biztosak tudásunkban, ne motyogjunk, hanem valljuk be bátran hiányosságunkat. Ne rángassuk a vállunk, ne vakarózzunk, ne piszkáljuk az orrunkat, fülünket, hajtincseinket, ne szipogjunk, ne tekerjük a lábunk a szék lába köré, ne görnyedjünk a pad alá, ne súgjunk, ne grimaszkodjunk stb. Próbáljunk meg az órán csakis figyelni, mert az erre fordított minden erőfeszítés az önuralomra megtérül: több lesz a szabad időnk, nagyobb a szabadságunk, kellemes lesz a tanulás.

ismeretség - Ne hivatkozz olyan ismeretségekre, amelyek hencegésszámba mennek.

ismerkedés - Klasszikus módja, amikor közös ismerős a bemutató, és személye egyben biztosítéka annak, hogy hasonló érdeklődésű, felfogású, ízlésű, erkölcsű barátira, barátnőre találunk a bemutatottban. Közismert - az illetanok helytelennek tartják -, amikor az utcán valami nem éppen olcsó szellemességgel megállítunk valakit és szóba elegyedve vele, ismeretséget kötünk. Ezt is lehet természetes és nem sértő módon cselekedni, amikor nem utasítanak el és nem kapunk „kosarat”. Az ismerkedés utáni kiismerés a döntő abban, hogy további viszonyunk miként alakul valamely embertársunkkal.

ismétlés - A tudás anyja lehet, de rossz szokás is, amennyiben akaratlanul ismételnünk egy-egy kedvelt szót, szótötléléket: ízé, hogyishívják, vagyis, aszondja, hát, aztán stb. Nem elég ezen dühöngeni, nem jó ezért idegeskedni, baráti hangon szólni is kell az ilyen vagy ehhez hasonló „szószemetelés” hallatán. Nyelvünk ápolása közügy.

Isten - Egyistenhívó vallásokban a világ teremtetője, fenntartója, a legtökéletesebb személyiség. Nevét „hiába fel ne vedd”. A káromkodás durva, illetlenség. Az istenkáromlás értelmetlen.

iszlám szokások - Az iszlám arab szó, alávetést, odaadást, engedelmisséget jelent. Vallási értelme: Isten akaratában való teljes megnyugvás és engedelmisséget jelent. Másik jelentése: az igazi testi és lelki béke. Az egyén engedelmes élete a társadalmi béke alapja lehet. Az iszlámra jellemző tulajdonságú ember, aki lelkét gazdagítja: muszlim. Maga dönti el, hogy viselkedésében milyen szabályokat követ, szabadon gondolkodhat és cselekedhet, de mert született muszlim, mindenkor Isten parancsainak engedelmeskedik. Aki nem követi Isten parancsait, nem tökéletes muszlim. A muszlim ember erkölcsi életét istenfélelem, jámborság, becsületesség és igazságszeretet hatja át. Élete áldás kell, hogy legyen az emberiség számára. Nem tud lealacsonyítva, megaláztatásban, leigázva élni. Isten állandó felügyelete alatt áll és

ezért mindenkor méltó módon viselkedik. Kétségtelenül figyelemre méltóak Mohamed próféta viselkedésünket befolyásoló tanai: „Nekem nem kellene sem piszkos anyagiak, sem hatalom.”, a demokratizmust mutató mindenkire egyformán kötelező böjt; az egymás megsegítésére bevezetett *zakát*, vagyis a szolidaritási pénzdíj. Iszlám viselkedésmintát mutat az a törvénytár is, amelyet *Sari'a*-nak neveznek és a proféták mindig a kor körülményeihez igazítottak. Ennek a törvénynek végső előírásait Mohamed gyűjtötte össze. Az iszlám jogok és kötelességek emberi jóra, egészségre, rendezettségre, egyensúlyra tanítanak; elutasítja a kábítószeres, a vér, az alkohol, disznóhús, a ragadozó és tisztátlan állatok húsa fogyasztását. Tiltja a meztlenséget, helyteleníti a henyélést. A világ dolgaira figyelést, a munkát, az erkölcsi tisztaságot, a családszeretetet ajánlja figyelmünkbe. Tiltja az öngyilkosságot, a hazugságot, a rágalmozást, a szerencsejátékot, mások jogainak megsértését. A nők helyét a munkamegosztás alapján a családra, az otthonra korlátozza, Nem tesz különbséget az emberek között, csupán vallási hovatartozás szerint osztályozza őket. Az iszlámot örökérvényű, az emberiség számára nyitott törvénynek hirdetik. Ismerete nélkül számos illetlenséget követhet el az iszlám országokban megforduló európai ember.

italsorrend - Étvágygerjesztők és tömény italok étkezés előtt. Előétel után sör. Leves után bor, sör. (Egy közmondás szerint, aki leves után bort iszik, nem kérnek tőle tanácsot.) Pecsenyéhez bor. Pezsgőt bor után. Gyümölcsleveket, hűtőket bármikor. Bármilyen és bármennyi ital van, a víz ne hiányozzék az asztalról. Szigorú szabály: „Sört a borra, hagyd máskorra!”

italfogyasztási szabályzat - Ne legyen sok ital az asztalon. Töményt kicsi pohárból kell inni. Az édes italok erősebbek, és többet tudunk fogyasztani belőlük, de hamarabb megrészege lehetünk tőlük. A vendéget nem szabad biztatni, hogy fenéig ürítse poharát. A szeszes italok mellé feltétlenül adni kell valamit, ami a gyomorban leköti: főtt tojást, sajtot, olajbogyót, mogyorót stb. Mulatságra többfélélt, de egyfajta italt kell beszerezni, mert annak, aki „keveri”, megfájdulhat tőle a feje. A mennyiség kiszámolásánál vegyük figyelembe a vendégek testsúlyát és szeszbíró képességét. Ha a vendég megrészegeedik, a házigazda a hibás és a felelős.

itatni - Az ital öl, butít és nyomorba dönt! Mégis gyártják a sok és rengeteg különféle szeszes italt, és ahhoz képest, hogy káros, elég olcsón adják. Akinek nincs magához való esze, műveltsége, az fokozatosan butul tőle, nagy bátorságot mutatva. Rossz szokás, hogy vendégségben a pohár üresen pillanatig sem állhat. Pedig a jó szabály is érvényes, miszerint a vendéget *itatni* nem szabad, nem illik. A vendég dolga, hogy magának és a házigazdának idejében álljt parancsoljon. Erőszakkal, rábeszéléssel, beugratással itatni valakit, durva meg gondolatlanság.

ittas - Részegen beállítani valahova sértés. Vendégségben lerészegegni műveletlenség, otrombaság, illik bocsánatot kérni utólag. Ha másodszor és többször is megtörténik, a házigazda nem siet majd, hogy újra meghívja az ilyen vendéget.

izél - Az izé az a henyé szócska, amelyet akkor mondunk, amikor nem jut eszünkbe a megfelelő kifejezés. Próbálkozzunk körülírással, valljuk be, hogy nem találjuk a megfelelő szót, de ne *izéljünk*, ne húzzuk vele az időt mennyei sugallatra várva. Különböztetve ezt a szót hallva ma már sokan olyan intim cselekvésre gondolnak, amely általában csupán két emberre tartozik és csinálni szokták.

ízlés - Jellemzője a színek összeválogatásának művészete. Cipő, zokni, ruha, ing, nyakkendő, sál, kalap, táskák stb. színösszhangjának megteremtésével öltözködhethetünk ízlésesen. A nő öltözködését is kinek-kinek az ízlése szabja meg. Ha valami nem jól áll egy nőnek, akkor az már divatos.

ízléstelenség - Amikor malacságokat, trágár szavakat mondunk. Feltűnési viselkedés jele, primitívség. Női szájából a trágár szó még visszataszítóbb: ellenkezik a művelt ember ízlésével. Ne tanuljunk anyaországiaktól, akik kötőszó helyett gyermekcsinálásra biztató kifejezést használnak úton-útfélen. A pesti utcákon, a földalattiban, kávézóban, de bizonyos értelmiségi körökben is úgy röpködnek ezek a két szóból álló biztatások, mintha az összmagyar társadalomnak ez volna a legsürgősebb, legégetőbb dolga. Ha csinálják, csupán nagyon áttételesen tartozik ez a közre, de amikor mondják és telefröcskölik vele a világot: ha akarjuk, ha nem mindannyiunk ízlését sérti

ízlésterror - Meg nem értett könyvet, filmet, képzőművészeti alkotást az egekig magasztalni, az okosság látszatával ezt a véleményt másokra erőltetni, a maradiság bélyegével fenyegetni azokat, akik erre hajlandóságot nem mutatnak - erőszakos cselekedet. Az újnak, a haladónak, a kísérletezőknek nincs szükségük az ilyen „támogatókra”.

izraeli illem - „Salom”-mal köszöntik egymást az emberek. Kényelmes ruhákat hordanak, nem kötelező az öltöny és a nyakkendő. A munkahét nem hétfőn, hanem vasárnap reggel kezdődik. A vendéglők nagy része *kóser* hely, ahol a zsidó vallás által előírt étkezési szabályoknak megfelelően főznek és szolgálnak ki. Kagylót és disznóhúst nem használnak; tejterméket és húst egyugyanazon tányéron nem tálalnak.

izzadságszag - Ne próbáljuk erős dohányzással, parfümmel, sprayjel leplezni. Hatásos ellenszere a mosdás, a fürdés, melyet rendszeresen, izzadékonyságunknak megfelelő gyakorisággal életünk végéig gyakorolnunk kell.

J

jámbor - Olyan ember, aki bármiféle vitát, összetűzést kerül. Adott esetben az ilyen ember erkölcstelen, ha a vita célja az igazság kiderítése. Csak a haszontalan vitát kerüljük.

japán etikett - Japánban udvariasabbak az emberek mint nálunk. Mindent többször is megköszönnek és hálájukról ismételtén biztosítják ismerőseiket. Bemutatkozáskor fejet hajtanak, combjukra szorított kézzel hajlonganak, beszélgetés közben nem néznek egymás szemébe, mert udvariatlanságnak tartják; ha kezet fognak az európaiakkal ezt puhán teszik, mosolyuk leginkább zavarukat palástolja, valóságos vidámságukat a szemük sarkában látható mosolyráncból vehetjük észre. Ujjal mutatni valamire vagy valakire náluk sem illő, hanem megbotránykoztatón helytelen mozdulat. Beszélgetés közben szigorúan távolságtartók, nem veregetik egymás hátát, nem érintik meg egymást különféle indulatukban. Nyilvánosan orrot kifűjni, a visszkapott pénzt megszámolni, alkudni, borralalót adni vagy kapni, nőt előre engedni, átadni a helyünket buszon vagy máshol náluk nem jó szokás, hanem modortalanság. Kerülnek minden vitát. A tagadást körülírják, lehetőleg nem használják a *nemet*. Komolyan veszik a névkártyán szereplő címetet, titulusokat, adatokat. Hangosan szürcsölik a teát. Főhajítás és az „itadakinas” (kapok) kifejezés hangoztatása után kezdenek az étkezéshez. Az étkezést mindig a fővendégnek kell elkezdenie. Jó, ha az európai ember leplezi járatlanságát a japán ételek fogyasztásában. Ennek legegyszerűbb módja, hogy tőle telhetően utánozza japán szomszédját. Ne csodálkozzunk azon, hogy nem egymásutánban hozzák a fogásokat, hanem mindent egyszerre. Illik mindent megkóstolni. Előbb a rizses tál fedőjét kell leemelnünk; a tál mellé, annak bal oldalára tesszük, aztán a levesestál fedőjét helyezzük a tál jobb oldalára. Használjuk a fapálcikákat. Ha újakat kapunk, előbb el kell választanunk egymástól a két fapálcikát, mert párosával kerül forgalomba. A pálcikákat úgy tartjuk, akár a ceruzát: az alsót a gyűrűsujjunkon, a felsőt a mutatóujj és a középső ujjunk segítségével. Mindkettőt a hüvelykujjunkkal szorítjuk le. A felső pálcikát kell mozgatnunk úgy, hogy a pálcikák vége lehetőleg egy vonalban legyen. A két pálcika közé csípjük az apróra vágott, vagdalt ételt; a rizses és leveses tálacskákat közel visszük a szánkhoz. Az udvariasság jele, hogy két kézzel tartjuk a tálát, amikor újabb adag rizset kérünk, amivel szomszédaink készségesen kiszolgálnak. Nekünk is segítenünk kell ebben étkezőtársainkat. A tálacskánk alján hagynunk kell egy kevés rizset, ha üres, azt jelenti, nem kérünk többet. Ha italt szeretnénk, fel kell emelnünk poharunkat; töltenek, de mi is töltünk társainknak.

Ha véletlenül japán házba kerülünk - ritkaságszámba megy, ha valakit meghívnak -, mielőtt belépünk cipőnket vessük le. A szobában a matracként is használatos szőnyegre (tatami) papucs nélkül léphetünk.

A japánoknál, akár a magyaroknál, a vezetéknél áll elől, megelőzve a keresztnévet. Vezetéknévükhöz a *san* szócskát, amely uram, asszonyom, kisasszony értékű. Gyakran használják a *sumimasen* kifejezést bocsánatkérésre is. A beszéd közben beálló csend nálunk természetes gondolkodási idő. Náluk az egyetértés hagyományosan nem képmutatás, hanem a jólneveltség jele. Bizalmuk gyermekien őszinte.

javít - Malmon és asszonyon mindig van javítani való - tartják a bölcsek, de ha örökösen embertársaink javításával törődünk, eltávolodnak tőlünk, félnek és lassanként megutálnak. Mindenféle javítást kíméletesen, fokozatosan és körültekintően kell végeznünk, ellenkező esetben semmire sem megyünk.

jelenet - Nyilvánosan veszekedni, cirkuszosni éppen olyan elkésztő és visszataszító jelenség, mint a félresikerült, teátrális életkép a színházban. Utána nem tapsolnak, hanem fejüket ingatják a nézők.

jellem - Úgy tűnik kihaltak a nagy jellemek, azok, akik nemes erkölcsi elveket vallottak és ahhoz minden körülmények között ragaszkodtak.

Állhatatlanság, befolyásolhatóság, jellemgyengeség jellemzi korunk emberét. Vigyázat, rengeteg manapság az erkölcsileg ingatag, mindenre kapható jellemtelen, akit viselkedésükből könnyen felismerhetünk. Sajnos a jellemtelenség ragályos és megcsontosodva nehezen gyógyítható.

jellemző - Jó tulajdonságaink közül nem hiányozhat az illedelmes viselkedés. Ha ez a jellemzőnk, másoknál könnyebb életünk lesz itt a földön és emlékezetükben is sokáig megtartanak ismerőseink.

jelmondat - Confucius után szabadon: mindenkivel úgy viselkedj, mint amikor nagyon kedves vendégedet fogadod.

jelrendszer - Az illedelmes viselkedésben sok az olyan mozdulat, gesztus, arckifejezés, amellyel kifejezhetjük jó modorunkat. Tartózkodjunk az erőltetett hajlongástól, harsány integetéstől, a túlzott nyájasságot eláruló arckifejezéstől. Időnként vizsgáljuk felül viselkedésünkben megszokott jelrendszerünk, és ha egyik-másikat modorosnak, avítnak, kivagyiskodónak találjuk, tudatosan mellőzzük a továbbiakban. Önkéntelen mozdulataink is árulkodnak viselkedési csiszolatlanságunkról, ezért önmegfigyelésünkben sohasem lankadhatunk: mindenben legyünk önmagunk szigorú bírái, így is csupán megközelíthetjük a tökéletest. Az öntelt embert jelrendszere (fejtartása, járása, tekintete, kézfogása stb.) is elárulja. A másokon felfedezett hibát irtsuk a magunk magatartásából.

Jó étvágyat! - Étkezés előtti kívánság. Sokféle szokás, amit illik visszakívanni. Olyan ez, mint amikor az egészségünkre koccintanak és isznak: koccintanunk és innunk kell magunknak is.

jóindulat - A jóra törekvés, a jóakarat, a jó szándékú segítőkészség és az ezzel járó jóérzés a viselkedés velejárója. A diplomáciában használatos kifejezés szerint bizonyos ügyeket jóindulattal intézni megkülönböztetett figyelmességet jelent.

jó ízlés - Egy régi illemtan szerint az ember veleszületett jó tulajdonsága. „Ízlésre nehéz szert tenni annak, akinek nincs ízlése, és még nehezebb alacsony rendű ízlést kifinomulttá csiszolni.” Ezek szerint mindnyájan beleszülettünk egy-egy skatulyába, és ha nővünk is egyikből a másikba, átmászni nehezen fogunk. De azért ne keseredjünk el, ne hagyjunk fel a reménykedéssel és ne higgyünk az ízlésre való nevelés hiábavalóságában sem.

Jó napot! - Minden nyelvben udvarias köszönés. De lehet - ha kurtán-furcsán odavetve elutasítóan mondjuk - sértő is. Nálunk a kedveskedő „Jó reggelt!” és a szépet és kellemest kívánó „Jó estét!” mostohatestvére. Ha úgy érezzük, hogy rövideége miatt udvariatlan, toldjuk meg egy jelzővel. Például: „Békességes jó napot!”, „Szerencsés jó napot!” stb. Mintha így jobb, kellemesebb lenne.

jópofaság - Nevezetes embertől ne várd, hogy minduntalan szerepeljen, jópofáskodjon. Köz-helyek, divatos mondások, betanult rigmusok, sokat mesélt viccek szüntelen ismételtetése nem jópofaság - viszont roppant idegesítő.

K

kacagás - Hangos, szívből jövő nevetés. Ezért nem illik mindenhova. Színházban, koncerten, közös összejöveteleken kirívóan, hangosan felkacagni fölösleges figyelemkeltés. Örökösen nevetgélni, kacarászni, öblösen háhahuzni, vagy affektálva hihizni önkéntelen kivagyiskodás: legalább olyan sértő társaságunkra, mint amikor valaki savanyú képpel ül vidám emberek között.

kacér - Az, aki magát kihívó érzékiséggel kelleti. Enyhébb formája szükséglet. Nemcsak a fiatalok, hanem a középkorúak öltözködésében is kimutatható némi hajlandóság a kacérkodásra.

kakaskodás - Vidékiek szokás az, hogy a környezetükben megjelenő új nő körül nyüzsögnek, s magukat kelletik a férfiak. Miután belátják, hogy hiába vetették latba minden varázsukat, rendszerint tüntető sértődöttséggel hidegen és gorombán viselkednek. Hasonló nőkkal is gyakran előfordul.

kalap - Férfiak illemében fontos helye van. Köszönéskor, miközben ismerősük szemébe mondják a köszöntő szavakat, kalapot emelnek. Nem szükséges hirtelen lekapni vagy magasra tartva lobogtatni a kalapot, a mértékletesség teszi méltósággossá a kalapemelést is. A sapkát nem kell megemelni. A nők nem emelnek kalapot. Akármit tesznek a fejükre, onnan leemelni és menet közben visszahelyezni rendkívül körülményes volna.

kalorifer - Ha szomszédaink zajosak, ne verjük a kalorifert, mert az jó vezetőként dühös jelzéseinket szétviszi a tömbházba és a visszajelzők fellármázzák az egész házat. A csend ellen vétőkhöz legjobb, ha becsöngetünk és szelíden Petőfit idézzük: „Csendesebben vigadjanak, / Isten áldja meg kenteket...”

kaparász - Arcát, fülét, haját, körmét, pattanásait stb. hosszasan kapirgáló ember idegesítő látvány társaságban. Többnyire magáról megfeledkezettek cselekszik, talán azt sem tudják, hogy illemtelenül.

karácsony - Jó, ha tudjuk, hogy szeretteinknek az ajándékot december 24-én délután vagy este szokás és illik átadnunk.

kábítószer - Lassú, a fogyasztónak kellemes, környezetének rendkívül kellemetlen - halál. Terjesztése tilos, éppen ezért többnyire borsos áron kapható, üzletelőinek óriási hasznot jelent. Ha mindenütt engedélyeznék (Dániában például már szabadon vásárolható néhány kábítószer), talán kevesebben volnának rabjai. A kábítószeresek növekvő száma a kezdetben tiltott dohányzás és a szesztilalom következményeit és tanulságait mutatja. Tiltás helyett, széles körű, hatásosabb felvilágosítást kellene bevezetni mindenütt: a rosszat, az egészségtelent magára vállaló embert amúgy sem lehet akaratában megakadályozni, de ha közveszélyessé válik, a szeszest italt fogyasztó gépkocsivezetőkhöz hasonlóan, ki kell szűrti a tömegből és büntetéssel korlátozni. Az egyén szabadságát tiszteletben tartva, de mindig az emberi közösségek védelmében a kábítószer rákfenéjét is gyógyítani lehet.

kártyázás - Emberismertető játék. Legfőbb illemszabálya az önfegyelem. Sokáig gondolkozik játék közben a nehéz felfogású, hamisan mosolyog a ravasz, megjátssza magát a sunyi, megsértődik a mimózalelkű, több vagy kevesebb lapot vesz a feledékeny, elmulasztja a szokásos bejelentéseket, kapkod a türelmetlen, csapkod a rámenős, visszaveszi a lapot a határozatlan. Vitatkozni, veszekedni játék közben nem illik. Sajnos ezt a szabályt sem tartják be a neveletlenek. Vadnyugati filmekben a csalókat szokás szerint teketória nélkül lelövik.

kedves - Megszólítás, amely mindenkinek kijár. Távollétében is beszélhetünk valakiről ezt a jelzőt használva.

kegyed - Régi megszólítás, az önnel és a magával egyenlő. Nőkhöz szólva használták. Ma már mulatságos, játékos, divatjamúlt, avitt.

kegyelet - Úgy tűnik, semmi hasznunk belőle, mégis tisztelettel bánunk valaki vagy valakik emlékével. Őriznünk kell temetőinket, nagy embereink szülőházát stb., mert ma is igaz a bölcs megállapítás, hogy addig élnek a népek, amíg halottaik emlékét tisztelik.

kellemes külső - Megkívánja az illendőség, de nemcsak az ápoltság és a választékos öltözködés teszi kellemessé az embert. Már az ókorban tudták: „Aki mindig jó szagú, az nem mindig jó szagú.”

keltezés - Iratokon, levélen, időszerűségét hangsúlyozni szükséges közírásokon hasznos szokás feltüntetni a postázás vagy a szövegezés helyét és idejét. Hivatalos iratokon ezt nemcsak az illendőség, hanem a jobb felhasználhatóság diktálja.

keresztnév - Általában azok szólítják keresztnévükön egymást, akik tegeződnek. Újabban (nekünk) feltűnő a vezetéknév és az urazás kiszorulása a nyugati országokban. Még a hideg természetű németeknél is tapasztalhatjuk ezt, akik különben a Herr és a Frau megszólítást szokták alkalmazni... De azért új ismerőseinket sehol se szólítsuk mindjárt keresztnévükön, mert ez adott esetben durvának és nagyképűnek hat. Helytől és alkalomtól függetlenül legyünk mindenkor tiszteletteljesek. Az idősebbek joga a közeledés, a közvetlenebb kapcsolatot kezdeményező megszólítás elsődleges használata.

kendőzetlenség - Csak erős jellemű, egyenes emberek sajátossága a nyíltság. Az ilyen embernek az igazság tisztelete és szeretete diktálja a követendő illemszabályokat. Törekedjünk az ilyenek közül példaképet választani.

kényes - Jó értelemben ízléses, igényes, de eltúlozva mesterkélt finnyás, kényeskedő, rátarti. Önneveléssel, sűrű önértékeléssel szabályozható emberi tulajdonság, amely meghatározhatja viselkedésünket.

kényes kérdések - Még mindig gyakori nálunk a „tetszik” használata. Főként az idősebbekkel való beszélgetéseinkben születik ez a gubanc, egyrészt a megszólítás nehézségei miatt, másrészt kedveskedésből. A legtöbbször nevetségesen hangzik, és olyan furcsaságokat szül, mint a „Betegnek tetszik lenni?”, „El tetszett esni?”, „El tetszett veszteni...?” Talán helyesebb egyetlen szóval kérdezni: „Beteg?”, „Elesett?”, „Elvesztette?” A körülményeskedő udvariaskodás időrabló illetlenség, és éppen ezért gátol egymás megértésében. „Nem tetszik tudni, hány óra?”, „Nem tetszik tudni, merre van az állomás?” stb. hasonló mondatkígyó helyett válasszuk a tömörebb kifejezést, amely azért udvarias is lehet: „Kérem, merre van az állomás?” stb. A „Tessék szíves lenni ideadni” fogalmazás helyett: „Kérem, adja ide...” stb. Legkedvesebb vendégünket sem kínálhatjuk így: „Ne tetszik szíves lenni kávét parancsolni?” Üresjáratú szavak halmozása helyett helytelen a tagadószó használata, mintha azt szeretnénk sugallni vendégünknek, hogy ne kérjen kávét.

képeslap - Minden ismerősnek illik küldeni, akit szeretünk és amikor távolra kerültünk tőle. Futó ismerősnek külföldről képeslapot küldeni hivatkozás. A képeslapírásnak kialakult sablonja van. Próbáljunk inkább egy-két mondatba foglalni egy-egy gondolatot, élményt. A tévedések elkerülése végett illik a képeslapot is teljes névvel aláírni. Képeslapra nem szoktak válaszolni, de személyes találkozáskor illik megköszönni.

képmutatás - Előtte barátságot mutatok, háta mögött pocskondiázom, szidom, áskálódok ellene. Megfosztom a védekezés lehetőségétől. Több mint illetlenség, nem becsületes dolog.

kérés - Sokan azt hiszik, hogy udvariatlanság rögtön a tárgyra térni, előállni a kéréssel. Ezért igyekeznek azt a látszatot kelteni, hogy nem a kérés a látogatásunk célja. A nyíltság, az egyenesség nemcsak azért jobb, mert időt takarítunk meg, hanem mert „úgyis kibúvuk a szeg a zsákból”.

késő - Időzavarba jutott embertársunk mindenki ellensége. Kellemetlen tulajdonság. Erős akarattal javítható. Addig is úgy illik, hogy minden késő viselje illetlensége következményeit.

kesztyű - Vajon miért hordott régen állandóan kesztyűt az elegáns férfi és nő? Nem a téli hideg ellen használt kesztyűről van szó, hanem az ún. glazé-, tehát finom, puha kesztyűről. Feltételezhetjük, hogy nemcsak azért hordták ezeket a kesztyűket, hogy a bal kézre valót időnként lovagias felszólítás jeléül az ellenfél arcába vágják, hanem mert kezüket óvták a piszoktól. Most, amikor nálunk lassan mindent beborít a kosz, jó volna visszahozni a kesztyűt divatba. Megóvnánk magunkat például az autóbuszban felszedhető rühatkától. Divatba kellene hoznunk a tisztaságot!

kéz - Baj, ha gazdája nem tudja, mit kezdjen vele. Régen nem illett a férfiaknak nadrágzsebbe dugott kézzel mutatkozni. Mostanság államelnökök közvetlenkedésének jeleként is elfogadjuk, amikor a nagy nyilvánosság előtt beszél. A kéz is „beszél”, és olyasmit is elárul, ami nem válik dicsőségünkre. Nem illik vele folytonosan babrálni, dobolni, „zongorázni”, malmozni. A kéz terjeszti a legtöbb szennyet. A vakarózó, fülét, orrát piszkáló, szájában vágkáló ember visszaszít. Tanuljunk parancsolni a kezünknek!

kézfogás - Eredetileg a barátsággötés vagy a kibékülés szimbolikus jele volt a fegyvertelenségnek, a tiszta szándéknak szertartásához tartozott, később nemre való tekintet nélkül a köszönés velejárója. Modorossá válik, ha minduntalan mindenkivel lekezel az ember. Ettől eltekintve fogadjuk el a felénk nyújtott kezet. Ki kinek nyújthat kezet? Meg kell várnunk, amíg a nők és az idősebbek nyújtanak kezet. Nem illik bal kézzel kezet fogni, de két kézzel vagy két újjal sem. Az alig összeérő tenyerezést „nyári kézfogásnak” nevezik. Az egy vagy két magasra tartott kéz ütköztetését a sportolók az öröm és a biztatás kifejezésére használják. Kézfogásunk ne legyen leereszkedő, lagymatag, de a túlzottan erős megszorítás sem ildomos. Kesztyűs kézzel nem illik kezet fogni, de koszos kézzel sem.

kézcsók - Kihalófélben lévő szokás. A lovagkorból, a spanyol etikettből származik, nálunk osztrák hatásra a 18. századtól terjedt és a nőket kitüntető a kézcsók. Fogadjuk el a civilizált országok illemszabályát: a kézcsók csakis kivételes alkalmakkor helyénvaló, különben ízléstelen. A kézcsókolás ceremóniáját Alexandru Ghica fejedelem 1834-ben megszüntette: „Uralkodásunkat méltónak tartjuk mindenki tiszteletére, miszerint mindenki teljesíti kötelességét, engedelmeskedik a törvényeknek és a hatalom rendelkezéseinek, valamint igaz szeretettel vagyoni személyünk iránt, mely szeretetről nem kételkedünk, hogy mindenki által kedvesnek tekintetik. Minek okából: Mi a kézcsókolás ezen szokását a jövőre nézve megszüntetjük.” A férfi és a nő intim kapcsolatában szép és bizonyára kellemes kézcsóktól a férfiak közötti kézcsókig nagy a távolság, a hűségnek számos emberi megnyilatkozását tudjuk, a kutya-természetű megalázkodás kora szerencsénkre lejárt.

kézitáska - A női ruhákon hiányzó zsebet helyettesíti. Régi szóhasználat és helytelenül: ridikül, valójában retikül. A ridikül franciául nevetségest jelent. Lehet, hogy azért nevezték így a mindenféle vacakkal teletömött, örökké rendetlen női kézitáskákat nagyanyáink.

kéjegy - Aláírást helyettesítő jel vagy rövidített aláírás. A nagyon kicirkalmazott mutatja elkövetőjének kisszerűségét.

kikezd - Ne kezdjünk ki barátunk (barátnőnk) feleségével (férjével), ne akarjunk mindenkit meghódítani. A békesség és a barátság többet ér egy futó kalandnál.

kikísér - A vendéget a lakás ajtajáig feltétlenül ki kell kísérni. Tömbházban a felvonó ajtajáig, esetleg a kapuig. De nem azért, hogy aztán az ajtóban, a lift előtt, vagy a kapuban félórakig szóval tartsuk. A munkahelyen a vendéget addig a pontig kell kikísérni, amíg kitalál az épületből.

kikosarazni - Régi báli kifejezés. Kosarat kapott az, akit a táncra kért nő elutasított. Mire volt jó a „kosár”, nem tudjuk. A régi báli etikett idejét múlta, az új szokások még nem alakultak ki. Aki járatlan a társasági életben, egyet tehet: egyszerűen, természetesen viselkedik. Az ilyen ember nem kap kosarat.

kímélet - Azzal szemben kötelező, aki hozzánk képest hátrányos helyzetben van. Érzék kell hozzá és meleg szív.

kínálás - A vendéget nem illik túlkínálni. Az a természetes, hogy a ha éhes a vendég, és ízlik az ennivaló. Ha van mit ennie, akkor eszik. Ha szomjas, iszik. A vendéglátó kínál. Kétszeri kínálás éppen elég. Az ezután következő már tukmálás.

kínai illem - A türelmetlenséget a kínaiak jellembeli hibának tudják. Az európaiaknak szokatlan a mindenfelé túlbujánczolt adminisztráció, ezért fel kell készülnünk az ezzel járó megpróbáltatásokat elviselni. Divat a hosszan tartó kezecskézés. De a férfi a nővel, nő a férfival nem fog kezecskézni, egymás nyilvános érintését is elkerülik. Az egymás kezecskézése viszont kézen fogva sétálnak, gyakran megvergetik egymás karját. A kínaiak korán kelnek és korán fekszenek. Abban hasonlítanak civilizálatlan polgártársainkhoz, hogy orrukat ujjuk közé fűjjük, és köpködnek. Leszoktatásuk erről évekkel ezelőtt a kínaiaktól ismert kampányszerűséggel elkezdődött. Az étkezés utáni böfögést sem tekintik neveltségnek. De templomaikban nem szeretik a hangoskodást, a feltűnően öltözködőket, nem kedvelik, ha fényképezik őket. Ellenben a kínai színházban előadásközben magától értetődően csevegnek, sétálgatnak, rágszálnak. Üzletben nem, piacon alkudoznak. Az ajándékosomagot nem bontják az ajándékozó jelenlétében. Ne vigyünk ajándékba órát. Az óra Kínában a halált jelképezi. Vezetéknévük megelőzi keresztnévüket - akár a magyarban -, ezt figyelembe kell vennünk a kínaiak megszólításánál. Kínosan ügyelnek mindegyikük rangjára, beosztására. A szobába a rangidős lép be először, utána a sorrend a ranglétra szerint történik. A nők nem élveznek elsőbbséget. Tárgyalásokon rendszerint tartózkodnak attól, hogy nyíltan tagadó választ adjanak. Ünnepi vacsorák ültetésrendje: az ajtóval szembeni főhelyen a házigazda, jobbán a díszvendég, annak jobbán a tolmács. A sok fogásból álló étkezést kedvelik, a levest az étkezés végén eszik.

kipufogógáz - Amerikában, ha valaki gépkocsiját huzamosabb ideig üzemelteti a más háza előtt, megszólítják és távozásra készítetik. Várható, hogy ennek az új illetlenségnek valamikor nálunk is határt szab a jó modor.

kirándulás - A természetjárás szabályai arra szolgálnak, hogy megőrizzük a természet szépségeit. Illene többet törődnünk kirándulóhelyeinkkel. Meg kell becsülnünk minden hegyet, völgyet, erdőt, mezőt és vízpartot. A kirándulóhely mindenkié: előttünk mások is jártak már ott, és utánunk is jönnek majd mások. Úgy kellene, hogy sem ők, sem mi ezt észre sem vennénk, tehát a természet sértetlenül kerülne időleges birtokunkba. Ne dobáljuk szét az üres konzervdobozokat, az ételmaradékot, a csomagoló anyagokat. Az utóbbi időben főként a különféle műanyagok mutatják természetüknél fogva tartósan, hogy ezt az illemszabályt kevesen tartják be. Pedig még a kutya is elkaparja... Mi ne tudnánk, hogy a szemétnak a föld alatt a helye?!

Ne tépj le minden virágot, ne vágj ki minden fát! A virág elhervad, a fa nehezen nő. Tüzet csak biztonságos helyen gyújts, és amikor elhagyod a kirándulóhelyet, oltsd el vízzel, földdel, homokkal, gyepféglával. Ne rongáld az útmutató táblákat, régen ezek a táblák többnyelvűek és tartósabbak voltak. Ne véd be a neved és szerelmed nevét, akármennyire is tetszik ez neked.

Ma már annyi a kiránduló, hogy a legtávolabbi helyeken is találkozunk velük. Illik köszönni egymásnak, és felhívni természetjáró társaink figyelmét az útközben látott és tapasztalt akadályokra, rendellenességekre. Illik segítséget kérni, és segítséget nyújtani a sebesülteknek. Az is hasznunkra válhat, ha barátságosnak mutatkozunk a hegyvidéken vagy más távoli helyeken élő embertársainkkal szemben.

A természet szépségeinek egyike a csend. Lehetőleg ne bömbölő rádióval, állandó kurjongatásokkal, jódlizással, harsány hahotázással kisebbítsük ezt a fajta szépséget. Vannak, akik hallgatagon járnak a hegyeket, erdőket, mezőket. Ne zavarjuk őket szünni nem akaró dumálásunkkal. A természetjárás rendszerint gyalogos kedvtelés, kerékpáros, tutajos, csónakos élményszerzés. Ne robogjunk kocsival, motorkerékpárral erdőn-mezőn át. A zaj és a kipufogógáz rontja a túrázók kedvét, akik a csendért és a tiszta levegőért gyalogoltak ki a természet lágy ölébe.

A kirándulás nem hízókúra része, nem illik állandóan zabálni és lerészegedni sem. Szerelmespárokkal kikezdeni, ismeretlenekkel bizalmaskodni még annak sem illik, aki nemcsak ösztönei szerint, hanem a valóságban is erdőben jár. A természet nálunk nem a vadont jelenti, az ember akárhol is van, nem lehet vad...

kirúgni - Ha vendéged megsérti családtagjaidat, kihívóan viselkedik, garázdálkodik, tisztességtelenkedik, kötekedik - sürgősen „ki kell rúgni”. Ezt is lehet civilizáltan, halkan, de határozottan, erkölcsi fölényrel cselekedni.

kirúszoz - A vastag, tapadós rúzs nemkívánatos, taszít és hideglelést okoz a férfiak körében.

kisgyermekes család - Ha édességet, csemegét viszel ajándékba, mutasd meg a szülőknek előbb, s csak engedélyükkel add át a gyerekeknek.

kiszolgálás - Régen mesterség volt. A kiszolgálók olyan udvariasak, előzékenyek, szolgáltat-készek voltak, hogy kialakult vásárlóközönségük már csak azért is rendszeresen felkereste és vevője lett annak az üzletnek, ahol kedvesen fogadták és jól érezte magát. A kereskedelmi iskolában még tudnak erről a fajta szakemberről és tanítják a helyes, civilizált kiszolgálást, a magánvállalkozókban is hajlandóság mutatkozik a színvonalas kereskedelem kialakítására, és ez némi reményre jogosítja a holnapi vásárlóközönséget.

kitartás - Úgy illik, hogy a férfi kitartson a szórakozóhelyre meghívott nő mellett, és utána hazakísérje. Ez alól a nő sem lehet kivétel. A csapodár harmadik hamar kikopik mindenünnen.

kíváncsi - Bizalmas dolgokban kotorász, nem rá tartozó dolgok iránt érdeklődik. Ha ez szenvedéllyé erősödik, csúnya illetlenség.

Knigge (Adolf Ferenc, Frigyes, 1752-1790) - Könyve *Az emberek közötti érintkezésről* 1788-ban jelent meg Hannoverben, magyarul 1811-ben került az olvasók elé, mint leginkább ismert illemszabálykönyv, amelyből az olvasó megismerhette a „nyugodt, szerencsés és hasznos életformák” kialakításának törvényeit. Például: *Ne húzódj vissza a társaságtól, mert beképzeltnek tartanak majd.* Ennek az ellenkezője is igaz: *Ne tüntess túlzottan képességeiddel az emberek előtt, csak annyira mutasd magad, hogy faragatlannak ne tartsanak.*

koccintás - Jobb kézben tartjuk a poharat, mégpedig a pohár talpához közel, öt ujjal, és hozzáérintjük asztaltársaink, barátaink poharához. A gyakori koccintás olyan, mintha minden percben köszöntenénk az egybegyűlteket. Olykor a koccintással kívánnak a kelleténél több italt belediktálni a vendégbe. Merthogy koccintás után inni illik.

kocsiban - Amióta feltalálták a gépkocsit, az autós az utak és az utcák királya, a gyalogos amolyan szegény rokon, gügye tébláboló. Legalábbis így hiszik ezt a jól viselkedni képtelen gépkocsivezetők, akik abban a téves hiedelemben élnek, hogy ők a gépkocsiban ülve jöttek a világra. Pedig pillanatok alatt lehet belőlük gyalogos, ha meghibásodik a kocsi, elfogy a benzin, vagy felfuvalkodottságukban áthágják a közlekedési szabályokat, amikor a rendőr intésére rövidebb-hosszabb ideig fel kell adniuk guruló barlangjuk kényelmét, el kell hagyniuk a négy-kerekű mennyországot. Az autósok neveltlenségének és gorombaságának okát csak találgatni lehet. Némelyek szerint az emberiség három csoportra osztható: jó és rossz emberek, valamint sofőrök. A gépkocsivezetők lehülyézik az útjukat keresztező gyalogost, öklüket rázzák a szembejövő „úrvezetők” felé, szidják a rendőrt. Mindig nekik van igazuk. Csakhogy közben kiderül, hogy nem ismerik pontosan a közlekedési szabályokat és rendszeresen távol maradtak a különböző „illettanórákról”, ahol megtanulhatták volna: először magukban kell keressék a hibát ahhoz, hogy a növekvő gépkocsi-áradatban megfelelően viselkedhessenek. A nagyobb civilizáció önmagában még nem jelent civilizáltabb viselkedést. Hallottunk, persze, olyan úrvezetőkről, akik előnyt adtak a mellékútról a főútra besorolni óhajtó gépkocsivezetőknek, és olyanokról is, akik még a kocsiban lévő ülőhelyek udvariassági sorrendjét is ismerik, illetve minden esetben megkérdik, ki, hova óhajt ülni. Vannak, akik mindig megállnak kétségbeesetten integető gyalogosok mellett, hátha nem autóstoppos kényszerűségekre vágnak, hanem életfontosságú segítségre van szükségük. És akadnak olyanok is, akik lelassítanak a nálunk minősíthetetlen utakon elszaporodó pocsolyák előtt, hogy megkíméljék a gyalogosokat a felcsapott sártól, nem használják ki a kocsiban ülő nő védtelenségét, nem dudálnak frászt a kocsi elé került gyalogosokba, legalább a zebrán előnyt adnak nekik. Ezek a gépkocsivezetők tudják azt, ami sokak számára még nem világos: nem a kocsi teszi az embert!

kocsikirándulás - Nem illik a meghívottal megfizettetni a benzinköltséget. Hosszabb kirándulásra társultakkal más a helyzet, amikor az előzetes megegyezés alapján járunk el.

koktélparti - Rövidebb ideig tartó társasági összejövetel, általában délutáni rendezvény, amelyen pincér hord körbe italokat, süteményeket vagy svédasztalhoz járulnak a meghívottak.

komoly nő - Ragaszkodik ahhoz, hogy maga fizesse kiadásait, például étkezésének költségeit. Külön fizet vagy feltűnés nélkül, de nem sértő módon bepótol férfikísérője kiadásaiba.

kopogtatás - Ma is használatos szokás, ahol nincs csengő, kaputelefon stb. Ha már kopogtattunk, várjuk meg a választ, s ha igenlő, akkor lépjünk be az ajtón. Hivatali irodába, intézmények székhelyére kopogtatás nélkül beléphetünk, hiszen nyilvános hely, ahol jelenlétünket várják, azért vannak, hogy rendelkezésünkre álljanak.

Német szokás, hogy a sörözőben a közös asztalnál kopogtatással jelentkezik az új vendég. Ujjbeggyel egy rövid és tenyéraljjal egy nyomatékosan hosszabb koppantásra a felelet rendszerint: összeszorított ujjaink külső felével egy határozott koppantás, amely annyit jelent, hogy tessék! szabad a hely!

korkülönbség - A férfiak mindig előre köszönnek a nőknek, kivéve, ha a korkülönbség nagy közöttük: idős bácsinak előre köszön a fiatal asszony. Egyes illetmankönyvekben az áll, hogy a szolgálati viszonyban felettes férfinak a nők előre köszönnek. Mélyülő demokratizmusunk idején ez nem lehet így - ezt nevezhetjük *körkülönbségnek* is.

kotnyeles - A cselekvésnek és a véleménynyilvánításnak is mérsékeltnek kell lennie: ha mindenbe beleártjuk magunk, lényeges mondanivaló nélkül kotyogunk joggal marasztalnak el illetlenségünkért, hiszen a túlbuzgalomból a jó szándéknál egyéb nem marad hozzáértés, alapos meggondoltság nélkül, ez pedig olykor nemcsak kevés a boldogsághoz, hanem hátráltató tényező, mert időpazarláshoz vezet.

kozmetika - Nincsen csúnya nő, csak ápolatlan. De a testápolás, még a kozmetikai műveletek sem tartóznak a nyilvánosság elé. Nem illik asztalnál púderezni, száját, szemöldököt, szemhéjat, szempillát festeni, körmöt tisztítani, lakkozni, fésűlködni.

környezetvédelem - Meghatározza viselkedésünket az, hogy támogatjuk a „zöldeket” vagy sem. A tudatos környezetbarát erdők, mezők védelmében, az anyagok újrafelhasználásának érdekében alakítja szokásait, mindig az emberiség javára, sohasem ellene. Mindnyájan „zöldek”-nek kell lennünk.

köszönjük - Köszönni illik, visszaköszönni kötelező. Ne egyszerűsítsük a köszönést morgássá. Faluhelyen még ma is köszöntik az ismeretlen embert. Ha zárt helyen, irodában, folyosón újra összetalálkozik két ember csak először köszön. Ismeretlennek csak akkor köszönünk, ha megszólítjuk valamiért. Színházban, moziban nem üdvözljük a mellettünk ülőket, de amikor belépünk a páholyba illik köszönni. Vendéglőben, kávéházban, munkahelyi étkezdében asztalhoz ülve és onnan eltávozva köszönni szokás, ha csak könnyed főhajtással is. Kosztolányi szabálya: „Mindenkinek előre köszönök, kivéve azt, aki ezt elvárja tőlem!” Az udvarias ember igyekszik előre köszönni. De azért magától értetődően a fiatalabb köszönti az idősebbet, a fiú a lányt. Aki belép az ajtón: köszön. A feletteseket ne azért köszöntsd, hogy alázatosságod juttasd kifejezésre. A köszönés indítéka a tisztelet, ezért elfogadhatjuk a régi szabályt: szembe nézünk azzal, akit köszöntünk, akivel beszélünk, és nem felejtjük kezünket a zsebünkben. Ez a lányokra is vonatkozik. A régi illemtankönyvek megengedték nekik az ülve köszönést, és esetenként a biccentést, valamint javallották a mosolygást. Ez utóbbi valóban ajánlatos adalék. De mit teszünk, amikor haragosunkkal találkozunk? Nyilván nem erőltetjük a mosolygást, de köszönünk. Ha megelőznek a köszönésben, vagy ismeretlennek vélt valaki üdvözl, kötelességünk visszaköszönni.

köszönésmódok - Állítólag kezdetben köszönésképpen összedörzsölték az orrukat az emberek, aztán földre vagy térdre borultak, hajlongtak egymás előtt. A római polgárok császáruk elé járulva átölelték annak lábát és megcsókolták a térdét, később a lábcsőket is divatba hozták. A régi Etiópiában (Abesszínia) ajkukkal a földet érintve, a törökök karjukat a mellükön keresztbe téve köszöntötték egymást. Mi sokféleképpen köszönünk: másként régi barátoknak, osztálytársnak, rokonoknak, és másként ismerősöknek, munkatársaknak, tanároknak, neves embereknek. Lényeges, hogy tapintatosan, a helyzetnek megfelelően köszönjünk. Vaknak ne mondjuk, hogy viszontlátásra. Gyászolónak még bemutatkozásakor sem, hogy „örvendek”, ne kívánjunk neki jó napot, reggelt, estét, inkább használjuk az ilyenkor köszönés értékű „résztvétem” kifejezést.

Hogyan köszönjünk, mit mondjunk, mit kívánjunk? Erre nem könnyű felelni. Azért, mert rengeteg elkoptatott köszönésfélét örököltünk. Nem csókolunk kezét, de mondjuk még tizenéves korban is fünek-fának a „kezét csókolom”-ot, amely már „klom”-má vagy „sklom”-má kopott. Használjuk a harsány szervuszt, pedig nem akarunk barátunk szolgája lenni (a latin *servus humillimus*ból, régi köszönési, aláírási formából született a szervusz), és mert régen használtuk már az ennek megfelelő „alázatos szolgája” vagy a „szolgája” és „szolgi” köszöntést, így rövidítünk: „szevasz”, „szia”, „sziasztok”. Köszönjünk az alkalomhoz illően, próbáljunk lemondani a sablonról, de a fiatalok ne szellemeskedjenek az idősebbekkel, mert nem mindegyikük érti a tréfát.

Kézfogás, kézcsók, ölelés, csók: egyiket se vigyük túlzásba. De fogadjuk el a felénk nyújtott kezet. Az ölelkezés és a csókolózása férfiak között eléggé visszatartó, csupán különleges alkalmakkor a bensőséges barátság és öröm kifejezője. Viselkedjünk és köszönjünk természetesen, határozottan, érthetően. Az értelmetlen dörmögés, motyogás és a harsány hangoskodás között keressük a saját hangunkat. És fogadjuk az erdélyiek régi tanácsát, amelyet Ion Slavici író így fogalmazott: „Ha egy románnal találkozol - mondta mindig édesanyám -, köszönj neki úgy, hogy »Bună ziua«, a magyarnak mond: »Jó napot«, a németnek pedig »Guten Tag«. Aztán kinek-kinek a maga dolga, hogyan fogadja. De te akkor is teljesítsd a kötelességedet másokkal szemben, ha azok nem teljesítik a magukét veled szemben.

kötény - a konyhában használatos a kötény. A régi illem nevetségesnek, nőietlennek mondta a kötény nélküli lányokat és asszonyokat. Ma a nőiesség egészen mást jelent, kötényt viszont szakácskodó férfiak is kötnek, hogy óvják az öltözküket a konyhában és megtiszteljék azokat, akik főznek.

közöny - Nemtörődömség, amely eltorvasztja az illemet, illetlen nyegleséget, unalmat szül.

közösségi ösztön - Egészséges idegrendszerű emberben létezik. Velünk született viselkedésmód birtokában vagyunk. A közösségtől különállókna, a valamiért elszigetelődötteknél valamilyen neurózis. A helyes viselkedés szorosabbra fűzi az egyén és a közösség kapcsolatát.

közszállítás - Általános tulajdonsága a túlzásfoltosság. A civilizáltabb környezetben az emberek jobban bírják ezt a világjelenséget. Moszkvában sorban állnak és érkezési sorrendben szállnak fel a járművekre, Londonban az autóbuszokban lévő ülőhelyeknek megfelelő utast szállítanak, Svédországban a buszon és vonaton minden utasnak kényelmes helye van, és akár Németországban pontosan kiszámítottan, a növekvő forgalomnak megfelelő sűrűségűek a járatok. Az emberek nem szeretnek lemaradni, ezért aztán tolakodnak, idegeskednek, udvariatlankodnak, és nálunk ne is ritkán: törtetnek, pofátlanul gyurakodnak, erőszakoskodnak. Pedig néhány alapvető szabály betartásával nyugodtabban, szebben élhetnénk. Felszállásnál segítsünk a gyerekeknek, idősebbeknek, nőknek. Ha feljutottunk a járműre és becsukódott mögöttünk az ajtó, szálljunk le utazótársunk tyúkszeméről, hátáról, öléből. Közben bocsánatot kell kérnünk. Az utazás nálunk a kelleténél is közelebb hozza egymáshoz az embereket. De azért nem elkerülhetetlen egymásra lehelni, köhögni, prüszkölni. Súlyos illemtelenség koszos munkaruhában közszállítási járműre ülni. A leszálláskor segítsük azokat, akik elhagyni akarják a járművet; övük az elsőbbség, és tartózkodjunk a gúnyos megjegyzésektől, amelyek még arra sem jók, hogy minősíthetetlen utazásunk közben felgyúlt idegeskedésünket levezessék, hiszen a keletkező szóváltásokkal pattanásig feszíthetjük a mindenféle primitív indulatokkal terhes légkört.

közvetlenség - Nem azonos a bizalmaskodással. Hasznos emberi tulajdonság, nyílt és természetes viselkedést jelent. Legyünk mindenütt kedvesen közvetlenek.

közvélemény - Nincs társadalmilag egységes vélemény, ha nincs ellenvélemény - írtam előző illemkönyvemben. A cenzúra átsiklott fölötte, mert utána így folytattam: A helyes illem is a vitában, a gyakorlatban alakul ki. Ez ma is így van.

kulturáltan - A viselkedés azon kívül, hogy gazdasági, politikai, társadalmi tényezők sokaságának függvénye, végül is érzékenységünktől függ. Ha mindnyájan tudatosan, és már elég érzékenyen viszonyulunk egymáshoz, még mindig ott áll akadályként közöttünk a sok mindent fékező feledékenység. Táblákat kellene kiakasztanunk hétköznapi dolgainkra is, amint Hankiss Elemér ajánlotta egyik viselkedéskultúráról szóló tanulmányában. A táblákra a következő szövegek egyik-másikát kellene felírunk: „Ezek a többi emberek: valószínűleg lehet és érdemes - meg kellene próbálni - velük együtt élni és dolgozni”. Aztán: „Ezek a közügyek, közös

ügyeink: meg kellene kísérelnünk kiállni és felelősséget vállalni értük.” És: „Ez itt a közösség, amibe beletartozik, beletartozhatik az ember: úgy hívják, hogy lakóhely, munkahely, osztály, nemzet: szükség van rá, de bánjunk vele óvatosan, mert meg is téveszthet, csapdákat is állíthat, ki is vetkőztethet önmagunkból: csak azokért az adottságaiért, intézményeiért, teljesítményeiért ragaszkodjunk hozzá, amelyek tényleges értékek.” A szerző megkülönböztet *magas* és *mindennapi* kultúrát. Felfigyelt arra, hogy a humán értelmiségiben megvan az a hiú ábránd, miszerint a mindennapi kultúra betegségeit magas kultúrával gyógyítani lehet. Nem arról van szó, hogy az irodalom, a zene, a művészetek nem teszik jobbá az embert, hanem arról, hogy mivel ez utóbbiaknak nincs könnyen elsajátítható morális szabályrendszerük, kevésbé hatásosak a mindennapi viselkedéskultúra alakításában, Olyan „illetlenségek” akadályozzák időnként ezt, mint a gondolkodási kultúra önkorlátozása, az érzelmi kultúra sivársága, az önismereti szegénység, a sunyi konfliktuskerülés, a primitív vitakultúra, a higiénias kultúra hiánya, a közösségi tudat, a tisztességes viselkedés hiánya stb.

Közös ügy, közös érdek, közös ügyszeretet, közösen megoldandó feladatok - végül is a közösség az, ahol viselkedéskultúránk csiszolódik, alakul. Olyan önként vállalható, önmagát gazdagító és szabályozó közösségekre van szükségünk, ahol az emberek egymásra hatása folytán behozható viselkedéskultúránk elmaradottsága a gazdasági és magas kultúrával szemben. Ehhez tartozik, hogy tudatosan törekednünk kell megújuló viselkedési szabályaink megismérésére, alakítására, gyakorlati alkalmazására.

L

lábápolás - Annyira fontos, hogy szakember foglalkozik vele (pedikűrös). Ápolatlan lábbal napozón, strandon, fürdőhelyen megjelenni illetlenség. Az izzadt lábat elárulja kellemetlen szaga. Lehet, hogy saját lábszagunk ellen ideig-óráig védekezhetünk cigarettánk füstjével-szagával, de a legjobb ilyenkor, és rendszeresen máskor is, ha lábat mosunk.

lakás - Nem kiállított tárgyak múzeuma, minden ami benne van használnunk kell. A lakás ragyogjon - főként a tisztaságtól.

látogatás - Régen a társadalmi érintkezés leggyakoribb formája, az enyhe képmutatás ceremóniája volt. Bemutatkozó, tisztelgő, gratuláló, részvét-, búcsú-, baráti, rokoni stb. látogatásokon nagyon tudni kellett viselkedni ahhoz, hogy ne szólják meg az embert. Különféle szabályokkal tapintatra és rangtiszteletre köteleztek ilyenkor mindenkit. Felgyorsult életmódunk és az atomizálódott társadalom következtében a látogatások szokása kihalófélben van.

A vendéglátás fénypontja a terített asztal volt. Elődeink szerettek enni, éppen ezért jókora, teherbíró asztalt tartottak a szoba közepén. Ezt telerakni mindenféle jóval és körülültetni rokonokkal, ismerősökkel - ez volt az igazi vendéglátás. Mostanában a fiatalabbak be sem veszik a bútoraik közé a nagy asztalt. Tálcák, kistányérok, poharak „dumás”, zenés együtt-léhez szükséges felszerelések - ezek a mai vendéglátás eszközei. Szendvics, sütemények, kevés felhajtás, mindent átfogó természetesség a jellemző. Így egy csapásra megoldódnak a különben kínos, kényes kérdések: az ültetés rendje, a kínálgatás, a tálalás, a töltögetés szabályainak betartása.

Mit kell tudnia annak, aki látogatóba megy? Alkalmas időben menjen, ne váratlanul. Ezért kell bejelentenie magát. A látogató érezze magát otthon, ne engedje, hogy vendéglátói csakis vele foglalkozzanak, de azért sohase érezze magát annyira otthon, hogy belenézzen a háziak szekrényébe, leveleibe, hűtőszekrényébe stb.

lefőzni - Főlényeskedve mindenkit helyreigazítani, belekötni minden kifejezésébe, a más rovására szellemeskedni, hogy ezzel a másneműek tetszését elnyerjed - gyerekes kakaskodás, modortalanság, rosszallást joggal kiváltó kivagyiskodás.

lehelet - Ha bűzös, akkor mindenkinek kellemetlen. Fogápolás, gyomorápolás nélkül nehezen változtatható a mindenki által áhított üdév.

lekérés - Régen a bálban a férfi odalépett egy táncoló párhoz és megkérdezte: „Szabad?” A táncolók biccentettek és az új pár folytatta a táncot. Tagadó válasz esetén akár verekedéssé fajulhatott az incidens. A lekérés manapság nemigen szokásos a fiatalok körében, hiszen többnyire csoportban táncolnak, ahol különben is nincs ceremónia, a természetesség magától értetődő.

lelátón - Mindenféle sportágban rengeteg szabály alakítja a sportolók viselkedését, akik, ha sportszerűen küzdenek példamutatóak is. Arra, hogy miként viselkedjenek a szurkolók még nincs általánosan elfogadott szabályzat. „A sportpszichológusok megállapították, hogy a magukról megfélemlített nézők fiziológiai és pszichológiai folyamat hatására garázdálkodnak... A vegetatív idegrendszer az erős izgalom hatására olyan hormonokat termel, amelyek fokozzák a májban a keményítő átalakítását és a cukornak a vérbe való bő áramlását. A vércukorszint emelkedése elhalványítja a tiszta ítélőképességet és az erkölcsi mérlegelést. Ennek hatására ugrálnak fel a nézők helyükről, ordítanak magukból kikelve, sértegetik a bírót és verekszenek.” Szegény nézők! Vércukor ide, vegetatív idegrendszer oda, a lelátón éppen úgy

kellene viselkednünk, mint bárhol az emberek között. A sport - játék. Nemesíti az embert. A nézőt is. Ez a néző műveltségi szintjétől, neveltetésétől függ. A civilizált ember jelszava: Győzzön a jobb! Akkor is, ha a nem a hozzánk közel álló, ha nem városunk, megyénk, országrészünk, országunk csapata vagy játékosa. Akkor is, ha nem a mi nemzeti lobogónk alatt vonul fel a sportpályán.

A nézők viselkedését nem is annyira a sportolók küzdelme, a küzdelem állása, hanem a játék és a bírók tisztessége befolyásolja. Ha lekaszabolják labdarúgócsapatunk játékosát, zúg a füttykoncert, ha büntetőt ítél meg a bíró, repülnek az üvegek, még országok közötti háború is volt már egy focimeccsből kifolyólag. Ha az ellenféllel történik hasonló dolog, nem fáj a közönségnek? Az igazságtalanság mindenképpen felháborító. Az elfogultság nagyfokú illetlenség. A kulturált ember hidegvérű, nem ragadtatja el magát, nem szerepel a lelátók közönsége előtt, uralkodik érzelmein. Láttunk ilyet már a tévében. Amikor a vereséget fegyelmezetten elviselő közönség végig énekelte a mérkőzést, és a végén megtapsolta az ellenfelet is. De láttunk kárörvendő, trágárságokat ordító, verekedő közönséget is, és olyanokat, akik „hazafias” tettként összeverték az ellenfél szurkolóit, összetörték azok gépkocsijait. A csürhévé alakult tömegverekedések nemegyszer több ember életébe kerülnek. Mi még messze vagyunk attól, amit Pierre de Coubertin olimpiai díjas ódájában kíván az emberiségnek: Legyen a sport a szépség, igazság, tisztesség, öröm, termékenység, haladás és béke... És nemcsak a sportpályákon, hanem a lelátókon is.

leszállás - Részesítsük előnyben azokat, akik leszállnak valamely közszállítási járműről. A felszállók érdeke, hogy minél előbb ürüljön a kocsi. A férfiak le- és felszálláskor is előreengedik a nőket. De ha előbb leszáll a férfi, idősebb nőismerősének kezét nyújtja, s így segíti a leszállásban.

leszólítás - Az illem szigorúan tilosnak mondja ezt. Miért rettegünk attól, hogy valamely embertársunk megszólít? A kasztokba merevedett társadalom ezzel védte elkülönülését. Mert például az utcán ellenőrizhetetlen, hogy a ranglétra melyik fokán áll az ismerkedni óhajtó. A rangon aluli kapcsolat pedig megengedhetetlen volt. Ma ezzel nem törődünk, annál inkább a megszólítás civilizált, illedelmes formájával. A leszólítás, ha nem társul szemtelenkedéssel, lehet természetes és elfogadható: „Bocsánat egy pillanatra... X. Y. vagyok...” És a folytatás hasonló nyíltsággal magától értetődően következik.

levelezés - Hányféle levelet ismerünk? Magánlevél, nyílt levél, meghívó levél, gratuláló levél, szerelmes levél, névtelen levél stb. Feljegyezték, hogy ifj. Dumas a névtelen leveleket szerette a legjobban, mert azokra nem kellett válaszolnia. Szabálya a levélírásnak, hogy csak azoknak írjunk, akik előtt kilétünket nem habozunk felfedni. Még a magánlevelet is teljes névvel és olvashatóan szükséges aláírni, mert nem tudhatjuk, hogy a címzettnek hány a mi keresztnevünket viselő rokona, ismerőse van. Írjunk tiszta papírra és olvashatóan. Írhatunk írógéppel, számítógéppel, de kézzel írjuk alá. Ez tiszteletet, de egyben igazolást is jelent. A legfontosabb szabály: írjunk tömören. A levél elmaradhatatlan kellékei a keltezés - a levél felső jobb oldalán vagy a végén, a baloldalon, az aláírással nagyjából egy magasságban -, a megszólítás, az üdvözlés és az aláírás.

A levél annál kellemesebb olvasmány, minél inkább hasonlít az élőbeszédre. Csakhogy fokozottabban kell ügyelnünk az udvarias és helyes beszédre. Ezt nem intézhetjük el valamely cikornyás megszólítással és sablonos kifejezéssel. A levél egyetlen egész, logikus elépítésű monológ. Minden címzett megszólítható a „tisztelt” vagy „kedves” szóval. Bizalmas levelezésben használatos a „drága” megszólítás is, de bízunk képzelőerőnkre és szívünkre a megszólítás módját. És a befejezést is, hogy miféle tisztelettel vagy üdvözléssel gondolunk a címzetre.

A levéltitok megsértését törvény bünteti. Évtizedekig semmibe vették ezt a törvényt. Talán majd ezután... Mert miként is szerezhethénk érvényt ennek a törvénynek?! Mindenesetre tudnunk kell, hogy más levelét felbontani és elolvasni becsületbe vágó illetlenség. Még családban is az.

Megbízólevelet, köszönőlevelet, részvétnyilvánító levelet nem illik sokszorosított másolatban írni. A levélbeni gratulációhoz nem illik más témáról is írni, vagy ami még csúnyább valamilyen kéréssel előhozakodni. Az ajánló leveleket, ha maga az ajánlott kézbesíti, nem szokták lera-gasztani. A kíváncsiak úgyis felbontják. A levelezőlap nem való személyes jellegű üzenetek továbbítására, mert az lehet kellemetlen, szégyellnivaló, tehát nem a világ számára való. Képeslapokon üdvözlötünket küldjük, nem várhatunk erre választ. De minden másféle levélre illik válaszolnunk. A hivatalos - állami, közigazgatási, intézményi, egyházi, kereskedelmi stb. - levelekre civilizált országokban három hét alatt, jobb esetben postafordultával válaszolnak az illetékesek.

levelezőlap - Egy nem is olyan régi illemtankönyv szerint levelezőlapra nem illik gondolatokat írni. Hát érdemes mást is leírni, mint gondolatokat? Ettől eltekintve, de azért is, mert a levelezőlap kisméretű, és akárki elolvashatja - inkább üzenetek, nem titkos dolgok közlésére való.

levéltitok - A levéltitkot törvény és az illendőség védi.

lépéstartás - Illik napirenden lenni korunk eseményeivel, a politikai, társadalmi kulturális élettel. Illene legalább kéthetenként elolvasnunk egy könyvet. Olyant, amelynek témája nem tartozik közvetlenül szakmánkhoz. A tájékozatlanság megbocsáthatatlan illetlenség. A műveletlenséget nem lehet sokáig holmi társalgási gyakorlattal leplezni.

licitál - Az, aki akár a kártyában, mindig többet mond, nagyobb ígér. Társalgásban bevezető mondatai így hangzanak: „Az semmi. Mondok jobbat!” A mindent többet tudók, a fontoskodók önteltek, nem is képesek másra és másokra figyelni. Méltán keltenek maguk iránt egyre erősödő utálatot.

lovagias szolgálat - A fiatalember állandóan ott forgolódik kedvese körül. Feladja kabátját, viszi csomagjait, ernyőt tart föléje stb. Lovagiatlan az a férj, aki nem segít feleségének. Az otthon rendben tartása családi kötelesség, a lovagias teendők ezen túlmenően következnek.

M

maga - Az önnél bizalmasabb, kevésbé udvarias, leereszkedő, máskor udvariatlan, durva megszólítás. Jobb kerülni.

magabiztonság - Önérzet dolga. Aki betartja a szabályokat, nem mulasztja el kötelességét, eléri célját, dolgait maradéktalanul elintézi, lelkét nem nyomja semmi: magabiztos. Ennek semmi köze a hangoskodáshoz, nagyszájúsághoz, tolakodáshoz. Az ilyeneknek nem magabiztos, hanem önző vagy akarnok a neve.

magánélet - Az, ahogyan hivatásszerű, közéleti elfoglaltságán túl él az ember. A kettőt nem illik szétválasztani.

magánlevél - Tanácsos ezt is teljes névvel és olvashatóan aláírni.

marasztalás - A vendégjog szerint meghívottunk addig marad, ameddig akar. A vendégfogadó dolga a marasztalás. Egyszer elég valakit marasztalni, ha ezt valóban őszintén kívánjuk. A vendégnek nem illik visszaélni a marasztalással: egyetlen vacsora sem tarthat például hajnalig.

marha - Állítólag csak a magyarban használatos, egyesek szerint ősiráni eredetű szó, Amianus Marcellus római tábornok történetíró *Rerum Gestarorum* című művének XIX könyvében a 11. fejezet 10. szakaszában, ebben az i. sz. 359-ből fennmaradt római írásban található legrégibb említése. A Duna-völgyi földműves lakosság használta. Ma gyakran szitokszóként használjuk. Talán, ha ismerjük ősiségét, tartózkodunk ilyen értelmű gyakori használatától.

mártogatás - Villára szúrt kenyérdarabkával saját tányérunkban mártogatni nem illetlenség. A tálból vagy kézzel fogott kenyérdarabbal viszont teljesen a mártogatás.

másság - Saját országunkban és idegenben mutassunk őszinte érdeklődést az általunk megszokottakkal szemben, legyen az politika, vallási kérdés, zene, művészet vagy konyhaművészet. Ügyeljünk arra, hogy a másságot ne hiányosságként fogjuk fel, hanem éppen azért értékeljük, mert eltér a sajátunktól. Ne hasonlítsunk mindent a saját szokásainkhoz, ne kritizáljunk, még akkor sem, ha valami szöges ellentétben áll az általunk megszokottal, mert nem tudhatjuk milyen szokások eredményezték a másféleséget.

megbélyegez - Az, aki a nyilvánosság előtt valakit valamilyen okból elítél jól gondolja meg, milyen bizonyítékokkal teszi. Ha a megbélyegzett nincs jelen, védekezni nem tud, hibáját el nem ismerheti, még nehezebb a dolgunk, hiszen rágalmazás gyanújába keveredhetünk. Ez pedig nemcsak illetlenség, hanem becsületbe vágó ügy is.

megbocsátás - Arra kötelez, hogy többé ne firtasd a dolgot, amiért megbocsátottál. A gyakori bocsánatkérőnek végül „nem jut” már bocsánat.

meghívás - Történhet szóban és írásban. Idejében közölni kell, mikorra, hova, hány órára, mennyi időre és mire (tea, kávé, vacsora, ebéd, stb.) szól a meghívás. Nem illik a meghívás időpontjánál előbb érkezni a kijelölt helyre, de sokkal később sem.

meghívólevél - Nem illik másolatban elküldeni. Ezt a levelet is meg kell válaszolnunk, ha elfogadjuk a meghívást, és akkor is, ha nem fogadjuk el.

megismerkedés - Bemutatkozással kezdődik. Kézfogással, szembenézéssel. Mindkét félnek a teljes nevét kell mondania. Még akkor is, ha a mostanában terjedő rossz szokás szerint sokan csak a keresztnévüket árulják el. Bemutatkozásakor nem szükséges felmondanunk az életrajzunkat, de azt, hogy mi a foglalkozásunk, mit dolgozunk, milyen kapcsolatban állunk a bemutatóval, jó, ha elmondjuk. Akivel megismerkedtünk, annak további találkozásainkon köszönnünk kell.

megszólítás - Minden társalgás megszólítással kezdődik. Nem mindegy kihez, milyen udvariassági szóval közelítünk, és főként milyen hangsúlyt használunk megszólításkor. Az „ön” formát Széchenyi István használta először az 1833-ban megjelent *Stádium* című művében az önmaga szóból elkülönítve. Ma a fokozott tisztelet kifejezője. A „maga” a 19. század közepén vált használatossá a városi fiatalok körében (magácska). Kiejtésétől függően érezzük lekezelőnek is. Mindenkit megillet a megtisztelő (uram, asszonyom, kisasszony) megszólítás. Nemzetközi befolyású vállalatoknál, intézményeknél is egyre gyakoribb, hogy csupán keresztnévükön szólítják egymást az alkalmazottak. De azért hivatalos tárgyalásokon a kissé távolságtartóbb viselkedés és a formalitásokhoz igazodó megszólítás szokását nem adták fel még.

mellébeszélés - Aki a lényegét szándékosan elhallgatja, az köntörfalaz, nem nyíltságra törekvő, az igazságot kerülgető és sunyi. Nem véletlenül teszi, nagyon is jól tudja mire jó ez!

menü - Ha ünnepi étkezés étrendje, illik közös megegyezéssel összeállítani.

mentegetőzés - Nem illik mentegetni a hibánkat. De beismerni igen. Ne a kitalált, hanem a valódi okot mondjuk, ugyanis a hazudozás után már senki sem hisz mentegetőzésünknek.

mentsd ki magad - Ha valahol nagyon számítanak rád, megígérted, és nem tudnál elmenni oda, levélben, telefonon, személyesen mentsd ki magad.

meztelenség - Maga a meztelenség sohasem illetlen, ha megfelelő helyen mutatkozik. Például orvosnál, nudista strandon, intim kapcsolatban stb. Ezen kívül a meztelenség minden olyan alkalommal illedelmes, amikor művészi koncepciót szolgál. De minden esetben szemérmertlenség, ha nyilvánosan érzéki hatáskeltés a célja.

méltányosság - Mindenki becsületes, amíg megőrzi becsületét. Méltányos az, hogy minden embernek legyen lehetősége arra, hogy a becsületét megőrizze. Az igazságtalanság minden esetben támadás valakinek vagy valakiknek a becsülete ellen.

méltóságteljesen - A méltóság embermivoltunknak és értékünknek a felemelő tudata. Önérzet és magabiztosság, amely az élet értelmét felfedező ember sajátja. Ehhez az szükséges, hogy semmiféle elmulasztott kötelesség ne nyomja a lelkünket. Ha fűtyülünk elmulasztott dolgainkra, akkor lelketlenek vagyunk, hajlunk az önzésre, és rendre elfelejtjük, mi az őszinteség. A magabiztosságot nem hangoskodással és tolakodással szerezhethetjük, hanem a helyest megközelítő cselekvésekkel. Tudnunk kell bánni az idővel és a tisztelettel. Emberi mivoltunk iránti tisztelet - törvény. Emberi méltóságát veszti az, akit megaláznak, de az is, aki megaláz! Sohasem vagyunk egyedül. Ha kilépünk családunk kötelékéből, amely a szép és tisztességes viselkedés alapvető iskolája, önérzetünk, méltóságérzetünk kalauzol és véd az ellen, hogy közönségesen, modortalanul, otrombán viselkedjünk. Saját magunkkal szemben sem lehetünk illetlenek. „Óvakodj attól, hogy aljasságot mondj, vagy aljas dolgot cselekedj, még ha egy-magadban vagy is. Tanulj meg jobban szégyenkezni önmagad, mint mások előtt.” Demokritosz tanácsát fogadjuk meg és tartsuk be mindenkor.

A méltóságteljes viselkedést ünnepnapjainkon is gyakoroljuk. Ehhez ismernünk kell az ünnep lényegét, jelentőségét, történelmi fontosságát. Ennek nincs és nem is lehet köze a kivagyisághoz, a mellveregető hangoskodáshoz. Civilizált viselkedésünk köznapi intelligenciánktól függ. Az intelligencia az a képesség, amelynél fogva az ember felismeri az adott helyzetet, megfelelően reagál, adott esetben pedig felismeri a helyzet megváltozását, és ennek megfelelően módosítja viselkedését. Vannak olyan szertartások, amelyeket ha formálisan végeznek, nevetségessé válnak, visszatetszést keltenek. Vegyük komolyan a jelentős eseményekkel járó külsőségeket is. Viselkedjünk méltóság, amikor felcsendülnek valamely ország nemzeti himnuszának akkordjai, felkúszik az árbocra a lobogó. Hajlamosak vagyunk arra, hogy elítéljünk

minden külsőséget és formaságot, ha nem látjuk értelmét, de tudnunk kell, hogy vannak olyan dolgok, amelyek igenléséhez nem elegendő a logikus megismerés, mert az élet értékeit nem lehet csak pillanatnyi felfogásunkkal és teljesítőképességünkkel mérni. Ehhez nagy élettapasztalatra van szükségünk és szüntelenül gyarapodó általános műveltségre.

mohamedán szokások - Az év kilencedik hónapja szent, amikor a hívők hajnalhasadástól alkonyatig böjtölnek, nem dolgoznak. Nyilvánosság előtt enni és inni ilyenkor illemtelenség az idegennek is. Heti pihenőjüket csütörtök éjszakától péntek éjszakáig tartják, és természetesen nem dolgoznak más szentnek nyilvánított napokon sem. Türelmesnek kell lennünk, nem illik senkit sem siettetni. Ajánlatos a sötét színű ruha, amely egész testünket befedi, visszatetszést kelt a nadrág használata a nőknél. Ételt, italt illik elfogadni. Leggyakrabban mentából készült teával és feketekávéval kínálják a vendéget.

morális erő - Bármilyen civilizációs szinten az emberi gondoskodás függvénye. Állítólag Nagy Frigyes mondta: egy hadsereg akkor veszti el a háborút, amikor egyik katonája parancs nélkül nem varrja vissza a leszakadt gombját. A török birodalom hanyatlása is a piszok elterjedésével kezdődött.

mosoly - A legjobb szépítőszer. Az illem megkívánja, hogy mosolyogva köszönjünk.

mozi - A késő mindenki ellensége. Önmaga ellensége is. Jobb helyeken, ha megkezdődik az előadás, zárják az ajtókat. Vetítés közben ne zörögjünk cukorkás, kekszes stb. zacskóval, ne beszélgessünk, ne hangoskodjunk. A szellemeskedő megjegyzések, bekiabálások primitív emberek olcsó szórakozása, akik a sötétség leple alatt félreértelmezett bátorságot mutatnak. A moziközönség viselkedése mutatja az országrész, helység, lakónegyed civilizációs szintjét. Régen a moziban kialakult kellemes hangulat miatt is érdemes volt moziba járni. Manapság ennek hiánya miatt, de a tévé és a videó elterjedésének köszönhetően nem érdemes akárhova beülnünk.

munka - A munka nemcsak kötelesség, hanem becsület dolga. Nem olyanformán, hogy „úgy kell hozzáállni, hogy más is hozzáférhessen”, hanem igazából, mert emberi létünk értelmét jelenti. Illik jó munkalégkört teremteni. Ez nemcsak rendet és tisztaságot jelent, hanem az emberi kapcsolatok ápolását, tisztaságát mindenekelőtt. A munka, az alkotás örömét illik mindenkinek megadni.

munkahely - Tegyük otthonossá, az otthon szabadossága nélkül. Munkahelyünk legyen szép, tiszta, kellemes. Tiszteljük egymás munkáját. Legyünk ott is pontosak, rendesek, megfelelően öltözöttek, hogy minket is tisztelni tudjanak munkatársaink. Segítsünk egymásnak, legyünk udvariasak, előzékenyek. A kölcsönös segítségnyújtás mindenkinek előnyös. Bármilyen munkát végzünk, pontosság nélkül hosszú távon nem sokra megyünk. A munkahelyi légkör munkatársaink hangulatával, munkakedvével, közösségi magatartásunkkal lemérhető. Ennek megrontója a tiszteletlenség, mások munkájának lebecsülése, az ízléstelen trágár beszéd és a pletyka. A fiatal készüljön fel arra, hogy új munkahelyén kiállja a különféle „próbákat”, de tanuljon ezekből és új kollégájával ne tegyen ilyet, hiszen nem annak kiröhögtetésével, hanem baráti segítséggel inkább munkatársává teheti őt. A lányok, asszonyok ne tűrjék a rámenős férfiak malacságait, még akkor sem, ha felettesük próbálkozik ilyesmivel. Ilyenkor a legcélravezetőbb megkérdezni az illetőt, hogy vajon mit szólna ahhoz, hogy az ő lányával, feleségével, anyjával beszélnének hozzá hasonlóan. Senki sem tökéletes. Ezért nem a ranglétra különböző fokára jutottakhoz a várt illetet. „Paraszt” mindenütt van éppen elég. Sajnos a felettes rendreutasítása nehezen vagy egyáltalán nem megy. Minden, amit tehetünk az, hogy mindenkor példamutatóan igyekezzünk viselkedni.

Munkahelyen nemcsak barátságok, hanem szerelmek is szövődnek. Ha nem mennek a munkafegyelem rovására, nincs ezzel semmi baj. De ha barátunkat, barátnőnket azért részesítjük előnyben, mert másoknál jobban kedveljük, akkor ezzel a munkahelyi légkört mérgezzük, barátaink tábora kisebbedik, és még rossz álmaink is sokasodnak.

munkahelyi ügyek - Idegeneket kevésbé érdekel. Ha csak egyetlen olyan van a társaságodban, aki nem kollégád, már illetlenségnek számít munkahelyi problémáiddal előhozakodnod.

munkaintelligencia - Fejlesztése társadalmi célokat szolgál. Az általános műveltség része - de csak egy része. Nem csupán azért élünk, hogy dolgozzunk, hanem azért dolgozunk, hogy jobban éljünk. Széchenyi István szerint: „Közintelligencia az egyedül valóságos erő, ennél előbb-utóbb nagyobb hatalom nincs.”

munkatársak - Csakis a munkatársakkal való egyetértésben tudunk jól dolgozni. Ezért mindig szemben legyünk udvariasak és tiszteletteljesek függetlenül a munkahelyi ranglétrán betöltött helyüktől. Ismerjük el, dicsérjük a jó munkát. Öszinteségünkre majd öszinteséggel válaszolnak. Ne szóljunk le senkit, ne közvetlenkedjünk a fiatalabbakkal. Ne érdeklődjünk mások magánügyei iránt, ne hallgassuk ki beszélgetéseiket, ne keresgéljünk mások munkasztalán semmit, ne olvassunk bele papírjaikba, ne avatkozzunk mások vitájába, kérjük meg, hogy becsületes nevünkön szólítsanak, ha tévedtünk ne habozzunk rögtön bocsánatot kérni. A barátságot el kell tudnunk választani a munkahelyi problémáktól. A beosztottakat ne becsljük le, ne panaszkodjunk, a főnököknek ne udvaroljunk, de figyelmeztessük arra, amit elfelejt. Munkatársainkkal ne beszéljük meg szexuális életünket is, ha valóban dolgozni akarunk sok egyéb megtárgyalására sem jut időnk. Munkatársainktól lehetőleg ne kérjünk kölcsön, és lehetőleg ne kezdjük ki velük - ha már szerelmi kalandba bonyolódunk, ne beszéljünk folyton róla, mert előmenetelünk bánja.

munkát kereső illeme - Fontos, hogy jó benyomást keltsen. Ezért hatásosabb a mosolygó, jókedvű jelentkező, aki tisztelettel viselkedik a vállalat minden dolgozójával szemben, pontos, minden irata kéznél van, külalakja, öltözködése önbecsülését bizonyítja, haja, szája, keze ápolat, nyugodt, egyenesen ülő, nem babráló, nem kíváncsiskodó, érthetően, tömören beszél, a beszélgetőtárs szemébe néz, mozdulataira, gesztusaira ügyel, nem könyörög, nem erőszakos, nem panaszkodó, másokat befeketítő, könnyed, magabiztos léptekkel jön és távozik, látszik rajta, hogy tudja mit akar: dolgozni szépen és pontosan ott, ahol munkára jelentkezett.

műsorfűzet - Előadás, hangverseny előtt illik tanulmányozni.

művészi ráhatások - Aki többféle művészetben, irodalmon át jut élettapasztalatokhoz, annak személyisége hamarabb megerősödik, és nem ingadozik a divat széljárásában. A művészi ráhatások nemcsak érintkezési formáinkhoz nyújtanak példákat, hanem elősegítik emberismertünk kialakulását is.

művészi tánc - Nem művészi, hanem szemérmetlen, illetlen az olyan tánc, amit hatásvadászként, kezdetlegesen és nem művészi tisztaságra törekedve járnak.

művirág - Soha senkinek ne vigyél művirágot, mert ezzel az ízléstelenséget terjeszted.

N

nacionalista - Aki nemzeti elkülönülést, más nemzetekkel szembenállást hirdet a mai korszerűsödő világban az nem tud, nem akar megfelelően viselkedni, illetlensége nagyfokú elmaradottságból ered.

nagyotmondás - A túlzók, a kérkedők észre sem veszik, hogy illetlenségükkel magukat kicsinyítik.

nászejándék - Lehetőleg olyasmit kell ajándékozni, amire a fiatal házasoknak szüksége van. Erről könnyű tájékozódni. Minél közelebbi rokonságban vagyunk a fiatal párral, annál értékesebb ajándékot kell adnunk. Divat nálunk a pénzgyűjtés. Általában egy kocsiért is összead a násznép. Ízléstelen a hangos licitálás, ösztökélés, a zenekari kísérettel támogatott kikiáltás.

nem - Egyes népek és személyek kerülnek a nyílt tagadást. Körülírják, éreztetik, enyhítik az ellentmondást kifejező szót. A becsületes nyíltság viszont megköveteli, hogy a határozott igen mellett határozottan nemet mondjunk.

nem akarattal - A véletlen sértésért is bocsánatot kell kérnünk. Nem elég hangsúlyoznunk, hogy „nem akarattal tettem”. Helyesebb ilyenkor a bocsánat kifejezést használnunk. A mostanában divatos „elnézést”, ha értelmébe belegondolunk, amolyan fél bocsánatkérésnek tekinthetjük. A „pardon” nemzetközibb, de kissé már avított az előretörő „sorry”-val szemben.

német illem - Néhány pontban összefoglalható: célratörő, egyenes, nyílt és tárgyilagos társadalmi kapcsolatokra alapozott. Többnyire őszintén kimondják, amire gondolnak, nem fecsérlik idejüket udvarias fecsegéssel. Kissé hangosabb beszéd még nem illetlenség. A komolyság előnyös jellemvonásuk, tisztaságszeretetük, pontosságuk sajátosan példamutató. Sok mindent komolyabban vesznek, mint mi, például a környezetvédelmet. Környezetbarátságuk illemükhöz tartozik. Külön szemétygyűjtőket helyeznek el papír, szárazelem, konzervdobozok, üvegek gyűjtésére. Az utcai szemetelés náluk szándékos, durva sértés. Büszkéek otthonukra, rendben tartják a környékét is, utcát, járdát, havat sepernek. Korán kelnek, szeretik körbeülni az asztalt, ha a délutáni Zum Kaffe-ra vendéget hívnak, ez kávézást és sokféle süteményt jelent, amelyeket illik mind megkóstolni. Németországban meg kell kóstolnunk a *Bratwurst*, vagyis ennünk kell a rengetegféle sült kolbászból, amelyet sörral szoktak leöblíteni. A pincér sörálátétan vagy papírcsíkon minden pohár után vonalat húz, a végén összegez. Borraival a fogyasztás 5-10 százalékát szokták adni. Hivatalos helyen az ügyintézés „a szabály az szabály!” alapon történik, balkáni módra „kiskapukat” keresni nem célszerű. Hozzávetőlegesen százmillió ember beszél németül, több alkalommal tapasztalhatjuk, hogy a németek elvárják, értsünk a nyelvükön. Bitte schön. Alles Gute! És még néhány közhasznú kifejezésüket illik megtanulnunk mielőtt a két Németország egyesülésével létrejött nagyhatalom földjére lépünk.

ne szégyelljük a nevünk - A társaságba érkező fiatal jól kíván viselkedni, sorra mindenkivel lekezel és érthetően, hangosan bemutatkozik: „Pista vagyok”. Fellépése megnyerő, de bemutatkozása gyerekes és helytelen. Vajon szégyelli kimondani a teljes nevét? Ha ezt teszi és utána megjegyzi, hogy szólítsák nyugodtan Pistának a társaságban, kételkedésre nem ad okot. Az ismerkedő nemcsak a bemutatkozó vagy bemutatottak nevére kíváncsi, hanem a foglalkozására, talán még arra is, hogy ki hova való. Nem minősül kíváncsiskodásnak, ha ezt is megkérdezzük tőle. Miután, ha nem értjük a nevét, mert furcsa vagy mert nem elég hangosan és érthetően mondta, arra kérjük ismétlje meg. A teljes nevén megismert Pistát ezután könnyűszerrel elhelyezhetjük számos Pista nevű ismerőseink sorában.

nevetni - Kell és jó. A vidám embert mindenfelé kedvelik. De nem illik társaságban röhögni, fuldokolva-visítva-hangoskodva kacagni. Vihogni, folyton kacarászni gyermekded emberek szoktak. Az erőltetett nevetés többszörösen kínos, érzékenyebb emberek rögtön észreveszik a képmutatást.

névjegykártya - Érdeemes és hasznos csináltatnunk. Megkülönböztetnek hivatalos és a magánéletben használatos névkártyát. Az üzletemberek névjegyről nem hiányozhat a vállalat, intézmény, a cég neve, esetleg emblémája. Van két- vagy többnyelvű névjegy. A családi névjegyen a férj és a gyerekek neve is szerepelhet. Ezen nem szokás feltüntetni a hivatalos címeket, a munkahelyi telefonszámokat. A szerény, a nem hivalkodó, rikítóan színes, aranyos névjegykártya az elegánsabb. Ne erőszakoljuk rá senkire a névjegykártyánkat, ne osztogassuk úton-útfélen, mert hivalkodásnak fogják fel. Társasági összejöveteleken nem szokásos névjegykártyát cserélni, de ha címünk, telefonszámunk iránt érdeklődnek, jó szolgálatot tesz a névjegykártya. Ha virágot, ajándékot küldünk, illik névjegykártyát mellékelni és arra néhány keresetlen szóban üdvözlést írni. Civilizált országokban a névjegykártyának hitele van. Például koccsnásos autóbalesetnél azért cserélnék névjegykártyát, hogy felelősségvállalásukról, illetve a kárpótlásról biztosítsák egymást az úrvezetők. A névjegyek használata annyira elterjedt, hogy jobb helyeken névjegyartót is hordanak magukkal az emberek. A régi adatokat tartalmazó névjegykártyát nem érdemes használni, mert a téves információk sok bajt okoznak, illik újat csináltatnunk.

névjegyküldés - Inkább a diplomáciai kapcsolatokban szokásos. Általános szabályai a következők: Nőtlen férfi házaspár részére két névjegyet ad, amelyet csak a férfi viszonz. Házaspár házaspárnak két külön névjegyet vagy egy közös névjegyet ad. A névjegy elküldése személyes látogatás értékű. A személyesen leadott névjegyen, ha az illetőt nem találtuk otthon, ezt a névjegy baloldalára húzott vonallal vagy a névjegy egyik sarkának behajtásával jelezzük. A kapott névjegyet egy napon belül viszonzni illik. A névjegyküldést általában az alacsonyabb rangú fél kezdeményezi. Egyenrangúak között a fiatalabb vagy az udvariasabb cselekszik előbb. Névjegyre többnyire ceruzával írhatunk. A diplomáciában közismertek a francia rövidítések: *p.r.* - *pour mercier* - köszönettel, *p.f.* - *pour feliciter* - szerencsekívánatot, gratulációt, *p.f.f.n.* - *pour feliciter fête nationale* - jókívánság nemzeti ünnep alkalmából, *p.f.n.a.* - *pour felicite nouvel an* - újévi jókívánság, *p.c.* - *pour condoleances* - részvétnyilvánítás.

névtelen levél - A névtelen levél egyenlő a zéróval. A legtöbb esetben méltán olvasatlanul az OO-ba vagy a papírkosárba kerül. Tudni illik, hogy nem illik tudomásul venni az aláíratlan levél tartalmát.

névtelen telefonáló - Ő az, aki a névtelen leveleket írja. Nem érdemes végighallgatnunk, nyugodtan tegyük le a telefonkagylót.

nézni - Az európai civilizált világban az az illendő, ha beszélgető társunk szemébe nézünk. Ez kívánja a tisztelet és a nyíltságra való törekvés. A lesütött szem japánban a szerénység jele.

nőies - Ha férfimunkát is végez a nő, akkor se mondjon le nőiességéről, bájos viselkedéséről, legyen mindig, mindenütt kellemes, üde, szép és derűs.

nők iránti előzékenység - Ha egyenlők is a férfiakkal a nők, s ennek megfelelően egyenlő bánásmódot követelnek, a nőket tisztelni kell szépségük és anyaságuk miatt például, de a férfiak előzékenységevel semmilyen körülmények között nem illik visszaélniük még az egészen csinos, ésbontóan szép nőknek sem.

női öltözködés - Mindent hordhatnak, ami jól áll nekik. Hogy mi az ami jól áll, azt ízlésük szabja meg. Azok, akik megfelelően öltözködnek, erős önkritikai érzékkel rendelkeznek, nem hódolnak be teljesen a divatnak, hanem azt válogatják ajánlatai közül, ami egyéniségüknek és testalkatuknak tökéletesen megfelel és előnyös számukra.

NY

nyakkendő - A rikító nyakkendő ízléstelen. Mintás nyakkendő minta nélküli ruhához, mintás szövetű ruhához pedig egyszínű nyakkendő talál. A nyakkendő anyaga is függ a ruha anyagától. Sportos ruhához nem szoktak selyem nyakkendőt kötni. A csokornyakkendő többnyire esti viselet.

nyelvficamok - Van éppen elég. Lehetőleg kerüljük a nehezen kiejthető szavakat. Ha első próbálkozásra nem sikerül ne erőltessük, mert másokat is zavarba hozunk ezzel, de ha nem kerülhetjük meg és kénytelenek vagyunk használni olyan szavakat, amelyek kimondásánál elakad a nyelvünk, jó előre gyakoroljuk be kiejtésüket.

nyilvános helyiség - Egyedülálló nő kerülje ott a feltűnést, legyen szerény, a magamutogatókkal sokféle durvaság, kellemetlen történés megeshet.

nyíltság - Ami az eszemben, az a számon. Ez csak akkor nem helyes, ha megjegyzésünk minősít valakit vagy valakiket. Különböző a nyílt őszinteség egyre elismertebb tulajdonság, a bátorság egyik formája a szókimondás. Nálunk sokféle körmönfont udvariasságra fecsérjük a drága időt, hogy a nyájasság, a kedvesség, a szolgálatkészség látszatát keltsük másokban. Ha ez sikerül is nekünk, tetteink mutatják, hogy valójában még rengetegen felületesek, feledékenyek és cselekvést halogatók kortársaink közül. Nálunk a hatalom igézetében kifejlődött az az emberfajta, aki vizet prédikál és bort iszik, egyet mond és egészen mást cselekszik. Az ilyenek aztán, megrögzött kettősségük védelmében, durvaságnak minősítik a szókimondást, a nyíltságot, a cseppet sem köntörfalazó viselkedést, amelynek ellentéte sajnos általánossá vált életünk minden területén. Még a magánéletben és az udvarlásban is.

nyitottság - Figyeljünk egymásra, érdeklődjünk egymás dolgai, élete iránt: gyorsan változó szokások korában élünk, be kell fogadnunk a hasznos újat, a korszerűt az élet minden területén, így a viselkedésben is.

O

okos tanácsok - Gondoskodjunk arról, hogy társaságunkban mindenki jól érezze magát. • Ígéreteinket tartsuk be. • Kérjünk bocsánatot. • Ismerjük meg hibáinkat és küzdjünk ellenük. • Legyünk mindig pontosak. • Szokjunk le a dicsekvésről. • Ne toljuk magunkat előtérbe, ne akarjunk mindenáron kitűnni. • Ne kételkedjünk mások szavában, de ha ismételtlen megbizonyosodtunk valakinek valótlan állításaiban, hazugságaiban, tartózkodjunk tőle. • Tartózkodjunk mások megalázásától, magunkat sem kell semmilyen körülmények között megaláznunk. • Ne pletykáljunk és másokat is ösztönözzünk erre. • Ne tetszelegjünk az erkölcsbíró szerepében. • Tiszteljünk mások érzelmeit. • Mások magánügyeibe ne keveredjünk. • Mindenbe beleszólhatunk, de nem érdemes. • Pénz vagy hitelkártya nélkül biztonságérzetünkben is kevesebbek vagyunk. • Ne törtessünk, mert megutálnak. • Járjunk, ülünk szépen. Ne könyököljünk. • Legyünk tiszták. Ne tűrjük a lassan reánk települő koszt. • Öltözködjünk mértéktartóan és rétegesen. • Köszönjünk és mosolyogjunk. • Leggyakrabban használt szavunk legyen: köszönöm. • Beszéljünk érthetően és hallhatóan. • Semmilyen körülmények között ne emeljük fel a hangunk. Meggyőzni nem hangerővel, hanem csakis ésszerűséggel lehet. • Zsebkendőt ne felejtünk el magunkhoz venni. • Legyünk igényesek magunkkal szemben, hogy másoktól is többet kaphassunk. • Élünk a jelenben. • Ismerd meg önmagad. • Segíts magadon, nem biztos, hogy más is segít majd rajtad. • Agyunkban tizenkét milliárd sejt dolgozik. Adjunk mindenkinek munkát. • Összpontosítsunk mindig egy dologra. • Életünk véges: igyekezzünk - nem akárhogyan - élni!

olasz illem - Szeretik a megtisztelő címeket. Megszólításkor gyakori a rangot, foglalkozást jelentő szó, amely megelőzi a családnevet. (*Professor, ingigner, dottore*). Fontos a kézfogás. A pontatlanságot nem ítélik el olyan szigorúan, mint az északi népek. Szeretnek sokat beszélni, nem ritka a hangoskodás. Az étkezéseken a téstafélék, akár a leves, előételnek számít. A salátát a főétel után adják az asztalra, a kávé tej nélkül isszák. A határok átjárhatóságával és a hatalmas idegenforgalommal együtt járó jelenség a szokások korszerűsödése, a civilizált viselkedés egyöntetűsége.

olvasottság - A tudás szép erény, de csak akkor, ha megfelelő szerénységgel párosul. Beszéljünk olvasmányainkról, de ne azért, hogy elkápráztassuk tudásunkról hallgatóságunkat. Ne azért kérdezzük társaságunkat egy-egy íróról, egy-egy könyvről, hogy aztán rájuk piríthassunk: lám, ezt sem ismeritek, azt sem olvastátok! Mindenki szívesen tanul az okosabbtól, az olvasottabbtól, ha az nem akarja tüntetően rákényszeríteni a saját véleményét.

óra - Ha gyakran nézed, miközben valaki beszél: illetlenség eszköze. Nemzetközi nyelven ez azt jelenti, hogy unod a témát. Erre az előadó vagy a beszélgetőtárs kiborul, hadarni kezd és igyekszik „rádobni még néhány hóhányó lapáttal” a témára. Nézd csak a találkán, légyotton vagy vendégeid előtt az órát - majd meglátod, mit kapsz! Még meg is sértődhetnek...

orvosi tanácsok - Az orvosok dolga, nem a beteglátogatóké. Aki a „kezelj magad” híve, szívesen fogadja a tanácsokat és ráérős tapasztalatcserét sem veti meg.

otthon - Akkor jó, ha jól érezzük magunkat benne. Ezért mindig tisztán, rendben kell tartanunk. Minden legyen a helyén. Az ami nincs a helyén: piszok. Ha egyedül lakunk, akkor is tekintettel kell lennünk környezetünkre, szomszédainkra, vendégeinkre, látogatóinkra, mindenkire. És magunkra is, mert, ha az önzés és a lustaság elhatalmasodik rajtunk, emberi kapcsolatok híján maradunk. Társas lények vagyunk, többnyire családban lakunk, ezért tekintettel kell lennünk élettársunkra, családtagjainkra. Az ízlések és a pofonok különbözőek, ne akarjuk

„az én házam, az én váram” kikötéssel a magunk ízlése szerint berendezni. Találjunk magunknak szobát, sarkot, amit a „magunk képére” alakíthatunk. Az otthon jó hangulatának kialakítása a megértéstől függ. Mindenkinek magának kell elkezdeni a megértés gyakorlatát. Minél többet vállalunk az otthoni közös teendőkből, annál inkább beleszólhatunk képének kialakításába. Tanuljuk meg az arany szabályt: Mindenki a maga cselédje! Ne várjuk el, hogy kiszolgáljanak, hanyagságunkkal ne okozzunk gondot másoknak: rakjuk el ruháinkat, holminkat, vessük meg ágyunkat, fürdés után mossuk ki magunk után a fürdőkádát, tegyük helyére a könyvet, a cipőkefét stb. Az udvariasság otthon, családtagjainkkal szemben is kötelező. Igazodjunk a közös étkezések időpontjához. Legyünk otthoni életünkben is pontosak, rendesek, következetesek. Szoktassuk magunkat a rendhez. Ne hagyjunk mindent az anyára, a nagymamára. Mindenütt jó, de legjobb otthon. Egyszer mindenki saját otthonát teremt. Mihez kezd ott, ha idejében nem szokta meg a házi illemet?

otthonról hozott normák - Az ember leginkább fiatalabb korban alakítható lény. Az otthoni nevelés egy évtizede alatt rendszerint eldől, hogy kiből lesz faragatlan tuskó vagy jól nevelt úriember. Az ún. „*von Haus aus*” vagy a „*cei șapte ani de acasă*” a legfontosabb a kulturált lénnyé való válás útján és az emberi kapcsolatok eszközrendszerének megismerésében.

Ö

ölelés - A baráti öleléstől az erotikus ölelkezésig sokféle van. Általában véve nem tartoznak a nyilvánosság elé. Ha egyenműek az ölelkezők, látványuk még a melegnek nevezett baráti ölelkezés esetén is visszataszító, undort keltő.

öltözködés - Mindig rendesen felöltözve lépünk ki az utcára. Szeleburdi nők szokása egy szál valamiben leszaladni a sarki boltba. A ruha sohasem önmagában szép - viselőjén kell mutatnia. Öltözködjünk mindig az alkalomnak megfelelően. Gondosan, amikor hivatali kötelességünknek eleget téve kell megjelenjünk valahol, ha reménybeli üzletfelünkkel találkozunk. Öltözetünk kifejezi életfelfogásunkat, magatartásunkra is következtetnek belőle. Gyűrött ruházatú, piszkos cipőjű, elhanyagolt kinézésű tárgyalófél hozzá nem értést, megbízhatatlanságot, primitív életfelfogást mutat. Az ilyen ember ma már nem számíthat sikerre. Az üzleti és társasági életben a jól szabott öltöny kötelező. Az öltözködéssel kapcsolatos hasznos tanácsok kifogyhatatlanok: télen öltözködjünk rétegesen. Varrjuk fel ruhánkra a laza gombokat, használjuk a ruhakefét. Ne feledjük a cipőkefét sem. Elkopott sarkú cipőt javíttassuk meg idejében. Öltözködjünk illemtudóan. A nők kétszer is gondolják meg, mikor és hova húznak magukra miniszoknyát, pattanásig feszülő blúzt, köldökig kivágott ruhát. És mikor aggatnak magukra kilónyi ékszert. A ráncos, gyűrött szoknya semmikorra sem javallott. „Estélyi” anyagból ne varrassunk magunknak munkaruhát, farmeröltözékben ne járjanak irodába, túldíszített cipő sem való hivatalos helyekre.

önbíráskodás - Előbb-utóbb rájövünk, hogy sem elég szépek, sem elég okosak nem vagyunk. Ezért ne tetszelegjünk a bíró szerepében. Ha felkértek rá, nyilvánítsunk véleményt, de a döntés joga nem reánk tartozik.

önbizalom - Elvégzett munkánkkal, tudásunkkal és tapasztalatunkkal együtt növekszik. Időnként a bátoratlanabbaknak jól fog a rábeszélés és a lelkesítés is.

önértékelési válság - Megfelelő szerelmi kapcsolat kialakulásában gátló tényező a normális kapcsolathány és az érzelmi kiszolgáltatottság, amely az önértékelési válságból eredhet. Azok, akikről azt szokták mondani, hogy „örömtelen” volt a gyermekkoruk, hajlamosak mindent könnyen feladni egy jónak vélt kapcsolatért, és nem veszik észre, hogy a zsarnokság kelep-céjébe kerültek. Ahol pedig zsarnokság van, ott rabszolgaság is van. Ki kell szabadulnunk az ilyen béklyókból.

önismeret - *Az önismeret legyen ki-ki főfoglatosság és fő tudománya, hogy cselekedhessék mindenféle helyzetében - önmagát és kötelességeit átlátván és tökéletesen ismervén - házi esze szerint. (Széchenyi) A magyarnak előbb ismernie kell önmaga teljes valóját, hibáit és érdemeit, szükségleteit és képességeit egyaránt, hogy rádöbbenhessen a hiányokra és kívánja a helyes és célravezető változást. (Venczel József) Tömören: önismeret nélkül nincs jövőnk.*

önmagadról - Nem illik folyton önmagadról beszélni. Magáról az ember röviden szóljon, a lényegyet mondja, ne kezdje mondatait örökösen *én*nel vagy *szerintem*mel, ne dicsérje önmagát. Tulajdonságainkról ne beszéljünk, azokat másoknak kell felfedezniük.

öntelt - A gógös, önhitt, önelégült ember már csak azért is sajnálni való, mert fejlődésképtelen.

önuralom - Megtanulható, elsajátítható, megszokható. Van, akinek ez egész életén át nem sikerül. De aki féken tudja tartani nyelvét, kezét az már a haladókhöz tartozik, mint mindent, ezt is gyakorolni kell. Azt mondják, az önuralomnak az ifjúi vérmérséklet a legnagyobb ellensége. Ezért jó minél előbb hozzákezdeni az önfegyelméhez. „Ha igaz úriember, igazi

úrihölgy akarsz lenni, jegyezd meg jól: önuralom nélkül nem lehetsz. Az önuralomnak az ifjúi vérmérséklet a legnagyobb ellensége. Győzd le magadat: minél nehezebben sikerül, minél keményebben kell küzdened valamiért, annál értékesebb, ha elérted.” Fél évszázaddal ezelőtti illemkódexből az idézet. Éppen ideje, hogy akarjunk úriemberek és úrihölgyek lenni.

őszinteség - Néha nehezen összeegyeztethető az udvariassággal. Olykor a kímélet úgy kívánja, hogy ne legyünk egészen őszinték. Tehát az őszinteség az a fajta nyíltság, amelyet emberi kapcsolatainkban a felek tűrőképessége megbír. Az őszinteség, a nyíltság megerősítheti a házasságot. Még hűtlenség esetén is jobb ezt bevallani, társunk jobb, ha tőlünk tudja. Különben is sejti már, amikor kérdezősködésére zavartan és ingerülten válaszolunk, mindenben kifogásolni valót találunk, hidegen viselkedünk, túlfőnök sok időt fordítunk magunkra, öltözködésünkre, új, idegen illatok lengnek körül. Ilyenkor, ha őszinték vagyunk, egymásnak mindent megbocsáthatunk. s ha ezt nem tudjuk és el kell válnunk egymástól, ezt emberi módon, gyűlölet nélkül tehetjük.

összpontosítás - Jacques Brel világhírű dalok szerzője öt éven át megfeszített erővel dolgozott a sikerért. Szerinte is a tehetség kilencven százalék izzadság és tíz százalék adottság. Ezért meg kell tanulnunk egy dologra összpontosítani. Egy életművész a következő gyakorlatot ajánlja: Nézzünk kitartóan valamely tárgyat. Előbb egy percig, aztán húsz másodperccel növeljük az időtartamot, amíg el nem érjük a tíz percet. Amikor túlhaladtuk az öt percet, csukott szemmel is próbáljuk megjeleníteni magunk előtt a tárgyat. Ha így is kitartóan és élesen látjuk összpontosításunk tárgyát, akkor tudunk magunknak parancsolni, értelmünket fegyelmezni. Az életben ennek számos alkalommal hasznát vehetjük, erős akarattal legyőzhetjük a nehézségeket.

P

pacsuli - Erős szagú, olcsó illatszer. Eredetileg indiai növény (Pogostemon patchouli). Ilyent ne használj!

pajkos - Jókedvűen játékos, szertelen, megbocsáthatóan illetlen. Lányok, fiúk, gyermekek jellemzője. Idősebb korban az ember, ha valamennyire illemtudó már nem pajzánkodik.

panteon - Olyan hely, ahol emelkedetten illik viselkednünk, hogy tiszteletünket kifejezhessük nagyjaink iránt.

papucskormány - A férjuralom ellentéte. Ma a családban is a demokratizmus a divat.

parancsolgatás - Szokjunk le róla. Illedelmesebb kérni. Különösen és kétszeresen előnytelen, amikor a házastársak parancsolgatnak egymásnak: aki parancsolgat zsarnokoskodik, aki eltűri szolgatermesztű. Mindkettő megalázó, emberellenes.

paraszt - A fáragatlan modorú embert könnyű felismerni. „Köszönj kalap, mert a gazdád paraszt.”

pardon - Udvariassági szó. Magyar értelme: bocsánatot kérek! Az anyaországban mostanában az „elnézést!” használják. Kérdés, hogy hova és meddig?

parfüm - Nem illik ruhára tenni.

parlament - A parlamenti viták színvonala, a honatyák által használt magatartásforma, nyelvezet és viselkedés mint cseppben a tengert, az egész ország civilizatórikus szintjét tükrözi. Akik valamennyire is kiemelkednek az átlagos szint fölé - szégyenlik ezt.

parkolóhely - Civilizált országokban nemcsak hogy ott illik a kocsit leállítani, de fizetni is kell ezért. A parkolóhely vagy a parkolóház egy része a megfizetett időre a kocsitulajdonosé, ahol az otthonánál is körültekintőbben kell utasaival együtt viselkednie.

párbaj - A becsület megvédésének elavult, ma már nevetséges módja, amelyet párbajkodez szabályai szerint tartottak: felkészülés, provokálás, segédek előkészítése, a párbaj kiválasztásának módja, maga a párbaj, jegyzőkönyvelés stb. A sértett fél is elhalálozhatott egy szerencsétlen párbaj alkalmával, ami nem volt éppen igazságos dolog. Ma nincs ilyen, vagy legalábbis ritka, mint a fehér holló. Sajnos, más sincs helyette, ezért kisebb sértések elszenvedője, csak hasonló sértegetéssel szerezhethet magának elégtételt. Ha valamelyik fél idejében nem tér észhez, törvényszéki ügy kerekedhet minden apróságból. Ott pedig nem is annyira a becsületmegvédésre, hanem pénzre megy a dolog.

pecsét - Ma már nem kell „hideg ecetes ollóval” eltávolítani ruhánkból, van erre sokféle csodaszer. Pecsétes ruha fura, pecsétes nyakkendőt - hagyd máskorra!

pecsétes ruha - Az ízléses öltözködés velejárója, hogy ruhánk tiszta, mindig rendes legyen. *Szakadás a ruhában: szerencsétlenség, a pecsét: bűn.* (Balzac)

pertu - Fiataloknál a tegeződés természetes, idősebeknél bizalmas baráti kapcsolatot jelent. A 16. században a magyar nyelv csakis a tegezést ismerte. Máshol is ez volt a szokás, sőt még a királyokat is tegezték. Ma is sokfelé a modern világban visszajön ez a szokás. Az idősebbek hogy megkönnyítsék a fiatalok dolgát, köszönési módját, felajánlják nekik a tegeződést. Köszönjük meg, és ehhez tartsuk magunk. Tegeződve is a legkülönbféle módon kifejezhetjük tiszteletünket az idősebbek iránt.

pellengér - A nyilvános megszégyenítés senkinek sincs ínyére, nehezen viseljük. Ezért jobb, ha munkatársainkat, beosztottjainkat, családtagjainkat inkább négy szemközt próbáljuk megnevelni. Társaságban a szellemeskedő kigúnyolás, rossz szokásaink utánzása és mindenfajta leégetés a közösség számára is kényelmetlen.

pepecselés - Tiszteletteljes nagy türelmet igényel, de más kárára ne tegyük, mert nagyon idegesítő.

perfid - Az álnok és rosszindulatú rosszabb a nyíltan ellenségeskedőnél. A nyílt véleménymondás nem lehet rosszindulatú, az álnok természetű ember nem javító céllal kritizál, hanem vak indulatból.

pénztárca - Csakis a tulajdonos rendelkezik felette, nem szabad a máséba belenyúlni, belekotorászni, még belepillantani sem.

pia - Mindenkinek csak mértékkel. Vannak, akik ahhoz, hogy nagynak érezzék maguk, nagy mértékkel vagy mértéktelenül isznak. Később zsugorodással töltik az idejüket. Ha májzsugorodással, akkor szánják-bánják, de már késő! Magukkal szemben illetlenkedtek.

pincér - A pincér is ember. Ha tudunk vele bánni, nem bánjuk meg. De ez nem biztos. Gorombáskodni vele, parancsolni neki nem kell, nem szabad, nem is érdemes. Biztosak lehetünk abban, hogy ha csupán fele tudását és jóindulatát mutatja, akkor már tűrhetően kielégítő kiszolgálásban lesz részünk. Ha meggyőzően közeledsz hozzá, és barátodnak fogadod, úgy érzed magad a vendéglőben, ahogyan kedves vendégek szokták magukat érezni törzshelyükön, az étteremben.

pikáns - Ha társaságban viccet mondasz és pikáns, arra gondolj, hogy a legjobb étel, ha túlzottan fűszeres, alig vagy csak kínnal ehető, de amikor éppen csak pikáns, ingerlően érdekes.

piknik - Pikniken a piknikus ember derűsen és jókedéllyel fogyasztja a mások által hozott ingyencsúszkák nevezett ehetetlenségeket, miközben a maga konyhacsodáit szerényen ajánlja a társaság figyelmébe. Pikniken a kivagyiskodás sokba kerül, de a legtöbbször semmi sem megy kárba.

pillanatnyi felindultság - Vigyázzunk ilyenkor ne kövessünk el végzetes dolgokat. Aki pillanatnyi felindultságában magára húzza a levesestálat, vagy egy férfit, pofozkodik, kocsisok módjára káromkodik vagy megnősül - az magára vessen. Ez alól még az sem kivétel, aki ugyanilyen okokból regényírásba kezd.

pironkodás - Fiatal korunkban gyakran elpirulunk szégyenérzetünkben. És akkor is, ha igazságtalanul dorgálnak. Ez nem illetlenség. Később szégyenérzetünk csaknem elhal. Pedig úgy illene, hogy halálunk órájáig kitartson. Aki pirul, talán még javítható. Aki nem is restelkedik, többek között érzelemszegény.

piszkálkodik - Parazsat kavar az ilyen. Addig-addig, amíg egyszer láng csap a parázsból, és ki tudja mi minden le- és föléget. Ételben piszkálkodik illetlenség, lelkiekben haszontalanság.

plátói - Nemiségtől mentes vonzalom, nagy gyönyörűség, amely párázásban csúcsosodhat. Sorrendet fordítani nem illik és nem érdemes, mert esetleg éppen a szerelem marad ki a játékból.

pizsama - Hálókocsiban, szállodában, üdülőben, vendégségben kötelező. A pucérkodásnak otthon és a nudistatelepen a helye.

pletyka - Meghallgatni nem illik, hát még gyakorolni, folytatni, továbbadni! Mert olyan igaz és kevésbé igaz információkat tartalmaz, amihez valószínűleg semmi közünk. Pletykának számít minden hivatali ügy is, amit másoknak elmondunk valamilyen célból, esetleg csupán a hallgatóság szórakoztatására. Pletykafészekből is kikelhet szélkakas.

poharak - Kicsitől a nagyig: likőröspohár, sherrys pohár, portóis pohár, fehérborospohár, vörösboros pohár, lapos pezsgőspohár vagy koktélos pohár, vizespohár és hosszú pezsgőspohár. A vörösbort kerek kelyhű, igen rövid szárú pohárba szokták tölteni. A poharat a kehely aljánál kell megfogni. A fehérbort nagyobb, magasabb szárú pohárba szolgálják fel jobb helyeken. Ezt a poharat a szár alsó részén kell megragadnunk.

pocak - Nem illő, kövér kidomborodás. Ledolgozható. Együnk kevesebbet. Sörből kis mértékkel igyunk még akkor is, ha igaz a mondás: „Jobb egy sörhas, mint egy vízfej!” A sörhas pocaknak kiállóan kiváló. A sörfejről pedig nincs mit mondani, szesztestvérek között is zavaros.

pontatlanság - Rossz tulajdonság. A notórius késő megbízhatatlan hitvány ember. Illedelmes sohasem lesz az ilyen. Akire sokat kell várni, az máskor nem érdemli meg, hogy sokat várjanak rá. A pontatlanság munkában, értekezleten, előadáson stb. - közügy.

pontosság - A királyok udvariassága, fejedelmi erény. A legelemibb tiszteletadás az iránt, akivel találkozunk kell. A párkapcsolatban nagyon sokat jelent, ha nem várakoztatják meg egymást.

pornó - A szemérmetlen nemiség mutogatása érzékiségünk sértegetése. A pornófilmek, videokazetták csoportos megtekintése egyfajta passzív gruppen szex, érzékileg fáradtak apró gyönyörűsége. A szex nem szégyelleni való dolog, serkentője és szabályozója az a szerelmi érzés, amelyet valaki iránt érzünk. A pornóval érzékiséget keltő, és az elállatiasított szex primitív indulatainak ad szabad utat, paráznaságra buzdít. Jobb az illendőség határán belül, embernek maradni. A léleknek, az értelemnek kell irányítania testi vágyainkat is.

potyázik - Még a látszatát is illik elkerülni annak, hogy ingyen vagy nagyon könnyen kapjunk valamit. A potyaleső élősködő fajta. Le kell rázni a gyakori ingyenélőket.

protokoll - Mai értelemben a diplomáciai érintkezés külső formáira vonatkozó szabályok. A szó eredete a latin *protocollum*, a könyvtári rend szimbóluma volt, görög eredetű, a Bizánci Birodalom idejéből, amikor a *protosz* elsőt, a *kolla* pedig enyvet jelölt és a két szó összetételéből létrejött *protokoll* a könyv elejére ragasztott tartalmi összefoglalót jelentette.

protokolláris modor - Célja a tekintélyfokozatok nyilvántartása, megbecsülése és ápolása. Az udvari etikett az egyszerű ember előtt mindig gyűlöletes volt és az is marad, mert belengi a sötét középkor butító fuvallata.

protokoll öltözék - Ha meghívókon nem tüntetik fel a viselendő öltözéket, a következők közül válogathatunk: *Félhivatalos* alkalommal a *férfiak* sötét öltönyt, fehér inget, sötét színű nyakkendőt, zoknit és fekete cipőt, a *nők* délutáni vagy koktélsruhát hordanak. *Protokollöltözék* a *férfiaknál* a szmoking, *nőknél* az estélyi ruha. „*Fekete nyakkendő*” öltözék *férfiaknál* a szmoking, fehér keményített ing mandzsettagombbal, övkendő, fekete selyem zokni, fekete lakkcipő, *nőknél* estélyi ruha, nehézselyemből vagy selyemszerű anyagból estélyi ruha, körömcipő vagy kivágott estélyi szandál. „*Fehér nyakkendő*” öltözék, fogadáson: *férfiaknak* frakk, frakking, mandzsettagombbal, fehér csokornyakkendő, fehér övkendő vagy fehér mellény és esetleg fehér kesztyű; *nőknek* estélyi ruha, selyemharisnya, ruhához illő cipő, hosszú fehér kesztyű. Vidám alkalmakra színes nyakkendőt és övsálat, mélyen kivágott, szexi ruhát is hordanak a nagyvilágiak.

protokoll terítés - Sokszor ijesztően sok eszközt látunk az asztalon. Használatuk alapelvei egyszerűek: a külső evőeszközöket kell használnunk először. A villák a baloldalon, a kanalak a jobboldalon. Az osztrigához és más tengeri eledelhez különleges kisvillát a leveseskanál mellett találjuk meg. A csemegéskanál és a villa tányérunk előtt áll. A kanállal eszünk, a bal kézben tartott villával segítünk a desszertevésben. A kávéskanál tányérunk mellett jobb oldalon van vagy a kávéval együtt hozzák. Sokfelé mindenhez vajas kenyeret esznek. A vajat külön tányéron, előttünk balra találjuk, mellette áll a vajkés, amivel a szükséges darabot levághatjuk a vajból. Kenyerünkre a saját vajkésünkkel kenjük, amely a kések sorában jobbról az első. A salátásvilla állásából következtethetünk arra, hogy a főfogás után vagy előtte hozzák. Általában bal oldalon a második a villák sorában.

A főfogás után kézmosó tálat szoktak hozni, amelyben egy szál virág vagy citromszelet van. Ne igyuk ki a tálból a vizet, mint azt hazánkfia „követi” minőségben tette, hanem tegyük terítékünkől balra, mártsuk egyik kezünk ujjait a tálba, töröljük meg az ölkben lévő asztalkendővel, aztán cselekedjünk hasonlóan a másik kezünkkel is.

protokoll ültetés - Az ültető kártyákat olvassuk, keressük a nevünk. Ha nincs ültető kártya, akkor a házigazda vagy háziasszony mondja ki hova üljön. Családi vacsorán a házigazda ül az egyik asztalfőn, a másikon a háziasszony. Rangban a legfontosabb vendég ül a háziasszony jobbán, a balján a sorrendben következő férfi vendég, és így tovább, férfiak nők felváltva. A házigazda jobbán a legrangosabb hölgyvendéggel kezdődik ugyanazon ültetési rend, mint az előző esetben. Férj és feleség nem kerülhet egymás mellé.

prüdéria - Az álszemérem olyan tulajdonságunk, amellyel magunkat kisebbitjük. Úgy teszünk mintha szemérmesek volnánk, pedig valójában kíváncsiak vagyunk és magamutogatóak. Mindenben a nyíltság természetes és illendőbb a látszat megőrzésére való sanda törekvésnél.

R

randevú - Találka, légyott. Neve is mutatja, hogy minden féltől pontosságot követel. Kinek kínosabb a várakozás? Talán a lánynak inkább. Ezért a férfi érkezzék egy „hajszállal” előbb. De ha sokat késik az imádott nő, és tartósan „szobrozik” a férfi, hideg szoborként képtelen lesz megérteni, miért űz csúfságot belőle a gyöngédebb. Fordítva még súlyosabb kellemetlenség.

rang - Egy francia közmondás szerint a rang kötelez. Ez azt jelenti, hogy az egyén társadalmi helyzete korlátokat szab viselkedésének. A pedagógus ne viselkedjék neveletlenül, a férjes asszony ne ledérkedjék, a családapa ne felelőtlenkedjen, a rendőr ne legyen részeg, az iskola igazgatója ne adjon privát órákat saját iskolája tanítványainak, a költő ne írjon reklámjelszavakat, az orvos ne várjon el „borravalót”, a hivatalnok ne üzleteljen. Az emberség is rang. Legyünk becsületesek.

rágógumi - Nem mindenütt illik. Azt mondják, hogy van valami hasonlóság a rágógumizó nő és a kérődző tehén között. Persze, közel sem egyformák: a tehén néha olyan intelligensen és jámborul tud nézni! Hogy az ökörről, bikáról ne is szóljunk.

rágcsáló - Nem eszik, hanem rágcsál. Kitartóan rágja a körmét, az ajkát, rágógumiját, a zsebéből előhalászott dióbelet, cukorkát és más egyebeket. Akármikor és akárhol kedvvel rágcsál, zörög, szöszmötöl. Észre sem veszi, hogy illetlenségeivel mennyire idegesíti környezetét.

rágyújt - Ha engedélyt kér, hogy vendégségben, fehér asztal mellett, megbeszélésen, kávézóban stb. cigarettázzon, és erre őszinte választ kap a környezetében lévőktől - ám legyen; gyújtson rá! De ha senkire sem figyelve, a sietve és szokásból feltett kérdésre választ sem várva füstölni kezd: illik figyelmeztetni a dohányzás ártalmasságára. Azt is el kell mondanunk ilyenkor, hogy nemcsak a dohányzók egészségét féltjük, hanem azokét, akik a dohányfüstöt maguk is kénytelenek belélegezni a helytelenül viselkedő cigarettázók miatt.

ráragadni - Társasági összefüggésben valaki ismerősbe kapaszkodni, hozzácsatlakozni, annak menekülési próbálkozásai ellenére ráragadni nagyfokú félénkségből eredő illetlenség. Igyekeznünk kell megtanulni az ismerkedés módozatait, az emberi kapcsolatok kialakítását, és természetesen felszabadultsággal gyakorolni ezt mindenütt, ahol megfordulunk. A nyílt és a közvetlen viselkedés ebben is nagyban segít.

rendes ember - Van ilyen. Nemcsak magára, saját viselkedésére vigyáz, hanem a „rendetlen alakokra” is.

repülőgépen - Kényelmes az utazás. De illik ésszerűen csomagolni, mert a túlsúlyt megfizettetik velünk. A gép indulása előtt, a megadott időben pontosan, jelentkezni kell a repülőtéren. A repülőgépen be kell kötnünk magunkat a székbe és nem szabad dohányoznunk.

régi felfogás - A múltban az erkölcs humanista lényegét igyekeztek kendőzni. Ma illik gondolkoznunk az erkölcs lényegén. A maradi felfogásokat nem elég megvetni, tennünk is kell egyet-mást a szabadosabb és korszerűbb viselkedésért.

reménytelen - Teljesen reménytelen sokszor próbált nevelési kísérletet újra és újra megpróbálnunk. Ennél a csendes beletörődés is jobb, legalább környezetünkben nyugalom van. A nevelés legjobb formája a példamutatás. Ha illedelmesek vagyunk, körültekintően figyelmesek, mások érzékenységét tiszteletben tartók, valószínűleg követőkre találunk. De amikor rosszindulatú, netán csípős megjegyzésekkel, dühkitörésekkel a kelleténél továbbfeszítjük a „húrt”, a bekövetkező elhidegülés légkörében semmire sem megyünk.

rémhírterjesztők - Minden társaságban akadnak „jól informált” társadalmi jószok, politikai kúvukok, akik a legképtelenebb rémhírekkel szórakoztatnak bennünket. Jelenlétük főként a gondolkodni a saját fejükkel képes embereket zavarja a leginkább.

rendszeresség - Naponta fürödjünk vagy zuhanyozzunk. Evés után mossunk fogat. A munkahelyünkön is. Hagyjuk tisztán a mosdót magunk után. Használjunk szagtalanítót, szájvizet, lábizzadásgátlót. Tisztítsuk a körmeinket és nyíratkozzunk rendszeresen. A rendszeret rendszerességen alapul. Gondolkodnunk is rendszeresen kell.

részeg - Nem sérthet meg senkit, hiszen nem felel magáról, csökkentszellemi képessége miatt. Sértéseit nem érdemes figyelembe venni. Úgy kell bánni vele, mint beteggel: ágyba kell fektetni.

részegség - Az italmérést korlátozó rendeletek nem egyeztek és ma sem egyeznek az ebből hasznat hajtók érdekeivel, akik leginkább az előljárók, a vagyonosak. Rendeleteket is hoztak már annak idején, hogy a kocsmákban mindig elegendő bor legyen. Nem is olyan régen nálunk az üzletekben egyéb sem volt szeszes italnál. Így aztán részeg is volt és van most is éppen elég. Hoztak és hoznak aztán csomó rendeletet: tiltják a mértéktelen ivást. Büntették régen. Büntetik valamennyire ma is, ha mások kárára teszik. Az, hogy a részeg ember maga magát károsítja, nem is akárhogyan, erre nem figyel a társadalom és annak vezetői. 1585-ben Kolozsvár városa örök időkre kimondta, hogy este nyolc óra után bort senkinek se adjanak. A részegeket pedig kalodába csukták. A részeg asszonyokat sem kímélték: először pénzzel, aztán „megcsapatással” büntették. Eltelt azóta néhány évszázad. Rendeleteink a részegség leküzdésére számosak. Részegekben nincs hiány. Az állam maga gazdagszik ezen. Évekkel ezelőtt azt erősítették: az állam mi vagyunk. Nem volt igaz. Ma se az.

részvét - A részvétlátogatás, részvétnyilvánítás legyen rövid és fegyelmezett. Aki nem képes másokat vigasztalni, az jobb, ha levélben fejezi ki részvétét és együttérzését a szenvedőkkel.

romantika - Kell a nagy célokért való lelkesedés, a mély érzések iránti fogékonyság, az érzelmes, ábrándos kalandvágy, de tudnunk kell aztán az önámítás kódéből visszatálatni a valósághoz.

rongyos - Inkább foltos legyen, mert a „Foltos ruha nem szégyen, csak piszkos, rongyos ne legyen”.

rosszindulat - Nincs orvossága. Legtöbbször indítéka sincs, csupán valamely rosszhiszemű képzelet, pletyka, téves információ. Nyílt szókimondásból kiderülne, ha az alaptalanul elítélő az elemi illemhez tartaná magát.

rossz szokásaink - Közel a második ezredfordulóhoz sok az olyan cselekedet, amit az egyes ember elítél, haszontalannak, sőt károsnak tart, de az emberiség kitart rossz szokásai mellett. A föld minden országában gyártják és eladják az egészségre ugyancsak ártalmas „koporsószegeket”, a szeszes italokat stb. A társadalom mintha csak próbára akarná tenni tagjait: hadd lám, milyen gyenge egyik-másik, rabul ejti-e a szenvedély?! A gyengék aztán megkapják a magukét. És nincsenek kevesen. Így van ez a szerencsejátékokkal is. A józan ész kitalálta a tilalomtáblákat. A józan ember ezekhez igazodik. Vajon hány ezer évre lesz szükségünk, amíg legalább a tízparancsolatot betartjuk?! Azért mutatkoznak a javulás jegyei: a dohányos már nem gyújt(hat) rá ott, ahol azt jelzik, hogy nem szabad. A rendes ember nem tapossa el a cigarettacsikket, a hamuját a hamutartóba pöccinti, a füstnek csak a felét használja nikotinéségét csillapítandó, másik részét kifújja, jusson másnak is. Nem mindenki issza magát az asztal alá, sokan munka közben alkoholt nem isznak, reggelenként, ha remegő kézzel is, de nem adja mindenki utolsó pénzét alkoholra. És egyre kevesebben kártyázzák el a házukat, ráadásul pedig

a feleségüket. Talán rájött az emberiség arra, hogy minden káros szenvedély apránként kezdődik, elnéző nemtörődomséggel indul, hogy eljusson a másokra nem ügyelő érzéketlenségig. Aki naponta három csomag cigarettát is elszív, rendszerint nem figyel arra, hogy legalább ott, ahol kisgyermek van, ne dohányozzék, nem érdekli, hogy a harmadik deci tömény után hova, mibe sodorja szeszes mámor. Rossz szokásaink számosak. A pontatlanság, a felelőtlen ígéretetés, a nagyszájú dicsekvés, a kivagyiskodás, a kölcsönkérés, a hanyagság... Ha majd mindnyájan tudatosan keressük és hisszük is az értelmes élet értelmét, ha nem leszünk egymás ellen, egymás hibájából, gyengeségéből, rossz tulajdonságaiból hasznot élvezők, ha a hatalom valóban értünk és nem csupán magáért lesz... A sokadik ha után - ha ezt megérjük - rájövünk, hogy rossz szokások nélkül lesz emberibb az életünk.

rögtön - Ha nem értesz valamit, nyomban kérdezd meg. Jobb rögtön, mint később és valamikor.

ruhatár - A kabát, a kalap, az esernyő ruhatárba való. Régen oda került a sárcipő is. Most nincs sárcipő, sár annál több. És nincs a ruhatárban ruhatáros? Ebben esetben eltekinthetünk az illetőtől? Nem. De vigasztalódjunk azzal, hogy lesz még ilyen és ehhez hasonló esetünk.

ruhában - Öltözetünk mindenkor elárulja, hogy kik és mik vagyunk. Természetesen nem éppen annyira, mint „a régi szép időkben”, amikor „szél ellenében” is messziről felismerhető volt, ki az úr, a polgár, a paraszt. Hétköznapi viseletükről ma is könnyen felismerjük a tisztviselőket, a tisztviselő hajlamúakat, a kétkezi dolgozókat, az ingázókat. Egy időszakban a tehetősebb uralkodó réteg bőrkabátot hordott. Most az együvé, az egy csoportba tartozást némileg kifejezi az azonos formájú kalap vagy sapka viselete. Az öltözködésbeli különbségek eltűnőben vannak a modern világban, az ízlés fejlődésével egyre inkább közelíthetünk ahhoz, amit eleganciának nevezünk. Többnyire a konfekcióipar termékeiben járunk, s ha adunk valamit magunkra, akkor az egyszerűsége törekszünk. A ruha célja eredetileg csupán az volt, hogy megvédje az embert az időjárás viszontagságaitól. De minden valószínűség szerint már Éva is válogatott a különféle fügefalevelek közül mielőtt valamelyik fogadásra mentek, és szegény Ádám semmire sem ment türelmetlenségével, mert a nők mindenkor nagyon szeretnének jól kinézni, sajátos teendőik között talán ez a legelső. A ruházkodásban a divat határozza meg, hogy mikor mi illik. Aki túlfut divatos éppen annyira feltűnő, mint az, aki nem hajlandó tudomást venni a divatról. Fogadjuk el alapszabályként, hogy minden esetben jó minőségű anyagból készült ruhát hordjunk, de egyszerű szabásút. A fiatalok most is elhatárolják magukat a nyakkendő hivatalkaseregtől, és leggyakrabban farmert és trikót, inget, blúzt húznak magukra. Persze senki sem kerülheti el a zakós, nyakkendő, sötét ruhás viseletet. Az ezekhez választott harisnya, ing, kalap formája, színe és minősége szerint lehetnek elegánsak vagy válhatnak - melléfogás esetén - komikussá. A legelegánsabb mindenkor a tisztaság, a gondozottság. Ez a munkahelyi öltözközésre is vonatkozik. Ne viseljünk nagyon rikító nyakkendőt. Mintás ruhához egyszínű ing és nyakkendő jár. A harisnya színe a nadrág és a cipő színétől függ. Sötét ruhához sötét zokni jár. A fehér ing és zsebkendő minden ruhához illik.

A női divat rendkívül gyorsan változik. Nem mindenki tud lépést tartani a divattal, de erre nincs is szükség, ha öltözködésében mértéktartóan ízléses. A nők mindent hordhatnak, ami jól áll nekik. Az természetes, hogy a kövéreknek és a soványaknak nem illik a szűk ruha, a görbe lábúaknak a rövid szoknya. Állítólag a nők azért kiöltözöttek, hogy tessenek a férfiaknak. De az, hogy utánuk fordulnak az utcán, még nem jelenti azt, hogy elegánsak. A csinos nők többnyire egyszerűen (vagy alig) öltözöttek. A cicoma röhejes.

ruhavásár - Sok mindenre kell figyeljünk. Nem vásárolhatunk egyéniségünkkel ellentétes ruhadarabot, meg kell felelnie környezetünknek, munkahelyünk elvárásainak. A ruha szabásának meg kell felelnie méreteinknek, a nagyon bő ruha már slamos, a szűk szegényes benyomást kelt. Illeszkednie kell a ruhának arcunk, hajunk színéhez. És a pénztárcánkhoz. Ne törekedjünk arra, hogy sok ruhánk legyen. Legyen inkább kevesebb, de jó minőségű. Minden ruhavásár jó befektetés lehet, ha nem pillanatnyi szeszélyünknek engedve, hanem meggondoltan, körültekintően cselekedtünk.

rúzsnyom - Használjunk inkább drága, de nem olvadós rúzst. A poharakon, cigarettán, csészéken maradt vagy a fogunkra kenődött rúzsfolt illetlenségnek számít. A férfiak arcán, inggallérján sem mindig dicsekvésre való.

S

sablonszavak - Önálló gondolkodásra restek fárasztó illemtelensége.

sajátosság - Nemzetközi illemszabály, miszerint nem illik valamely nép szokásait, ízlését megszólalni. Sok külföldinek bizonyára furcsa néhány sajátosságunk, nyelvünk, életmódunk, étkezési szokásaink: nekik sem esne jól, ha szokásaikra sértő megjegyzéseket tennénk.

savanyú mosoly - Előzd meg, hogy viselkedésedre savanyú mosollyal válaszoljanak. Fenntartasz valakit sietős dolgában, zavarod pihenését, bejelentetlenül látogatod meg - kényszerezdetten fogadnak. Magadra haragudj, és okulj hibádból.

segítőkészség - Az udvarias ember mindig segítőkész. Az öregek, a gyengébbek és az arra rászorulóknak segítsége minden ember elemi kötelessége.

sikeres élet - Titkait pontokba szedve felvázolhatjuk: 1. Álmodjunk, tervezzünk merészet. 2. Akarjunk. 3. Készüljünk nagy erőfeszítésekre. 4. Összpontosítsunk a célra. 5. Lépünk, és akár a sakkban, gondoljunk előre következő teendőink. 6. Bízunk önmagunkban. 7. Tanuljunk mások tapasztalataiból. 8. Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra. 9. Mérjük fel képességeinket és a cél érdekében hasznosítsuk őket. 10. Nincs lehetetlen, cselekedjünk idejében és módszeresen. 11. Adjunk, hogy kaphassunk. 12. Őrizzük meg optimizmusunkat. 13. Válasszunk példaképet és igyekezzünk őt túlhaladni. 14. Ne várjunk mástól segítséget, de fogadjuk köszönettel és viszonzuk ha kapunk. 15. A múltból tanulni, a jövőt elképzelni, a jelenben cselekedni kell!

sorbaállítás - Nálunk hagyománya van a sorbaállásnak. Sajnos, kialakultak az ezzel kapcsolatos illemtelenségek is: az ismerősök helyet tartanak, maguk elé engednek kivételezetteket, tolakodnak, csálnak, pofátlankodnak az emberek. Nehéz megmondani, mikor kell keményen rendreutasítani és mikor elnézni ezeket a rossz szokásokat, amelyek gyakran csúnya veszekedéssé fajulnak. A sorok felszámolásában segít az infláció, a munkanélküliség és a növekvő árubőség. De a sok drága holmit könnyen megvásárolhatja az a kevés gazdag, míg az olcsó holmiért tolong a szegénység. S hogy türelmesen sorba áll, mutatja ezzel, hogy maradt valamicske benne a hajdani erős és egészséges becsületérzésből. Ha majd nem lesz sehol sor, akkor is a helyes viselkedés illeme megkívánja, hogy az érkezés sorrendjében szolgáljanak ki mindnyájunkat.

sport - A sport legyen játékos, a játék sportszerű. Aki nem képes elviselni a játéknak reá nézve kedvezőtlen fordulóit, az ne játsszék, mert sem neki, sem játékostársainak, sem a közönségnek nem lesz benne öröme.

sportszerűség - Magas erkölcsi tartást feltételez. Be kell tartani a játékszabályokat. A küzdelem célja nem az ellenfél magalázása. A győztes és a legyőzött is becsületét megőrizve kell, hogy kikerüljön a küzdelemből. Az üzlet és a primitív tömegindulat különféle célú táplálása - ezek teszik csőcselékké a résztvevőket és a közönséget.

sportillem - A sportellenfél játéktárs és vendég. Amikor ennek megfelelően viselkednek a pályán és a lelátón, az ellenfél is tapsot kap szép teljesítményéért. A sportszerűség fair play elve egyike legtisztességesebb emberi megnyilvánulásainknak.

súrlódás - Ahol fiatalok és idősebbek laknak együtt, szabály: ne akarjunk a saját képünkre teremteni közös otthont. Se az öregek, se a fiatalok ne erőltessék a maguk ízlését, és akkor az elkerülhetetlen súrlódások nem mérgezik el az együttélést.

suttogás - Társaságban sugdolózni nem illik. De az sem illik, hogy „gyere csak egy kicsit” felszólítással áthívjuk beszélgetőtársunkat a másik szobába. Mi hát a teendő? Nyíltan, mások füle hallatára szólunk neki, hogy négyszemközt óhajtunk beszélni vele. Esetleg találjunk módot arra, hogy társaságon kívül szólhassunk hozzá, nem akkor, amikor titokzatos elvonulásunkkal barátainkat, ismerőseinket, családtagjainkat megsértjük.

Egyébként korszerű felfogásban, ha társaságban ketten suttognak, nem azt jelenti, hogy a többiek ki akarják zárni a beszélgetésből, hanem csupán azt, hogy amiről beszélnek nem tartozik másokra, és elengedhetetlenül, késedelem nélkül éppen akkor szükséges, fontos a mondanivalójuk.

süveg - Valamelyik fejedelem halálra rugdosta fiát, mert süveggel jelent meg előtte. Ha két illetlen találkozik egymással, abból valószínűleg valamilyen tragédia származik.

svédasztal - A hagyományos vacsorák helyett ma egyre gyakoribb nemcsak fogadásokon, hanem családi együttléteken is a svédasztal. Több is lehet belőle, lényege az, hogy minden jóval, változatos fogásokkal, hideg-meleg ételekkel megpakoltan áll a vendégek előtt. Az illem szerint szép nyugodtan, sorra mindenki asztalhoz járul, és tányérjára válogat néhányat kedvenc falatjaiból. Ehelyett az történik, hogy a magukról megfélemedezett vendégcsereg ráveti magát a roskadásig tele tálakra, nehogy hoppon maradjon. Az illem ilyenkor azt diktálja, hogy ne sokat szedjünk tányérunkra, adjunk helyet másoknak is. Jobb később újra és újra visszatérni a svédasztalhoz, de akkor se furakodjunk. Ha kiverjük szomszédunk kezéből a tányért vagy az evőeszközt, a poharat, a szalvétát, kérjünk bocsánatot. A padlóra borított ételt ne rúgjuk az asztal alá, hanem kérjük a pincért, segítsen gyorsan eltakarítani.

SZ

szájszag - Illik megszüntetni, mert kellemetlen. Ugyanakkor egészségünkön is javíthatunk, hiszen a szájszag odvas fogakból, elhanyagolt manduláktól vagy gyomorbajból ered.

szálloda - Jobb előre lefoglalt szobában tölteni az éjszakát, mint valamelyik rokonunk ismerősének szűk tömbházlakásában, ahol nem rendezkedhettek be vendégfogadásra és nem is szívesen várnak. A szállodákban - itthon és külföldön egyaránt - fokozottan szükséges feltűnésen, halkan, udvariasan viselkednünk. A kiadott szobát nem örökbe kaptuk, ne rendezzük át, ne fordítsuk fel, ne szereljünk be és ki semmit, tartsunk benne rendet, tisztaságot. Ha valamit eltörtünk, jelentsük be a személyzetnek. Ne gondoljunk arra, hogy észrevétlenül marad a dolog. A számlát az okozott kárért úgylis hazaküldik nekünk. Legyünk igényesek a szállodai személyzettel szemben, de becsüljük meg munkájukat. Borravaló nélkül úgysem ússzuk meg. Ha nem találunk a szobában ruha- és cipőkefét, cipőnket ne töröljük az ágyterítőbe. Ne vigyünk el semmiféle „emléket” a szobából, hiányozni fog a leltárból. Közös szállodai szobában jó tudni ki volt és ki lesz a szobatársunk. Magától értetődően tekintettel kell lennünk szobatársunkra, nem zavarhatjuk hangos rádiózással, tévézéssel, telefonálással. Ne járkáljunk hiányos öltözékben a szállodában, ne fogadjunk szobánkban vendéget, erre való az előcsarnok, a kávézó, a vendéglő. Távozásunkat egy nappal előbb jelentsük be. A legtöbb szállodában déli tizeként óráig az alvóvendégé a szoba.

szállóvendég - Ismernie kell a házirendet, hogy alkalmazkodni tudjon a vendégfogadó család életéhez. Jobb ezt előre közölni vele, hogy megfelelően tudjon viselkedni ott-tartózkodása alatt.

szalvéta - Arra szolgál, hogy megtöröljük vele a szánkat, és hogy megvédje az ételpecsétektől a ruhánkat. Ma már nem illik nyakba kötni, mint a kicsi gyermekeknek. A szalvétának az ölünkben vagy az asztalon a helye. Nem illik vele homlokot, arcot, orrot törölni. Inni akarsz poharadból vagy szólni szomszédodhoz? Előbb töröld meg a szádat.

szamárság - Nem illik számárságokat kérdezni. Sajnos a számárság utólag derül ki, amikor már kimondtuk. A figyelmeztetés azoknak szól, akik olyan keveset olvasnak, annyira műveletlenek, hogy egymás után kérdezik a nagyobbánál nagyobb számárságokat.

szekrény - Vendégségben a szekrények ajtaját, akármilyen kíváncsiak legyünk is mi van benne - szigorúan tilos kinyitnunk.

szék - Ha nem hintaszékben ülünk, ne hintázzunk, mert a jelenlévők idegbajt kapnak tőle és a bútort rongáljuk.

szellemes - Grazianival mondjuk: *Ne légy más rovására szellemes, mert ez inkább ellen-szenves, mint nehéz.*

szemetelés - Köpködni, hulladékot elszórni az utcán? Még óvodáskorúak is tudják, hogy ezt nem szabad. Vajon mégis miért olyan szemetesek az utcák és minden városunk.

személytelen holmi - Kölcsönkérni lehet. De ruhát, fehérneműt kiváltképpen, fogkefét, gyereket, férjet, feleséget és még sok más holmit - nem.

szempont - Ami a célszerűség szempontjából fölösleges vagy nem megfelelő, az rendszerint ízléstelen. Dolgozni ne menjünk lakkcipőben, színházba hegymászó bakancsban, csipkeruhában vásárba, orgonakoncertre rövidnadrágban. Öltözködéskor a legfőbb szempont, hogy az alkalomnak megfelelő ruhát viseljük.

szenvedés - Az illetlenségtől mindenki szenved. Egy illetlen százat csinál. „*Lusták között kétszer olyan nehéz dolgozni.*” (Victor Eftimiu)

szerelem - Látható megnyilvánulásai nem mind közönség elé valók. Két ember magánügye. Nyilvánosság előtt csókolózni, ölelkezni, azt mondják ízléstelenség. Mégis tavasszal tele vannak az utcák, a parkok csókolózó fiatalokkal. És vannak olyanok is, akik szépen csinálják, nem lehet rajtuk megbotránkozni. Van, amikor az az ízléstelen, aki kéjsóváran bámulja őket. Illetlenség szerelmünk történetét, titkait kitergetnünk. De eltitkolni, letagadni azt, hogy kit szeretünk nem illik, mert ezzel a másik felet sértjük.

szerelmes levél - Ne küldjünk sablonos szóvirágzuhatagból összetákolt szerelmes levelet. Vegyük komolyan érzelmeinket, és úgy írjunk, hogy társunk utólag se illethessen a komolytalanság, felületesség vádjával. Vigyázzunk a helyesírással. Szerelmes levelet, akármilyen szép és dicsérő sorok is vannak benne ránk nézve, ne olvassunk fel másoknak, ne adjunk oda ilyen levelet, még a legjobb barátnénknak vagy barátunknak sem. Minden szerelmes levél szigorúan bizalmas.

szervezés - Szervezni is illik tudnunk. Nemcsak mindenki a maga, de olykor egy-egy közösség munkáját, szórakozását, együttlétét is le kell tudnunk vezetni, megtervezni és sikerre vinni. Ehhez némi logikára is szükségünk van. Egyik arany szabály: kíméld mások idejét és egészségét! Elsősorban jó tisztázni az alapkérdéseket: Mit? Miért? Hol? Mikor? Kivel? Hogyan? Meddig? Ne feledjük el, hogy nem vagyunk mindentudóak. Kérjük ki a tapasztaltabbak véleményét, ötleteket kell gyűjtenünk. Aztán készítsünk tervet. A rossz terv is jobb a tervszerűtlenségnél. Több tervvázlatra lesz szükségünk, amelyeket menet közben kiegészíthetünk, összevonhatunk, változtathatunk. Ki kell számítanunk a véletleneket. Idejében tisztázzuk kire, miben számíthatunk. Jó, ha összeírjuk és csoportosítjuk az intézni valókat, a beszerezni valókat, a vállalkozás lehetséges akadályait. Vegyük példának egy kirándulás szervezését. Tudnunk kell kik a résztvevők, hányan vannak, erőnlétük milyen, melyek jó és rossz szokásaik, igényeik, viselkedésük furcsaságai. Egyeztetnünk kell a kirándulás időpontját, helyét, időtartamát; az utazás módját és körülményeit világosan a résztvevők tudomására kell hoznunk.

Ha nagy csoportról van szó, baráti társaságokra kell osztanod, felelőst kijelölnöd. Szükség lesz egészségügyi felelősre, aki beszerzi és ismeri a különféle orvosságokat, csillapítókat, kötszereket stb. Bízz meg valakit a kalauz feladatával, aki tájékozódik az útvonalról, a szállásról. Más valaki intézze a pénzügyeket, a vonat-, busz-, hajójegyek beszerzését. Készíts névsort a résztvevők fontosabb adataival, személyazonossági igazolványuk számával, lakáscímükkel, telefonszámukkal stb. Tervezd meg az együttlét napjait, óráit, a közös szórakozások módját, témáját. Számold a kirándulás egyik-másik programpontjának megvalósulásával és azzal, hogy a kiesett programot mivel helyettesítheted... Sok a tennivaló, egymagad ne akard mind elvégezni, mindenhez keress megfelelő embert, senkit se hagyj feladat nélkül. Mindent ellenőrizz, de ne parancsolgass, ne osztogasd emelt hangon értékes tanácsaidat, mert ha jó vezetője, szervezője akarsz lenni közösségednek elsősorban a szolgálja kell hogy légy. Mindenkor illedelmesen és úgy viselkedj, hogy társaid önként és szívesen igazodjanak utánad.

szerénység - A bölcs mindig szerény, mert tudja, hogy még mennyi mindent nem tud. Nem baj, ha gyorsan kapcsol az agyunk és gyorsan pereg a nyelvünk. A két sebesség közötti különbség csökkenésével okosodik az ember. A szerénységnek nincs köze a megjuhászodáshoz, a gyávasághoz. A szerénység az önmagunkkal szembeni bátor önuralom.

szervusz - A *servus humillimus sum* rövidítése. Vagyis: alázatos szolgálja.

szex film - Régen az álszemérem nem engedte, hogy szex jelenettel gazdagodjon a filmre vitt szerelmes történet. Ma a szerelem ábrázolásának nagyobb része a szex. Ez nem valóság-hű és nem igaz. A lélektanilag motivált szerelem kialakulása szép képsorokat eredményez. Szép a filmnyelven ábrázolt szex jelenet is, de ha nagyon sűrűn következnek az ilyen jelenetek, akkor a film mondanivalójával baj van, hogy ne mondjuk ki: el van ízélve.

szép - Az, akinek a viselkedése őszinte. A kevésbé szépet is széppé teszi az önzetlen ember kimondott igazsága. Szép az illendőség is.

szépérzék - Erkölcsi érzék és szépérzék nevelése együtt jár. Egyik segíti a másikat. A szép, a jó és az igaz összetartozó fogalmak.

szépírás - Fontos megtanulnunk, ha nem is szépen, de olvashatóan írni. A kézzel írt levél ákombákomai illetlenségnek minősülnek.

szép mozgás - A megfelelő viselkedés nem nélkülözheti a szép, arányos, méltóságteljes mozgást. Fontos a helyes testtartás, a szép járás. A nő szép járás, nőies mozgás nélkül - fél nő.

szépségápolás - Előbb a víz és a szappan, csak azután a szépítőszer. Az utóbbiakkal illik csínján bánni, különben hatásuk a kívánt ellenkezője lesz.

szmoking - Estélyi férfiöltöny. Nevét a dohányzó helyiségről kapta. Selyemmel borított hajtókájú kabátból és hozzá való nadrágból, mellényből áll. Kiegészítői: fehér ing, fekete csokornyakkendő, fekete cipő és zokni. Különböző színekben és különféle szabással készítik. Szmokingban is lehet illetlenül viselkedni.

sznobizmus - Angol feudális kollégiumokban a nem nemes ifjak neve mellett a s.nob (*sine nobilitate*) jelzés állt. A rövidítésből idővel jelző lett; a meg nem alapozott tudást, a finnyáskodó előkelősködést jelezték ezzel. Meg nem értett dolgokat dicsérni, sznob módjára viselkedni faragatlanság, a legjobb esetben is finomkodással leplezett embertelen közönyt takar.

színek - Szabály, hogy nyáron és nappal többnyire világos, élénk, télen és este inkább sötét színű ruhát öltünk. Mindkét nem öltözködésében követendő: egyszerre három színnél több ne legyen rajtunk. Kerüljük a feltűnőséget, amely nem tévesztendő össze a választékossággal, az eleganciával. Estélyi ruha anyagát jobb villanyfénynél kiválasztani, mivel nappali fénynél egészen másként mutat.

színház - Már a belépés pillanatától ünnepi hangulat vesz (vagy kellene, hogy vegyen) körül. Hangoskodás, idétlen viselkedés megzavarja a kellemesnek kívánt légkört, oda lesz a szép varázslat.

A civilizált ember ünneplőben, tisztán, gondozottan és felkészülten, előadás előtt a színház előcsarnokában áll. Akár a templomban. Illik tudni egyet s mást a bemutatásra kerülő műről. Tanulmányoznunk kell a műsorfüzetet, a nézőtér helyzetrajzát. Semmiképpen nem kárba vesztett idő az előadás előtti negyedóra. Közben ismerősökkel találkozhatunk, neves embereket láthatunk, és elámulhatunk azon, hogy mit is jelent idei-óráig csupán, de ugyanazon szellemi közösséghez tartoznunk. Csengetéskor foglaljuk el a helyünk a nézőtérén. Ha sor szélén kaptunk helyet, várjunk, hogy a beljebb ülők elfoglalják a helyüket. Ha mégis föl kell állítanunk néhány már ülő nézőt, kérjünk bocsánatot, és ne hátat fordítva nekik gyúrakodjunk a helyünkre. Előadás közben ne zörögjünk papírzacskóval, ne majszoljunk eleséget, cukorkát, ne beszélgessünk, ne kommentáljuk a látottakat, ne béreljük ki magunknak a szék mindkét karfáját. És ne aludjunk el a nézőtérén, ha halálosan unjuk is az előadást. A tetszésnyilvánítás kipróbált módszere a taps. A nemtetszés a hallgatás. Füttyülni, visítani rock-koncerten divatos. Elragadtatásunkat, ha tetszett, ha nem az előadás, ne vigyük túlzásba. Különböző színházaink amúgy is mértéktartásra neveltek.

szokás - Szabó István Andor: „*A legjobb szokás, ha az embernek semmiféle szokása sincs.*”

szókimondás - Nem illik minden ismert szót kimondani. A nyíltság nem lehet durva. A trágárságokat senki sem fogja sajnálni, ha nem mondjuk ki, szegényebbnek sem érezzük magunkat nélkülük. A durvaságoktól hemzsegő beszéd, ha kötoszóként a ló nemi szervét használja vagy nemi aktusra ösztönöz is, se nem jópofa, se nem modern, hanem közönséges.

szolgálatkészség - Szolgálatkészségre szolgálatkészséggel kell válaszolnunk. Ez nem tévesztendő össze a szolgálai viselkedéssel, amely egyoldalú és szégyenteljes. Az önként vállalt figyelmesség nem alárendeltség, hanem illedelmes viselkedés.

szolgálati viszony - Itt is az ésszerűsége alapozó tapintatnak kell alárendelnünk viselkedésünket. A vezetőben elsősorban az embert, nem a főnököt kell tisztelnünk. Az illendőségnek csak akkor van értéke, ha minden irányban azonos.

szomszéd - „Rossz szomszédság, örök átok.” tartja a közmondás. A jó szomszéd áldás, segítség, támasz, barát. A jó szomszéd mindig tud megfelelően viselkedni.

szórakozás - Mindenáron nem érdemes szórakozni. A kellemes szórakozáshoz nemcsak kellemes hely, hanem kellemes társaság, viselkedni tudó emberek is kellenek. Ha a társaság csak azért gyűl össze, hogy egyen, igyon, pletykáljon és „rázza a rongyot” - nagyfokú műveltségére vall.

szótlanság - Ha partner beszédes, hallgassuk áhítattal. De ha szótlán, gátlásos, akkor bátorítsuk. A gyöngébb nem finoman, nőiesen, nehogy megrémüljön a rámenősegtől. A férfiak okosan, mosolygósan és rámenősen, nehogy elkedvetlenedjen partnerük.

szótöltelék - Rossz szokásból gyakran használjuk: izé, hogyishívják, vagyis, aszondja, tudod?, érted? figyelj!, természetesen, szóval, abszolút, feltétlenül, nyilván, persze, tényleg?, bizony-bizony, tudniillik, úgy gondolom stb. Beszéljünk inkább lassan, megfontoltan, hogy idejében eszünkbe jusson a megfelelő szó, ne kelljen mindegyre szótöltelékeket használnunk a keresett kifejezés megtalálásáig. Nagyon sokan nyögnek, hosszan bögnek, bégetnek, hogy időt nyerjenek. Ha szokás dolga, akkor le lehet szokni róla.

szörzet - Kellemetlen látványt nyújt a szörzet, a fülben, az orrlyukban, az orron a férfiaknál, az ajak fölött, lábszáron, hónaljban a nőknél. Megszabadulni ezektől ma már nem gond, pillanatok alatt elvégezhető a szörtelenítés.

szupé - Késő esti órákban történő étkezés, valamilyen kulturális együttlét, színházi est, koncert stb. utáni összejövetel.

T

tabu - Némely körben illik elkerülni egyik-másik beszédtemát. A németeknél nem szívesen beszélnek a második világháborúról, máshol a vallási témák és a szex a tabu. Ha fecsegésre is van időnk, válasszunk inkább a friss hírekből, szóljunk egészségi állapotunkról. Angliában illik az időjárásról és a lóversenyről beszélgetni.

takarékosság - Ne tévesszük össze a fukarsággal.

találka - Az udvariasság fontos ismérve a találka időpontjának pontos betartása.

tapintatlanság - Meggondolatlanságból ered. A tapintatosság az egyik legnehezebben betartható illemszabály. Állandóan szem előtt kell tartani.

tapogató - Jó mondás miszerint: kovácműhelyben tapogató, patikában nyalogató szigorúan tilos. De a kovácműhelyen kívül is vigyázzunk tapogató hajlamunkra baráti beszélgetés közben, városközlekedési járművön, kenyérboltban és sok más helyen, ahol alapvető szabály: nézni szabad!

taps - Hangos tetszésnyilvánítás. Nem mindegy, hogy mit tapsolunk meg. A szívből jövő taps: forró taps. A tapsoncok dübörgő tapsa hideg. A nemtetszést némasággal érzékeltethetjük. Füttyülni azok szoktak, akik unják már a tapsolást.

tájékoztatlanság - Minden tájékoztatlanság csak addig illetlenség, amíg nem akarják megszüntetni. Tájékoztatlannak lenni az országot, a világot foglalkoztató kérdésekben - a politizmus, parlagiasság.

tálalás - Ugyanazt az ételt jobb étvággyal fogyasztjuk, ha ízlésesen tálalják. A szép tálalás a gazdaasszony (vendéglátóhely) illedelmessége.

templomban - Bármilyen vallású légy tudnod kell, hogy a templomi áhítatot nem illik megzavarnod még akkor sem, ha csupán turistaként tartózkodsz ott. Ne mutogass, ne feltűnősködj, hanem viselkedj a helyhez illően, visszafogottan: az Isten háza a gondolkodás helye, a lélek szentélye, a lelkiismeret közös palotája, a magasztos érzések vára. Még orgonahangversenyen sem illik erről megfeledkeznünk. Talán éppen ezért vált szokássá, hogy a templomban nem tappsal, hanem nyomatékos csenddel fejezi ki tetszését a közönség.

tanár - Ahány tanár, annyi féle. Akármilyenek is, nem kell félünk tőlük. Célravezetőbb és mindenféle konfliktust megelőzhetünk azzal, ha egyenesen a tanár szemébe nézünk. Mintha csakis nekünk magyarázna. Még akkor is, ha nem jól magyaráz, amikor hibázik és unalmas. Még így sokat tanulhatunk tanárainktól. A jó tanár-diák viszony úgy alakulhat ki, ha a tanuló figyel. Ez a dolga. Nem illik padra tehénkedni, a padban „elfolygni”.

tanár tisztelete - A tanulóknak tisztelniük kell a tanárokat, de a tanároknak ki kell érdemelniük ezt a tiszteletet azzal, hogy maguk is tiszteletben tartják a diák egyéniségét, emberi méltóságát, önbecsülését. Ha a tanár kigúnyolja tanítványát, öntelt, hatalmaskodó és cinikus, csupán oktat, nem nevel, akkor ellenszenvenné válik.

tánc - Régen páros, most inkább közös, ritmikus mozgásból, „rázásból” álló szórakozás, kevesebb illemszabállyal és több élvezettel.

tánc régen - „Neveli a táncbeli commotionnak dicséretit az is: hogy 1. Ebben az egész test egyszersmind gyakoroltatik, mely más commotiokban alig történhetik. 2. Az elmének is igen tetszik; már pedig bizonyos az: hogy minél kedvesebb valamely rekreatio az elmének, a testnek is annál egészségesebb. 3. Ez a nehéz gondoknak félre tételével és kíváncsú társaságban való víg mulatozással szokott lenni.” (Mátyus István)

táncbravúr - Nem illik feltűnő módon táncolni. A különleges táncbravúrokat hagyjuk a táncversenyekre.

tárgyalóteremben - Ha semmiképpen sem kerülhetjük el az értekezleteket, próbáljunk jelenlétünkkel úgy hozzájárulni, hogy az eredményes és rövid legyen. Ezért tartsuk magunkat a napirendhez, ne kalandozzunk el mindegyre másfelé, mert így nehezen fejezzük be azt a témát, amelyért összejöttünk. Nemcsak a tárgyalás kezdetét, de azt is, hogy meddig tart illik előre közölni. Udvarias gesztusnak számít, ha az értekezlet napirendjét jó előre írásban közöljük a résztvevőkkel, és ehhez hozzacsatoljuk a napirenden szereplő ügyekről szóló tömör tájékoztatást, a lehetséges megoldásokat mutató javaslatokat. Az értekezleten mindig mutassuk be egymásnak a jelenlévőket. Jelezzük ki hova ülhet, hol dohányozhat. Iktassunk be szüneteket, de értekezlet közben ne engedjünk senkit telefonhoz. Minden értekezlet sikere attól függ, ki vezeti és hogyan vezeti a vitát. Diplomátikus és határozott elnököt (elnökséget) válasszunk. Engedjünk mindenkinek egyformán szóhoz jutni. Készítsünk jegyzőkönyvet. Az értekezletek nem arra valók, hogy ott, ha kell, ha nem a magunk munkájára felhívjuk a figyelmet.

Az értekezletek ülésrendje: Ha négyszögletes asztal köré ülnek a meghívottak, az elnöknek a kijárattól legtávolabb, az asztalfőn a helye. A külföldi vendégeket az asztal hosszabbik oldalára, a bejárattal szembe kell ültetni. Középen a küldöttség vezetője. Vele szemben a vendéglátó hasonló rangú vezetője foglal helyet munkatársaival együtt.

tárgyilagos - Próbáljuk meg a tényeket elfogultság nélkül, pártatlanul, a klikkszellemmel ellentétesen, az igazságnak megfelelően vizsgálni. A tárgyilagosság nagy erény és a lehető legilledelmesebb.

társalgás - Társasjáték, amelyben mindenkit megillet a beszéd joga. Ne csak beszéljünk, mondjunk is valamit. Oscar Wilde szerint: *„Társalgás közben minden témáról csak addig beszélünk, amíg a hallgatóságot leköti. Aki társaságban kimerítően akarna valamit megtárgyalni, az előbb a hallgatóság türelmét merítené ki.”* Hagyjuk az érdektelen, unalmas témákat. Gondoljunk minden jelenlévőre, senkit sem szabad untatnunk. *„A műveletlenséget és tájékozatlanságot semmiféle társalgási rutinnal nem lehet sokáig leplezni.”* Törekedjünk hát általános műveltségünk gyarapítására, műveltségre, tájékozottságra. A jó szakember, a műszaki világban jártas mérnök, a politikában otthonos közember még nem feltétlenül teljes értékű ember. Az irodalmat kedvelő tanár, a sokat utazó zenész, a tehetséges képzőművész sem az. Az ún. magas kultúra sem pótolja a viselkedéskultúrát. (Bővebbet Hankiss Elemér: *Diagnózisok* című könyvében olvashatunk.) Hányadán is állunk ezzel a kultúrával: beszéd közben erről sokat elárul az ember. Mert mostanság egyre kevesebbet társalkodunk, inkább beszélgetünk, vitatkozunk, nyilatkozunk. Van, aki bölcsen hallgat. De hallgatását is attól függően méltányolják vagy megszólják, hogy mit mond, amikor megszólal.

Mindenkinek van és kell is legyen egyéni beszédmodora. Idegen tollakkal ékeskedik az, aki elismert, befutott emberek beszédmodorát utánozza. Kulturált ember mindenkor udvariasan szól. Nem illik hangosan beszélni. Halkan nem érdemes. A finomkodó beszéd nevetséges. A trágárkodás primitívségre vall.

Beszéljünk helyesen, választékosan, szépen. Ezt meg lehet tanulni. Műveltségünk ezzel kezdődik. Nyelvünk tömör és világos legyen. Aki sok idegen szót használ, nem biztos, hogy művelt. Aki helytelenül használja az idegen szavakat, biztosak lehetünk felőle, hogy műveletlen.

Rossz szokás beszéd közben nyögésekkel nyerni időt a gondolkodásra. Beszéljünk nyugodt, kimért tempóban, akkor nem kell nyögnünk és töltelékszavakat használnunk. Őrizkedjünk a hivatalos nyelv elkoptatott kifejezéseitől és a szürke újságnyelvezettől. Ezt a senki nyelvének

nevezik, leírva elviselhető, de élő beszédben kifejezéstartalan. Hagyjuk a ki tudja miért felkapott divatszót: *Úgy gondoljuk, egyértelműen, megéljük, felvállaljuk, lerendezzük, pragmatikusan* stb.

A bőbeszédűség illetlenség. A gesztikulálás sem segít, inkább tudatosan gyarapítsuk szókincsünk. Magunkról, intim családi ügyeinkről társaságban csevegni nem szokás. Ha nem értesz valamit, ne beszélj róla, de kérdezz bátran, ez illik és hasznos is. „Nincs elviselhetetlenebb fajankó - egy szellemes fajankónál.” Illik megfékezni a locsogót, az értelmetlenül vitázót, az ömlengőt, a tapintatlant, a veszekedő hajlamút. Ha mindez sikerülne, megszűnne a semmitmondás, a sokféle „üresjárat”. Több időnk maradna az életre.

társalgási tanácsok és szabályok - Figyeljünk beszélgetőtársunkra. Hagyjuk őt is beszélni. Megjegyzéseinkkel, kérdéseinkkel segítenünk kell véleménye kinyilvánításában. Ne tudjunk mindent jobban másoknál. Ha nem tudunk valamit, ne sunyiskodjunk, mondjuk ki, hogy „nem tudom.” Ne hivatkozzunk mindegyre személyiségekre, magas beosztású ismerőseinkre. Ne kérkedjünk anyagi helyzetünkkel és azzal, hogy mennyi helyen megfordultunk már. Ne érdeklődjünk a társaságunkban lévők korát, súlyát, méreteit, vallását, fogyatékoságait, vagyonát stb. illetően. Ha lezárni kívánjuk a beszélgetést, tegyük fel igennek vagy nemmel megválaszolható kérdést. Beszéljünk tisztán, a mások hibáit nem feltétlenül kell fontosabb gondolatcsere közben kijavítanunk. Őrizkedjünk a közhelyektől.

távirat - Legyen világos, érthető és minél rövidebb nem kötelező megszólítással kezdeni és az aláíró neve előtt álló szokásos üdvözléssel végeznünk.

távoltartás - Az európaiak és például a japánok is, kellemetlennek érzik, ha társalgás közben túl közel kerülnek beszélgetőtársukhoz. Ezzel szemben az arabok társaságban szorosan egymás közelében, a szó szoros értelmében testközelben szeretnek lenni. Régen nálunk is divat volt a három lépés távolságtartás, s ilyenformán számos kellemetlenségtől óvták egymást az emberek. Különösen az alacsonyabb rendű, szegény és civilizálatlan emberekkel való kapcsolatban kikövetelték ezt a magasabb rendűek. A japánok ma is faragatlanságnak vagy sértésnek tekintik, ha valaki társalgás közben megérinti őket. Nálunk sem éppen kellemes a folyton vállveregető, hátba döngető, a ruhákon babráló beszélgetőtárs.

tegezés - Lásd pertu. Az angolban és az eszperantóban nincs különbség a tegezés és a magázás között. A magyar nyelvben is csak a 17. században kezdődött a magázás. Abban a környezetben, ahol még nem általános a tegeződés a megszólítás nehézségeiből sutaságok adódnak. A „kegyed” röhejes, az „ön” hivatalos és rideg, a „maga” goromba, a „kend”, a „kied” stb. pórias. Mit tehetünk? Nyelvünk lehetőséget kínál arra, valamennyit megkerüljük. Halljuk a buszon: „Maga leszáll” vagy „Le tetszik szállni?” Az előbbi goromba, az utóbbi körülményeskedő kérdés. Egyszerűbb: „Leszáll?” Persze, sokkal könnyebb a fogalmazás, ha a tegezést használjuk.

tehetségtelen - Akinek semmiféle tehetsége sincs, annak is kötelessége jónak lenni. Akár ki is tűnhet ezzel.

telefon - Magyarul távbeszélő. A táv manapság már nemcsak a távolságra, hanem a telefonbeszélgetések elnyújtott időtartamára is vonatkozik. A hiányos műveltségű erdélyi magyar ismertetőjele, hogy nem telefonál, hanem „ad egy telefont”. Minden alkalommal ki kell javítanunk a tükrörfordításból eredő kifejezést. A legtöbb telefonkonfliktus azzal kezdődik, hogy a hívó fél nem tudja vagy elfelejti: neki kell először köszönnie és megneveznie magát. Ha valaki így kezdi: „Halló, ott ki beszél?”, az ne csodálkozzon, ha a hívó fél leteszi a telefonkagylót. A pedagógus hajlamúak szeretik telefonon megleckéztetni a nevetleneket. Ez rendszerint kölcsönös sértegetéssel folytatódik, közben észrevétlenül nagyon hosszúra nyúlnak távbeszélgetéseink. A rövid beszélgetésekhez nagyobb műveltség, összpontosító képesség és

céltudatosság szükséges. Minden elbeszélgetett percünk időbe és pénzbe kerül. Aki tömören fogalmaz, nem köntörfalaz, nem körülményeskedik, nem vesztegeti pénzét semmitmondó bevezetőkre és véget nem érő búcsúzkodásra - életet nyer.

Néhány jó tanács: a névtelen telefonáló annyi, mint a névtelen levélíró. Szót sem érdemel! A halló a kapcsolat felvételét, illetve meglétét jelző szó, de használhatjuk köszönésképpen is. A telefonba nem kell kiabálni. Ez még Bell idejében sem segített, viszont torzítja a hangot, nehezíti a megértést. Nem illik valakit telefonon zaklatni, ágyból, kádból kiugratni, tévézés közben zavarni. Ne feledkezzünk meg arról, hogy akivel beszélünk, valószínűleg nincs egyedül, amit mondunk, azt mások is hallhatják. Még akkor is jó ezt tudnunk, amikor nem olyasmiről beszélünk, amelyért mások is pirulhatnak. A telefonrögzítő táviratú rövidségű üzenetek vételére alkalmas.

telefonbrigantinizmus - Illetlenség, amit telefon segítségével különös gorombasággal elkövetnek: névtelen üzenetek, éjszakai ébresztés és egyéb rossz viccek. Tudnunk kell, hogy a telefon lezárható.

telefon illem - A telefon otthon fontossági sorrendben a családtagok, a vendégek, a szobában jelenlévők után következik. Ne hagyjunk ott csapot-papot azért, mert megszólalt a telefon. Munkahelyen munkaeszközként a telefonáló legalább rövid tájékoztatás erejéig elsőségben részesül.

Alapvető szabályok: előbb köszönni, aztán bemutatkozni, és csak utána érdeklődni, röviden elmondani, mit akarunk. Lehetőleg ne várakoztassuk a hívó felet. Percnél további várakoztatás esetén jobb, ha a telefonáló visszahívja a számot. Beszéljünk a telefonkagylóba. Törekedjünk arra, hogy hangunk barátságos legyen. A mosolygós hang célravezetőbb, elviselhetőbb, mint az unott, ideges hangnem. Ha megszakad a vonal a hívó félnek kell újra jelentkeznie. A beszélgetést annak kell befejeznie, aki kezdeményezte. Ha nem értjük a telefonáló nevét, kérjük meg, hogy betűzze. Munkahelyről nem illik magánbeszélgetéseket folytatni. Különösen akkor nem, amikor jelenlévő ügyfelünket ezzel várakozásra kényszerítjük. A telefonrögzítőre mondjuk rá a hívás dátumát, időpontját, a nevünket és telefonszámunkat is. Telefonálás közben nem illik enni, inni, dohányozni, mással foglalkozni. Ha rossz számot hívtunk vagy mellékapcsolt a telefonközpont, kérjünk bocsánatot.

telefonszám - Bemondása elegendő az azonosításhoz. Ha valaki miután köszönt és bemutatkozott, de nem ismerjük és azt kérdi, kivel beszél, elég bemondanunk a telefonszámunkat. Téves kapcsoláskor a hívó félnek kell bocsánatot kérnie.

tele száj - Nem illik tele szájjal beszélni. Pipa, cigaretta, fogvájó mellől ne beszéljünk. Nem illik azokat kérdezni, akiknek éppen tele a szája. Különösen nem szabad, amikor valaki halat eszik.

televízió - A szem rágógumija. Ki lehet kapcsolni. Tévézés közben zavarni másokat nem illik.

temetőben - Évek múlásával sokasodnak halottaink. Némelykor (évenként legalább egyszer mindenképpen) illik kimenni a temetőbe, meglátogatni azok sírját, akiket tiszteltünk, szeretünk. A temető kegyeletünk helye, ennek megfelelően illik viselkednünk, mindahányszor belépünk kapuján. Ez azt jelenti, hogy visszafogottan kell viselkednünk, nem illik magunkra felhívni a figyelmet kirívó öltözkönnünkkel, hangoskodásunkkal. Csak érzéketlen emberek taposnak a sírokra, szakítanak és lopnak virágot a temetőből.

Híresek azok a temetők, ahol sok neves ember sírhelye található. Az ilyen temetőket turisták is látogatják. A csoportosan látogatókra is érvényes a tiszteletteljes viselkedés. „Addig élnek a népek, ameddig halottaik emlékét tisztelik!”

A temetőt némelyek annak csendjéért látogatják. Nem vétenek az illem a párosan ott üldögélő fiatalok sem, de az enyelgők keressenek maguknak vidámabb környezetet.

Temetésre öltözzünk lehetőleg feketébe, vigyünk virágot. Az elhunyt közeli barátai, ismerősei kézfogással fejezik ki részvétüket a gyászoló családnak. A gyász jele a némaság. Erről ne feledkezzenek meg az iskolatársukat utolsó útjára kísérő tanárok, a távolabbi ismerősök sem. Ne mondjunk vicceket, nevetésre ingerlő történeteket, amivel megzavarhatjuk a temetési szertatást. A temetőben szabad sírni, de azért igyekezzünk gyászunkat erős emberek módjára elviselni. Magában gyászol, aki igazán gyászol.

teríték - A szépen terített asztal, az ízléses étel és a megfelelő ital teremti a jókedvet, a kellemes környezetet, ahol a társalgás is világosabb és emberibb. Tiszta, simára vasalt, lehetőleg fehér damasztabrosz mutat legjobban az ebédlőasztalon. A teríték hagyományosan: lapostányér, mélytányér. Előételhez kistányér jár. A tányérokat legalább hatvan centiméterre tesszük egymástól. Az evőeszközök sorrendje: jobbra leveseskanál öblével fölfelé, halkés vagy előételhez kiskés, mellette a kés, élével a tányér felé fordítva. A baloldalon a halhoz vagy az előételhez szükséges villa, a nagyvilla hegyével fölfelé. A tányér elé, nyéllel a kézbebevétel irányába, a süteményhez szükséges evőeszközök. Félkörben jobbról balra használati sorrendben a poharak: vizes-, pezsgős-, borospohár (külön fehér- és vörösbarnak), és végül az előitalnak vagy utóitalnak szánt poharat tesszük. A tányér bal oldalán a salátás vagy kompótos tál áll kistányér alátéttel.

testbeszéd - Embertársaink viselkedésmódjára a közlésrendszer nem-verbális formáiból is következtethetünk. A testbeszédet behatóan csak néhány évtizede kezdték tanulmányozni. 1970-ben jelent meg Julius Fast könyve a testbeszédéről, de Charles Darwin: *Érzelemkifejezés az embernél és az állatoknál* című 1872-ben megjelent műve számos, az arckifejezéssel és a jelbeszéddel foglalkozó tanulmányt eredményezett. Azóta csaknem egy millió jelet és jelzést jegyeztek fel a kutatók. Albert Mehrabian szerint az ember teljes közlésrendszerének mintegy hat százaléka verbális, harmincnégy százaléka vokális (hangszín, hanghordozás, nem-beszédhangok), és ötvenöt százaléka nem-verbális. Egy másik kutató szerint az átlagember naponta tizenegy percen át beszél. Általánosan elfogadott megállapítás, hogy a verbális közlést elsősorban információk átadására használjuk, a nem-verbális csatornán pedig az egymás iránti magatartásunkat fejezzük ki, sok esetben a verbális közlést helyettesítjük vele. Amikor például egy nő amolyan szívdöglesztő pillantást vet egy férfira, nagyon is beszédes, olyasmit is „elmond” amit szóban a világ minden kincséért sem közölne. Az ember testtartásával, mozdulataival, gesztusaival rengeteg minden kifejezhető, sokszor a szóban megfogalmazottak ellenkezője is.

Aki meg tudja fejteni mások nem-verbális jeladásait jó beleélő képességűnek (intuitív) nevezzük. Amikor például megérezzük, hogy valaki hazudott nekünk, tulajdonképpen az illető testbeszéde és kimondott szavai közötti nem egyezésből érezzük ezt. A nők megérzései jó, az apró részleteket felismerő megfigyelésből erednek. Az anya szülés után szavak nélkül kommunikál gyermekével. Innen ered, hogy nehéz félrevezetni a feleséget.

Vannak velünk született, átörökölt, elsajátított és egyes kultúrákra jellemző gesztusaink. Az alapvetőek jórészt világszerte azonosak. Ilyenek a mosoly, a jókedv, a boldogság, a szomorúság, a harag jelei. A vállvonogatás, a széttárt kar, felhúzott szemöldök azt jelzi, hogy az illető nem tudja, nem érti mit beszélnek. De a nem-verbális nyelvnek is vannak különféle más jelentései országtól, tájtól, kultúrától függően. Például a karikára görbített hüvelyk- és mutatóujj az Egyesült Államokban nagy általánosságban O.K., azaz *minden rendben* jelent, francia földön nullát, Japánban pénzt, egyes mediterrán országokban pedig a homoszexuali-

tásra utalnak vele. Alkalmazkodnunk kell a jelbeszédhez, a testbeszédhez az angol közmondás szerint: *Ha Rómában vagy, viselkedj úgy, mint a rómaiak.*

A testbeszéd mint minden más nyelv szavakból, mondatokból és írásjelekből áll. A gesztusoknak, akár a szavaknak többféle értelme lehet. Kölcsönös az összefüggés az ember beszéd-készsége és a mondanivalójához használt taglejtések között. Általában a kevésbé művelt ember inkább gesztikulál, kevesebb szót használ. Minél magasabbra jut valaki a társadalmi ranglétrán, annál kevesebb taglejtést, testmozdulatot használ, szavakkal fejezi ki magát. Gesztusaink önkéntelensége összefüggésben áll az egyén életkorával is. A gyerek, amikor hazudik, önkéntelenül is szája elé kapja kezét, később tizenéves korban, még inkább felnőttkorban ez a gesztus kifinomul, mesterkéltén álcázott, visszafogott lesz, a gesztusokból csupán félgesztusok maradnak. Testbeszédünket azonban nehéz meghamisítanunk. A test olyan jelzéseket bocsát ki, amelyek függetlenek a tudatos cselekvéstől. Amikor a hazug ember mosolyog, széttárja valaki előtt a karját mikrogesztusai elárulják: pupillája összeszűkül, fél szemöldöke felhúzódik, szájszöglete megrándul. Testbeszédünk elárul bennünket. Nagyon gyakorlott politikusok és például szépségversenyek részvevői tanulják a pozitív, nyílt gesztusokat és ezek egyeztetését a szóban kimondottakkal. Erre a legjobb módszer, hogy igyekeznek lehetőleg gesztusmentesen beszélni. Sem pozitív sem negatív gesztusokkal nem élnek, hogy el ne árulják magukat, amikor nem mondanak igazat. Lassított filmen azért jól láthatók azok a mikrogesztusok (arcizom-rángás, pupillatágulás, összeszűkülés, verejtékező homlok, arcpirulás, sűrű pislogás stb.), amelyeket csak a nagyon tapasztaltak képesek észrevenni, leolvasni és megfelelően felhasználni az életben. Hasznos dolog naponta figyelmet fordítani mások testbeszédének megfigyelésére (így a kikapcsolt hangú tévében szereplőket is megértjük valamennyire), hogy ilyen tapasztalatainkat is megfelelően hasznosítsuk.

testi fenyítés - Más gyermekét figyelmeztetheted, de a testi fenyítést hagyd a szülei elbírálására. Saját gyermekedet se verd folyton, mert még megszokja. Az erőszak, a tettegesség ma már divatjamúlt rossz szokás, a primitivizmus csökevénye.

tetszeni - Azok a fiatalok, akik tetszeni akarnak egymásnak, mindent kitesznek magukért. Jó volna állandósítani és elterjeszteni ezt a szerelmes helyzetet.

tetszik tudni - Kerüljük a „tetszik” használatát. Körülményeskedést szül és különben is nevetséges.

tetterő - *Ha hivatásunkon kívül nem választunk magunknak még más szellemi foglalkozást, a tetterőnek fokozatos összezsugorodását el nem kerülhetjük.* A legkézenfekvőbb az olvasás. Payot mondását bármikor Gárdonyi Géza elmésségével toldhatjuk meg: *Az emberben minden könnyű nyomot hagy, jegyet a lélekre, mint obeliszkre a kőpíró.*

tétlenség - Ebben az állapotban az ember kiszolgáltatott minden érzelmi hullámnak, és nehezen tud uralkodni magán. Jól viselkedni csak valamilyen tevékenységben, hasznos tettben lehet igazán.

tisztaság - Szeretete az európai ember természetéből, neveltetéséből ered. A rend, a tisztaság igénye büszkeségre méltó jellemvonás. A németeknél, svédeknel stb. a szándékos utcai szemetelés durva sértésnek minősül.

tiszta lelkiismeret - Nagy hatalom. A tiszta lelkiismeretű ember kinő az elnyomó hatalom karmaiból. Illedelmes viselkedéssel, szilárd erkölccsel megszerezhető és megtartható.

tisztálkodás - Befolyásolja, alakítja jellemünket.

titulus - A címek, rangok hozzátartoznak hivatali, közéleti, üzleti és tudományos életünkhöz. De ezzel dicsekedni, kivagyiskodni visszatetsző. A munkahelyi beosztásból eredő címeket csak a hivatalos érintkezés folyamán használjuk. Akinek több címe van, úgy illik, hogy a legmagasabbal illessük. Európában az aktív korban megért legmagasabb beosztással járó titulust élete végéig használják. Nálunk az Ady Endre által említett „A dics, a fény, a rang, a bér” csupán nyugdíjas korig tart.

trágár beszéd - Nincs köze a nemi felvilágosultsághoz. Hányavetiségből, a kényesebbek megbotránkoztatására vagy egyszerűen megszokásból, szokincshiányból, primitív szórakozásból gyakorolják. Feltűnő, hogy milyen sokan vannak.

tréfa - Tréfálkozni lehet, kell és jó. A szellemes ember kellemes. De nem illik viccelődni bizonyos intimebb dolgokkal, mint például életkorral, testi adottságokkal, érzelmi dolgokkal stb.

tombolás - Régi kifejezés a táncra. Egykor nagy divat volt a búfelejtő tánc. „Az ki efféle nem látott volt - jegyezték fel négyszáz évvel ezelőtt -, azt tudná, hogy mind megdühödtenek és megbolondultanak.” Ha a gazda elment otthonról, a cselédek mindjárt táncba kezdtek. Együtt járt ez az ivászáttal, A diszkó és a táncház ehhez képest jól nevelt, kulturált emberek illedelmes időtöltése.

töltelékszavak - Silányítja nyelvünket a sok idegen szó, a jassz, az argó és a töltelékszavak. izé, hogyis-hívják, aszondja, abszolút, persze, és akkor, satöbbi, baszdmeg, vili, köszí, ja, hm. Használatuk zavaró és illetlen, akár a különféle beszédközlésben elkövetett nyögés, rőfögés, szájon át történő szellentés.

tölteni - A házigazdának vagy a legfiatalabb férfi vendégnek kell. „Tété!” - szokták mondani tréfásan, ami azt jelenti: „taknyos tölts!” Vendéglőben a pincér tölt, ha ritkán jár az asztalunk közelében vagy nem mutatkozik, akkor a meghívó férfi feladata.

törülgetni - Nem illik az elénk tett tárgyért, evőeszközt szalvétánkkal törülgetni. Ha piszkos egyik-másik, kérünk kell, hogy cseréljék ki. Ezt lehetőleg feltűnést kerülve szokták véghezvinni.

tudatlanság - Nem azért sértegetik egymást az emberek, nem azért okoznak egymásnak bosszúságot, mert tudatlanok, hanem mert bizonyos helyzetekben megfélemeznek magukról és a viselkedés szabályairól, amelyeket pedig illik mindnyájunknak tudatosan alkalmazni.

tüsszentés - Csakis zsebkendőbe szabad. Egyébként nem illik. Ezért nem szokták észrevenni vagy, hogy az elkövetőt kisegítsék zavarából: egészségére kívánják. Ez főként akkor értelmetlen, ha az illető tüsszköl, trüszköl vagy tüsszög.

tv-kellemetlenkedők - Őrizkedjünk attól, hogy ezek közé soroljanak. Illetlenség, ha tv-nézés közben szószátyárkodunk, ha mindegyre akad valami kérdezni valónk. A feliratozott filmek közvetítésekor amúgy is nagyon oda kell figyelnünk, hogy követhessük a cselekményt, társalgásra nem jut időnk. Vannak megrögzött képigazítók, akiknek sohasem elég éles a képernyőn megjelenő kép, általában a legizgalmasabb pillanatokban piszkálják a készüléket. Mások rádióközvetítő módjára kommentálják a képernyőn. Mit tegyünk, ha tv-nézés közben vendég érkezik? Ha tudja az illetet, alkalmazkodik a helyzethez. Csakis nagyon fontos ügyben szabad filmnézés közben zavarni valakit. Vonatkozik ez a telefonálókra is. Nyíltan figyelmeztethetjük az illetőt, hogy a film után szívesebben beszélne vele. Moziban sem szoktunk vendéget fogadni, színházi előadásról sem hívnak telefonhoz. Látogatásainkat úgy kell időzítenünk, hogy lehetőleg ne valamelyik nagy érdeklődést kiváltó filmsorozat adása idején érkezzünk

tv-nézés - Legolcsóbb szórakozásunk a tévé. Egy mozdulattal bekapcsolhatjuk. Érdekes, hogy ugyanazon mozdulat már nehezünkre esik a kikapcsolásnál. Pedig a tv-nézés kulturáltsága azzal kezdődik, hogy megválogatjuk mit nézünk meg a műsorból. Aki nem képes elszakadni a tévétől, az nem tud helyesen viselkedni. Nem jut ideje kötelességei teljesítésére. Sokszor emiatt áthágja az elemi illemszabályokat is. A tv-nézésnek is kell, hogy legyen illeme. Itt is érvényes a szabály: Ne zavarj a mások szórakozását, pihenését! Ha többen nézzük, úgy kell viselkednünk akár a színházban, moziban, hangversenyteremben. Sportközvetítéskor viszont ne utánozzuk a lelátókon helyet foglalók eszeveszett szurkolását. Nem sok értelme van, ha a tévé előtt rekedtre ordítjuk magunkat

U

udvarlás - Udvarolni illik, de nem mindenkinek. Biztatás nélkül „kár a benzinért”. A biztatás a nők joga.

udvariasság - Majdnem minden európai nyelvben az „udvar” kifejezésből származtatható. *„Az udvariasság a maga módján a társadalom boldogítására való. Amennyiben civilizáltak vagyunk és civilizált országban élünk, úgy azzal a megtanult ösztönnel, mely sokunkban benn lakik, mindenkit könnyed jóindulattal kezelünk, amit udvariasságnak hívhatunk... Ha az udvariasság megszűnik, az erőszak és a gyűlölet lángol fel hirtelen. Egyes társadalomtudósok azt gondolják, hogy az udvariasság csökkenése (és közeli eltűnése) az amerikanizmus egyik hatása. A kisvárosok Amerikája általában békés és rendezett világ. Udvariassági kódexre nincs szükségük. Más a helyzet azonban a nagyvárosok Amerikájában.”* (Faludy György)

Az udvariasság hamis pénz; takarékoskodni vele az intelligencia hiányát jelenti. (Schopenhauer)

Az udvariasság olyan, mint a nulla a számtanban. Egymagában mit sem jelent, de sokat változtat azon, amihez hozzátesszük. (Freya Stark)

Az udvariasság légpárna; bár üres, de az élet lökéseit jótékonyan tompítja. (Jean Oui Rit)

udvariassági formulák - Halmozásuk humoros sutaság, használatuk olykor elviselhető és ildomos.

undok - Vannak ilyen emberek, arcok. Látszik rajtuk az önzés, a türelmetlenség, a duzzogás, az irigység, a kajánság stb. A rosszindulat kíváltképpen elcsúnyítja az embert.

úriember - Ha „úriember” vagy „úrinő” akarsz lenni, jegyezd meg jól, önuralom nélkül nem lehetsz. Az igazi úriember mindig kinyitja az ajtót a nők előtt, lesegíti, fogasra teszi és felsegíti a nők kabátját, kihúzza a széket és segít abban, hogy elhelyezkedjen a nő, feláll, ha nő lép a szobába, vacsoránál előbb mindig a nőt kérdezi, mit szeretne fogyasztani, előbb őt szolgálja vagy szolgáltatja ki; az utcán a járda széle felől kíséri a nőt, elveszi a csomagjait, a liftben is kalapot emel a nő előtt stb. Az úriember előzékenységének nincs határa. Az úriember nem kérdez, nem csodálkozik, de fizet is. Az igazi úrihölgy kedves, megköszöni az úriember minden segítségét, nem leckéztet meg senkit, aki vét az illemszabályok ellen. Az úrinő tiszta, rendes és mosolyával sem fukarkodik.

utcai feltűnés - Utcán nem illik hangoskodni, veszekedni, jeleneteket rendezni, és még sok más oda nem illő dolgot cselekedni. Az utcán éneklő részeg „technikásabb” párja az utcán hangosan rádiózó. Hangszemetelése önzésből kifolyólagosan illetlenség.

utazás illeme - Úgy készülünk fel, hogy utazásunk folyamán ne legyünk a mások terhére. Csomagunk legyen kicsi és könnyű. Legyen nálunk ébresztőóra, transzformátor 110 voltos áramhoz, útivasaló, útivarrógép, kevés, de változatos öltözködésre alkalmas ruha stb. Útitársainkkal viselkedjünk közvetlen módon, de ne erőszakoljuk az ismerkedést, a mellettünk ülővel a beszélgetést. Ne együk vagy igyuk végig az utat.

útravaló - A nők biztosan nem hagyják otthon szépítőszereiket, de a férfiaknak is hasznára válik, ha fogkefét, fogkrémet, fésűt, ruhakefét, körömvágót, körömrészelőt, tiszta inget, nyakkendőt, borotvát, dezodort és cipőtisztítót is visznek magukkal.

Ü

üdülés - Pihenni, kikapcsolódni csakis úgy lehet, ha az ember jól érzi magát új környezetében. Ezért semmi olyat nem illik tenni, amivel üdülőtársainkat zavarnánk.

üdülőben - Ha mindnyájunknak volna egy kis elkerített tengerpartja, egy kis hegyvidéke, erdei tisztása, hévízforrása stb., akkor az illem szempontjából ugyancsak egyszerű dolog volna az üdülés. Szociológusok és önkéntes erkölcsösözök megfigyelték, hogy szabadság idején nyaralókban és üdülőkből az ember kissé elengedi magát. Pocakos bácsik előszeretettel udvarolnak, kislányok öregbítik maguk, diétások gátlástalan zabálásba kezdenek, mértékletes emberek korhelykednek. Mások hajlamosak a felvágásra, a nagyozásra, nem bírnak magukkal. Mintha a vakáció idejére felszabadították volna őket a jóérzésből táplálkozó helyes viselkedés szabályainak betartása alól. Pedig ahhoz, hogy pihenjünk, még viselkedhetünk rendesen, nem kell szétdobálnunk szobánkban holminkat, nem kell rossz szokásainkat folytatnunk: szobatársunkat vagy szobatársainkat zavarnunk, kölcsön vennünk ruhadarabjaikat, felszereléseiket, hogy egyéb apró holmiaikról ne is beszéljünk. Az üdülőkből megvannak a helyes viselkedés írott és íratlan szabályai. Ezekhez kell tartanunk magunkat és akkor kellemesen telnek majd napjaink.

ügyetlenkedés - Nemcsak szóval, bocsánatkéréssel, hanem tettel is illik jóvátenni hibáinkat.

ültetés - Vendégségben a háziasszony jelöli ki mindenkinek a helyét. A főhely általában ott van, ahol a ház asszonya ül. Vendéglőben a nőt illeti meg a legjobb, legelőnyösebb hely.

ütközés - Ha valaki véletlenül nekünk jön a nagy tömegben és ijedtében nem kér bocsánatot, azért még lehet illedelmes, hiszen nyilvánvaló, hogy nem akarattal tette.

üzleti élet - Mindenkit, legyen az főnök, beosztott, kolléga, ismeretlen üzleti fél, egyformán udvariasan és tiszteletteljesen kell kezelnünk. Nem tehetünk megkülönböztetést nők és férfiak között, hiszen egyenlőek. De a nők, ahogyan ez nálunk más dolgokban is megmutatkozik - „egyenlőbbek”, kijár nekik egy kis előzékenység. Önbizalom, ösztönös segítségnyújtás, odafigyelő tisztelet a jó üzletember sajátossága.

Civilizált országban a vállalatok büszkék megbízhatóságukra, ezt nemcsak hirdetik magukról, hanem szigorúan betartják az üzleti élet szabályait, pontosak, szavatolják a minőséget. Aki ezt nem veszi komolyan, kiesik az üzletből. Szóban is köthetünk üzletet, de jogilag csak az írott szónak van értéke. A szerződéseket mindkét félnek alaposan tanulmányoznia kell aláírás előtt.

üzleti fogadás - A vendégeket a házigazda mutatja be egymásnak, ha nem, akkor magunknak kell bemutatkoznunk. Akkor jó a fogadás, ha minél több emberrel beszélgethetünk. Ezért csak mértékkel együnk és igyunk. Illik a meghívón feltüntetett időtartam lejártá előtt valamivel előbb távoznunk. A meghívást levélben szokták megköszönni.

üzleti vacsorák - Időhiány miatt, de kellemes légkör miatt is fontos tárgyalásokat kell és jó az étkezés idején véghezvinnünk. Ehhez igazodva pontosak kell lennünk, könnyen elfogyasztható ételeket kell választanunk, kevesebbet szabad innunk. Ha vacsorára házastársunk is hivatalos, nem mindegy miként viselkedik. Az ilyen találkozásokat jó körülmények között előre megszerveznünk. Lehetőleg olyan vendéglőt ajánljunk, ahol már voltunk, és ahol nem érhet kellemetlen meglepetés. Tisztában kell lennünk, hogy meghívottunk dohányzik, vegetáriánus vagy diétázik-e? A tárgyalást bemelegítő beszélgetés témája leginkább az időjárás, a sport, a közös ismeretségi kör. A lényegi tárgyalásnak nyíltnak, tömören fogalmazottnak kell lennie. Hagyjuk, hogy ajánlataink közül választhasson üzlettársunk. A vacsora végén a számlát a meghívó fizeti, nem illik ezen vitatkozni.

váratlan vendég - Nem számít illetlenségnek, ha megmondjuk, hogy rosszkor érkezett. Ha időt tudunk szakítani számára, mégse küldjük el. Beszéljük meg vele, mikor fogadhatjuk ismét.

vásárlás - Akkor kellemes, ha mind az eladó, mind a vásárló betartja az idevágó szabályokat. Ott, ahol a régi módon tovább folytatják a megszokott „árukiosztást”, nem beszélhetünk kereskedelemről. Az ilyen helyen nem köszönnek a vevőnek, még csak nem is fogadják köszönését, nem kérdik „Mit tetszik? Mit parancsol? Mit óhajt?” A vevő ettől nyilván ideges lesz, hangja is bántó. Válaszul az eladó goromba és még csak nem is leplezi lustaságát. Ki a rangosabb? A vevő vagy az eladó? Régen a vevőnek mindig igaza volt. Most még két egymással szemben lévő táborból figyelik egymást. Lassan majd rájövünk, hogy egyik fél sem lehet meg a másik nélkül. A vevőnek illik határozottnak, az eladónak pedig szolgálatkésznek lennie. De az üzlet olyan munkahely, ahol az eladónak kell dolgoznia. Ezért szépen kell beszélnie mindazokkal, akik belépnek az üzletbe. Kedvesnek, előzékenynek kell lennie ahhoz, hogy eredményesen dolgozzon. Ha nem jó eladó, akkor előbb-utóbb eltanácsolják, keressen magának más munkahelyet. Ha vevő visszaél az eladó türelmével, akkor ő az illetlen. Tudnia kell, hogy nem fanyaloghat mértéktelenül, nem turkálhat az áruk között, nem rongálhatja, nem nyúlhat ezekhez piszkos kézzel. Meztelen lábra nem húzhat cipőt, nem illik tapogatni a kenyeret, a süteményt. A fegyelmezett viselkedés szabályai mindenütt érvényesek: betartásuk becsületbeli kötelességünk. Hogy mi a becsület? Fogalmazhatunk így is: az amiből semmi előnyünk sem származik, csupán jó közérzetünk kialakításához elengedhetetlenül fontos.

vasúton - Szabályok írják elő, hogy egyetlen helyet és fölötté lévő csomagteret foglalhatjuk el a vasúti kocsiban. Belépéskor illik köszönni. Bemutatkozni nem kell, mert az együttutazás még nem jelent ismeretséget. Viselkedhetünk tartózkodóan, kérdezősködni nem illik. Nem szabad átható ételeket fogyasztani, a fülkét kocsmává züllesztetni, cipőt levenni. Szellőztetni közös megegyezéssel kell. Nem szabad továbbá cipővel az ülésre hágni, falakra firkálni, duhajkodni, szemetelni, a rádiót bömböltetni. Régen a vasúti kocsikban kiírták: Földre köpni tilos! Nálunk ezt a feliratot illetlenség volna továbbra is meghagyni. A vasúti kocsik felirata négy nyelvű. Magyarul egy sem szól, amiről arra következtethetünk, hogy mi ismerjük és betartjuk a különféle tiltásokat. Ha nem így van, akkor nemcsak jogtalanok, hanem illetlenek is vagyunk, amit senkinek se kívánunk. Leszálláskor köszönjünk el útitársainktól és kívánjunk további kellemes utazást. Lehetőleg mindenkinek az anyanyelvén tegyük ezt.

vendéglátás - Ha ebédre hívunk társaságot, közöljük az időpontot, amikor asztalhoz kívánunk ülni. A pontosság ekkor még inkább kötelező és nem csupán XVIII. Lajos szerinti „királyok pontossága”. Brillat-Savarin mondása: *Hosszú ideig várni egy későn jövőre kíméletlenség a többi vendéggel szemben.* Ilyenkor a késést a háziasszonynak kötelezően kijáró virágcsokorral sem tehetjük jóvá.

vendéglőben - Szórakozás illem nélkül nem szórakozás, hanem csupa idegeskedés, mondják az idősebbek, miközben naponta tanúi lehetünk annak, miként rontják egymást az emberek. Pedig milyen egyszerű a szabály: Mindig a helyzetnek megfelelően viselkedj! Sokféle vendéglátó helyiség van. Általában azért megyünk oda, hogy jót és jól mulassunk. Ehhez persze, némi vendéglőkultúrára is szükségünk van. Azt írják a régi illemkönyvek, hogy a vendéglőbe előbb a férfi lép be, mert az ismeretlen hely veszélyes lehet. Valóban sok vendéglő előre nem látott veszélyekkel tele. Talán éppen ezért vágyakoznak oda az emberek. Menjen tehát előre a férfi, keressen asztalt, ülőhelyet, ültesse le a társaságában lévő nőket, férfiakat, tárgyaljon a pincérrel és a végén fizessen. Az ő dolga, hogy a ruhatárba tegye, és onnan távozáskor előkerítse a kabátokat, kalapokat. Szabály, hogy az étlapot előbb a nőknek kell látnia. Az egyenlőséget mutatja, hogy jobb helyeken mindenki elé tesznek étlapot. Az italt a férfiak kell kiválasztania.

Illik megkérdezni a nőt is, hogy mit szeretne inni. Hivalkodva ne rendeljünk. Próbáljunk meg a pincérrel is civilizáltabban viselkedni. A szakma iskolázatlansága miatt ez nem lesz nehéz. De majd változnak az idők és a vendéglők újra kellemesek szórakozóhelyekké válnak. Ahol az otthonihoz képest is jobb lesz a kiszolgálás, jó a hangulat, finomabbak a falatok, ízletesebbek az italok. A vendéglőipar és az erkölcs romjain nem illik reménykedni? Vendéglőkultúránkat addig is számos európai országban örömeinkre gyakorolhatjuk.

vendég - A vendégjog szerint addig marad, amíg jól esik. Gondoljuk meg hát, kit (kiket) hívunk meg vendégségbe.

vendéggyerek - Tünni kell szeszélyeit, rendetlenkedését, ha nem vagyunk képesek megfelelő szórakozást, elfoglaltságot kitalálni számára.

vendég kívánsága - Parancs. Ezért is jó, ha illedelmes a vendég és nem sokat „parancsol”.

veszekedés - Ne veszekedjünk. Nyugodt érveléssel, az ellenvetések nyugodt meghallgatásával többre megyünk. A hangerő nem lehet döntő érv.

vezetők viselkedése - Ha vezetni annyi, mint előrelátni, akkor könnyen rádöbbenünk, hogy a felfelé hajlongás és lefelé taposás gyakorlata nem követhető. Rokonszenvesebb, célravezetőbb az olyan vezető, aki tudja, hogy azokat a vezetői hibákat nem szabad követnie, amelyet mástól beosztottként el kellett viselnie és nem tetszettek. A vezető tapintatos magatartással vívja ki tekintélyét, tartsa tiszteletben munkatársi egyéniségét, önértékét, igazságosan kell értékelnie azok teljesítményét, hibáikat lehetőleg négy szemközt beszélje meg velük.

viccek - A mindenáron olcsó, viccmondó társasága fárasztó, és gyakran akarata ellenére unalmas. Mértékkel szórakoztassuk társaságunkat.

virág - Ha ismeretlenhez is hívunk vacsorára a háziasszonynak szép, nagy csokor virágot vigyünk, de ha csupán kicsi csokorra futja pénzünk, akkor valami különlegest, az alkalomhoz illő virágot válasszunk. Átadásakor kibontjuk a csomagolásból, a papírt az előszobában hagyjuk. A celofánba csomagolt virágcsokor, mivel látható mit tartalmaz, kicsomagolását rábízhatjuk a háziasszonyra. A különféle virágoknak, különféle színeknek jelentést tulajdonítanak; szerelmi hódítás céljából szoktak használni virágnyelvet. De csokor hóvirág, kilenc szál szegfű értéke ugyanaz: figyelmességnek számít.

virágnyelv - Fehér rózsza - érintetlenség, verbéna - tisztaság, rózsabimbó és gyöngyvirág - ifjúság, nefelejcs - emlék, liliom - tisztaság, kankalin - szerénység, búzavirág - bizalom, rezed - jószívűség stb.

viselkedés - Embertársaink reánk nézve előnyös véleményét udvariasságunkkal, jó modorunkkal nagyban befolyásolhatjuk. A helyes viselkedést céltudatos gyakorlással elsajátíthatjuk. Ha az egyén fékezni tudja magát, helyesen viselkedik. Ehhez nincs kész recept, de az elvárások figyelmeztetnek mások megbecsülésére, tapintatra. *Egészen csak az szabad, ki maga felett egészen uralkodik.* (Eötvös József)

visszaköszönés - Kötelező.

viszonzás - Az ajándék viszonzása illedelmes, de nem kötelező.

visszautasítás - Sértés. De a lekenyerezés céljából küldött ajándékot nyomban vissza kell küldenünk.

vita - Tartsuk szem előtt, hogy másoknak is igazuk lehet. Ellenvéleményünknek érvekkel adjunk kifejezést. Meggyőzünk és mindenáron ne legyünk meggyőzhetetlenek. Graziani szerint: *Minden ostoba szentül meg van győződve és minden szentül meggyőződött ember: ostoba.* Művészet az, hogy miként adjuk elő mondanivalónkat, de művészet a mások meghallgatása is.

Z

zabál - Mértéktelenül sokat enni egészségtelen, mohón is illemtelen.

zaj - Többféle hangos zörej egybefolyó kellemetlen egyvelege. Ha nem is lehet kiszűrni az, mit mi okozunk, illik arra gondolni, hogy immár sokunkat fajtogat a zajártalom. Vigadjunk csöndesebben!

zokni - Olyan hosszú zoknit vásároljunk, hogy ülőhelyzetben csupasz lábunk ne villanjon ki a zokni és a nadrág között.

ZS

zsakett - nappalra való ünnepi öltözet. A nálunk ismert frakkhoz hasonló, legömbölyített, hosszú szárnyú kabáttal. Elöl rövid fekete kabátból, mellényből és csíkos nadrágból álló öltözet.

zsarnokság - Illemtelen állapot, az emberi kapcsolatokban rabszolgaságot, hiányos intelligenciát jelent. Aki másokon zsarnokoskodik, egyre inkább kibírhatatlan. Mások szeretetével, elnézésével visszaélő személy például: a zsarnokoskodó anyós, akit aztán méltán kívánnak porhanyósnak.

zseb - Más zsebébe nem szabad belenyúlni. Aki ezt mesterségszerűen teszi, egyáltalán nem mondható illedelmesnek: ha féltékeny feleség bűne talán megbocsátható, ha zsebtolvaj nem.

zsebkendő - Nemcsak orrot, szemet, szájat törölni való, hanem köhögésünktől, tüsszentésünktől megóvni a körülöttünk lévőket. Elegáns férfinál legalább mindig két zsebkendő van. Úriember orrfújás közben nem „trombitál” zsebkendőjébe.

ILLEMKÓDEX

HÁROM ÉS FÉL ÉVSZÁZADDAL EZELEŐTT

Apáczai Csere János (1625-1659): Az embernek magaviseléséről

A magaviselésnek két részei vannak: a jóra való indulat és annak megcselekedése... A jóindulat az akaratnak hajlandósága, mellyel a jól cselekvésre kész. Ehhez négy dolog kívántatik, tudniillik az egyenesség, eszesség, erősség és a mértékletesség. A jóindulat egyenessége oly jóra való hajlandóság, mellyel az övét kinek-kinek meg igyekezzük adni. Az eszesség az, amellyel okosságunkat megfeszítjük, hogy az igaz és helyes dolgokat s azoknak módjait és eszközeit feltalálhassuk. Erre két dolog kívántatik: szorgalmas vigyázás és az okos választástétel, hogy a nagyobb tiszteinket mindenkor eleiben tegyük a küsebbeknek. Az erősség és a jó cselekedésben való állhatatosság, mellyel minden nehézségeket, melyek a jó cselekedést szokták követni, meggyőzzünk. Ebben befoglaltatik a bizodalom, az állhatatosság, békességes tűrés. A mértékletesség az, amellyel lecsendesíttetnek és megzaboláztatnak azok a kívánságok mindnyájan, melyek az embert a jónak cselekedeteitől elvonják. E négy dolog közül az első a jóindulatot rendeli és ugyan teszi, a második igazgatja és fogyatozás nélkül valóvá teszi, a harmadik megvastagítja az ártalmak ellen, és a negyedik tisztává teszi. Mivel pedig ezeknek akármelyike is inkább megtetszik egy jóindulatban, mint másban, annak okáért némely jóindulatok ugyanezeknek neveztetnek. A jóindulatok mindnyájan egymást segítik, de vagy az ő egymáshoz való kapcsolásokban, vagy az ő egymás alá vettetésekben. Egybefoglaltatnak pedig az ő eredetekre nézve s végekre nézve és egymást segítésekre nézve. Az egymás alá vettetés az, midőn egyiknek megcselekedése a másnak megcselekedésére és céljára vitetik, vagy mint eszköz avégre, vagy mint szerző ok a megleendő dologra. A jóindulatnak megcselekedése olyan munka, mely a jóra való indulatból származik.

A jóindulat végbenvitele (megcselekedése) belső, tudniillik az akaraté, vagy külső, tudniillik az egyéb tehetségeké, akár az értelemé legyen, akár az érzékenyi kívánságoké stb. A külső végbenvitele az indulatnak nem teszi nagyobbá az indulatnak jóságát vagy gonoszságát voltaképpen, hanem csak amennyiben neveli az akarat munkáját. Ahol a külső cselekedetek belső jóindulat nélkül vannak, képmutatás vagy ott és a jó magaviselésnek csak árnyékja.

A jó magaviselés igazság, avagy kegyesség. Az igazság oly jóindulat, mellyel felebarátainkkal igyekszünk tisztünk szerint jól tenni. Mivel pedig a mi felebarátainkra nézendő tiszteinket az ő javukra nézve cselekedszük, innen ezen jóindulat szeretetnek is mondatik. Evvel pedig tartozunk még a mi ellenségünknek is, holott az Isten őtöt is szinte úgy az idvességre véheti, mint minket. Mindazonáltal ha a szeretendő személyek között valami nyilvánvaló különbség vagy, akkor a vér szerént való atyafiakat az idegeneknél inkább kell szeretnünk az világi javainkra nézve, valamely jeles barátunkat inkább kell szeretnünk a nyájaskodás dolgában, mint az atyánkfiát; szüleinket mindazáltal akármely barátunknál is inkább kell szeretnünk, sőt még gyermekeinknél is a tisztességre, becsületre, háladatosságra nézve, de gyermekeinket a táplálásra, gondviselésre nézve inkább. Feleségeinket mind szüleinknél, s mind gyermekeinknél a társalkodásra nézve; akik mivelünk jól tettenek (kiváltképpen a lelkiekben), egyebeknél; a közönséges társaságot és annak előljáróját annak akármely tagjánál is. A mi felebarátaink szeretésének két cselekedete vagy: önéki java kívánása és annak elmozdítása. Kívánnunk kell pedig felebarátainknak mind lelki s mind testi jókot, és ha Isten megadta, hálákat is kell azokért a mi Istenünknek adnunk, mindenben pedig, hogy az átkozódnak s egyéb gonosz kívánásának helye ne lehessen. A mi felebarátunk javának pedig elmozdítása, megcselekedése

oly igyekezet, mely az ő javára néz, és őt ugyan meg is segíti. Ez az igyekezet pedig végbevitettetik, vagy az őt felindítás, vagy ugyan a voltaképpen való megcselekedés által. A felindítás a megcselelendő jó dolognak eleiben adása azokkal az okokkal egyetemben, amelyek által arra felindíthatatik. E pedig lesz vagy intés, vagy jó példaadás által. Ez az intés lesz beszéd által, mely a mű felebarátainkra vagy valami jót hoz, vagy valami gonoszt hárít el róla. Minek okáért befoglalja magában mind tanítási és intési tiszteinket, mind másokra vigyázásunkat, hogy őket a jó cselekedetre mindennap serkentgethessük, mindhogy őket szomorúságokban vigasztaljuk, mind végezetre, hogy őket, ha valami gonosztságot cselekedtek, megfeddjük, de atyafiúiképpen. Ennek pedig, atyafiúi megfeddésének akkor kell lennie, mikor bizonyosan tudjuk, hogy gonoszul cselekedett, amikor reméljük, hogy intésünknek valami haszna fog lenni akár a megesett atyánkfíának abból kitérésére nézve, akár másoknak azon gonosznak eltávolítására nézve; mikor végezetre mind az idő, mind a hely, s mind pedig a személy alkalmas arra. Egyébként részesek leszünk övele a gonosztságból, mivel akár javalljuk, akár oltalmazzuk, akár segítjük, akár megengedjük, akár pedig elhallgassuk másokban a rosszat, egyaránt vétkezünk övelek. A jó példaadás a jó cselekedetnek megmutatása, hogy mások hasonló jóra felerkenhessenek.

A mi igazságunk felebarátinkat vagy minden közbevetés nélkül nézi, vagy valamely cselekedet által. Amely minden közbevetés nélkül nézi őt, vagy az ő állapotjának rendit nézi, vagy magát az állapotot. Amely az állapot rendit nézi, tiszteletnek mondatik, mely annak a méltóságnak és felsőségnek, amely másban vagyon, azoknak illendő megbizonyításával, kijelentésével való megismerése. Ez a tisztelet, amennyiben nézi a mások értelmét a tisztelendőről, hírnévnek neveztetik. Evvel a tisztességtétellel mindennek tartozunk, és semmi nem egyéb, hanem oly cselekedetünk, tisztünk, mellyel akárkinek is az ő méltóságának állapotját minden bántás nélkül igyekezzük megtartani. Ennek azok a vétkek vettetenek ellenébe, amelyek által felebarátainknak hírek megsértődik, midőn tudniillik a más felől való vélekedésünk megkisebbedik vagy csak szinte magunknál, a mi órála való minden ok nélkül gonoszul ítélésünkben, vagy másoknál is, tudniillik: szavaink, cselekedetünk, magunkviselése és egyéb jelek által is. Ez is pedig lesz néha igyenesen és szántsándékból, néha ismét vagy a dolognak magának, vagy a körülálló dolgoknak természetekből. Midőn a más híre valamely vagy bűn, vagy büntetésbeli gonosznak néki tulajdonítása által bántódik meg, ha az ő jelenlétében talál lenni, vagy bosszúságtételnek, vagy megneveztetésnek, vagy szidalmazásnak mondatik; ha pedig az ő távollétében, gyalázásnak mondatik. Ez a gyalázás, amely igyenesen a mi felebarátink gonoszságát nézi, négyképpen lesz, tudniillik: midőn hamis váddal vádoltatik, midőn valamely titkos vétke kifecsegjük, midőn az ő vétké nagyra tétetik, midőn a dolgot javalljuk ugyan, de a szándékot nem. A mi felebarátink java körül is pedig négyképpen lesz: Eltagadván a mi felebarátinknak tulajdonítandó jót, elrejtven, megkisebbitven, hidegen (csak igen imígy-amúgy) dicsérven. Helyére állatik pedig a megkisebbitett hírnév vagy a visszamondás vagy a bocsánatkérés, vagy a megelégités által.

Amely igazság a mi felebarátink állapotját magán nézi, vagy nézi az ő személyét, vagy az ő külső hasznait. Amely az ő személyét nézi, vagy nézi az ő életét, vagy annak tisztaságát. Amely az ő életét nézi, az az emberség, mellyel a mi felebarátunk életének és annak csendességének törvény szerént való eszközök által megtartására hajlandók vagyunk. Ennek rendei különbömböfélék. Az első rend azokat a jóindulatokat foglalja bé magában, amelyek által iszonyodunk a mi felebarátinknak mindennemű megbántásától, minéműek a szelídség, békesség, türés, hosszú türés, békességesség. A szelídség oly jóindulat, mely a haragot megmértékli. Ennek ellene vagyon a lágyság és a haragosság. A lágyság az igazi haragtól való megfosztatás. A haragosság a haragnak mód nélkül való felindulása. Minéműek az elmének felindulása, gyulladása és a gyűlölség. A békességesség türés oly indulat, mely a nehéz bosszúságok által

felrezzent haragot megmértékeli. A hosszú tűrés a békességes tűrésnek meghosszabbíttatása, jóllehet sokáig legyen megsértődött. A békességesség oly jóindulat, mellyel a rajtunk tett bosszúságot könnyen megengedjük. A második rend azokat foglalja bé magában, melyek az életnek egybekötésére tartoznak, mint az egyezség és jóakarat, melyekhez hozzájuk adattatik a nyájasság, tréfásság és egyező elméjűség. Az egyezség az, amellyel a jó dolgokban másokkal könnyen egyetértünk. A jó akarat az, amellyel másoknak minden örömdetes dolgokat kívánunk. Ezeknek ellenek vagynak az egyenetlenség, versengés, háborgás stb.

HÁROM ÉVSZÁZADDAL EZELEŐT

Mikes Kelemen: Az idő eltöltésének módja c. könyvébő

(Negyedik napon való beszélgetés)

Hogy miképpen lehessen a restséget elhagyni

Másnap az egész társaság a Diánna házában gyűlvén, ki-ki a maga helyére üle, és mondá Télámon a páternek:

- Eddig nem mutatta mg kegyelmed nekünk, hogy micsoda rendetlenségeket okoz a restség, már ezután azt mutassa meg kegyelmed, hogy mi formában lehetne azt megorvosolni, és hogy miképpen lehessen attól eltávozni.

- Én doktor nem vagyok - mondá Angyélika -, de mégis ha akarja kegyelmed, igen jó tanácsot adhatok kegyelmednek.

- Oh! Angyélika - felelés Télámon -, kérlek, hadd legyen az a kötelességem hozzád.

- Én egyebet nem mondok - mondá Angyélika -, hanem amit Salamon mond a példabeszédekbe: *eredj oh' rest a hangyához, vizsgálđ meg annak cselekedetit, és tanulj tőle okos lenni; őnékie nincs se feje, se ura, se fejedelme, mindazáltal gyűjt aratáskor eledelre valót.*

- Ezt jól mondod, Angyélika -, de hagyjad beszélleni magát a doktort.

- Én teljességgel a' nem vagyok - mondá a páter -, de hogy kegyelmednek kedvit töltsen, kinyilatkoztatom gondolatimat eziránt.

Még eleinte mondtam vala kegyelmednek, hogy a restség a magunkhoz való szeretetnek leánya, annál is inkább elmondhatjuk leányának, mert minden módon azon igyekszik, hogy atyjának hasznát, gyönyörűségét és alkalmatosságát kereshesse. De minthogy a magunkhoz való szeretetet meg nem győzhetjük másképpen, hacsak meg nem szegjük mindenben kívánságát, a restséget sem lehet másképpen meggyőzni, ha csak hasonlóképpen nem bánnak véle. Egyszóval, hogy meg lehessen győzni a restséget, mindenkor ellenkezőt kell azzal cselekedni, amit minékünk javall.

De sokáig nem kell eziránt végezni, mert legkisebb halogatás is meggyengítené az akaratot. A testnek pedig ha legkisebb halogatást engednek, az elmét megbírja, azért soha legkisebb időre sem kell halasztani, midőn valami jót akarunk cselekedni.

De minthogy a végezésbe és a végbenvitelbe az értelemhez kell folyamodni, azért az értelem is szab arra rendet, hogy miképpen lehessen okosan végezni, helyesen és dicséretesen azt végben is vinni. Minthogy pedig az időtől függ annak legfővebb rendi, azért is mondja Demosthénész, hogy az időre igen kell vigyázni, és hogy igen szükséges valamely dologról végezni, vagy az végbenvinni bizonyos idő előtt vagy utána.

Kétféle dolgot kell pediglen elkerülni; mert ha egyfelől a restséget meggyengíti a végezést és a végben való vitelt, másfelől a hirtelenséget az időt elrontja. Minthogy ezek ellenkeznek az értelemmel, azért is nevezik értetlenségnek, amely nem egyébből áll, hanem vakságból, a halo-

gatásból és hitetlenkedésből. Az első fogyatkozás a jó helyett rosszat választat mivelünk. A második elmulasztja a módot, az alkalmatosságot és az időt, amely helyes volt, és amely többé vissza nem jő. A harmadika megelőzteti velünk az alkalmatosságot és az időt, amely nincs az ember hatalmában.

Hogyha tehát az idő meg nem engedi, hogy valamely dologhoz fogjunk, haszontalan volna arról végezni; az értetlenség volna, a dolgot nemhogy elébbvinné, de sőt elrontaná.

Ha pedig a dolog úgy kívánja, hogy serénységgel vigyünk valamit végben, akkor együgyűség és restség volna azt halogatni, mivel az ilyen halogatás leggyakortább a restes lassúságtól vagy, amely olyankor kezdet velünk a dologhoz, amidőn már se idő, se alkalmatosság arra nincsen, *a készületben töltjük el az időt*, mondá Demosthénész az athénásbélieknek, *arra nem vigyázunk, hogy az idő nem várja a mi restségünknek alkalmatosságát. A hejában való halogatásban töltjük azt az időt, mely szükséges a munkára, és a munkára való időt beszédben töltjük.* Tacit. 3. hist. Ezt látjuk némely híg és lágy elmékbe, akik semmihez sem foghatnak, akármely hasznot lássanak is dologban, amelyhez kellene fogniok. De a baj, amelyet abban sajdítanak, elijeszti őket a végben való viseltől; erre való nézve nem tudják mire szánni magokat, keresván szüntelen valamely tisztességes mentséget. Sőt még ha minden fáradtság nélkül, és csak az akarattal végben vihetnék is, mindazonáltal az akarat is nehéz és alkalmatlan volna nekik. Olyanok lévén, mint a nyirkos papiros, vagy mint az árnyékóra, amely noha szolgál valamire, de ő maga semmit nem csinál. Nem is kell csudálni, ha minden elvész, és semmivé lesz a kezek között.

- Én erre valamit mondanék - mondá Angyélika -, ha az asszonytól nem félnék - tekintvén Diánnára. - Mert az asszony két hintós lovat akarván eladni, elegendőt is ígértenek érette, de addig halogatá, hogy kétannyit megettenek, mint amennyit adtanak érettek.

- Ez igen jól vagy mondva - felelé a páter -, így is szoktak nyerni a halogatók.

Térjünk ismét vissza az elébbeni mondásunkra, és vegyük azt mélyen az elménkbe, hogyha restnek kell lennie a rossz cselekedetre, és hogyha meg kell győzni erős és hathatós elmélkedésekkel a rossz hajlandóságokat amelyekre visznek, terjesszük magunk eleiben egyfelől a tilalmat, melyet az Isten tett minékünk, aki igazságot télesen legkisebb vétkünkről is. Meggondolván másfelől a kötelességet, amellyel tartozunk jót cselekedni a mi különös hasznunkra való nézve, mivel ha jót cselekszünk, meg is jutalmaztatunk az örökké való étellel és dicsőséggel. Meggondolván végtire, hogy micsoda igazságtalan való dolog megbántani azt a jó Istent, aki mindennap annyi jókkal és kegyelmességekkel tölt bé minket, hogyha szükséges. Mondám, restnek lenni a rossz cselekedetre, ellenben gyorsnak kell a jóra, és azt minden halogatás nélkül, meggyőzővén mind-azt, ami attól elfordíthatna.

Példának okáért a restség az ágyban tartóztat minket, azt adván előnkbe, hogy még nem kell felkelni, mivel még egy órák vagy fél óránk vagy, és hogy még misére el lehet menni. A jó rend pedig arra sürget, hogy szégyen az életnek legjobb részit az ágyba töltöni, ott úgy forogni, mondja az írás, valamint az ajtó a sarkában. Sicut ostium vertitur in car-dine suo, ita piger in lectulo suo. Prov. 26. Fel kell tehát kelni idejében, még előbb, mintsem a felkelésről gondolkodnánk.

Nem kell ezért semmit halogatni, és így mondani: holnap azt végbenviszem, holnap oda elmegyek, vagy másszorra halasztom. Mert ez a restségtől jő; értem mindazonáltal a jó és dicséretes cselekedeteket, és amelyek rajtunk állanak.

Amint is hogy meg lehet különböztetni azokat a dolgokat, melyek tőlünk függnék, azoktól, amelyek nem függnék, és amint megmondottuk, az időnek kell elrendelni mindezeket. Hogyha olyan dologról végezzünk, amelyek, amelyek nem függnék mirajtunk, az időtől kell várni, hogy

azokat elkészítse, nehogy hirtelenséggel bánjunk azokkal. De ha azok a dolgok rajtunk állanak, és azokra mind a magunk hivatalja, mind az idő kötelez, akkor azokat minden halogatás nélkül végbe kell vinni, hogy ne essünk abban a halogató restségben; nem is szükséges a jó cselekedetéről sokáig végezni. Azt könnyű meglátni, hogy micsoda jó cselekedetet kell végbevinni, és hogy micsoda rosszat kell elkerülni.

- De hogy lehessen azt a jó cselekedetet megüsmerni - kérdé Télámon.

- Hogy lehessen - felelés a páter -, csak a vallást kell tudni, mivel azelőnkbe adja a jót, melyet kell cselekedni, és a rosszat, melyet el kell kerülni. Megmutatja a jó erkölcsöt és a vétkeket, a jó és a rossz cselekedeteket, azokat a cselekedeteket, amelyekért megmondják ezeket a boldog szókat: jövetek el én atyámnak áldottai, mert éheztem és ennem adtatok. És azokat a cselekedeteket, amelyekért megmondják ezeket az örökké siralomra való rettentő szókat: menjetek el tőllem átkozottak, mert éheztem és ennem nem adtatok. Egy szóval, csak valamely keveset tudunk is a vallásba, megtudhatjuk, hogy mit kellessék cselekedni és mit nem, az üdvességért.

- De mégis, páter uram - kérdé Télámon -, melyek azok a cselekedetek; mert énnekem nincsen mindenkor időm arra, hogy a predikációra elmehessek.

- Oh! ki hinné azt el - mondá Angyélika -, a héjában valóságra pedig elég ideje vagyon.

- Az is való - felelé a páter -, de ha elé kezdem kegyelmednek mondani, majd azt fogja kegyelmed mondani, hogy prédikációt csinálók kegyelmednek.

- Nem, nem, páter uram - felelés Télámon -, mert szeretem, hogy kegyelmed igazán kimondja a dolgot. Azt mondják nekünk mindenkor, hogy keresztényi életet kell élni, és hogy arra a végre nem csak keresztényi cselekedeteket kell tenni, hanem még a hírnek, reménségnek és a szeretetnek cselekedetét is. Én pedig sohasem tudtam még, hogy micsoda cselekedetek ezek.

- Ha nem mondaná is, elhinném - mondá erre csak lassan Angyélika.

- Az Isten ne adja, hogy másképpen beszéljek - mondá a páter -, hanem igazsággal, főképpen midőn a vallásról vagyon a szó. Az igazság minthogy mindenütt egy, egyféle dolgot is kell velünk mondatni. Azon is igyekezem, hogy semmit ne mondjak magamtól. De minthogy kegyelmed a hírről, reménségről és a szeretetről szól, talám nem is gondolta kegyelmed, hogy olyan dolgot hozzon elő, amely magában foglalja az egész vallást.

Hogy pedig a természetén kezdjem el, arra reá kell vigyázni, hogy csak a teremtetett dolgokból megüsmérhetjük azt, ami nem teremtetett, tudniillik az Istent. Mivel mindazok, amiket látunk magokat nem teremtetették, hanem kezdeteknek kell lenni, azért azok olyanra vezetnek minket, ami nem teremtetett; és így feljebb-feljebb menvén, csak az közönséges értelem is megüsmérteti velünk, hogy vagyon olyan megfoghatatlan dolog, amelyet mi nem láthatunk, aki is ura lévén mindeneknek, mindeneket teremtetett, rendel, éltet, vezérel és megtart, és a' nem más, hanem az Isten.

Az egész természet hirdeti nekünk ezt az igazságot, sőt még a mi magunk vakságát is, hogy úgy mondjam, megmutatja nekünk. Mert semmi jobban meg nem üsmérteti azt velünk, hogy mástól függünk, mint a', hogy testünk és lelkünk lévén, mindeneket látunk azok által, és ők önnönmagokat nem látják.

Amidőn tehát az Istent mindenek és mi magunk kezdőjének és megtartójának ismérjük, akkoron egyszersmind meg is ismérjük az ő jóságát, bölcsességét, örökkévalóságát, és az ő hatalmát. Ebből következik, hogy ez az elmélkedő üsmeretség a munkálkodó üsmeretségre vezet, tudniillik az isteni szeretetre, tiszteletre, szolgálatra, és az önéki való engedelmességre.

Ilyenképpen természetszerűen is lehet gondolkodni, de hogy jobban elhitessük magunkkal ezt az igazságot, amelyen áll boldogságunk, az Írások is azt kinyilatkoztatták, a tradíciók megbizonyították, és véghetetlen csudák megpecsételték.

Ez az igazság egyszersmind bizonyosságot is tészén ez élet után az örökkévaló életről. És annál is bizonyosabb az ő bizonyága, hogy az Isten mind maga, mind pedig a fia által tett nekünk arról ígéretet; és hogy az a fiú azért lett emberré, hogy azt az örök életet elnyerhessük, megmutatván az utat, amelyen kell járnunk, és erőt is ad arra az jó cselekedetre, amellyel elérhetjük azt az örök boldogságot. Erre a végre jött el tehát ez az isteni mester a világra, és nemcsak azért, hogy megmutassa Ádám esetitől fogvást a természetnek vétekben és megromlásban való létét, amely természet csak a rosszra hajlandó, valamint ezt tapasztaljuk, hanem azért is jött el, hogy minket attól megszabadítson az ő mindenható kegyelme által, és hogy az atyjával megbékéltessen halála által.

Ennek kegyelemnek hathatósági csudálatosak, és ez a tudomány oly bölcs, oly szent és oly csudálatosan prédikáltatott, hogy nyilvánosságosan kitetszik, hogy Isten fiának kellett annak lenni, aki azt prédikálta és felállította. Az is bizonyos, hogy a Szentlélek, akivel egy Atya és a fiú, önti azt szívünkbe. Ugyanaz a Szentháromság, aki egy Isten, int minket arra, hogy annál is inkább engedelmesebbek és hívek legyünk az Isten fiához és az ő törvényéhez, mivel nemcsak a', hogy hatalma vagyon nekünk parancsolni, és hogy amit parancsol, a' szent és bölcs, mert ugyanazon törvény magától a bölcsességtől és az Isten ígétől származik, de még erőt is ad annak végbenvitelére, amit parancsol. Úgyhogy nem várhatunk üdvességet másképpen, hanem öbenne és őáltala, mivel ő az út, az igazság és az élet.

Ezekre jött el minket tanítani, egy társaságot csinálván mindazokból, akik öbenne hittenek, amelyből is áll az ő anyaszentegyháza, amelynek ő a feje, és amelynek hagyá igazságát, lelkét, testét és hatalmát a szentségekben lévő malaszt kiosztogatására. Erre való nézve véle vagyon, és véle is léssen valóságosan, valamint azt megígérte, világ végezetig.

Elhitevén tehát azt velünk, mind az okosság, mind a kegyelem, mind a Szentlélek, hogy egy Isten vagyon, azt mi hisszük, és látván hogy mely méltó a szeretetre, és mely igen szeret minket, mi is szeretjük őtet. Megígérte nekünk az örök életet, ha parancsolatit megtartjuk, azért azt reméljük, tudván, hogy végbenviheti nagy hatalmából, amit akar jóságából. Ezeket nevezik tehát hitnek, reménségeknek és szeretetnek; ezek olyan három jó erkölcsök, amelyek együvé vannak foglalva.

De az élet után a hitnek és a reménségnek vége léssen, és csak a szeretet marad meg örökké, mivelhogy ez is legnagyobb a három között.

Erről a szeretetről szabott tehát a Kristus nekünk rendet, azért, hogy megtudhassuk, miképpen kellessék szeretni. Ugyanezért is, minekutána előnkbe adta volna az Istennek két parancsolatit, hogy őtet szeressük teljes szívünkben és elménkben, azazhogy inkább, mintsem magunkot, és felebarátunkat, mint magunkat. Utána tészí, hogy ez a második parancsolat hasonló az elsőhöz, és hogy ebben a két parancsolatba foglaltatnak a jövődölések és a törvény. Meg akarván pedig mutatni, hogy a szeretetnek nem kell henyélnök lenni, azért azt mondja másutt, hogy aki őtet szereti, a' meg is tartja az ő parancsolatit, valamint hogy ős is megtartotta az ő Atyjának, és az ő szeretetiben maradott. Ebből azt tanulhatjuk, hogy nem elég csak a rossztól eltávozni, hanem még is kell cselekedni.

Azt nem mondhatni, hogy midőn Istennek nagyságáról elmélkedünk, és az ő csudálatos voltát imádjuk, midőn azt vizsgáljuk, hogy minden az ő akaratja és rendelése szerint történik, és hogy ő minden helyeken és cselekedetinken jelen legyen; azt nem mondhatni, mondám, hogy mikor a lelket ilyen belső elmélkedésekkel tápláljuk, hogy mindezek ne legyenek cselekedetek, mivel az imádások, imádságok, fohászkodások, az elme magamegalázása a léleknek cselekedeti, de ezek a cselekedetek a lélekben maradnak, és ezért is nevezik a hit, szeretet, reménség és imádás cselekedetinek. Ebből áll a belső élet és az elmélkedő élet.

De minthogy az embernek a külső cselekedeti mutatják meg a belsőket, ugyanazért jovalja is nekünk azokat a Kristus mindenek felett. Azt is akarja, hogy a jó cselekedetekkel mutassuk meg azt a szeretetet, amellyel szeretjük az Istent és a felebarátot. Ezt nevezik munkálódó életnek, ugyancsak erről is vagyunk a mi beszélgetésünk.

Ezek olyan szükségesek a valláshoz, hogy ezen cselekedetekről ítéltetünk meg; mert ugyan-ezek is bizonyítják meg, hogy ha valósággal szeretjük-é az Istent vagy nem. Ugyanazért is a mi urunk az ítéletkor nem fogja azt mondani: jövetek én Atyámnak áldottai, mert teljes szívetekből szerettedek őtet, hanem azt fogja mondani: mert éheztem, és ennem adtatok, bizonyoságot tévén nemcsak a szeretetről, hanem még a szeretetbéli cselekedetről is. Szent Pál sem különbözteti meg a cselekedetet a szeretettől, sőt még abban tartja a szeretetet, mondván, aki szereti az ő felebarátját, végbenviszi a parancsolatot, mert azok a parancsolati az Istennek: ne tégy paráznaságot, ne ölj, ne lopj, ne tégy hamis tanúbizonyoságot, ne kívánjad a más jószágát és több efféle; mindezek abba a parancsolatba foglaltatnak, szeressed felebarátodat, mint önnönmagodat, mivel a felebaráthoz való szeretet nem szenved, hogy néki valamely rosszat cselekedjenek, és így a szeretet e törvénynek bételjesítése. Rom. 13. 8. 9. 10.

Ebből látja már kegyelmed, hogy a szeretetet cselekedtetni azt mivelünk, amit felebarátunkért cselekeszünk, amint a Kristus mondja, és Szent Pál szerint ugyanazon szeretet nem engedi, hogy néki valamely rosszat cselekedjünk. Követni kell tehát azt a szeretetet, és ennek okáért azt mindenkor az eszünkbe tartsuk, hogy másokkal úgy bánjunk, valamint akarjuk, hogy mások bánjanak velünk, és másokkal azt ne cselekedjünk, amit nem akarnók, hogy mások cselekednének velünk.

A' tehát bizonyos, hogy a vallás a szeretetben áll, és a szeretet a jó cselekedetben. Hogy az Isten némely dolgokat csak azért tilt, mert ellenkeznek a szeretet tisztaságával, és némelyeket azért parancsolja cselekedni, mert azok nélkül a szeretet nem lehet.

Hogyha pedig kegyelmed azt akarja megtudni - mondá Télámonnak -, hogy melyik a rossz, melyet el kell kerülni, és a jó, melyet kell cselekedni, csak azt tekintse meg kegyelmed, hogy mit mond a tíz parancsolat és az anyaszentegyház parancsolatja. Kerülje el kegyelmed a rosszat, és kövesse az irgalmasságnak cselekedetét, valamint a Kristus hagyja kegyelmednek, és hogy röviden megmondjam, hallgassa kegyelmed Szent Pált: a testi cselekedeteket el kell hagyni, és a lelki cselekedeteket kell követni. Gall. 5. Egyszóval, hogy elvégezzem beszédemet, amely felettébb is hosszú volt, csak azt mondom: meg kell arról emlékezni, hogy meg kell-e kegyelmednek halni, a kegyelmed cselekedetét vagy megbüntetik, vagy megjutalmaztatják; ezt eszébe tartván, nem fog kegyelmed vétkezni. In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis. Eccl.

- Ezt már megértettem - mondá Télámon -, de mire kell adni magamot? Már megmutatta kegyelmed a jó és a rossz erkölcsöt; azt is tessék kegyelmednek megmutatni, hogy micsoda foglalatosságot kell magamnak adni, hogy a kegyelmed kívánsága szerint munkálódó és tisztességes lehessen, mert a kegyelmed tanítása kezd nekem tetszeni.

- Igen nehéz volna - felelé a páter -, mindenféle személynek leírni életének módját, azért kinek-kinek kell magának rendet szabni; vizsgálja meg elsőben ki-kí a maga állapotját és micsoda rendben vagyon, hogy ha függ-é valakitől vagy nem függ, hogy ha gazdag-é vagy szegény. Ez azután szükséges, hogy aszerént igazgassa a maga cselekedetét, a mely vagy a jó erkölcsöt illeti, vagy a rendet és a hivatalt, amelybe Isten tette. A jó erkölcsnek cselekedetiben vannak bizonyos dolgok, amelyek némelyekhez illenek, másokhoz pedig nem illenek.

Valamint, hogy a mi rendünkhöz kell alkalmaztatni az üdvösségre való cselekedeteket, úgy a több cselekedetünket a rendünkhöz kell fordítani, és azokban azután szorgalmasan eljárni; mert amint már megmondottuk, senki a világon ment nem lehet valamely dologtól, és hogy az Isten megkívánja tőlünk a mi rendünkhöz illendő dolgot.

Hogyha el lehet mondani egy szegénynek vagy egy közönséges rendben lévőnek a Szentírás szerént: meddig fogsz alunni oh! rest? mikor fogsz felébredni álmodból? alunni fogsz egy keveset, egy kevéssé egyik kezdetet a másikára teszed, hogy nyugodjál, és a szegénység nagy sebességgel reád jó. De ha serény vagy, a te házadnál nagy bővség leszen. A rest a hideg miatt nem akart dolgozni, azért koldulni is fog nyárba. A gyors embernek gondolati bővséget szereznek, de a rest mindenkor szegény. Prov. 7. 9. 20. 21.

Hogyha ilyen szókkal a dologra föl lehet ébresztetni az olyanokat, akiknek dologgal kell keresniük életeket, az olyanokat is illetik ezek egyrészt, akik nem kételenek dologgal keresni. Mert mivelhogy nincsen senki is, aki valamiért ne volna a világon, és aki nem tartoznék vétek alatt rendihez illendőbb dolgokkal, és minthogy másként is az élet rövid, és senki nem születik tekéletességbe, azért nincsen senki, aki ne tartoznék tanulni, hogy magát alkalmatossá tegye abba a rendbe, amelybe az Isten tette, a fejdelmeknek vagy a közönséges jónak szolgálatjára.

Ha még ezekhez teszem az ájtatos cselekedeteket, melyek mindennap szaporodnak, és amelyek elsőbbek a többinél, úgy bizonyára nem leszen ideje a tunyaságra se a nagynak, se a kicsinynek.

- Páter uram - mondá Angyélika -, kegyelmed elfelejti az asszonyokat?

- Követem kegyelmedet - felelé a páter -, mert az ilyen közönségesen való leckék, mint ezek, az asszonyokat úgy tekintik, valamint a férfiakot.

Mindazonáltal azt elmondhatjuk, hogy kivált kétféle dologba foglalhatják az asszonyok magokat. Először...

- Valaki az ajtón vagyon - mondá Diánna -; Angyélika nézzed!

- Talám engemet hínak - mondá Máriánna -, mert holmi dolgot parancsoltam volt, hogy véghezvigyék.

Máriánna felkelvén, mondá Diánának: - Igen bánom, hogy el kell mennem, és hogy ilyen hasznos beszélgetést félben kell hagynom.

- Tudja-é az asszony, mit kell cselekedni - mondá Angyélika -, azt, hogy holnap idején idejöjjön az asszony, ebédén itt legyen az asszonymál - mutatván Diánára -, és így mind ebéd előtt, mind ebéd után hallgat-hatjuk a páttert.

- Jó szívvel elvárom - mondá Diánna.

- Eljövök tehát - mondá Máriánna.

Pápai Páriz Ferenc (1649-1716): Békességet magamnak, másoknak

A társalkodás módjáról

Igen szükséges embernek a sok pártütésekkel felháborodott és részekre hasonlott időben a magára való vigyázás. Mely miatt annyira megvesztegetődtenek az emberek elméi, hogy ha az emberek szembetalálkoznak egymással, egyik a másikat gyanúsággal teljes szemmel nézi, ha tudniillik nem isméri: ha isméri pedig egymást, összevesznek és szitkozódznak egymásra. Szükség ezért az eszes embernek, hogy szelíd, nyájas, egyenes, szorgalmatos és sokára elérkező elmére tégyen szert, magába szálljon, ne légyen része amaz agyafűrt természetben, hogy mindenütt beszélje a maga értelmét, dolgok felől való ítéletit s indulatját, hogy ellenségül vesse mindazokat, akik más értelemben vannak tőle.

Már régen és igen hasznosan megjegyezték azt az emberek, hogy az Isten nekünk két fület adott és egy száját, mellyel arra taníttatunk, hogy kétszerre többet kell az embernek hallani, mint szólni. Melyhez hozzáadhatni ezt is, hogy holott bé nem fogadhatjuk magától füleinket, hogy ne hallanánk vélek, megfoghatjuk nyelvünket, hogy ne szóljunk. A természet úgy alkotta füleinket, hogy mindenkor nyitva legyenek, de a mi szánk természet szerint magától befogódik. A mi nyelvünk függ a mi akaratunktól, hanem ha a mi mértékletességünk által veszítjük el ezt a mi nyelvünkön való természeti jussunkat. De mivel ellenben nem azért adta Isten nekünk a nyelvet, hogy hallgassunk, igyekezzünk úgy élni azzal, hogy mind magunknak, mind felebarátunknak javára szolgáljon, vagy pedig hogy legalább avagy csak ne ártson, melyet hogy megnyerhessünk, igen megkívántatik bennünk mind az atyafiúi szeretet, mind pedig az eszes magunkviselése.

Erre a végre igen ritkán induljon ember beszédben, midőn vagy félelmes, vagy pedig legalább isméretlen társaságban vagy, engedjük meg, hadd szóljanak előbb a habahurgya nyelves emberek, elégedjünk meg véle, ha mi ezután szolunk. Hanemha félünk, hogy más olyat hoz elő, melyből veszekedés következne, mert olyankor eszesen cselekednénk, ha magunk fognánk hozzá, és (ahelyett) más jobb s kedvesebb materiát hoznánk elő. De mivel rendszerént olyankor olyan dolgok fordulnak elő, melyek abban az időben a többi felett inkább fennforgó materiák, mint valamely támadásnak idején, a közönséges társaságnak szokott törvényei, majd többire mindenkor pedig a vallásnak és hitünknek ágazati. Ami a közönséges törvényeket illeti, bátran és becsületnek helybenmaradásával átválthatni a beszédet, s mondhatni azt, hogy: Nem vagyunk mi tanácsurak, nem reánk bízott az országigazgatás. Akik főtiszteletben vannak, lássák azok. Mi csak a mi magános dolgainkra viselhessünk gondot, szintén elég nekünk.

Ami a vallásnak dolgát s a hitnek ágazatit illeti, ha lehet nem kell egyébiránt arról szólni, hanem csak vigasztalásnak és a jó életre való oktatásnak okáért, de vetélkedésért semmiképpen nem (...)

Az igaz értelem nem állhat meg az irgalmasság nélkül, az igazság is a békeesség nélkül. A szeretetet megsérteni a hitnek terjesztéséért nem egyéb, hanem lerontani a templom boltozatát, hogy abból újítsák meg a falát. Holott megpróbálták eléggé immár, hogy száz esztendőktől fogva való ennyi hadakozások és disputálások ugyancsak nem tehetnének közönséges egy vallásra való térítést, soha ne hadakozzunk már tovább egymás ellen, hanem csak egymásért való könyörgéssel, és soha ne disputáljunk, ha nem azzal csak, aki közülünk jobb magaviseelő és szeretettel bővülködő. A Duna és a Száva folyóvizek azon egy folyáson egymás mellett mennek harminc mélyföldre, mégsem elegyednek össze. A mi veszekedésünk nem engedi ugyan, hogy összeelegyedjünk, de ugyan igyekeznünk kell afelől az egyezésen. Járjunk együtt

szép csendesen a mi közönséges folyásunkon, mely nem egyéb, hanem az a közönséges társaság, amelyben élünk, célozunk, mind azon egy végre, mely légyen a közönséges békesség és az Istennek dicsősége. Akármicsoda materiáról beszéljünk a velünk ellenkező értelemben lévő emberrel, arra kell szorgalmasan vigyáznunk, megóvjunk magunkat attól, hogy ne láttassunk a mi győzedelmünket keresni, hanem csak a dolognak világosítását, és mindenképpen szelíden viseljük magunkat és emberségesen. Ez tartja meg az ítélő elmét az ő szabadságában. Akik felettébb való sebességgel fognak a disputáláshoz, úgy hogy magukat sem bírhatják meg, hamar megzavarodnak elméjükben, és fegyverek is elvész. Midőn az elme szép csendesen okoskodik, hamarabb meg tudja az ellenkező felet, s inkább beléferkeztetheti értelmét, mint a szép csendes eső inkább meg tudja a földet, mint ama sebes zápor. Ha szintén ezen az úton meg nem győzhetnők is az ellenkező félnek okoskodását, legalább megnyerjük tőle, hogy jó ítéletben lésszen felőlünk. A szembeugrás és bosszontó csúfolás nagyobb gonoszára vagyunk annak, aki azt míveli, mintsem aki ellen feltészen, mert méltó gyanakodásra ad alkalmatosságot azoknak, akik hallják, hogy beléfaradt és nem mehet tovább, mivel az indulatoskodást hitte elméjének segítésére. De ez sem rossz segítség, mert az elmét is meggátolja, hogy ne segíthesse magát. Amely eb sokat ugat, nemigen mar az meg, mert féltében ugat annyit.

(...)

Ha mi azt tudnók, mely keveset tudunk, és amit tudunk is, mily csorbásan tudjuk nem ítélnék mindjárt oly könnyen és bíróiképpen nem mondanánk mindjárt sentenciát a dolgokról a beszélgetés közben, hanem a mással való beszélgetést tanulásért keresnők. Hogyha vesszük eszünkbe, hogy alkalmatosok vagyunk a társaság tanítására, nem kell azt mesteri módon maga hányásával cselekedni embernek, sem pedig nem kell bő beszéddel élni. Nem épületes a beszéd, mikor az unalmas. Akármelyik materiában is elég egy fundamentumos okkal erősíteni embernek maga értelmét, vagy kettővel legfeljebb. A több okok csak magyarázkodásra valók, vagy pedig beszédcifrázásra, sőt néha a több okok nemhogy erősítenék, de ellenben erőtlenné is inkább az értelmet.

Pápai Páriz Ferenc:
Pax Aulæ

**azaz bölcs Salamon egynéhány válogatott reguláinak rövidebben
való előadása embernek itt ez életben való bölcs magaviselésére.**

Kolozsvár, 1696

Ajánlólevél

Amaz Istennek sok kísérteti alatt próbált vitéze, a szent Jób, azt írja, hogy merő azon vitézi élet az embernek élete e világon. Ami pedig bajosabb, ez, hogy itt nem lehet semmi frigy, sőt csak egy szempillantásig való nyugalom is, sem bátorságos állapotunk semmi reménységre. Nem lehet itt bátor, még a Paradicsomban is, Éva, sem egyedül való remete a kietlenben, sem a pap a templomban. Azért aki e világon vitézkedik, ne is keresse itt a nyugalmat. Nem lehet, hogy az Istennek jó vitéze kényére éljen. Nem lehet, hogy vendégeskedjék a bajnok; merő azon bajvívás pedig e világi életünk.

Más a nyugalomnak ideje, ez pedig, a jelenvaló, csak merő azon nyomorúságnak és orcánk verejtékének műhelye. Nincsen a tenger soha is valami hánykódás nélkül, nincsen élet is soha maga baja nélkül. Alig kerülheti itt el egyik ember is vagy az oskolák veszekedő pennáját, vagy a prókátorok hajigáló köveit. (...)

Ha tanítunk, tanítsunk úgy, amint mi is tanulni kívánnánk, mutogassuk a valóságot, ne szidjuk azokat, akik mindenben egyet nem értenek velünk, Mert ez nem tanítás, hanem kemény erőltetés, tyrannis, és más elméjén való uralkodásnak kívánása. Mely távol légyen minden tanító és tanuló lélektől. Itt példával és szelíden mutogató tanítással épül az Istennek népe, nem darabos parancsolattal, noha azt is mondhatjuk, hogy nincsen ízesebb és hathatósabb parancsolat a jó példaadásnál.

Pax Aulæ e könyvnek neve... nem azért, mintha e könyv csak az udvart tartó embereket oktatná, mert ez a Salamon Bölcsessége kihat minden rendre, hanem minthogy többnyire az udvart tartó nagy emberek és udvari cselédek mulasztják el inkább e könyvnek leckéit, és az udvarokban találtatik fel kiváltképpen az Istenhez való hidegség, szeretetlenség, bolondokkal való időtöltés, hazudozás, részegeskedés, tisztre vágyódás, haszontalan házépítés, alvás és dolgotlanság, innepléssel visszaélés és az Isten tisztetire valóknak (elorzása), melyeket orvosol bölcs Salamon udvara rendtartásából e munka, melyeket én Kegyelmeteknek (...) azért ajánlottam, hogy Isten oltsa belé mindnyájunkba azt a nemes elmét és indulatot, hogy szokjunk, mind pedig merjünk bölcselkedni.

Prédik: 9:12. Valamire érkezik a te kezed a te tehetséged szerint, azt vidd véghez. Sirák 38:35. Ki-ki az ő tulajdonában munkájában bölcs.

... Akarsz-e nagy emberré lenni, kívánsz-e dolgaidban boldogul előmenni? Midőn a felől az állapotod felől gondolkozol, amelyben világ szerint meg kell örökölnöd s állapotnod, ha lehet tőled, világosodjál meg abban, és tudd meg, miképpen találhassad fel, mi tartozék reád és mi legyen néked tulajdonod.

Keresd fel jól, tekintsd meg és szemléld meg jól magadat: menj végére, mi légyen tebenned valami kiváltképpen való; látogasd meg indulatidat, hajlandóságidat, belső gondolatidat, és szívednek legtitkosabb szavait halld meg; igyekezzél benne, hogy kitanulhasd, mire izgat a te lelked tégedet, és mi az, amire az Ég és Természet hív tégedet. Egyszóval tanuld ki jól, mi

vagy, és ne engedd, hogy a te tálentomod, mely nagy dolgok viselésére volna elégséges, a magad szemei előtt is elrejtezzék, vagy valami míves ember vagy kalmár köntöse alá, hogy az ne essék rajtad is magadra nézve, ami megesik többnyire minden nemzetben. Nincsen oly tartomány, ahol sokan ne éljenek és haljanak nagyérdemű emberek, akiknek mégis senki nem tudta mivoltokat, noha magok ugyan tudták, kik legyenek ők, de minthogy nem voltak olyan állapotban, melyben elméjük és érdemek kimutathatta volna magát, nem tudta más rajtok kívül.

... De azt mondod: Hol találhatnék ma Achilles, Vergilius, Cicero, Cató, Aristoteles ect. Erre azt mondom, hogy ezek a nagy híres emberek, hadnagyok, oratorok, philosophusok, kik mindmegannyi világ csudái, akikről tudakozol és kiket ma keressz, ma is megvannak, ugyanott feltaláltnak, ahol régen ama nagy császárok és királyok találtattak, Martianus, Justinus, Agathokles ect. Ott vannak, azt mondom, ahol ezek voltak, minekelőtte méltóságos székekben ültetnek volna: a mi alacsony hajlékinkban lappanganak ezek ma is, vagy pedig falukon széjjel szegény barompásztorok, de nem ismerjük őket, ők sem ismerik jól magokat s magok tehetségeket.

Úgy látszik, hogy csak szerencsére talál reá ember ez ilyen elásott kincsre, de meg kell mégis vallani, hogy az emberi szorgalmatosság, a közönséges jóra való buzgó igyekezettel együtt, sokat tehet eziránt, és mind világosságot gyújthat, mind bátorságot adhat. Ha az országban az első emberek ráadnák magokat, hogy a mesterséges találmányokat nyomozzák, hogy ekképpen a jó elme, melyet a természet adott, csak egy is hiába ne temetődne el, örömet ki-ki bátran előmutatná, mit tehet, és ezzel oly hasznót szerzenének a hazának, melynél nagyobb nem lehetne.

A régiek tudták a módját, mint kellessék a vitéz hadviselőket felkeresni alacsony helyen és köntösben; felvötték a pásztorok közül is, mint a híres Párist, a nagy Cyrust, ama zsidók vitéz királyát, kik ha mind éltig régi állapotokban löttek volna, mi tölt volna belőlök? De még ma is csudálják őket, két-háromezer esztendőök után, mint viselték magokat s mely dicséretesen regnáltak. Ha ki-ki a maga természeti hajlandósága után eredne, ó, mely boldog volna e világ, mely jeles nagy embereket, mely mesterséges nagy munkákat látnánk!

Apor Péter (1676-1750): Levélírásról, szitkozódásról, alázatosságról, alázatosságról

Levélírásról...

Az levélírásban is semmi ceremóniát nem tartottanak, mint most, mert ha alábbvaló embernek is egész árkosra nem írsz, még azt is kopertába nem csinálod, vagy spanyolviasszal nem pecsételsz, megharagusznak érte; az régi embernek pedig, akármely nagy embernek írt vala levelet, egy árkosnak a negyedit egészen beírta, alig maradt egy kis tiszta papiros, amikor az levelet egybenfoglák, az hová titulust írjanak. Mind az országnak, mind az fejedelemlennek supplicatiót egy negyedrészt papirosat egybefogván, úgy írtanak, sőt láttatott az fejedelemlennek olyan supplicatio is, az ki egy árkosnak az nyolcadrészt volt írva, melyben gráciát kértek az fejedelemtől egy jobbágnak második lopásáért, melyre így resolvált volt a fejedelemlen: *ha egyszeri, grácia, ha kétszeri akasztófa*. Azt pedig nem fősvénységből cselekedték az régi magyarok, hanem egymáshoz való sinceritásból, mert akkor is megvehettek egy konc papirosat egy sustákon vagy négy poltrán; kevés papiroson is írtanak cordialiter, most az aranyos szélyű cifra papiroson egymást rágják, ezer hazugságokkal egymást lemocskolják, egymásnak hízelkednek. Ha megláthatnád, mennyi mocskos levelet írnak most egymásra Bécsben, én Bécsben lakván, némely részt láttam: akkor bizony elhinnéd, hogy igazat írok. Az akkori időben kevés keleti volt az spanyolviassznak, ostyával, közönséges viasszal, néha csak kenyérbéllel is pecsételtek, senkinek gondolatjában sem ütközött, hogy apprehendálja.

Szitkozódásról...

Bezzeg régen, mivelhogy nem valának ezek az éktelen, Istent méltó haragra indító káromkodások, mégpenig híre-helye sem vala, édes hazánkon is vala az Isten áldása. Mert emlékezem reá, gyermekkoromban nemcsak egy esztendőben, hanem többen is, nyolc forinton jár vala egy köből búza, mégis oly bőv vala a kenyér, hogy bővebbet nem kívánhattál volna; hozták más országból búzáért, gabonáért az sok aranyat, tallért, akit szemeimmel láttam, s mint gyermek játszottam is véle. Az éhség előtt számtalan nemzetség takarodik vala édes hazánkban, vala az Isten áldása, mind pénzesedék, mind népesedék vala hazánk; de miolta az éktelen Isten ellen való káromkodás bájöve, micsoda ínségekre s nyomorúságokra jutál, gondold meg, ó, Erdély országa!

Minden szitkozódások az férfiaknak, uraknak, nemeseknek, alábbvaló rendnek ez volt: *!Aha bustya vére, lelketlen kurva fia, pogány kurva fia, számár kurva fia*. Az asszonyoknak pedig ez volt: *Aha hamis életű, tűzre való*; most pedig férfi, asszony, leány, ifjú, legény széltiben mondja az *adtát, teremtették, huncfutot* (bezzeg az *húsz fontot* értették volna régen, de hogy mi az *huncfut*, inkább elfutottak volna előle), *ördög szánkozzék az szegény lelleden* stb., még az gyermek is, mikor szólani kezd, azokat tanolja legelsőbben meg. Ha az régi úri, főnemes asszonyok közül valaki azt mondotta volna; az akkori több tisztes asszonyok, mintha mással fertelmeskedtek volna, úgy tartották volna. Az ilyenekért álda-e meg Isten, Erdély országa? Sőt még az *bizony* szót sem mondták sokan az akkori fő s nemes asszonyok, s az gyermekeknek sem engedték mondani (bizony gyermekkoromban nekem sem engedik vala meg, hogy *bizony* szót mondjak), sőt más sok olyan úri, fő nemes asszonyokat is ismertem sokat, az kik soha *bizony* szót nem mondtanak, hanem mikor *bizonyt* kellett volna mondani, így szólott: *Én ugyan nem, azt nem, elhiggye kegyelmed, úgy vagyon, nincs különben, igazán mondom* s a többi. Most pedig úri asszonyokról nem szólok, de nemes asszonyok, nemes leányok is elegenden vadnak, az kik széltiben minden szemérem nélkül szaporán elmondják: *Isten engem úgy segítjen*, s úgy esküsznek, mint akármely nyíri pajkos katonák. Azért is nincsen

Isten áldása országunkon, s nem várhatunk utolsó veszedelemnél egyebet magunkra. Egy tolvajt felakasztanak háromforintos marháért, az ki Isten ellen káromkodik, csak nevetik s elhallgatják...

Az alázatosságról...

Noha az erdélyi alázatosságról eleget írek már odafel, az hol megíram, micsoda szeretetben éltenek az atyafiak, és tíz *íznyig* is *bátya, koma, öcsém, koma, sógor* hitták egymást; itten csak egynéhány példával akarom megvilágosítani az erdélyiek régi nagy alázatosságokat; és noha mind tudom, micsodás méltóságos famíliákból valók voltak azok az alázatos urak, de hogy az mostani gögös kevély világban meg ne csemereljenek azon méltóságos uraknak maradvái, nevet nem adok, melyik méltóságos famíliákból voltak...

... Kivált az székelységen, mikor valamely úrfi vagy nemes ifjú legény vígan volt, s táncolni akart, leküldött a faluban, az falusi leányokat esszegyűjtötte, az házához elvitette, virradatig is tisztességesen eltáncoltanak; még hogy legkisebb bujaság esett volna is, soha híre-hely sem volt.

Az öreg Petki István édesanyja, Lázár Erzsébet, és Apor Lázár nagyatyám anyja, Lázár Borbála, egytestvérek voltak; történik, hogy Petki István az az nagy ember, jó Torjára Apor Lázárhoz mint atyafiához; Apor Lázár is hosszú asztalhoz készül, mert sok vendégi voltak. Mikor leülnek asztalhoz, Apor Lázár egy bocskoros, zekés embert asztalhoz jól felültet; azt látván Petki István, magában csak törődik, mért kellett asztalhoz, kivált olyan elé ültetni az bocskoros, zekés embert; igen vígan vadnak ugyan asztalnál, de mikor felköltek asztaltól, nem állhatja Petki István, hanem félen hítja Apor Lázárt, és kérdi tőle: Bátyámuram, miért kelle az hitetlen számár zekés, bocskoros embert asztalhoz ültetni, kivált oly elé? Felelé Apor Lázár: Azt, öcsémuram, azért, hogy én bocskorban, zekében is meg szoktam becsülni az nemes embert; az, ha megszegényedett, zekében, bocskorban van is, igaz ő nemes ember, szép értelmes ember, az kik utána ültenek, azok ki tegnapi, ki tegnapelőtti nemes emberek. Akkor mond Petki István: Tanolék ma bátyámuramtól (Apor Lázártól). Sőt telje életiben mások előtt emlegette Petki István, mit tanolt volt Apor Lázár bátyjától; s nem is emlegette pedig csak, hanem meg is tartotta. Adná Isten, hogy ma is vigyáznának az szegény érdemes régi famíliákra; de mind vagyon dolga az régi famíliáknak, kérlek, keservesen observáld.

Elvégeztem az alázatosságon Erdélynek az 1687. esztendő előtti együgyűségét. Gondolod talán, ez az utolsó két-három históriácska nevetésre való; de bizony nem nevetésre, hanem nagy oktatásodra vagyon, kedves olvasóm, ha jól meggondolod. Kévánom ezért, adjon Isten hazánkban régi alázatosságot, együgyűséget, igaz atyafi szeretetet (amelyet bizony nem remélek, az mint folynak az dolgok); mely ha meglészen, akkor Erdély is régi boldogságára s gazdagságára visszatérhet.

KÉT ÉS FÉL ÉVSZÁZADDAL EZELŐTT

Rettegi György (1718-1784): Emlékezetre méltó dolgok

A régi és a mostani erdélyi módiról

Nem akarom kihagyni ezen írásomból, hogy micsoda módi volt az én értemre az emberek között, midőn tudniillik én a világot kezdettem megismerni.

Midőn azért az emberek egymással találkoztanak, nagy becsülettel köszönvén, egymással kezet fogtanak mind férfiak, asszonyok, leányok s egymást úgy kérdezték: „vagon kegyelmed?” Most nem az a módi, hanem ha találkozik két ember együtt, nagy ceremóniával hajtogatván egymásnak magokat, kézfogás nélkül így szólnak: „Szívesen örvendek friss, jó egészségnek látásán”. Vagy így: „Örülök, hogy jó egészségben láthatom”. Így is: „Hála Istennek.” Vagy: „Akarom, hogy jó egészségben láthatom”. Amellett az kik jó barátságban vannak egymással, egymást nem becsülik, hanem csak „te” s „tu”. Az én értemre még a grófot, bárót sem igen nagyságolták, hanem „az úr”, vagy „az úrnak őkegyelmének” (szólították). Most (ha) az grófokat, bárókat nem nagyságolja valaki, sacrilegiumnak tartatik, akivel pedig az ember nem esmeretes, annál inkább nem confidens, urazza, amaz is vissza. Egyszóval most ugyan alávaló módon viselje magát akárki, hogy az úri titulust elkerülje. Némelyik ugyan kapva-kap rajta, mintha valamit hozna a konyhára. Én örökké gyűlöltem, meg is kaptam, meg is kaptam elégszer titulom sine vitulo.

A(z úri) férfiak öltözete a nemesekével majd egy volt, hanem ennyiben különbözött, hogy a nemesek nagy ezüst gombokat viseltek, az urak pedig csak selyem-készületű köntösöket viseltek. Annak utána a nemesség is letevé az ezüst gombokat s selyem-készülettel viselték ők is.

Értém azt is, hogy alávaló embernek tartatott, akinek szárközépig s alább is érő hosszú deák-tóga forma mentéje nem volt. Még a cancellisták közül is sokan viselték. Annak felette minden nap dolmányt öltöttek fel s arra öveket kötöttek, régente csak olyant, akin öt vagy hat, id est igen kevés gomb volt, azután osztán az öveket húsz és negyven gombbal is gombostatták, akitől kitölt.

A régebbiek télben-nyárban báránybőr kucsmát viseltek. Csizmákat pedig aminéműeket a vásárban ki-ki kapott. Nem sok embernek volt úton szolgálja kivált libériás, hanem ha útra ment derék ember, egy parasztembert elvitt magával, ha kellett, de most másképpen van.

Ami a köntös dolgát illeti, majd cifrábban jár most afféle cameraticus tisztecske, cancellista, vagy egyéb efféle, mint az igaz kamarén költ úri nagy nemesi renden lévő ember. Igaz, hogy sok nemesemberek járnak s oly pompával élnek, hogy úr sem nagyobb. Elég nemesember is vagyon mostan, hogy sok báróval s úrral nem cserélne. Már most dolmányt, övet éppen nem viselnek, hanem télben-nyárban mentét s leiblit vagy melyrevalót, melyet különb-különbféle módon szoktak viselni, némelyek paszumánttal, némelyek a nélkül, némelyek selyem, némelyek szőr-materiából csináltatják. Csizmákat pedig minden ember maga lábához mondva csináltat.

Kucsmát télben sem visel derék ember, hanem az egy Décsei László bátyámat látom télben-nyárban kucsmában. Hanem most vagy tengeri görény-, vagy nyest-, vagy egyéb festett-, vagy báránybőr igen jó készülettel való süvegeket tesznek a fejekbe s arra felyül kalapot. Az ilyen kicsiny süvegnek az ért értemre még híre sem volt, de most minden embernek vagyon többire.

Nyakravalóson is kevés derék embereket értem, de most minden ember azt visel. Hasonlóképpen hálósüvege sem volt senkinek, most minden embernek vagyon többire.

Abán kívül más posztóból való köpenyeget talán Apaffi Mihály nem viselt, de most ugyan alávaló ember, akinek fejr abaköpenye vagyon. A régi időben egész télen táboroztak a dolmányban, mentében s abaköpenyegben az derék emberek is. Sőt az én értemre is magyarnak bundát hírl sem láttam, mostan pedig nem tartja magát embernek, hacsak farkasbőr bundája nincsen, az alávalóknak pedig mind fejr és fekete báránybőr. Németes inget sem viseltek, de most már kevesen vagyunk, az kik magyaros inget viselünk.

A kuruc-világ után mintegy 24 vagy 25 esztendeig kevesen viseltek kardot. Akik viseltek is vékony, hosszú kardokat viseltek tarsoly nélkül. De a törökkel való hadakozás alatt annyira felvettük vala a kard s tarsoly viselését, hogy ritka ifjúember járt anélkül. Még pedig nem hosszú, hanem rövid, széles kardokat viseltünk, amineműeket a régi magyarok viseltenek. De most igen letették a köznemesség, hanem az urak s az hivatalokban lévőek viselik. Csákó-süveget is viseltek sokat s nekem is volt. Most azt sem viselik, nem is emberséges embernek való.

Asztalok nem volt cifra az uraknak is csak az én értemre is, hanem széltiben felvitték a káposztát, répát, murkost, kaszáslevet s több efféle régi magyaros jó étkeket. De most soha sem tudja az ember az uraknál mit eszik, mert egy tál étékben húsfélét is egybehabar s úgy főzi.

Értem azt is, veres fazékból sokan ittak az urak közül, de most mind üveg poharakból isznak még az nemesi rendben lévőek is. Felette igen gyönyörködtek az emberek a felettébb való boritalban úgyhogy némelyek addig ittak, hogy meg is holtak bele. Egyessel egymást erőltették, két-három hétig is elittak, torbézoltak egymás végtében. De most nem úgy vagyon: akármelyik, nagy conservatióban is ritkán lát az ember részeg embert, az is, ha megijózanodik, ha csak orcája vagyon, nagy szégyennek tartja, hogy részeg volt. A szegény nemesembert bár ne lássa valami úriember részegen, mert annak bizony részeges, korhely lesz híre-neve. És így a mostani aetasban ez az egy legdicséretesebb, hogy aki jó hírét-nevét akarja megtartani, a részegeskedésről le kell mondani.

Az úriasszonyok különbözőképpen jártak a nemesasszonyoktól. Fekete hosszú fátyolt, vagy borzos főkötőt többnyire csak főasszonyok viseltek, a nemesasszonyok pedig majd mind fehér fátyolt. Derekaon kláris, ezüst lánc, vagy párta-öveket is viseltek, de most az olyannak híre sincs, hanem arany láncot, akinek van, felkötí a derekára. Magyar csizmát viseltek, még azt is többnyire patkó nélkül. Már most kevesen viselnek azt, hanem német cipelüst s strinflet. Melltartót, vagy amint most hívják laszli vagy maszli vagy mi-ördög, nyakszorítót tudom mikor senki sem viselt, hanem 1733 tájban kezdének csak igen keskeny nyakszorítókat vagy pántlikácskákat az ifjú leányok és asszonyok viselni. De már most oly széleseköt kötnek a nyakokra, mint az férfiak nyakravalója. Kell is némelynek, mert olyan hosszú nyakok vagyon, hogy(ha) azzal el nem lepetnének, benne egész dísztelenséget mutatnának. Azelőtt szép magyaros rókatorokkal vagy nyesttel bélelt mentét viseltek a magyar úri és nemesi rendben lévő asszonyok, de most, kivált az úriasszonyok mind német kantust viselnek. Ez is szükséges sok görbe-hátúaknak, mivel ez mind egyenes-, mind görbe hátat egyformán mutat. Valami nagy keszkenőforma fekete selyem materiából való cedelét is vetnek az úriasszonyok nyakokba, melyet mantlinak hívnak. A nemesasszonyok még effélével nem fertéztették meg magokat. Bóbitát is tésznek elől a homlokuk tetejére, mely akármely szép személynek is dísztelenséget ad. Ezt nem láttam egy becsületes nemesasszonytól is. Megmondám egyszer a főispánnénknak, gr. Teleki Pálnénak, Haller Borbála asszonynak: „Ne féljen nagyságotok, mert ezt a módit nem veszik fel nagyságotoktól a nemesasszonyok”. Sokféle encsembencs módi vagyon még az úriasszonyok között, melyeket az ördög sem győzne elészámlálni. Én is abbahagyom...

Feljegyzésre méltó újdonságok

Minemű farsángolást vittek végbe némely urak a múlt farságon Kolozsvárt, nem volna ugyan méltó hogy ideírjam a feretelmes, rút dolgot, de hogy a posterita megtudja, hogy mostani világban is jólelkű emberek irtóznak az effélettől, a jövőben is irtózzanak s távoztassák el. Itt azért egybegyűltenek Daniel István, aki is minden rosszban előjáró, Gyulai József, Bánffi Mihály, Haller Gábor a vén guvernátor unokaöccse, Kornis Mihály, Vaji Mihály, Kemény Simon s mások is, s egymás között bál nevű vendégséget (melyben éppen annyi istenes dolog megyen végbe, mint régen a Báál istentiszteletiben) celebráltak. Ezek álorcában, parasztember köntösbe a férfiak, az asszonyok parasztasszony köntösbe öltöztetvén, egyiktől a másikra jártanak seregestől ettek-ittak, táncoltak (egyéb gonoszságokat is hogy ne cselekedtenek, ki gondolhatná, - de én azt elhallgatom), bujálkodtak még csak az ételekben is, mivel parasztember módra puliszkát, sóstejet korpacibrét fakalánokkal ettek... Jobb lett volna egy nagy pasquillust írni valakinek rólok, hogy maradt volna fenn s szégyenelték volna meg magokat. Mert ugyanis inkább szégyenljük az emberektől a mi rossz cselekedeteinket, mint a mindenható Istentől, mint amaz vers tartja: „cum quid turpe facis, quod me spectante, Cur spectante Deo non magis ipse rubes” (mikor valami szégyenletes dolgot követsz el, pirulsz, ha azt meglátom. Miért nem pirulsz inkább azért, hogy az Isten látja azt). De nem mertek a szegény deákok írni, mivel a papnak, Sós uramnak fiáról írtak volt egyet azért, hogy ökegyelme inkább a leányok pendelyét szerette volna forgatni, mintsem a könyv leveleit, s irtóztató kemény inquisitiót peragáltattak a professzorok s nagy fenyegetéssel megparancsolták, hogy ha többször azt cselekszik, így s így lesz ect., s már nem mernek. Penig bizony jó lenne azt statuálni, hogy mihelyen a jólelkű ember eféle enormitásokat tapasztal valakiben, mindjárt lenne szabad kipasiázni, bizony félannyi gonoszság sem menne végbe, mert amint írák, inkább szégyenljük az emberektől, mint az mindeneket tudó Istentől a bűnnek cselekedetét.

KÉT ÉVSZÁZADDAL EZELŐTT

Köteles Sámuel (1770-1832): Az erkölcsi filozófiának eleji

Kútfeje a morálnak

A morálnak kútfeje és utolsó fundamentuma egyedül a cselekvő vagy erkölcsi okosság (Ratio practica...)

A belső vagy erkölcsi törvényadásnak princípiuma ez: minden cselekedeteidben szemed előtt tartsd eredeti méltóságodat, s azzal ellenkezőt sohase cselekedj. Eredeti szabadságodat soha meg ne ragadd azáltal, hogy az okosságon kívül valamely más idegen vezért kövess, vagy idegen célt tégy magadnak.

Külső törvényadásnak princípiuma: magad külső szabadságát úgy szorítsd meg, hogy mások szabadsága is elférjen a tied mellett. A magad szférájában maradj, a másokéba által ne lépj. A te jussaid a te szférádnak területén belül vagynak: abban szabadon élhetsz jussaiddal. Ha azon kívül lépsz, erőszakkal is kényszeríthetnek mások, hogy jussaikat megbecsüld s ne illesd.

A belső vagy erkölcsi törvényadásnak végző célja: az erkölcsi országnak tökéletességre való vitele. Ebben az emberiségnek erkölcsi kifejlődése fő és utolsó cél. A külső törvényadás tárgyazza a polgári társaságnak tökéletes alkotását. Ennek fő és utolsó célja a törvényesség és a jussoknak tökéletes bátorsága...

A morál fundamentuma a vallásnak. Mert az erkölcsi tudomány és az erkölcsi princípiumok esmérete és segítsége nélkül még csak az Istenről se lehetne magunknak helyes és illendő képzetet formálni, és azok nélkül a vallás valóságos bálványozása lenne.

Fundamentuma a politikának és a törvényadás tudományának. A morál mutatja ki azt az igaz célt, amelyre mind a világos igazgatásnak, mind a józan törvényadásnak törekedni kell; megmutatja, hogy erkölcsi princípiumok nélkül minden politika merő azon ravaszság és gyáva csalárdság mestersége; megmutatja, hogy az emberek mint erkölcsi nemes valóságok nem lehetnek csupa eszközei egy vad despota szabad kényének és makacosságának, megmutatja, hogy csak azok a törvények állandók és boldogítók, melyek az emberi nemes természettel egyeznek.

Fundamentoma a nevelés mesterségének is. Mert ennek is a morál szabja ki a célt, amelyre intéztetni kell az emberi erők és tehetségek kifejlődésének, és ez a cél az erkölcsi kötelesség...

Az erkölcsi filozófiának tárgya lévén az emberi akarat, mint amelyből származnak minden jó és rossz cselekedetek, azt ha szemesen megtekintjük, úgy találjuk, hogy két rugók által mozgattatik, úm. az érzékenység vagy önönszeretet és okosság által. Innen a cselekvő emberben is két természetet lehet megkülönböztetni, úm. 1. a csupa állati természetet, 2. az okos vagy erkölcsi természetet. Ha az embert úgy vesszük, mint csupa testi állati valóságot, őtet mindenkor az érzések és hajlandóságok határozzák a cselekedetre. Ha úgy vesszük, mint okos és erkölcsi valóságot, az értelemnek és okosságnak képzetei és princípiumai által vezéreltetik. E két forrásból erednek minden emberi cselekedetek. De az emberben egyesülve lévén mind az állati, mind az erkölcsi természet, az okosságnak és az érzékenységnek harmóniás együtt való munkálkodásából csak úgy származik az embernek mind boldogsága, mind méltósága, ha az állati természet az okos természetnek illendőképpen alávetik s mindenkor annak engedi az elsőséget.

A morálban semmi koalíció nem lehet, hanem szükség, hogy egyetlenegy változhatatlan regulája legyen az emberi cselekedeteknek, és az érzékenység mindenkor alájavatassék az okosságnak.

Az eddig való kifejtés szerint az okosság eredeti karaktere lévén a függetlenség, önnön munkásság és törvényadás: a morálnak fő princípiuma önként s mintegy magától fejlődik.

Ez a princípium a következő: Légy az, ami vagy, ti. okos valóság, s mint okos valóság tartsd meg a te eredeti karakteredet és méltóságodat, tartsd meg magadat a te függetlenségedben. Más szókkal: cselekedj mindenkor a tiszta erkölcsi okosság szerint, és azonkívül semmi egyéb által ne engedd magadat vezéreltetni és a cselekedetekre meghatároztatni.

... az erkölcsi törvénynek méltósága tiszteletet ön mibelénk, de nem rettent, mint egy despota a maga kemény törvényével; azonban nem is édesget, mintha gyönyörűségnek reményével kecsegtetne a kötelességnek teljesítésére, hanem csak szorosan parancsol. S midőn az okosság-nak ezt a törvényadó tekintetét meggondoljuk, ez a gondolat felébreszti bennünk a mi felséges rendeltetésünket, s ennek meggondolása sokkal inkább elragadja a mi lelkeinket, mint akármely kellemetlenség is.

... a mi természetünk úgy vagy on alkotva, hogy a jót és a rosszat, az igazságot és az igazságtalanságot megérezzük. Mert a jó cselekedeteket belső öröm és megnyugvás, a rosszat pedig unalom és nyughatatlanság követi. Ez a tehetsége és alkotása a mi természetünknek erkölcsi érzésnek (sensus moralis) neveztetik.

... Hogy vagy on erkölcsi érzés mibennünk, azt az önnöntudás bizonyítja: és így azt senki kétségbe nem hozhatja. A kérdés itt tehát csak ez: vajon ez az érzés az okosság munkája és míve, vagy pedig egy különös érzékenység? S erre azt lehetne mondani, hogy az okosságé.

... Ha szinte az ember gyenge korában követte is a bevett szokásokat, a mások példait és tanítását, midőn kezd megérni, nem követi azokat minden megvizsgálás és megfontolás nélkül. Az emberi nevelés nem olyan mechanikai, mint az áltatoké, hanem a szabad magunk kimívelésének és formálásának mindenkor helye marad. Különben az emberi okosság olyan szenvedőleg volna, mint a hó és a viasz, amelybe betűk nyomattanak. Nem olyan az ember, mint a tükör, amely visszaveri a ráesett sugárokat, hanem önnön munkássággal bír. Minekutána az okosság kezd kifejlődni, a hibás nevelésnek és szokásnak sok balvélekedéseit az okosság princípiumai szerint igazítjuk meg, és nagy része életünknek ebben telik el...

... hogy a társasági élet felette sokat tészon az erkölcsiség kifejtődésére és hogy a polgári társaság kebelén kívül az embernek fizikai, elméleti és erkölcsi tehetségei sohase fejtődnének ki abban a mértékben, amely mértékben kifejtődnek a társasági életben. A Rousseau állítása tehát, hogy az emberek a társaságban elfajultak, elromlottak és a tökéletesség szempontjából visszamentek, melyet csak a természet állapotjában lehet keresni, képtelenség. Ő az emberekre nézve úgy képzelte a társasági életet, mint a plántákra nézve az üvegházat.

... Az okosság pedig azt mondja: hogy vannak kötelességeink minden emberekhez, minden vallásbéli és nemzetbéli különbség nélkül, és hogy az emberiség kötelességeinek teljesítését nem kell szorítnunk csupán a magunk felekezethöz, hanem mint a világ polgárjainak, ki kell azokat terjeszteni az egész emberi nemzetre.

... A tökéletesség princípiumának értelme ez: tökéletesítsd magadat, vagy: tedd tökéletesebbé mind testi, mind lelki ereidet és tehetségeidet; ennél fogva tedd magadat alkalmatossá mentől több lehetséges célokra.

... Az erkölcsi okosság szentül parancsolja kötelességeinket, és az a nagy célt teszi mielőnkbe, hogy törekedjünk az erkölcsi teljes tökéletességre; és ha ezen célra állhatatosan törekedünk, csak úgy ítél minket érdemesekké a boldogságra. Ugyanazon erkölcsi okosság az örökös és változhatatlan regulát is magában foglalja, hogy minden ember abban a mértékben legyen boldog, amely mértékben az erkölcsiségnek gyakorlása által magát érdemessé tette a boldogságra; ellenben abban a mértékben legyen boldogtalan, amely mértékben a maga gonoszsága és erkölcstelensége által megérdemli...

... Az egész természet mezejében, amennyiben az a mi tapasztalásunknak tárgya, semmit se találunk, ami iránt tiszteletet érezhetnénk, hanem csak egyedül az embert...

De az emberben is különösen az erkölcsi tulajdonságok azok, amelyekért őtet tisztelhetjük. A nagy elmebéli talentumok is lehetnek ugyan tárgyai a tiszteletnek, de leginkább úgy, hogy azok a jó erkölcsi karakterrel egyesültek. Hogyha egy emberben a nagy talentummal rossz karakter egyesült, csudáljuk őbenne a talentumot, de a tisztelet, amelyet őiránta érzünk, elenyészik, mihelyt megtudjuk, hogy rossz erkölcsi karaktere vagyon.

... A tisztelet egy olyan adó, amelyet semmiképpen meg nem vonhatunk, meg nem tagadhatunk a virtustól és az erkölcsi érdemtől - akár akarjuk, akár ne akarjuk. Mert egy oly embernek példájában mintegy tükörben látjuk a törvénynek teljesíthetését; következőképpen, ha a mi tulajdon magunkviselését összevetjük az övével, lehetetlen, hogy ne érezzük az ő felsőbbségét és a mi fogyatkozásunkat. Eleinte ugyan keresünk az ő karakterében némely homályos vonásokat, hogy azon unalmas érzéstől, melyet az ő felelőssége okoz minékünk, megmenekedhessünk; de ha egyszer igazán meggyőződünk az ő érdeme felől, lehetetlen, hogy ne érezzünk őiránta tiszteletet akár mint érezzük másfelől a mi kisebbségünket.

... Veszedelemes az a princípium, mely azt tartja, hogy a cél az eszközt megszenteli, mint amely rést nyit sok gonoszságokra.

A cél szabad akaratunktól függ: de az eszköz nem mindenkor, hanem sokszor a külső és természeti okoktól, melyek által néha az eszközök megszerzésében meggátoltatunk. De ha jó célunknak véghezvitelére az eszközöket meg nem szerezhettük is: a jó cél és szándék azért mégse veszti el a maga becsét.

... Közönségesen karaktere vagyon annak az embernek, aki mindenkor princípiumok és változatlan maximák szerint cselekszik, melyeknek fundamentoma az erkölcsi törvény. Akinek nincs princípiuma, azt az ösztönök, hajlandóságok, példák és környülállások hajtogatják, és nincs állandóság se gondolkodása, se cselekedete módjában.

... Minden emberek mint önnön célok okossággal, szabadsággal, erkölcsi erővel és tehetségekkel bírnak; mindnyájoknak lelkében munkás az erkölcsi törvény: következőleg eredeti szabadságoknál fogva magokat erkölcsiképpen vég nélkül tökéletesíthetik. És annyiban, amennyiben ilyen felséges erővel és tehetségekkel bírnak, amennyiben személyesei nemcsak, hanem végrehajtói is az erkölcsi törvénynek, annyiban belső és eredeti nemességgel és méltósággal bírnak. Ez az embernek mint erkölcsi valóságnak eredeti méltósága.

De szorosa szólva, igazi méltósággal az ember akkor fénylik a maga igaz értelmét azzal bizonyítja meg, midőn a belső ember méltósága kihat a külső emberre és annak cselekedete módjára; következőleg a belső méltóság magát a jószágos cselekedetekben külsőképpen nyilatkoztatja ki. Mentől több esetekben valósítja meg az ember az erkölcsi törvényt, annál magasabb pontra emeli a maga méltóságát. Ez az embernek szerzett méltósága, és tulajdonképpen ebben áll az ő érdeme...

A lelkiismeret az erkölcsi vagy törvényadó okosság, mely minden esetekben a kötelességet előnkbe tartja, cselekedeteinknek jóságát megítéli, és minket vagy feloldoz, vagy kárhoztat...

A lelkiismeret közbevetés nélkül megítéli a mi cselekedetünket, összvetésvén azokat a törvénnyel. Következésképp, hogy cselekedeteinket helybenhagyjuk vagy kárhoztassuk, az nem függ tőlünk. A dolog itt úgy van, mint a külső érzékenységekkel. Ha szememet felnyitom, nem függ tőlem, hogy milyennek lássam a tárgyat, hanem olyannak kell látnom, amilyen magamagában...

Hogy az ember a maga vétke cselekedeteit a temperamentummal körülállásokkal, észre nem vétellel stb. mentegeti, ez is bizonyossága annak, hogy a lelkiismeret szavát hallja; különben nem is mentegetné magát.

Innen mondhatni: hogy a lelkiismeret a virtusnak legszebb theatruma: de egyszersmind igazságos és részrehajlás nélkül való ítélőszék.

... A szoros kötelességek fundamentuma a magunk illendő becsülése (*honestas interna, justum nostri aestimium*) vagy eredeti méltóságunk érzése. Mert aki magát nem becsüli és eredeti méltóságát nem érzi, azt csak a reménység, a félelem és a haszonkeresés indítja a kötelesség teljesítésére; következésképp mindent szolgálai lélekből és indulatból cselekszik, nem pedig a törvénynek tiszteletéből.

... a belső méltóságnak érzése a lélek felemelkedésének (*elatio animi*) neveztetik, és szorosan meg kell azt különböztetni a nemtelen kevélységtől és magunk szeretetétől... A kevélységtől és nagyravágyástól, mely magamagát mások felett emeli. Mert aki a maga emberi méltóságát érzi, az nem magát becsüli, hanem a maga személyében az emberiséget. Következésképp magát mások felett nem emeli, de magát másoknál alábbvalónak nem is tartja. Az emberiség, melyet személyében hordoz, juszt ad neki arra, hogy másokkal magát egyenlőnek tartsa.

... Ebből három kötelességeink folynak: 1. Ne csússzunk a porban és ne alacsonyodjunk. 2. Ne hazudozzunk. 3. Ne fősvénykedjünk; magunkat a külső dolgoknak szolgálai lélekkel alája ne vessük; azoknak rajtunk uralkodást ne engedjünk...

... Az ember mint erkölcsi valóság agy és nemes valóság, és ennél fogva szükségesképpen tárgya a tiszteletnek. Az embernek ezt a maga nagyságát érezni és magát becsülni kell; és akármit cselekszik, ennek a nemes természetnek érzésével és önnön tudásával kell neki cselekedni. Ezen természeténél fogva, valamint mások tőle megkívánják a tiszteletet, úgy ő is tiszteletet kívánhat másoktól... Ha pedig érezzük, hogy kisebb a mi erkölcsi érdemünk, mint másoké; akkor nem mások előtt, hanem törvény előtt alázzuk meg magunkat. Belső méltóságunknak érzése azonban ki nem rekeszti a nyájasságot.

Aki elhiti magát, hogy nagy az ő erkölcsi érdeme, de csak azért, mivel magát és érdemét a törvénnyel szorosan össze nem veti, abban erkölcsi kevélység van (*arrogantia moralis*).

Aki pedig a maga méltóságát megtagadja, aki a maga erkölcsi érdeméről lemond és azt a mások kedve keresése által kívánja magának megszerezni, porban csúszó ember...

A hazug ember alábbvaló akár milyen lelketlen portékánál, mert ezt tetszésem szerint célozra fordíthatom, a hazug embert legkisebb célra sem használhatom, mint akiben nem a valóságos embert, hanem az embernek csak csalfa tetszeményét találok...

... A valóságos élet munkásságban áll. Innen kötelesség, hogy legyünk munkások az emberiség nagy és nemes céljára. Minden embernek illendő és alkalmas eszközévé kell magát formálni ennek a célnak, kinek-kinek a maga területéhez és tehetségeinek mértékéhez képest.

... Hogy másokat megbecsüljünk, kötelességünk. Mert minden ember önnön cél; mindegyiknek ugyanazon egy nemes természete, jussa, célja és rendeltetése vagyon. Következőleg eredetiképpen minden emberek egyenlő jussal és méltósággal bírnak...

Ha az emberben csak a személyességet és emberiséget nézzük, minthogy eredetiképpen minden emberek egyforma természeti nemességgel bírnak: minden embereket egyformán köteleztetünk megbecsülni. Ekkor öbennek magát az emberiséget becsüljük.

Azonban a tudatlan, ostoba, sőt rossz emberek iránt is vagyon kötelességünk. Mert az emberiséget soha egyik ember se vetheti le egészen. Legalább az emberi karaktert soha el nem veszti: a erkölcsiségre való tehetség magvagyon minden emberben...

Nem igaz, hogy az ember a maga embertársának természet szerint ellensége volna. Mire való volna úgy az emberben az erkölcsiségre való tehetség? Mire valók volnának az emberi szívben az emberiségnek, barátságnak és szimpatianak érzései, a társasági élet ösztöne és a közönséges emberi szeretet, mely szintolyan centrális erő az erkölcsi világban, mint vonzerő a világ szisztémájában? Ha az emberi szívben csak taszítóerők (vires repulsivae) volnának, azaz ellenséges indulatok: úgy se polgári, se házassági társaság, se barátság szövetség nem formálódhatnék, és soha az emberi nemzet a maga rendeltetésére el nem juthatna.

... Az ember társasági életre vagyon rendeltetve. A természeti ösztön és az okosság egyformálag hajtják őket a társasági életre. A valóságos ember nem magányosan, hanem a társaságban élő ember. Következőleg az embernek is igazi állapota a társasági állapot. Magára és különválva az ember nem élhetne. A társasági életen kívül se testére, se lelkére nézve nem lehetne az, ami a társasági életben létszen, egyesült erő által. És így a társasági életet egy olyan intézetnek lehet nézni, mely az emberiségnek kifejlődésére szolgál.

... Magunkviselésével valamint az egész emberiségnek, úgy közelebbről nemzetünknek és hazánkunk köteleztetünk díszére és becsületére lenni. Így öntünk másokba jó vélekedést hazánk és nemzetünk iránt...

Emberiséggel, szelidséggel, nyájassággal leereszkedéssel viseltessenek a felsőbb rendek az alsóbbakhoz. Ezt kívánja egyfelől az eszeség regulája, másfelől pedig annak meggondolása, hogy az alsóbb rendben lévők is szintúgy önnön célok, azoknak is ugyanazon egy a rendeltetések, ezek is szintúgy eszközei a polgári társaságban a közjónak és az emberiség nagy szisztémájában az okosság céljának.

MÁSFÉL ÉVSZÁZADDAL EZELEŐTT

Kővári László (1819-1907): Magyar családi s közéleti viseletek és szokások a nemzeti fejedelmek korából

A népeket és nemzeteket egymástól a nyelv különbözteti meg. De van valami a nyelven kívül is, mi a nemzeteket egymástól megkülönbözteti; van valami a nemzetek háztartása, viselete, étkezése, családi és társadalmi, közéleti és harci szokásaiban, mit azokra a nemzetek geniusza, azon nemzeti jelleg, mi az egyes nemzeteket jellemzi. Ez a magyarnál kiválólag megvan.

A nemzeti szokások a nemzet szellemének sztereotyp kifejezései. Nyelvben, szokásban él az ember. S ha a nyelv s nemzeti irodalom művelése életfeltétel, szintén az a nemzeti szokások ápolása, nemesítése hazafi kötelesség azok bűvárlata, s ha viharok fenyegetik, azok szakadatlan emlegetése, hogy a fiatal nemzedék örökség gyanánt tekintse, mit neki a szerencsésebb utókorra kell hagynia.

Bármily egyenesen dobjunk fel egy követ, ha helyéről megmozdítottuk, soha többé előbbi álláspontjára vissza nem esik: úgy egy nemzetet régi szokásaiba a körülményekbeli józan alku nélkül visszahelyezni nem lehet. De megtartani a megtarthatókat, visszaállítani azokat, melyeken nemzetiségünk mint sarkköveken nyugszik: azzal nemcsak magunknak, de társnemzeteinknek, Európának, az összes emberiségnek tartozunk, mert csak erős és el nem fajzott nemzetek képezhetnek erős államot s dolgozhatnak lelkesedve az emberiség közös céljára.

Tisztelettel hajlunk meg Európa műveltsége s szokásai előtt, áldjuk őseinket, hogy nemzetünket acclimatizálni siettek; de kétszeresen áldjuk, hogy nemzeti sajátosságainkat senki kedvének fel nem áldozák... Sok nemes jellemvonással dicsekedhetnek Európa nemzetei, de azon keleti fény, mi viseletünket, azon önzéstelen solidság, mi háztartásunkat, azon patriarkális kedélyesség, mi családi életünket, azon őszinte ember és vendégszeretet, mi társadalmi köreinket, azon jog és szabadságérzet, mi közéletünket, azon hősieis önfeláldozás, mi harczainkat jellemzi, oly nemzeti tulajdonságok, melyek egy ősbib civilisatio kifolyásai, s melyeket ha eleink a minket civilisálni akaró elsatnyult nemzetek tapsáért feladtak volna, a magyar megszűnt volna magyar lenni.

A hajviseletről

A magyar a legtöbb súlyt a bajuszra fektet... Európa bajusztalansága a görögök és rómaiak utánzása... Már Ázsiából bajuszosan jöttünk ki. Azt úgy viselték, mint Isten teremtette, hogy némelyeknek egész ajkát beárnyéklá. Később idomítás alá jött, de azért egész korunk egy televér magyarnak sem jutott eszébe azt levágni.

A bajusz után a szakáll foglalta a második rangot. Régen a férfiaság kifejezése, mit Nagy Sándor kora puhuló ízlése kezdett beretválni. Tőlek tanulta Európa, míg a keleti népek, s azok közt mi is, soha sem bírtuk határozottan utánozni.

A török Európába nyomulása, s Erdély török védelem alá jutása nagy kerek szakállat hozott divatba. E tekintetben szabály, hogy a fiatalság szakállt nem viselt; de mihelyt megházasodtak, mintegy a férfiúi gondok felvétele kifejezésére, azonnal szakállt hagytak. S ezen szokás annyira tartá magát, hogy Apor P. feljegyezte, miképp a XVII században egyedül Béli Pál nem hordott szakállt, s ő is csak azért, mert tatárabságában ura gyakran megrángatta, s ekkor

felfogadta, hogy ha az Isten megszabadítja, szakállát áldozatul hozza... Bár nagy szakállt viseltek, bizonyos idomítás alatt tarták. Mikor át kezdték engedni a természetnek, annak jele volt, hogy a nemzet elégedetlen. Minél inkább nyomta valami elháríthatatlan a nemzet szívét, annál hosszabbra hagyá szakállát.

A XVII. század vége felé, amint az osztrák kormány benyomul, úgy látszik, a borbély művészetnek e téren is felhozta csillagát: beretválkozni kezdettek, de csak azok, kik jól érezték magukat... Ezen kor után mindinkább gyérült a szakáll viselete, de soha se ment ki egészen, mintha azon hitregét kapcsolták volna hozzá, mit a Sámson hajához. Mígnem a nemzet 1825-ben történt felébredése a szakállviselést ismét életbe léptetvé, a '48-i forradalom pedig végkép helyreállította.

A dúshajzat a nőknél az érzelemdússág, a férfiaknál dússzakáll s bajusz társaságában a férfiasság fokmérője... A régi európai fogalmak szerint a nagy haj szabadság, a vágott haj szolgaság jele volt... Az ausztriaház fellépte után a hajviselet is megváltozott. A XVIII. század elején már itt-ott feltűnt az aulicus embereknél a Franciaországban keletkezett czopf, hajpor; míg a jelen században a mai divat vette kezdetét, mely az európaiktól nem különbözik.

... a magyarnál, de más nemzeteknél is, régen a női viselet a férfiakétól nem sokban különbözött, s mondhatni csak a férfi viseletnek volt módosítása. S még a haj és főék viseletében sem volt a két nem közt azon nagyszerű hézag, mely főleg az újabb időben, mind óriásibb mérvben kezdett mutatkozni.... a régi magyar a leányt hajadonnak nevezte, mi világos kifejezése annak, hogy fejükök hajzatokban állott; s hogy az asszonyokat a hajadonoktól főként különbözteté meg.

Ünnepélyes alkalmaknál sem folyamodtak ál szépítő eszközökhöz, hanem miként az egyszerű szépet kiaknázott görögök, legfennebb égető vassal fűrtöket göndörítettek, s kígyó alakú hajtűkkel kontyot idomítottak, bele néhány drágagyöngyöt vegyítettek, hogy csillagokként emeljék fűrtök éjjelét.

Italozásról

Ősi szokása a magyarnak, hogy jó kedvét poharazásban fejezze ki. A percztől, melyben Árpád népe Magyarhon és Erdély földjét megérinté, s nagy áldomást szerze örömében, minden nagyobb örömnepélynél felmerül.

A fejedelmi korban, ha nagyobb lakomát adtak, két asztalt terítettek, egyiket evő, másikat ivó-asztalnak nevezék; az egyiknél a nők és ifjak, a másiknál férfiak foglaltak helyet. Az utolsó Baccusnak lévén szentelve ide inkább csak sülteket adtak fel... A víz után legáltalánosabb ital a bor, mit Erdély szőlőhegyei bővön szolgáltatnak... Mindezen italok javát máig ismerjük, de nem többé az ivásmódot, mellyel őseink s az egész akkori Európa az ivás mesterségét oly tökélyre vihették, mikép patakokban folyt a bor anélkül, hogy azon részegségre jutottak volna, mely mostani pancsolt borok s egyéb szeszes italoktól rögtön elő áll... Többnyire minden pezsdülésig ivott, s e rossz szokás oly általános, hogy ha valakinek vendégszeretetét akarák kifejezni, azt mondták róla: senki asztalától sem megy el annyi mámoros, mint ezétől s ezétől. Még a bornemisszák is a mai egy meszely helyett, félkupát, sőt három meszelyt is megittak. S Bethlen (Miklós) mint nagy mértéktelenséget emeli ki, hogy barátai kedvéért legfeljebb egy ejtelt, egy kupát ivott meg? Holott ó borainkhoz ma már mérszáros gyomor kell, az is a javából...

És ez annyira divat, hogy a pezsdülésig-ivást még a fejedelem asztalánál is gondot adott elkerülni. Teleki Mihálynál olykor Bethlen is társasággal tartott. Másutt, ha ejtel borig vitte, elbúcsúzott, vagy felkelt, s az asszonyok körül sétált, velek beszélgetett, míg azok asztalnál maradtak.

Azonban e nem csak nálunk volt így, mert az egész régi világ férfiai oszták e társadalmi bűnt. Már Róma lakomáin annyira vitték, hogy utoljára egymásért annyi poharat ürítette, mennyi betű volt a nevökben.

De azért a magyar itt is megtartott bizonyos rendet és határt. Miként a régiek az istenekért, úgy eleink ünnepélyes alkalmanál az első poharat mindég a fejedelemért üríték. S miután a gazda vendégeit s a vendégek a gazdát köszöntötték, csak akkor kezdődött az ivás, kezdődtek a barátság, atyafiság poharai.

A dohányzásról...

A dohányzás, mely ma már oly szenvedéllyé vált, hogy többé a római néppel nem panem et circuses-t kiáltana a nép, a fejedelmi korban csak névről volt ismeretes. Európát nem oly régen boldogítja, mert Amerika felfedezése gazdagítja vele a világot. Nicot mint fűvész, 1560-ban ismerteté; Drake 1586-ban kötött ki pipázva Plymouthnál; s 1633-ban IV. Murat szultán még halállal bünteti a pipázó törököt; a szivart csak is 1830 körül hozá be Paris. S ha Apor a múlt század elején elmondhatá, hogy semmi nyájasság, ha nincs tubák-piks vagy pfei-tubák - holott még gyermekkorában csak a kocsisok, darabontok pipáztak -, úgy mi is azt mondhatjuk a szivarról.

Egyébiránt a dohányzás kezdete Erdélyben 1658-ra esik, mint a mikor négy évig füstölték dohányval és porral Erdélyt a törökök. Egyelőre papiszékek keményen tüzeltek ellene; minek természetes következménye lett a titokban pipázás, mi számtalan égéseket vont maga után. 1670-ben a törvényhozás is síkra szállt: kimondaték, hogy valaki a hazába hozná, vagy vele kereskednék, veszesse dohányát s minden vele található vagyont; ki pedig vele élne, ha jószágos 50, ha egyházhelyű 12, ha nemtelen 6 ft-ot fizessen. De úgy látszik a pipatűz a törvénycikk ellenére is tovább harapódzott; honnan 1683. mártiusában Segesvártt mint haszontalan és káros szer prescriptiójára új törvénycikk kél; de csak is a büntetés szelídítése kedvéből látszik újra szőnyegen; mert ekkor már nemesre csak 12 forint büntetés szabott, míg a népen 6 forint meghagyatott. E törvénycikk már természetesen ellen is szót emel, úgy a portubák ellen is. E sem használt, miért is a fennebbi törvényt 1686-ban megújíták: hihetőleg az akkori szolgabíró restellte büntetni a pipázót, míg maga ment elől a pipázásban. Honnan a tilalmazás 1688-ban tehát még keményebbet hoztak: mely azokra, kik dohányt vetnek, földjük vesztését szabá; azokra pedig, kik szívják, főtisztekre 200, regálistákra 50, birtokosokra 30, egyházhelyi nemesre 12, jobbágyra 6 forint vete. De ugyan e törvénycikk magyarázza meg a sebes harapódzása okát is, midőn azt mondja: „megtiltottuk ugyan, de a büntetéssel a tisztek abutáltak s midőn a szegény embereket exequálták volna is, egyfelől a szegényembernek marháját hajtották, másfelől a pipa a szájokban volt. Így küzdte a törvényhozás az étellel. A nemzeti fejedelmek után alkotott főkormányzók a dohányárulást egy görögnek haszonbérbe adja, tehát bizonyos monopolium kezdődik: s mégis a népen egy, két, három forintot csikortak a tisztviselők, míg a gazdagabb körökben a pipázás egész hazában szél-tibe folyt. Mígnem 1702. márt. 21-én gr. Bethlen Miklós cancellár a főkormányzókhoz hathatós iratot intézett, melyben megírta, hogy emberi és isteni jogszerűség ellen van, hogy a szegény népet büntessük, míg a dohány haszonbérbe adása, s folytonos pipázás által a hatalmasok a törvényt eltörlötték. Minek következtése lőn, hogy a dohánytilalom határok közé esett, vagy is a pipázás csak is az utcán és gyűlékony épületek között kezdett tiltatni... Így pipáztak el a múlt századot 45 kron fizetve a dohány fontjait. Sőt mivelhetését maga a kormány elő kezdette már a múlt században segíteni.

A családi élet

Csak boldog családok alkothatnak erős nemzetet. S egy nemzet csak addig erős és szabad, míg a családi élet gyökerein a romlás férgje nem mutatkozik. A magyar is csak akkor lesz ismét nagy és dicső, mikor költői „Romlásnak indult hajdon erős magyar-féle” fájdmakkal nem tépelődik...

Régen a magyar szó eskü volt. A ház becsületét senki se merte tapodni, különben vérével mosá a szennyet. S ha a család érdeke úgy kívánta, az egész család síkra szállt.

A rómaiaknál házi istenek voltak, a magyaroknál a gyermek és nő részesült bálványozásban. A férj hatalma korlátait soha át nem lépé, s ha tán mámor vagy szenvedély hatalmában esett, a nő előlépett, a férfit, mint szelídített orosz lány engedelmeskedett.

Erényen, gyöngédségen nyugodott a régi családi élet, s ezért volt oly erős a láncz, mely a családot egybe fűzé.

A gyöngéd viszony kedvet adott a foglalkozásra, s bár merre jártak, nyomukban áldásnak kellett fakadni. Ismerték, mikép csakis anyagi jólét biztosíthat függetlenséget, tekintélyt a társadalomban. Az előmenetel két parancsát, dolgozz és takarékoskodj, a ház minden tagja megtartotta. A férfi szerzett, a nő megtakarított. A férfi gazda volt, a nő gazdaasszony. Mert szükség nem bántotta, a férj későn öszült, a nő örök ifjúságban élt, mosolyogva fogadták egymást, ha összejöttek, s mosolyogva váltak, ha távoztak: a férj nyugodtan szántott vetett, tanácskozott vagy csatázott: a nő csendesen mesélt gyermekeinek, megelégedve vitte a ház terheit, nem félt, hogy egy szép reggel tönkre jutását hallja suttogni.

Alig két század, s hova juttatott volt a külföld majmolása. Akkor kevesebb volt a kényelem, de édesebb volt az élet, több volt a foglalkozás, de a munkát bizonyos nyugalom, boldog vénség koronázta. Az újabb idő mindent megfordított vala: a régi családi élet helyébe társadalmi élet lépett: hol a boldogság tenyészett, az asszony és gyermek szobáját háttérbe szorítók a szalon szényegeiért; a belbecs semmi, mindenben csak a látszat; a férfi nem bíra már elég erős, a nő nem elég gyöngéd lenni; a szerepek össze lőnek tévesztve; minden család mintha bábeltorony építésre lett volna kárhozthatva: mindenütt csak a zaj, de eredmény sehol sem mutatkozott. Csakhogy a külfényt fedezhessük, mindenből kiloptuk vala a tömörséget, csak külszín minden, alapja sehol semminek... Csak még néhány tized, s ha később ébredünk, hiányzott volna házunkban mi a ház lelke - a család, s mi a nemzetek erejének alapja - a családi élet.

A magyar megszűnt volna - magyarnak lenni.

Régen a család nem egy háznépet tett, mint jelenben. Az ősi vár, kastély, városi, falusi ház fedele alatt az ifjú párok mellett soha sem hiányoztak a szülők, s gyakran mint a ház ezüst koronája, ott éltek a nagyapák, nagyanyák, s az családot gyermekek, unokák egészítik ki. Mint egy méhkas egy királyné alatt, oly szeretettel éltek, milyenről fogalmunk alig lehet.

A férj és női kötelességek kölcsönös betöltése, a házasság élet terhei, fájdmakkai kölcsönös édesítése nélkül nincs családi élet. Éppen ezért a magyar családé a lehető legtágosabb kölcsönösségre volt fektetve.

A magyar lovagiasság téren más nemzeteket felyülhatólag lépett fel. Már Sz. István korában, mikor a nőnem Európa szerte rabszolgai állapotban sinlett. A magyar törvényhozás a nőnemet törvény oltalma alá helyezé. S oly jogokat biztosított számára, melyekre a magyar nő, míg álltak büszke lehetett.

Azonban a törvény ez eljárására nem sok szükség volt, mert azon szívélyes benső viszony, mely a férj és nő közt ősidőktől fogva létezett, mely az együtt élő családot összefűzé: minden hűtlenséget lehetetlenné tett. Bár a viharos időkben, hol a férjnek annyiszor jutott dictátori szerep, a házkormányza egyedül a férjet illette, a férj nejét a leglelanczolóbb címekkel tisztelte meg: az egymásnak letett hittől hitvesének, mert örömei, fájdalmai, a ház terhei és jólléte felelősségévé tette, őt feleségének nevezte sőt, miként Gerando is megjegyezte, maga a nép mai napiglan, kincsem, galambom, rózsám, csillagom, megszólításokkal él neje irányában.

A nő szintén gyermeki kegyelettel csüngött férjén, mint kitől oltalmát, boldogságát várta. A férj benső bizalma jeléül tegezte a nőt, ez tisztelete jeléül kegyelmednek szólítja férjét, s ha jelen nem volt, az édes úrnak címmezte. Sőt, a fejedelemlné is így írt alá férjének: kegyelmed szolgálóleánya, az felséges Bethlen Gáborné, Károlyi Zsuzsánna. És patriarchalis viszony még a férj testvéreire is kiterjedte, azokat kisebb, nagyobb, közepső urának hitta, úgy miként férjéhezzi koruk igényelte.

Vendégfogadásról, vendégszeretetről...

Ha jösztek lesztek; Ha hoztok esztek.

E felirat volt olvasható egy kapunkon a forradalom után. Ha valamely nolentes volentes protegalni, ismertetni akaró turista meglátta volna, s nem tudja, hogy ott Demanx fordítója s illetőleg bővítője lakik: most mind beszélhetnénk magyar vendégszeretetről; mind idézhetnők Bethlen Miklóst, ki a XVII. század közepén azt írja egy francia úrhölgynek, miszerint: Magyarországot és Erdélyt az ember egy pénz nélkül keresztül utazhatja, s nem csak a jobb házak, hanem még a népnél is terített asztal vár reája...

Szállást kérni úri háznál, megbántás lett volna. Csak egyenes behajtottak... Éjjel, nappal szívesen láttak mindenkit, annyira, hogy a kaput csak cifraságnak tarták. S a lovagkor e szokása annyira korunkra jött, hogy Sebessy Istvánról. Udvarhelyszék királybírájáról beszélük, hogy 1848-ban amint haza megy, kapuját betéve találja; mi ez? kiált fel fiaihoz... hetvenkét év alatt még nem láttam betéve e kaput, hagyjátok nyitva, míg élek; aztán nem bánom tegyéték be, ha meghalok.

Mikor a magyar a másikhöz lépett, barátságosan kezét szorított. S ezen szokás oly általános, hogy maga a király, ha magyar úr ment hozzá, vele kezét szorított. A férfiak émedítő csókolódását civilisatoraink hozák be, a hová behozhaták.

Mily nagy volt az emberbecsülés, Apor egy példát beszél el. Petki István Apor Lázárhoz megy Altorjára, mint atyafiához. Apornak sok vendége van, s mikor asztalhoz ülnek, egy zekés embert jól felültette. Mikor felkelnek, Petki nem állhatja, hogy meg ne kérdeje, miért ülteté oly fel botráncokozása tárgyát. Azért öcsém uram, mond Apor, hogy én zekében is meg szoktam becsülni az értelmes nemes embert; mire Petki így szól: tanulék ma bátyám uramtól, s ez egész életemben megtartom.

A rokonok iránt éppen különös bensőségge voltak; s mint b. Apor Péter és b. Naláczi megjegyezte. Ötöd ízig pontosan ismerték és tarták az atyafiságot...

A címzésről...

A címzés sajátlag kétféle, társalgási és közéleti:

A társalgási címzés régen igen egyszerű. Az atyafiak tized ízig is bátya, öcsém, sógor, koma hitták egymás...

Azon időben - mondta egy másik helyt Apor - mind az urak, mind a nemesség, parasztság nagy szeretetben éltenek. Nem volt annyi úr, mint most, Csáki Lászlón kívül más nem gróf nem lévén: úrnak Erdélyben azt tartották, kinek háromszáz, jó főembernek, kinek kétszáz, elévaló nemes embernek, kinek száz vagy legalább hatvan-hetven jobbágya volt. Régen a tizenkét tanácsos, s nagyságosokon kívül, többnek nem volt úr neve, s nem ezek neijén kívül több, kit az asszony, s kinek gyermekeit úrfi, kisasszonynak kellett volna szólítani; hanem bármely főember volt is, uram kelmed, nejét asszony kelmed, mint vagyon asszonyom gyermekeit pedig kis uram, kisasszonyom, vagy Sofi asszony, Magit asszonynak címezték. S ha legkedvesebb rokonságban állt, öcsém, bátyám megszólítással éltek.

Később e címet öcsém uram, bátyám uram, öcsém asszony, néném asszonyra változtatták; mi aztán korunkra uram bátyám alakban jöve le.

Kik némi függésben álltak, uram, asszonyom címmel illeték a felsőbbeket, mit a nép ma is használ. Ugyanazon címek, mit a társalkodási illem mesterei, a francziák máig is megtartottak, hol az uram, asszonyom, kisasszony címzés által senki sem érzi bántva magát.

Mi a közéleti címzésekkel illeti, azok az osztályok behozatalával kezdődtek, mit az Anjouháznak köszönhetünk.

A cím egyelőre csak személyes, mennyiben a személyes állással volt egybekötve. Így lőnek az ország zászlós urai mindjárt kezdetben tekintetes, a XV. században már tekintetes és nagyságos urak, míg az alatta fegyvert fogó nép egyáltalában nemez címet kapott.

Nemes volt tehát a magyar címe századokon át. De amint nyugottal érintkezni kezdénk, mintha visszaestünk volna Ázsiába, hol egy-egy főnök szélvész urának, a csillagok öccsének hivatja magát, egyszerre divatba jöttek a címek. A nemesből lett nemes és vitézlő míg végre ezekhez még a tekintetes is hozzá jöve.

A nagyságos cím, mely mint említők, egyelőre a zászlós urakat illette, idővel családi címmé kezde válni.

A levelezésről...

A levélírásban - írja Apor - semmi czeremóniát sem tartottak, mint most, mikor az alábbvaló embernek is egész ívre nem írsz, s még azt is borítékba nem teszed, vagy spanyolviasszal nem pecsételel, megharagszik érte...

S valóban az őszinte nyílt, s őszinte nyíltságra számító magyar természettel a hosszas, üres bókokkal telt levélírás nem is fér össze...

A megszólítás a felsőbbekhez, kegyelmed, az egyenlők vagy alábbvalókhoz, kend.

SZÁZADUNK ELEJÉN

Polgári illemkódexekből

Társalgás

„Nők előtt sose vagy csak igen ritkán beszéljünk a hölgyek szépségéről vagy rótságáról. Inkább előzékenység, finom modor által igyekezzünk kitűnni, mint képesség és ész által... Ne feledjük, hogy a társaságban a lélekjelenlét főtulajdonunk legyen, nehogy a feleletekben, melyeket adunk, megakadjunk vagy hibázzunk, miáltal igen nevetségessé válnánk.” „Mindig azt kell találnunk, hogy barátaink jó színben vannak, és jól vannak öltözve. Senkinek sem áll jogában valakit kellemetlen megjegyzésekkel elkeseríteni. Az üres bókolástól azonban óvnunk kell főképp a fiatalembereket. Ha mondunk is bókokat, annak fátyolozottnak, valami szellemes megjegyzés alatt elrejtettnek kell lennie. Okos nőt semmi sem untat jobban, mintha valaki minden apropós nélküli, leplezetlen bókokat mond a szemébe.”

„Ha lehetőleg kerüljük is, hogy valakinek a szavába vágjunk, viszont figyelniünk kell arra, miért szakaszt félbe valaki bennünket; mert művelt emberek ezt ritkán teszik ok nélkül. Olykor megesik, hogy hosszadalmasságunk idegessé teszi a másikat, úgyannyira, hogy mindenáron másra akarja terelni a társalgást.”

Látogatás

„Látogatásnál férfiak kalappal kezükben lépnek a szalonba, és azt maguk mellé a földre vagy a szék alá (!) helyezik, de soha az asztalra, zongorára vagy olyan helyre, honnan azután távozáskor elő kell keresniök, mi mindig komikus színezetet kölcsönöz távozásuknak. Látogatás alatt nem illő a kesztyűt lehúzni.”

Virág

„A fehér orgona, mely az ifjúság jelképe, minden fiatal nő által, legyen az leány vagy asszony, viselhető, ellenben a lila orgona csak asszonyok számára való... Amennyi tüzes, piros virág van, egy sem illik fiatal leányoknak, sem a rózsaszínű babér, sem pedig a pipacs, már azért sem, mert valamennyi szenvedélyes érzelmeket jelképez.”

Színházban

„A színházi páholyban az anyáé vagy a garde dedames-é (gardedámé, vagyis kísért hölgyé) az első hely a színpaddal szemben, az átelleni a gardírt (kísért) leányé vagy a több gardírt leány közül a legidősebbé.”

„Az előadás alatt viseljük magunkat nyugodtan. Kerüljük minden feltűnő mozdulatot, hetykeséget, alkalmatlankodást. Ha pedig a darab kezdetét veszi, figyelmezzünk arra, mert bizony nem illő annak folyama alatt, ha már oly sokszor láttuk is, szomszédainkkal beszélgetni vagy, a színészeknek hátat fordítani, a nőket vizsgálgatni vagy a levegőt tekintgetni s mint-egy az unatkozottat játszani... A kitűnő jeleneteket mértékkel tapsoljuk meg, ha már éppen tapsolni akarunk, bár legjobb nem is tapsolni, nehogy bizonyos fizetett emberek (tapsoncok) osztályába soroztassunk... Ítéletünk nyilvánításával mindig visszatartók legyünk; ezért ne legyünk első;

kik éljen, helyes, fölséges, bravo (hölgyeknél: bravo, többeknél: bravi) kiáltásokba törnek ki, ez igen kétértelmű véleményre szolgáltatna okot.”

„Csendesen viselkedj! Ne izegj-mozogj! Ne zörögj a színlappal! Ne ropogtass cukrot! Ha meg is hat, amit hallasz, vagy látsz, igyekezz uralkodni érzelmeiden. Sem heves mozdulatokkal, sem harsány hahotával, sem fel-felcsukló zokogással ne kelts feltűnést. Ha helyedre csak úgy juthatsz, hogy mások felállnak, az illetőket udvariasan kérd meg, hogy engedjenek helyedre, és fejbólintással köszönd meg nekik, ha odaengednek. Helyedét csak akkor hagyjad el; amikor a függöny szárnyai összecsapódtak. Ne előbb. A ruhatárban ne vívj közelharcot. És ne szidd szegény ruhatárost, hogy lassú.”

Bemutatás

„A bemutatáson kezdve, megjegyzendő, hogy ha férfit akarunk bemutatni egy nőnek, mindig előbb engedelmet kell kérnünk a nőtől. A bemutatás csak közös barát vagy ismerős által eszközölhető... Ha férfit férfinak, nőt nőnek mutatunk be, mindig az alantabb álló mutatkozik be a magasabb rangúnak, egyenrangúaknál a fiatalabb az idősebbnek. A férfi a hölgyet, kinek bemutatatik, Nagysádnak szólítja, mely szó helyettesíti a kényelmes Madame-ot, s mely úgy leányokkal, mint asszonyokkal szemben helyén van...”

Öltözködés

„Mi kell ahhoz, hogy öltözködésünkkel is kifejezésre tudjuk juttatni műveltségünket? Elsősorban: ízlés. Olyan, amely nem téved és egyéni.

Szerencsés, akivel a jó ízlés veleszületett, mert ízlésre nehéz szert tenni annak, akinek nincs ízlése, és még nehezebb az alacsony rendű ízlést kifinomulttá csiszolni. Mindent el kell követned, hogy jó ízlésre tégy szert, mert az elegancia lényegében a ruha és viselőjének egyénisége között való összhangot jelenti.

Mikor áll összhangban a ruha azzal, aki viseli? Akkor, ha az illető ki tudja választani, hogy az ő alakjához, bőréhez hajszínéhez milyen szabás, anyag és forma illik legjobban. Ha valaki alacsony termetű, ne viseljen nagykockás vagy nagyvirágos szövetet, mert az csak karcsú, magas nőknek áll jól. A túlságosan nehéz anyag valósággal agyon tudja silányítani a törekeny alakot, a sápadt arc pedig bizonyos ‘tompá színárnyalatok mellett még színtelenebbül hat. Ne hidd tehát, hogy az a ruha, amely barátnődön remekbe szabott, rád is minden esetben kitűnően illik. Minden esetben érvényesnek fogadhatod el azt a szabályt, hogy ami egyszerű és kitűnő minőségű, az rendszerint elegáns is.

Ami túl díszes - akármilyen drága -, finomnak sohasem finom. Olyan ruhát ne viselj, amelynek anyaga többnek vagy másnak akar látszani, mint ami. Jegyezzük meg ezt: kevés pénzből csak angolosan, vagyis egyszerűen lehet jól öltözködni. Ahhoz ugyanis, hogy egy bonyolult szabású, díszes ruha elegáns legyen, igen sok pénz kell. És nincs siralmasabb látvány, mint egy olcsó anyagból készült, rosszul szabott, cifra ruha. Ami jó, az rendszerint drága. Az idő folyamán többnyire kiderül, hogy ami olcsó, az még sokkal drágább. Azzal ugyanis, ami drága, de jó, az ember sokkal jobban jár, mint azzal az olcsó holmival, amely aránylag rövid idő alatt hasznavehetetlenné válik. Inkább legyen kevés, de jó ruhád, mint sok, de rossz minőségű.

„Nem a ruha teszi az embert.” Az ízléses ruha sem. Kulturált ember benyomását csak akkor fogod kelteni, ha ruhádat viselni is tudod. Sokan hétköznapi ruhájukban megfelelően mozognak, de ha társasági ruhát öltenek magukra, egyszerre merevek, félszegek lesznek. Ha ezek közé tartoznál, küzd le magadban azt a kínos érzést, amely megakadályozza, hogy

összeforj a ruháddal. Ha nem sikerülne leküzdened, meglátod, a ruha fog hordani tégedet, s nem te a ruhát. Félig már nyert ügyed van, ha tudod, hogy ruhád minden tekintetben kifogástalan s a célnak megfelelő. Ebben a tudatban könnyű fesztelenül mozogni. Ha nem lennél tisztában azzal, hogy mely alkalomhoz milyen ruha illik, szégyenkezés nélkül kérdezd meg attól, aki tudja. Nem szívesen kérdezősködsz? Elhiszem. De a kérdezősködésnél százszorta kellemetlenebb lesz számodra, ha frakkban fogsz pompázni ott, ahol ez nem illik, vagy ha utcai ruhában állítasz be oda, ahol mindenki estélyi ruhában feszít.

Ami a cél szempontjából fölösleges vagy nem megfelelő, az egyben ízléstelen is. Olyan például a lakkcipő vagy selyempipő az utcán. A csipkeruha teniszezéshez. A sportruha (térdnadrág) a korzón, hivatalban, vasúti kocsiban vagy az utcán.

Amilyen alkalomra készítettet, olyan alkalomra viseljed is ruhádat.

Divat

A mai divat kétségtelenül szép, a célnak megfelelő, egészséges. Túlásoktól természetesen ez a mai divat sem mentes, de azokra ízléses ember úgysem vet ügyet.

A divat szeszélyes és változó. Követni drága mulatság. Rengeteg pénzbe, időbe, fáradságba kerül. Életed ezerszerre kellemesebb, ha függetleníteni tudod magadat a divattól, mintha rabszolgája vagy.

Abban a pillanatban azonban, amikor hadat üzensz neki, társasági tekintélyed csökkenni fog: a társaság minden különködést gyűlöl.

Ne légy tehát a divat rabszolgája, bolondja, ne kövesd minden hóhortját - ha követnéd, nem egy esetben még a jó erkölcs ellen is vétenél -, de annyira mégis kövesd előírásait, hogy ne öltözködj úgy, mintha régi szép idők bús emléke lennél.

Hogy nem mégy el valahová, azért senki sem dobhat követ rád. De kínos feltűnést kelteni nem szabad sem divatjamúlt, sem túlzottan divatos ruhával.

Ha a divat-adta keretből kilépsz, feltűnsz. Úriember és úrihölgy viszont -- ezt jól jegyezd meg! - soha, de sohasem feltűnő.

A férfiak divat dolgában még a nőknél is elővigyázatosabbak legyenek. Igazi férfi és gigerli: ellentétes fogalmak.

Fehér bokavédő, monokli (kivéve, ha olvasáskor használod), araszos váll - vattából, rikító színű nyakkendő, túl bő nadrág, az olcsó divathösködés e holmijai nevetségessé teszi viselőiket.

Ékszer

A nő takarékosan éljen vele. A férfi csak annyit viseljen belőle, amennyi elkerülhetetlen. Sok gyűrűt csak vidéki hentesmesterek viselnek, de ők is csak a régi vicclapok karikatúráin.

A nyakkendőtüd - ha nagyon ragaszkodsz a viseléséhez - soha feltűnő ne legyen.

Ne hamis gyöngyből készült inggombokat tégy a frakkingedbe, hanem gyöngyház gombokat.

A nők már valamivel több ékszert viselhetnek, de sohase aggassák magukra ékszerdobozuk egész tartalmát. Minél fiatalabb valaki, annál vonzóbb ékszer nélkül.

Illatszer

A valódi parfüm, mely élővirágból készül, igen drága. Drágasága miatt sokan olcsó illatszerreklével élnek, gondolván, hogy azok is megteszik. Tévednek. Ha nem telik valódi parfümre, s ha az illatszerről nem akarsz teljesen lemondani, ajánlom: végy valami levendula vagy narancsvizet. Aránylag kevésbe kerül, és jobb, mint a hamisított parfüm.

A parfümmel - a valódival is - légy takarékos. Ne takarékos légy. Fösvény! Csak közönséges nőt kísér illatfelhő. A parfümöt csak sejteni szabad. Éppen ezért ne akkor cseppentsd ruhádra, ha elmégy hazulról, hanem akkor, ha ruhádat a szekrénybe akasztod. Ott majd beveszi magát az illat minden holmidba, s amikor kiárad belőle, már sejtelmessé halkult.

Az elmondottakból következik, hogy használd mindig ugyanazt az illatszert, nehogy szekrényedben többféle szag keveredjék.

A lenge, finom anyagból készült ruhának csak szegélyét hintsd be parfümmel, ily módon elkerülheted a foltokat.

Férfi kölnivízen kívül más illatszert ne használjon. Ha használ, parfümje legyen fanyar, kesernyés.

Fehérnemű

Megérdemli, hogy külön fejezetben szóljunk róla.

Majdnem azt mondhatnók, hogy: a fehérnemű az igazi elegancia fokmérője. Jól öltözöttnek csak az számít, akinek fehérneműje kifogástalan.

Ma sokkal kevesebb fehérneműt ölt magára az ember, mint hajdan: épp ezért nem túlzott követelés, hogy ez a kevés fehérnemű mindig tiszta legyen. Tündöklően tiszta!

Illatos, remekbe szabott ruhák hatását semmi sem tudja oly tökéletesen lerontani, mint a ruha alól kikandikáló fehérnemű szegélye, ha az nem fehér, hanem szürke.

Ma az olyan férfingek a legdivatosabbak, amelyek elől végig kigombolhatók, s amelyekbe úgy bújik-e az ember, mint a kabátba.

Színes inget csak színes zakóhoz viseljük. Zsaketthez, fekete zakóhoz: soha.

Ingmellet (plaszttront) ne viselj! És olyan inget sem, melynek melle más anyagból készült, mint a többi része. A kézelő legyen rávarrva az ing ujjára, és természetesen ugyanolyan anyagból készüljön, mint az ing.

Ami a gallért illeti - a puhagallér egészséges és kellemes. Napközben megfelel. Este azonban, ha társaságba mégy - legyen társaságod akármilyen zártkörű és meghitt - tiszteld meg azzal, hogy keménygallért öltesz.

Frakkot vagy szmokingot puhagallérral még elképzelni is szörnyűség.

Hálóing helyett újabban a pizsama divatos. De ne feledd: a pizsama hálóruga. Nem pedig házi ruha.

Hosszú alsónadrágot fiatal korodban ne viselj!

Ha szivarzsebedbe zsebkendőt teszel, csak fehérre tégy és olyant, amely vagy finom lenvászonból, vagy batisztból készült. Színeset soha. Nem tudunk ízléstelenebbet elképzelni az olyan selyem zsebkendőknél, amelyeket széles csipke szegélyez.

Nyakkendő

Frakkhoz fekete nyakkendőt csak pincérek viselhetnek, hogy az estélyeken meg lehessen őket különböztetni a vendégektől. Frakkhoz fehér csokor illik, szmokinghoz fekete. Szalonkabáthoz, fekete zsaketthez, fekete zakóhoz fehérmintás fekete „önkötő”.

Általában jegyezd meg magadnak, hogy úriember csak önkötő nyakkendőt visel, olyat, amit maga köt meg.

Frakk, szmoking, zsakett

Angolul: evening dress (ívning dressz - estélyi ruha) csak este viselhető. Kivétel a szabály alól: ha a pápához vagy államfőhöz mégy kihallgatásra. Ebben az esetben nappal is frakkot öltesz, de mindig fekete mellénnyel.

Általában a frakk ünnepélyes alkalmakra való. A frakkhoz fehér keménying, állógallér, fehér csokor, fehér glacékesztyű, lakk félcipő, fekete vagy fehér mellény illik. Utcára frakkban, szmokingban csak akkor mehetünk ki, ha a frakkra fekete felsőkabátot húzunk. Csak Angliában járnak frakkos, szmokingos urak felöltő nélkül.

Frakkhoz gyakran visel az ember fehér mellényt. A fehér mellény kiemeli a termet vonalát, éppen ezért csak karcsú, délceg férfiakon áll jól.

A szmokingra, amelyet angolul dinner jacketnek hívnak, nagyjából ugyanaz áll, mint a frakkra, azzal a különbséggel, hogy szmokinghoz nem fehér, hanem fekete mellényt és fekete csokrot öltünk, s fekete kemény vagy puha (selyem) kalapot viselünk hozzá.

A szalonkabát, illetve a ferencjózsef már nem divatos. Helyét a zsakett vagy cutaway (ejtsd: köt evé) és a zakó foglalta el.

Kisebb társaságban, férfivacsorákon szmoking helyett sötét zakóban is megjelenhetsz.

A zsakett tulajdonképpen délelőtti viselet, de délután is hordják, például lóversenyhez. Ne jusson azonban eszedbe, hogy délutáni teára; vacsorára vagy táncestélyre zsakettben menj el.

Lóversenyre divatos a szürke zsakett szürke keménykalappal vagy szürke cylinderrel. Angliában ez kötelező viselet a lóversenyeken.

Manapság a legkedveltebb délutáni, illetve esti férfiruha a sötét zakó, melyhez, ha a zakó fekete, szürke csíkos nadrágot is hordanak.

Kalapodat ne viseld homlokodba húzva, se a torkódon.

Kesztyű

Manapság többnyire csak az utcán hordunk. Ne viselj „rongykesztyűt”. Bőrkesztyűt végy. A szarvasbőrkesztyű semmivel sem drágább, mint a cérna vagy a „svéd”, mert sokkal tartósabb és szebb. Öt perc alatt ki lehet mosni.

Ne tévesszen meg a színes hímzéssel, rojttal, kézelővel díszített „svédkesztyű” utánzat. Kidobott pénz, amit ráköltesz, mert a cérnakesztyű az első mosás után csúnyán kitágul, s ujjá kikopik.

Szabály, hogy társaságban frakkhoz, szmokinghoz glacé-, utcára szarvasbőr, kirándulásra színes bőrkesztyűt húzunk. Gyász esetében: feketét.

Az estélyekről hosszú időn át számkivetették a kesztyűt. Újabban, szinte észrevétlenül, ismét bevonult, de azért sok helyen, előkelő társaságokban is, még mindig kesztyű nélkül táncolnak.

Ha estélyre mégy, nem árt, ha óvatosságból egy pár hófehér tartalékkesztyűt is zsebedbe rejtesz.

Ha a kesztyű kissé háttérbe szorult, a cipő viszont az érdeklődés középpontjába került. A női ruhák megrövidülése ráirányította a figyelmet, érvényesülését nagymértékben előmozdította.

Cipő

Ma színes cipő a divat. A nők akármilyen színű cipőt viselhetnek, feltéve, hogy cipőjük színe összhangban áll ruhájuk színével.

A férfi sötét ruhához fekete cipőt húz. Barnát, esetleg sárgát csak nyári, világos ruhához. Piros vagy kék cipőben csak ízléstelen ficsúr és gigerli parádézik.

Úriember este fekete cipőt húz, aminthogy frakkhoz, szmokinghoz, zsaketthez, fekete zakóhoz más színű, mint fekete nem illik. Estélyi ruhához lakk félcipő való. De ha férfi vagy, lakk félcipődön se viselj nagy selyemcsokrot. Lakkcipőt ne hordj utcai ruhához.

A cipőt, különösen a kényes színű női cipellőket, gonddal kell tisztítani, karbantartani.

Vigyázz, hogy cipőd sarka soha félretaposott ne legyen.

A magas sarok, hála Istennek, kiment a divatból, és ma már - legalább délelőtt - leglelkesebb hívei is alacsony sarkakon járnak, amitől járásuk - ezt bizonyára te is észrevetted - szembe-tűnően megszépült,

Hogy meddig lesz divat az alacsony sarok, azt csak a... jósnő tudná megmondani. Te azonban fogadd meg magadban, hogy soha többé nem fogsz nyolc centiméteres sarkokon járni.

Selyemharisnya

A színes női cipőhöz a ruha színéhez illő selyemharisnyát viseljük. Estére világosabb (de az se testszínű többé!), nappalra kimondottan sötét színű. Ez a divat most, 1930-ban.

Apróságok

Ilyen az a virág is, amelyet estélyi ruhadra akarsz kitűzni. Ha ez a virág gyűrött vagy nem egészen tiszta, elcsúfítja az egész ruhát. Éppen ezért ne habozz: gondolkodás nélkül dobd el a gyűrött vagy piszkos virágot akkor is, ha még csak egyetlenegyszer volt rajtad. A virág vagy legyen gyönyörű, vagy semmilyen se legyen. Kisebb baj, ha nincs, mintha van, de hervadt. Az idén télen különben sem volt divatos. A legelegánsabb estélyi ruhákra sem tűztek virágot.

Beszéljünk most a kézitáskáról. Minthogy a női ruhákon nincs zseb, a kézitáska a női toalett fontos része lett. Francia szóval retikülnek mondják, de nem ridikülnek. Ez a műveletlenek körében kedvelt francia szó: ridikül, magyarul nevetségessé jelent.

Az a kézitáska, amelyet napközben viselünk: nagy. Újabban kézitáska helyett kis bőrpötyköt viselnek, amely a gyakorlati célnak megfelel ugyan, de nem elegáns. Az a táskák, amelyet akkor viszünk magunkkal, ha látogatóba indulunk, kisebb és lapos. Az estélyi ruhához illő kézitáska ünnepies hatású anélkül, hogy túlságosan sok pénzbe kerülne: estélyi ruhához bőrtáskát elegáns nő nem visel.

Papucsot csak hálószerobában viselj!

Pongyolát legfeljebb azokon a napokon, amikor beteg vagy.

Egészséges ember otthon is úgy jár-ke, hogy senki látogatása nem éri készületlenül. Régi ruháidat elviselheted otthon, de mindig egész ruhát öltö magadra, mellény, kabát ugyanannak az öltönynek része legyen, nem pedig három különböző öltönyé. Legfeljebb a ruha kabátját cserélheted fel könnyű házikabáttal.

Háziruhád is ragyogjon a tisztaságtól!

Otthon se tűrj meg testeden olyan fehérneműt, amely nem kifogástalan.

Fiatal lányok számára háziruhát igen olcsón lehet kapni. Rossz helyen takarékoskodik az, aki ahelyett, hogy ilyen háziruhát venne, otthon levitézlett estélyi ruhában jár.

Azt mondd, kár lenne eldobni a régi estélyi ruhát? Ne dobd el! Fejtsd szét és ép részeit használd fel. Varrj belőle díványpárnát, színházi retikült, lámpaernyőt, sálát, babaruhát a kislányodnak. Háziruhának azonban ne használd.

A konyhába köténnyel lépj be. Nevetséges, sőt szinte nőietlen, ha fiatal lányok vagy asszonyok kötény nélkül végzik a házimunkájukat.

Az illemtörvény előírásait természetesen mindenki csak annyira követheti, amennyire anyagi erejétől telik, amennyire módja engedi. A „nincs” még az illemtörvénnél is nagyobb úr. A lelki elegancia parancsait illetően azonban megalkuvásnak, engedménynek nincs helye.

Önuralom

A társadalmi érintkezés kultúrájához vezető első lépcsőfok: az önuralom.

Csak ha ura vagy magadnak, csak akkor tudsz kifogástalanul mozogni a társaságban, és csak az szabadult fel a különböző gátlások és a bizonytalanság érzésének gyötrelmes nyomása alól, aki megtanult kifogástalanul mozogni.

Ha igazi művelt ember, igazi művelt hölgy akarsz lenni, jegyezd meg jól: önuralom nélkül nem lehetsz. Ez az első, a legfontosabb követelmény.

Ha viszont ura vagy magadnak, már ráléptél arra az útra, amely a kifogástalan érintkezési formák elsajátításához vezet.

Az érintkezési formák elsajátítása nem valami boszorkányos mesterség. Könnyű és egyszerű. A heves vérmérsékletű fiatalság azonban inkább ösztönösen, inkább érzései, felfigyeléseinek szerint szeret cselekedni, mint megfontoltan. Az önuralomnak az ifjú vérmérséklet a legnagyobb ellensége. Győzzed le magadat: minél nehezebben sikerül, minél keményebben kell küzdeni valamiért, annál értékesebb, ha elértük.

Ne kísérelj meg későbbre halasztani azt az időpontot, amely önuralomra való nevelésed kezdete.

- Ráérek az önfegyelmével, ha kissé lehiggadtam... Ha már kitomboltam magamat...Így ne beszélj! Ha így fogod fel a dolgot, tíz esztendő múlva még mindig azt fogod érezni, hogy: korán van még hozzákezdeni. A siker titka: tüstént, rögtön, azonnal hozzákezdeni ahhoz, amit véghez akarunk vinni. Sokan azért nem tudnak boldogulni az életben, mert nincs annyi akaratuk bennük, amennyi a kezdethez szükséges. Íme néhány példa arra, hogy milyen rendkívüli fontosságú az önuralom szerepe a művelt ember életében. Beszéljünk először is a testtartásról. Az egyik ember olyan görnyedten jár akár egy aggastyán. A másik lóbálja a kezét. Van, aki állandóan dobol az ujjával, vagy topog. Sokan nem tudják, mit kezdjenek a lábukkal, ha leültek.

Ha neked is lenne efféle hibád, szedd össze magad! Legkönnyebben úgy tudsz leszokni a rossz testtartásról, ha ültödben, álltodban összezárod a térded.

Ne terpeszkedj el a széken!

Egyenesen ülj!

Ne csavard alsó lábszáradat a szék lába köré.

Ne csapd egyik lábadat a másikra.

Az általános benyomáshoz, amelyet teszel, nagyon hozzájárul kezed, lábad: de a legelegánsabb harisnya s a legkáprázatosabb cipő sem tudja oly mértékben fokozni a kedvező benyomást, mint amennyire le tudja azt rontani a hanyag, nyegle testtartás.

Járás közben ne csoszogj, és lábujjad hegyét ne tartsd befelé. Rossz hatást kelt, mert csúnya: minden „lázás sietség”, rohanás, vágatás, száguldás. Mindent idejében tégy és sietség nélkül! Jó modorú ember ura a kézmozdulatainak is. Nem üt az asztalra. Nem pödörgeti bajuszát, nem simogatja haját.

Nem szorítja kezét ökölbe.

Nem veregeti meg annak a vállát, akivel beszél, és nem fogja meg az illető kabátja gombját sem.

Nem ver sem a maga combjára, sem a máséra.

Nem játszik minden keze ügyébe eső tárggyal.

És nem mutogat ujjal.

Nem tapogat, és nem simogat meg olyan holmit, amihez semmi köze.

Nem akasztja hüvelykujját mellénye kivágásába, és soha, senkivel nem beszél zsebre dugott kézzel.

Kerüld a széles mozdulatokat.

Italában: ne gesztikulálj!

Ne vakarózz.

Mások előtt ne piszkáld se körmödöt, se orrodát, se füledet, se fogadat, se frizurádat.

Arcizmaidat is tartsd kordában.

Ne pislogj, ne emeld szemedet az égre, és ne forgasd.

Ne köpködj.

Orroddal ne trombitálj.

Ne füttyölj, ne dúdolj nyilvános helyen.

Ne kacagj harsogva.

Ne ásítózz, és ha már tüsszentesz: zsebkendőbe tüsszents.

Orrodon át végy lélegzetet.

Ne harsogj, ne suttogj.

Hidd el: elhatározás kérdése, hogy leszokjál köpködésről, ásításról, hangos légzésről és - ami legszörnyűbb - az orrszívásról.

Örömdben bárkit részeltethetsz. Bosszúságodnak, haragodnak, dühödnek azonban mások jelenlétében sohase adj kifejezést. Nem illik!

Ha valami nincs ínyedre, megmondhatod. De nem viharos hévvel, ne lángolva. Nyugodt hangon, mérséklettel.

Idegenek jelenlétében ne vitatkozz, ne veszekedj, és kerülöd a becézgetést, kedveskedést is. Az önuralom hiányának jele, ha idegenek jelenlétében vitatkozol, veszekszel, vagy gyengéd szerelmi jeleneteket rendezel.

Ha vitatkozol, sohase engedd, hogy szenvedélyed elragadjon. S ha azt látod, hogy társadat érvekkel nem tudod meggyőzni, ne igyekezz őt túlkiabálni.

Hagyd abba a hiábavaló szócsatát. Ekkor se élj azonban lekicsinylő kézlegyintéssel vagy olyan kifejezéssel, amellyel „fölnyedet” akarod megmenteni. Vonulj vissza udvariasan, hogy a nézeteltérés ne maradjon szálla bennetek.

Ha viszont belátod, hogy a másiknak igaza van, mondd meg nyíltan. Önérzetes ember az, aki engedi, hogy meggyőzzék, s hibáit, tévedéseit húzódás nélkül beismeri.

Bizonyára azt gondolod magadban, hogy könnyű ezt tanácsolni, de lennék csak olyan heves vérmérsékletű, mint amilyen te vagy, én sem tudnám megfogadni ezt a tanácsot. Ha ezt gondolod: tévedsz.

Engedd meg, hogy továbbadjam neked azt a tanácsot, amelyet édesapámtól kaptam gyermekkoromban. A tanács így hangzott:

- Ha felindult vagy, előbb számolj magadban húszig. Csak azután beszélj!

Az önuralom segít az igazságossághoz is, amellyel minden teremtetett lénynek tartozunk.

HETVEN ÉVVEL EZELŐTT

Récsei Ede: Régi írás régibb illemről*

Ész és erény kétségen kívül megbecsülhetetlen tulajdonságai az embernek, de sajnos, a gyakorlati életben nagyon kevés az értékük, hacsak nem jár velük a szeretetreméltóság szép adománya is. Mit érnek a kiváló ismeretek, mit használ a jószívűség, ha a külső pallérozatlan, ha az ember modortalan. Hány embert lett már megnyerő külseje, társaságbeli ügyessége, finom modora, előzékenysége s keresetlen udvariassága révén szerencsájének kovácsa! S hány, különben jelesen képzett ember, nem tud boldogulni visszataszító külseje, szögletessége, faragatlansága s cinizmusa miatt!

Ne higgye senki, hogy a szép vonások, szerencsés testalkotás, tehát a természet adományozta előnyös tulajdonságok már biztosítják az embernek embertársai rokonszenvét. Mindez még nem elegendő arra, hogy a társaságban megkedveltezzük magunkat. Az az ember, aki nem ért ahhoz, hogy mások előtt illedelmesen, bizonyos kecsességgel, vagy mint a francia mondja, bizonyos *douceur*-rel megjelenjék, ki nem mutatkozik be arról az előnyös oldaláról, mely az őt megfigyelők szemének jól esik és akinek minden mozdulatában, arckifejezésében, beszédében és minden tettében nem nyilvánul meg a kellem, s báj, az összhangzat; az ilyen ember, bár a legszellemesebb, a legtudósabb, a legjámorabb, minden kiváló tulajdonsága dacára sem fogja megnyerni a finomabb világnak tetszését. Az ilyennek meg fogják bámulni erényeit, hősiességét, nagy tudását, vagy egyéb kiválóságait, de társaságát nem fogják keresni, sőt, mondjuk ki nyíltan, az ily modortalan, szögletes ember határozottan nevetséges és szánandó alak lesz mindenütt és mindenkor. Mert az ember lelkének értéke, szépsége csak úgy hat, ha az az érték, az a szépség külsőképen is érvényesül.

Minden valamire való művelt nép épen azért minden időben megalkotta magának a társas érintkezésben elfogadott s a szokás által szentesített azon formákat, amelyek az embert a művelt társaságban való megjelenésre képesítik. Az általános műveltség terjedésével az emberiség szükségét érezte annak, hogy együttesen, könyv alakban megírva bírja s lássa azokat a szabályokat, melyeket a társadalomban való szereplés, a jobb társaságokban való forgolódás okvetetlenül megkíván az egyéntől, hogy az, ha reászorul, utána nézhessen egy ily „illemkönyv”-ben; mit is ír az elő pl. az első látogatásra: milyen legyen a tapintatos modor a társaságban; hogyan viselkedjünk az asztalnál, a színházban mily illemszabályok kötelezik az embert a levelezésben; stb.?

S így keletkeztek csaknem minden modern nyelven „illemkönyv”-ek, úgy, hogy különösen vagy két-három évtizeddel előbb ezek a „Művelt Társalgó”-k, „Der gute Ton”-ok és „Bon ton”-ok szinte gomba módra lepték el az ilyen természetű világirodalmat. Igaz, hogy az igazi műveltséget, finom modort, könnyed társalgást nem lehet könyvből megtanulni. S csak szánandó és nevetséges az olyan ember, ki a „Művelt Társalgó”-val vagy az „Illik-nem illik”-kel zsebében indul világhódító útjára. Nem, könyvből nem fogja soha senki se elsajátítani az illendőség szabályait, ehhez mindenekeelőtt helyes érzékre van szükség.

* Récsei Ede: *Régi illemszabályok*. Pásztortűz, XIII. évf. 6. sz. 1927. március 27.

De ezeknek az illemkönyveknek nem is az a céljuk, - nem is volt soha - hogy a bennük előforduló egyes paragrafusokat megtanuljuk s talán tükör előtt próbálgassuk ezeknek a tetszetős arckifejezésről, avagy a kecses járásról stb. szóló pontjait. Ezek tisztán útbaigazítóink akarnak lenni arra vonatkozólag, hogy ha valami illemszabályra nézve kételyeink volnának, utána nézzünk s az itt talált utasításokat jó érzékünkkel megegyeztetve. Tetteinkben úgy járjunk el, hogy ezekben az illem mellett még mindig s kellő tapintat legyen az irányadó.

Nem akarom itt most leírni az „illem” történeti fejlődését, de meg annak egyes pontjait sem kívánom fejtegetni. Csak egy 1807-ben írt, tehát ma százhusz éves ilyféle könyvből akarok egy-két akkor alkalmazásban volt illemszabályt bemutatni, bebizonyítására annak, hogy hogyan gondolkodtak négy emberöltővel ezelőtt az illendőségről. Csak azokat a pontokat kívánom röviden feltüntetni, melyeket a mostani felfogás elavultaknak, vagy legalább is furcsáknak, sőt itt-ott nevetségeseknek találhat már.

A könyv címe ez: *„A mostani Tisztesség’ megadásának Régulái, melyek által e világon kiki boldogabb lehet. Emellett az Emberek’ megesmerésére való bizonyos oktatás. Magyar nyelven bocsájta ki Takács Pál, tekintetes nemes Bihar vármegye törvényes táblájának hitesassessora. A szerzőnek költségén, Nagyváradon, Máramarosi Gottlieb Antal’ betűivel. 1807.”*

A Bevezetés „Az emberségnek s a tisztesség’ megadásának magyarázattyá”-t adja (1-101.). Az I. rész 16 paragrafusban (11-127. 1.) a jó részben ma is dívó és a családi s társadalmi életben követendő illemszabályokat sorolja fel. A II. (127-1441) „A szerentsés magaviseletnek regulái”-val ismertet meg bennünket. A III. rész „Az emberek’ megismerésére vezető bizonyos oktatás”-t nyújt, melynek 47. szakaszából megtudjuk, mily tulajdonságai vannak a babonásnak, a haragosnak, a gyanakodónak, a szemtelennek, a hízalgőnek, az igaz kereszténynek, a szelesnek stb., stb. Befejezésül aztán „Az Isteni félelemről” s „Az életnek rövid és mulandó voltától” beszél a szerző.

Bennünket csak az I. résznek egyes, most már különösöknek tetsző, pontjai érdekelnek közelebbről. Lássuk ezeket.

Takács uram könyve szerint „az emberséges tiszteletet adó Embert a következő tulajdonságok együtt vétetve teszik: a szemérmesség, a tisztesség, veszteghallgatás, kedvesség vagy kedveskedés, eszesség, bölcs előre való látás; illendőség”, vagyis „ezek a legszebb erköltsi Virtusok”. Ebből’ kiindulva aztán, részletesen írja meg az illendőségnek szabályait. Így a test tisztaságáról értekezve, többek közt szükségesnek tartja megjegyezni, hogy „mikor nem beszélsz, akkor a szádat nyitva ne tartsd s ajkaidat is nagyon össze ne szorítsad és vigyázz, hogy se szomorú, se komor, se pedig bámuló ábrázatot ne mutass és nézésed se nagyon vidám, se nagyon kinyilatkoztatott ne légyen, hanem tsendes, jámbor és barátságos légy.” Majd hozzáteszi: „Ha valakivel beszélsz, annak ne nézz merően szeméibe, hanem mellyére tekints.” - A prüsszentésről azt írja, hogy ennek „lassu”-nak kell lennie „s annak utánna azoknak köszönjed, kik prüsszentésedet megáldották.” - A köhögéstől, szerinte, különösen az asztalnál s a templomban kell tartózkodni. - A „módi”-ra vonatkozólag megjegyzi, hogy ebben is „kell valami mértékletességet fenntartani. Ha most például nagy kalapok vagynak módiban, akkor a kis termetű Embernek nem kell olyan nagy kalapot viselni, mint a nagy termetűnek és mivel ez a kétféle kikerengés a bévett módi szokással nem mentethetik, tehát semmi új módiban első, de utolsó se légy.”

A köszönről általában azt mondja, hogy a szép erköltsnek módját tudó Ember szép s illendő módon tud komplementérozni.” Az az illem szokás, mely különösen kisebb városaink felvilágosodott óriásait most is jellemzi, hogy köszöntés alkalmával kalapjukat csak megbillentik,

vagy sokszor azt sem teszik, mondom, ez a szokás már akkor is járta s ezekre Takács uram is megjegyzi, hogy az ilyenek „igen tisztességtelenek.” - Érdekes az az illemszabály is, melynél fogva az üveges-hintóban ülő egyénnek, ha köszöntik, az üveget le kell eresztenie, vagy ha ezt nem teszi is, legalább olyanféle kézmozdulatot kell végeznie, mintha le akarná bocsátani az üveget, mert a köszöntést csakis így szabad s illik fogadni. Úgyszintén, „ha az Ember a szobában bézárt ablak előtt vagyon és egy általmenőtől köszöntetik, nem a bézárt ablakon fogadja azt, hanem kinyissa, kivált ha a szobában áll.”

A járásra vonatkozólag az a megjegyzése többek közt, hogy kezünket ne mozgassuk, mintha ezzel menésünket akarnók elősegíteni. S ha köszöntünk valakit, hajtsuk meg mélyen magunkat, de hirtelen fel ne emelkedjünk, hogy érintkezésbe ne jöjjön fejünk azével, ki talán szintén hajlong előttünk.

A továbbiakban óva inti az embert, hogy azt a szót „Uram”, vagy „Asszonyom”, ne tegyük oly szó mellé, mely valamely más értelmet is okozhatna, mert nagyon „otrombául esne, ha valaki mondaná: Disznóbőrbe, Uram, vagyon ez a könyv köttetve, vagy: Nyargalt ő egy számaron, Uram”.

Érdekes ez az intelem: „Ha társaságban Asszonyi személlyel vagy, kezeit ide-oda ne forgassad, azt alattomban meg ne tsókollyad, valamely pántlikáját el ne végyed s azt gombodhoz ne kössed, hogy ez által szerelmessé tégyed magadat, mert igen nyájjas barátságban kell az olyan Embernek az Asszonyi személlyel lenni, aki ily szabadsággal merészelve lenni.” „Ellenkezik az betsülettel, ha valaki parókáját a társaságban félre teszi, vagy ruháját leveti, mert ez s más ily commoditás embertelenségek, melyeket kerülni kell”.

Miután a prüsszentésről még elmondja, hogy ennél „már sokaknál szokásba jött semmit sem mondani” - tehát már 120 évvel ezelőtt sem kívánták azt mindig a prüsszentőnek egészségére, átmegy az orrfűvásra, melyről illetéknépen szól Takács: „Ennekelőtte orrfűváskor az ábrázatot bé szokták volt fedezni, de már most az nintszen szokásba, kifujja kik ezen tzeremónia nélkül az orrát, de mégis illetlen volna, ha olyan alkalmatossággal valaki tobáktól motskos keszkenővel élne.”

Az étkezésről adott szabályok közt feltűnő az, mellyel „embertelenség”-nek mondja ha valaki az asztalon levő nyalánkságból kér. „Az levest tsinosan vedd ki tányérodra; ha az igen meleg, emlékezz meg, hogy nem illik minden kanál levest fűjni; várakozz azért, míg egy kissé meghűlt. Ha a szádat megégetted, tőrjed azt békével.” - A kenyeret 100 évvel ezelőtt. nem harapni kellett - amint ma sem szabad - hanem vágni; manapság; bár pl. Oroszországban finomabb társaságban most is vágják még a kenyeret. Nálunk csak törni illik. - „A húst csak a jobbik kezeddél villára akasztva tegyed a szádba. - A csontokról elmondja, hogy azokat sem szopni. sem, színi, sem a húst róluk leharapdálni nem szabad, hanem tányérodon vágd le a húst késsel róla s úgy tedd villáddal a szádba, mondom villáddal, mert nem illik ujjaiddal valami kövérséghez vagy leves eledelhez nyúlni.” Furcsa illemszabály járta még akkor az étellel beszenyezett kanál, kés vagy villa megtisztításánál, mert az asztalnál bezsírozott evőeszközt, az asztalkendőhöz, de sohasem az abroszhoz, avagy kenyeredhez törüllyed.” Nagyot nézne most a háziasszony ha asztalánál megengednének magunknak ilyen szokásokat. - Nem állnak meg ma már a következő akkoriban megengedett sőt követelt illemszabályok; hogy a csontokat és halszállkákat ujjainkkal szedjük ki szánkából, valamint hogy azokat a falatunkat, amelyekből evés közben esetleg megundorodunk, kezünkkel vegyük ki s úgy helyezzük vissza a tányérra, mert most, mint nagyon is ismeretes, s kéz ujjai magukban semmi szerepre sem vállalkozhatnak az étkezésnél.

Az ivásra vonatkozólag először is szükségesnek tartja megemlíteni a szerző, hogy „ivás előtt is, az után is meg kell a száját törölni.” Majd elmondja, hogy nem szokás már mások, különösen „főmagasságú Személy egészségéért inni” s „ha ő a tiédért nem ivott, akkor az egészségért való ivás határozottan gorombaság.” A fogpiszkáló használatát is megengedi, de nem asztal’ fölött, hanem, hogy mások ne lássák, az asztalkendőt kell szánk ‘elé tartani. Most persze más a divat e tekintetben is, ha ugyan úri asztalra kerül ez e furcsa szerszám.

Azon szabályok közt, melyeket a társas estélyeken való viselkedésre ír elő Takács uram a legjobbak, melyek a táncra vonatkoznak. Akinek nincs hallása, taktus-érzéke, az ne táncoljon. De, folytatja tovább, ha ennek dacára „Dáma ingerli a táncra” kérdés, mit tegyen? Egyszerűen „vigye azt a Dámát a Szála közepére s ott magát mélyen meghajtván, tisztelettel bizonyítsa sajnálatát azon, hogy azt a véle való társalkodásbeli tiszteletet magára nem vállalhattya, mivel ő táncolni nem tud.” S ezt tenni el ne mulassza, hogy a nevezett hölgy valahogy azt ne gondolja, hogy az a fiatal ember megvetésből vagy restségből köszönte meg a táncot.

Nagy súlyt fektet a vendégek szíves fogadására; ezeknek, mint mondja, érdemök és rangjuk szerint kell „gazdálkodni” (szolgálni); reggelire ezeknek tetszésük szerint az „udvariasság” követelte levest, vagy, „herbathét”, vagy kávé elvinni kötelessége a házigazdának.

Az illetudó ember meg fogja magát kedveltetni a társaságban, mert „a magát kedveltetés legerősebb kötele a Barátság.” S ha ezt főrendű Személlyel akarod megtenni, annak a kedvéért minden dologhoz alkalmaztassad magadat, amely nintsen értelmed felett.” Ha ez azt akarja, hogy énekelj. Tedd meg, ha sétára vagy vadászatra hív, menj, „ha aludni kellek, aludj, ha ő jókedvű, légy te is az, ha szomorkodik, az neked is kötelességed és külső indulataidat s ruháidat valamint beszédedet és tselekedeteidet is szíved’ tulajdonságihoz alkalmaztassad.”

A test állásáról beszélve elmondja a többek közt mily illetlen az, ha „némelly Asszonyosság olyl hathatósan játszik legyezőjével, hogy attól másoknak a feje is fáj” s mily feltűnő az, „ha némelly Férjfiak páltájokkal, kesztyűkkel stb. játszanak.” Azok, akik illetlen testállást választanak magoknak; olyan emberek, akik nyitva tartott szemmel alszanak, vagy hogy igazabban mondjam, akiknek gondolati szélllyel járnak.” A fiatal embereknek lelkükre köti, kerüljék a szemtelenséget s a „maga hányogató-vetőséget,” mert mindkettő utálatos dolog. „Szabadabb manérral csak azok bírjanak, kik a katonaságra igyekeznek” - A továbbiakban lerántja a hízalgöket, mint olyanokat, kik azoknak, akiknek kegyét megakarják nyerni, még „legkisebb tselekedetét is, vagy ábrázattainak mozdulását kitanulják, akik azoknak minden szavát tsudállyák s ditsérik. mintha az mind Isteni jóvendölés volna.” Ez az utálatos hízalgés „mind a majmozónak, mind a majmozottnak kárára vagon.

Ezekből is látjuk, hogy a tisztességre, becsületre, finomságra elődeink mily sokat adtak; s bár régi a könyv, kultúrhistoriai értékétől eltekintve mégis nagyon sok ember forgathatná ezt még manapság is, hogy megtanulja belőle az illendőségnek elemi szabályait, mely illetudással, finom és tapintatos modorral pedig oly nagyon is sokan tüntetni szeretnek.

FÉLSZÁZ ÉVVEL EZELŐTT

Dorothea Brande: Nyitott szemmel

... Ha összehasonlítjuk a próbálkozó, habozó életmódot, melybe belesüppedtünk, azzal a tökéletes étellel, amelyhez jogunk van, az utóbbit egyenesen természetfelettinek látjuk. Épp ezért könnyen megállapítható, hogy minden sikeres férfi és nő, legyen az államférfi, bölcs, művész, vagy üzletember: munkáját azzal a szellemi magatartással végzi - néha teljesen öntudatlanul -, amelyet kevésbé szerencsés embertársainknak vagy meg kell találnia, vagy leélik életüket anélkül, hogy ezt a magatartást valaha is megtalálnák. Amint az életrajzok és önéletrajzok mutatják, ezt a megvilágosodást néha a vallás, bölcselkedés vagy más ember iránti őszinte és teljes csodálat is kiválthatja. Az illető, még ha egyébként gyengének is érzi magát, nagy odaadásában gyakran olyan kitartó, hatásos sőt zseniális tettekre képes, melyek bámulatra készítetnek bennünket. De azok, akik nem születtek arra, hogy a sikeres munkához szükséges lelkiállapotot önmagukban elő tudják idézni; vagy nem sajátították el elég fiatalon, vagy bármely okból a vallásban vagy a filozófiában nem találtak arra az erőre, mellyel saját tehetetlenségüket ellensúlyozni tudnák: tudatos erőfeszítéssel még mindig megtanulhatják, hogyan érhetik el az életben a legjobb eredményt. Eközben sok minden megvilágosodik előttük, amit azelőtt rejtelmesnek tartottak

... A tehetetlenségtől és a balsikertől való félelem ígézetének megtöréséhez csupán ez kell: cselekedj úgy, mintha a kudarc lehetetlen volna!... Dobj ki magadból - s ezt képzeletben könnyen elvégezheted - minden bizonytalanságot, félénkséget, minden rettegést a nevetséges-ségtől, melyről fel sem tételeznéd, hogy életedben annyi bajt okozhat. Ha képzeletedben meg tudod rögzíteni az elkerülhetetlen siker biztos előérzetét, akkor észreveszed, hogy az életerő és frissesség buzog ereidben. Azt fogod érezni, hogy lelked, hálából, amiért felszabadult, megkönnyebbülten nagyot sóhajt. Ez az a pillanat, amikor meg is bocsátható, ha az egészet varázslatnak tekinted. Képességeid megnövekedése szinte emberfelettinek fog látszani.

A hallgatásról

... azt a tanácsot adtuk, hogy ne beszéljünk. Ez úgy hangzik, mintha a siker egyik előfeltétele a némaság lenne.

Szó sincs róla. Sőt, a tevékeny élet szempontjából rendkívül fontos az elegendő és meggyőző beszéd, valamint a baráti kapcsolatok létesítése és fenntartása. Viszont az ember könnyen ragadtatja magát fecsegésre helytelen tárgyról és helytelenül megválasztott időpontban. Számtalan közmondás tanúsítja, hogy a nép bölcsessége mindig felismerte a fecsegésben rejlő veszélyeket. „Beszélni ezüst, hallgatni arany.”, „Amelyik kutya ugat, az nem harap.” szokták mondani. „Eljár a szája” mondjuk a szószátyárra. „Üres fecsegő”-nek nevezzük a „nagyhangú” népszónokot, akiről azt mondjuk, hogy „hetet-havat hord össze”. Megdicsérjük a „szükszavú” embert és a lakonikus beszéd nem egyszer szinte kínosan mély hatást gyakorol ránk... Mindenik fővallás arra tanít bennünket, milyen bölcs dolog beszédünk fegyelmzése. Egyes keresztyén szekták részleges, mások örökös hallgatást fogadtak. A hindu vallás, mely a legnagyobb és legismertebb, bölcséleti alapon álló felekezetek egyike, lelki gyakorlatainak egy teljes szakaszát nemcsak a beszéd, hanem a lélegzés fegyelmzésének szenteli. Ez a hinduk

Prayanama-ja. Latinban a lélek és a lélegzet fogalmát egyazon szó hím- és nőnemű változatával jelölik, görögben pedig ugyanazzal a szóval.

Ennek mélyebb értelme van mint gondolnánk. Lélegzés egyike azon kevés testi funkcióknak, mely önkéntelen ugyan, de bizonyos mértékben akaratunkkal mégis szabályozható. Vagyis öntudat és tudatalatti határán van. Az egyén, aki akkor beszél, amikor akar, önmagán is tud uralkodni. Tudatalattiságunk befolyásának engedve nem beszélünk úgy, mintha szabadon választhatnánk meg szavainkat, vagyis mintha előre ismernénk beszédünk következményeit, hanem mintha valami homályos kényszertől akarnánk szabadulni. Például tréfálkozva morgolódunk bajainkról és a végén már sajnáljuk, hogy szóltunk. Néha kirívó módon kérünk bocsánatot. Máskor valami apró igazságtalanságról panaszkodunk és meglepetten vesszük észre, hogy kelleténél jóval nagyobb szánalmat ébresztettünk. S ha már egyszer valakiben megtaláltuk a szánalom és elnézés hajlandóságát, kevesen vagyunk eléggé bölcssek ahhoz, hogy ezt ki ne használjuk. Pedig evvel gyermeketeg kedélyünket istápoljuk, tehát meghiúsítjuk fejlődésünket.

... A tanácskérésnek (hangsúlyozzuk, hogy a felesleges tanácskérésnek) általános, mély indítóoka megint csak az, hogy bár nem vagyunk gyermekek, körül akarjuk vétetni magunkat a dédelgetés és védelem érzésével. Más szóval, ismét jó előre gyűjtjük a kifogásokat a balsiker esetére. Hiszen ha másvalaki tanácsát fogadtuk meg és tervünk nem sikerül, nyilvánvaló, hogy tanácsadónkat, nem pedig magunkat kell ezért okolnunk. Ez csak természetes nemde! Mi tehát szépen tovább ábrándozunk a sikerről, meg arról, hogy ez is sikerült volna, ha eleitől fogva magunkra hallgatunk.

Mivel ehhez hasonló titkos hátsó gondolat mindig lehetséges, nem árt minden tanácskérő szándékot nagyon alapos vizsgálat tárgyává tenni. Ha pedig kívánságunk eredete minden gyanú felett áll, még egy kérdést kell magunkhoz intéznünk, mielőtt tiszta lelkiismerettel fordulunk máshoz tanácsért: „Ha egyedül oldom meg ezt a feladatot, vajon csupán a saját időmet töltöm vele?” Igenlő válasz esetén rendszerint helyesebb, ha önállóan oldod meg a feladatot, hacsak az eltöltendő idő nincs teljes aránytalanságban az eredmény fontosságával.

Tizenkét fegyelmezési szabály

... Az ember elpuhult, lemondott találékonyságáról és annyira megtanulta, hogyan rázza le a felelősséget, hogy végül is irtózik és retteg a „fegyelmezettség”-nek még a gondolatától is.

Pedig a fegyelmezettség abban áll, hogy az ember aláveti magát bizonyos megszorításoknak azért, hogy kifejleszthesse magában azokat a tulajdonságokat, amelyek szükségesek a tökéletes élethez... Hogy célt érzünk, mindenekelőtt azt kell megtanulnunk, hogy szigorúan bánjunk önmagunkkal... Nem egy ember retteg a megszorításoktól még akkor is, ha önmaga szabta meg valamely egészséges cél érdekében. Annyira irtózik a fegyelmezéstől, hogy azt hiszi, akkor lehet csak teljesen szabad, ha megszokások és ingerek közepette éli le életét. Pedig a „szabadság” - mondotta Aristoteles - „nem más, mint önsabta törvényeink betartása -. Ez a meghatározás ma éppoly igaz, mint volt kétezer évvel ezelőtt.

Az alább következő fegyelmezési szabályok a világ minden részéből származnak. A bölcséleti és vallási tanok tanulmányozója több ismerős eljárást fog köztünk találni, melyeket számos ország bölcsői ajánlanak.

1. Első gyakorlatunk abban áll, hogy *naponta egy órahosszat hallgatunk* és emiatt csak a hozzánk intézett kérdésekre válaszolunk. Végezd ezt a gyakorlatot mindennapos környezetedben anélkül, hogy bárki is rosszkedvűnek tartson vagy azt higgye, hogy fáj a fejed.

2. Tanuld meg, hogy naponta egy *félórát*ig egy bizonyos tárgyról *gondolkozz*. Bármily egyszerűnek hangzik is ez a gyakorlat, teljesítése eleinte nevetségesen nehéz. Ezért a kezdő eleinte csak napi öt percre gondolkozzék a kiválasztott tárgyon és növelje napról-napra az időtartamot amíg a félórát el nem éri. Kezdetben válasszunk kézzelfogható tárgyat: *virágot, tintásüveget, kendőt stb.* A tárgyat ne tedd magad elé, hanem építsd fel gondolatban.

3. Írj egy levelet anélkül, hogy a következő szavakat használnád: *én, engem, enyém, nekem*. De azért gördülékenyen és érdekesen írd meg a levelet.

4. Beszélj naponta öt percet anélkül, hogy *én, engem, nekem, enyém* szavakat használnád.

5. Írj egy levelet „sikeres” vagy *elégedett* hangon, de anélkül, hogy a tényeket elferdítenéd. Ne hazudj, és ne ad a sikerest. Egyszerűen keress olyan ténykedéseket és szempontokat, amelyekről ily módon becsülettel számolhatsz be és leveled csak ezekre terjedjen ki. Éreztesd leveled hangjában, hogy a megírás percében egy cseppet sem vagy elszontyolodva.

6. Ez a gyakorlat pedig egyenesen az angolszász világ felsőbb leány-iskoláiból került ki: *mielőtt belépsz egy szobába*, melyben sokan vannak, állj meg a küszöbön és *gondolkozz egy pillanatig, milyen kapcsolatban állsz a jelenlévőkkel*. Sok csendes, szerény nő ennek a régi kis leckének köszönheti, hogy kínos és kényelmetlen helyzetekben, melyek bárki mást próbára tennének, talpraesetten tud viselkedni. Hosszú időn át (talán még ma is) arra tanították a serdülő lányokat, hogy álljanak meg egy pillanatra az ajtóban, mielőtt a szobába lépnek, amíg meg nem pillantották a háziasszonyt, azután pedig a díszvendéget (ennek híján a legidősebb jelenlevőt). Legelőször a háziasszonyt kellett néhány udvarias szóval, mihelyt szabad lett, üdvözölni, majd a díszvendéggel illet néhány szót váltani és csak e társadalmi kötelezettségek lerovása után volt szabad a belépőnek saját kénye-kedve szerint szórakoznia.

7. *Beszéltesd új ismerősedet állandóan önmagáról*, anélkül, hogy az észrevenné mi a célod. Háríts el eleinte mindenféle reád vonatkozó kérdést, de úgy, hogy hallgatódat ezzel meg ne bántsd. Ismerősed rövidesen valóban érdekelni fog, és ha van benned egy kis jóság és fantázia, beszéde csakhamar teljes mértékben le is fog kötni.

8. Ez a gyakorlat pontosan ellentéte az előzőnek és ha szándékosan csinálod, összehasonlíthatatlanul nehezebb. *Ne beszélj, csak saját magadról és a magad dolgairól*, de zokszó és elbizakodottság nélkül.

Ez a fegyelmezési gyakorlat kitűnő azok számára, akik rendszerint túl sokat beszélnek önmagukról. Gyengéjüknek ez az ad absurdumba vitele szemtől-szembe állítja őket azzal a kínos helyzettel, melybe annyiszor hozzák barátaikat. Midőn azonban öntudatosan összpontosítjuk társaságunkat a társalgásunkat a saját érdekeinkre, tisztán látjuk hallgatóink arcán az unalom, a közöny, a türelmetlenség és ingerlékenység jeleit, valamint azt az óhajt, hogy a beszélgetést más tárgyra tereljék. Mindezek a jelek elkerülték az önmagával betegesen elfoglalt beszélgető figyelmét. Egy-két kísérlet árán megszabadulunk hibánktól, és hálásan veszünk örökre búcsút a gyakorlattól.

De még mást is megtanulhatunk ebből a gyakorlatból. Csakhamar észrevevesszük, hogy életünk kicsinyes, hétköznapi és gyakran ismétlődő eseményeinek elbeszélése untatja hallgatóinkat.

9. *A beszédbeli modorosságról csak segítőtárssal szokhatsz le*. Midőn észreveszed, hogy ilyen kifejezések, mint „ugyebár”, „hogyishívják” stb. túl gyakran fordulnak elő beszédedben, fordulj ahhoz a barátodhoz, akivel a legélénkebb és legmozgalmasabb társalgást szoktad folytatni. Aránylag könnyű az ilyen modorosságokat azoknak a jelenlétében elkerülni, akiket az ember alig ismer, de barátainkkal, a beszéd hevében minden második mondatban fel fog bukkanni az a bizonyos szó vagy kifejezés. Nyugodtan közölheted barátaiddal, hogy például a „satöbbit”

lépten nyomon használd. Kérd meg tehát, hogy kísérje figyelemmel és anélkül, hogy a beszélgetést megállítaná, emelje fel a kezét, valahányszor ismét kimondod. Az ezt követő diskurzus akadozni fog s alighanem többet fogtok nevetgélni, mint beszélgetni, viszont rossz szokásod felett csakhamar úrrá leszel. Két-három alkalom után teljesen kiirtod beszédedből ezt a szokásmódot és ezentúl csak tudatosan fogod használni.

10. Határozd el előre, hogy egyik napod két óráját miképpen fogod eltölteni s ezután *tartsd be pontosan az órarendet...* A lényeg az, hogy ne körülbelül abban a percben kezd el a következő programpontot, hanem pontosan az előírt percben... Ennek a fegyelmezési gyakorlatnak kettős célja van. Elsősorban arra kényszerít bennünket, hogy ismét parancsnak engedelmessédjünk, másodsorban megmutatja, hogy érzékünk mennyire hiányos az elvégzett munka időtartamának megítélésében.

11. Papírdarabkákra - kezdetben elég lesz tizenkettő - írd fel ilyen, vagy ehhez hasonló parancsokat: „Tégy meg egy húsz kilométeres utat villamoson, vagy más járművön.”

„Ne egyél semmit 12 óra hosszat.”

„Egész nap ne szólj egy szót sem.”

„Maradj fenn egész éjjel és dolgozz.”

Stb.

Tedd a papírszeleteket külön-külön borítékba, ragaszd le a borítékokat és zárd el a fiókodba. Minden második héten, vagy egyszer egy hónapban bonts ki egy borítékot és *teljesítsd saját parancsodat...* Egy különösen félénk ismerősöm azt parancsolta magának, hogy álljon szóba naponta legalább három ismeretlen személlyel. De bármily tevékenységet erőltetsz magadra, olyat válassz, melynek hatása előnyös, amely váratlanul belehasít megszokott életmódodba.

12. Időnként jelölj ki egy napot és ezen a napon *ne tagadj meg semmilyen ésszerű kérést*, mellyel hozzád fordulnak. Különösen jó hasznát veszed a gyakorlatnak, ha hajlamos vagy arra, hogy szabad idődben minden társas élettől visszavonulj.

Dolgozz ki egyéb önfegyelmezési gyakorlatokat is, olyanokat, melyek egyéniségedhez illenek. Ennek két módja: elsősorban figyeldd meg valamelyik gyengédet vagy elégtelen teljesítményedet. Másodsorban dönts el, esetleg egy-két kísérlet után, hogy melyik a helyes eljárás a hiba helyreigazítására: az, ha pont az ellenkezőjét csinálod, vagy pedig az, ha hibád nevetésesen túlzott paródiáját játszod végig. Ha már véredbe ment át a gyakorlatok gondolata, akkor nem csak előnyösöknek, hanem igazán szórakoztatóknak is fogod azokat találni.

NAPJAINKBAN

Tordai Zádor: A felelősség

... Ha semmit sem teszünk például, hogy bizonyos, az emberek alanyiságát sértő viszonyokat megváltoztassunk, akkor nem a nem cselekvésért vagyunk felelősek, hanem azokért a tetteinkért, amelyek hozzájárulnak e viszonyok létehez, azok fenntartásához. Azokért vagyunk felelősek, amelyekkel e viszonyokat tetteink hatásaival magunk is megvalósítottuk. Ezekért való felelősségünk pedig megfelel a hatások mértékének. Ez a felelősség formálódik át erkölcsi vétséggé, erre hivatkozva indokolja az erkölcs a nem cselekvéssel kapcsolatos elvi követelményét.

... A felelősséggel összefüggő vagy összefüggésbe hozható közvetítések a cselekvések közvetett hatásaiból erednek. Hiszen az ember cselekedete hatásainak teljes terjedelméért felelős. Tehát azokért, amelyek abból adódnak, hogy a cselekvés tevékenységének általános és állandósult hálójába szövődik bele. Annak, hogy minden cselekvés a társadalom létének része, megfelel az, hogy a társadalmak viszonyait valamennyi ember cselekedeteinek egyberendeződése és kölcsönös továbbvitele alkotja. Minthogy az egyedi cselekvések ennek a beépülésnek a mértékében éltetik a társadalom közös viszonyait a egyén tetteiért az összefüggésekben való részvételnek megfelelően felelős. Annak következtében az, hogy az összegeződések közvetítenek: mintegy továbbadják a cselekvések hatásait. Ezzel a felelősséget, mint a cselekvéssel létrehozott viszony visszafelé való érvényességét ugyancsak „továbbadják”. A felelősség, amely vele jár a hatásokkal, nem választható le róluk. A felelősség ténye és annak a cselekvő általi megvalósítása azonban nem ugyanaz. Az utóbbi nem közvetítődik és nem is közvetíthető. Az mindig személyes és visszaható (reflexív), hiszen a cselekvőnek a tett hatásaihoz való viszonyában valósul meg. Csakhogy annak hatása, amit az ember felelőssége szerint tesz, akár eleve így cselekszik, akár korábbi tetteinek hatásaira reagál -, ugyanúgy beleszól a mások tetteivel együttformálódó közösbe, mint minden tett. Így ennek hatásai is, minden más tethez hasonlóan és azokkal együtt, közvetítődnek az azokat elszenvedő egyénekhez.

.... Amikor a felelősség megvalósítása követelménnyé válik, akkor egyúttal erkölcsi viszony is alakul, hogy mint ilyen adjon alapot az értékeléshez. Így jelent az egyén számára célkitűzést és normát. Mégsem azonosul egyszerűen az erkölccsel, hiszen különbözik is tőle: mint a másik egyén alanyiságának elismerése, és mint egyszerűséget jelentő alanyi viszony. Ezáltal az egyrészt alanyok közötti ellentét formája, másrészt olyan formája, amely ezt az ellentétet megszüntetni szeretné. Hiszen az erkölcs a követelmények világa, a felelősség megvalósítása pedig a követelmények megszüntetése.

... Az erkölcs, a morál transzcendenciája abban létezik, ahogy valami olyan közösnek a kifejeződése, amely mindenki általi megvalósításból lesz közös. Mert az erkölcs egy (viszonylagos) közösség önrendelkezésének módja. Közös magatartásmódok, közös célok, közös értékek mindenki kölcsönös önszabályozása által tételeződnek benne és így valósulnak is meg. Az erkölcs közösen, de mindenkire kötelezően, tehát mindenki fölött állóként tételezett, és így közösen összegzett és összegeződő viszony, amely azzal, hogy mindenki felett áll, egyben mindenki számára transzcendens is. Így lehet az erkölcs mindenki számára mértéket adó normaegyüttes. Ez is kölcsönösséget jelent és ebben rokon a felelősségviszonnyal: azért válhat a felelősség erkölccsé. De az erkölcs kölcsönösségét mindig a transzcendencia alapozza meg.

Vagyis az, hogy közös - és ezen belül általános - alárendeződésben valósul meg. Az erkölcs kölcsönössége éppen ebben az általános alárendeződésben valóságos. Abban, hogy az egyének alanyi világát kölcsönösen kívülről rendezi - tehát mindenkié felett egyaránt uralkodik -, az erkölcs olyan alárendelődés is lehet, amely alapot teremt a hatalmi viszony számára. Sőt, ez teremti meg azt az alapot, amely nélkül nem létezhet semmiféle hatalom. Ennek kiegészítéseként az erkölcs is támaszkodik a hatalomra: általános normáinak biztosítása érdekében. Ebben a kölcsönviszonyban azonban az erkölcs az, ami valóban megalapoz. Amit a hatalom legitimitásának szokás nevezni, az csak annak a viszonynak artikulált megfogalmazása, amely az erkölcs rendező szerepe és a konszenzus között létezik. Minden formális legitimáció a társadalom erkölcsiségére alapozódik, az ebből fakadó elismerést juttatja kifejezésre - leginkább akkor, ha a konszenzus artikulált formái kifejezési lehetőséget adnak az elismerés hiánya és az alárendelődés elutasítása számára is.

Így a társadalomban, amely nem közösség, egységes, egyetemes erkölcsiség nem létezik. A társadalomnak általános moralitásrendszerét tehát részleges és viszonylagos erkölcsiségek sora alkotja. Ezeken belül rendeződnek azok a magatartásrendszerek és magatartásformák, amelyek a részleges társadalmi alakulatok és együttesek önrendezését jelentik. Így a társadalom alanyi világának szövete különböző - kölcsönösen is idomuló - moralitások együtteséből áll össze (annyira, amennyire). A különböző részleges moralitások sem egységesek. Ezek normavilága sokféle módon rendeződik, és így ezek az erkölcsi rendszerek és többértelműek. Az emberek minden normarendszert sokféleképpen értelmezve fogadnak csak el, és a rendszerek csak így válnak moralitássá. A különböző moralitások ellentétben is állnak egymással: annyiban, amennyiben összefonódnak különböző embercsoportok érdekeinek, értékeinek és viszonyrendjének megfogalmazásával. Ellentét és összefonódás adódik abból is, hogy a közmoralitás egyszerre transzcendens (azaz mindenki számára külső), ugyanakkor mindenki által interiorizálódik, és kölcsönösségben valósul meg. Ezért is lehet, hogy minden erkölcsi normát másokkal szemben mindenki élesen, önmagával szemben viszont szelídített formában értelmezzon és érvényesítsen. A norma elsősorban másokkal szemben követelmény, csak másodlagosan vállaljuk magunkra. Sok tekintetben így van ez amoralitások szintjén is.

... Olyan körülmények között, amikor - a társadalmat alkotó viszonyok sokrétű nyitottsága következtében - nemcsak lehetséges a sokféle cselekvés, hanem természetes is, a felelősség megvalósítása csak kismértékben drámai. Ugyanis a társadalom viszonyvilága, a társadalombeli közös élet sem igazán az. A sokféle cselekvés lehetősége - ami az egyéniség szabadabb megvalósítását is biztosítja - nagyobb mértékben teszi lehetővé, hogy az ember cselekvéseinek más egyénekre gyakorolt hatásaival számolhasson. Árnyaltabban tud cselekedni, korábbi cselekedeteinek nem kívánt hatásait is könnyebb kijavítani. A felelősség megvalósításának tágabb tere pedig olyan egyéni magatartásokat tesz lehetővé, amelyek a körülmények és viszonyok nyitottságát erősítik. És mind a nyitottabb viszonyok, mind pedig a felelősség megvalósításának lehetőségei egyaránt érvényesülnek a társadalom hatalomviszonyának alakulásában is. Élesen ellentétes hatalmi rendű társadalmakban viszont, ahol a hatalomviszony monopolizáló jellegű, szűkek a vele ellentétes - tehát a felelősséget megvalósító - cselekvések lehetőségei.

... az egyén mindig a morál szabályozta magatartásvilágban - vagyis közös erkölcs világában - él. Más emberekkel együtt cselekszik, alanyiságát velük együtt valósítja meg. Hasonlóképpen formálódik gondolkodása is. Az erkölcs hozzátartozik belső világához. Hozzátartozik alanyiségéhez, ebből sem tud kilépni, ahogy közös valóságából sem tud kiszakadni. A felelősség bármilyen megvalósítása csak ezen keretek között történik, még akkor is, amikor a moralitással ellentétben jön létre. A moralitás világát csak belülről lehet áttörni. Így igényel és valósít meg a felelősség más kölcsönösséget, mint amit az alárendelés ad, mint amit a normák előírnak. Ez az

ellentét pedig akkor és azáltal teljesedik ki, amikor a felelősség megvalósítása az ember alany voltának általános egyenlőségét szegezi szembe a morál részleges egyenlőségével. Mert ezzel a morál részlegességét támadja meg, és így tagadása lesz az érdekkötődéseknek is. Hasonlóképpen fordul a felelősség az erkölcsbeli érték- és csoportbeli érdekközösségekkel szembe. Mert hiszen a felelősség minden cselekvés és minden cselekvő elé azonos követelményeket állít, függetlenül attól, hogy a cselekedetek hatásai a saját érdekcsoporthoz tartozó egyéneket érik vagy ellentétes csoport tagjait. A felelősség szempontjából mindegy, hogy a hatások olyan egyéneket érnek, akik a mi közösségünkkel vagy közös körünkkel ellentétben, küzdelemben állnak vagy sem. A felelősség ennek megfelelően nem hogy tagadná mások másfajta moralitását - mint azt természete szerint az erkölcs teszi -, hanem éppen ellenkezőleg, azok elismerését követeli meg. Az erkölcsök tagadásrendjét tehát alapjaiban támadja meg. Viszonylagossá tesz minden moralitást annak egyetemességigényével együtt: legelsőként a magunk erkölcsét és annak általános igényét teszi azzá. Ezen az alapon lehet a moralitástól az alanyiségünk tisztább állításához és a személyiség teljesebb kibontakozásához eljutni. A felelősség mások alanyiségének elismerését jelentve követeli, hogy tiszteletben tartsuk ellenfelünket is minden konfliktusban és ellentétben. Ilyen viszonylagossá tétel természetesen hat ki mindentörekvésre és cselekedetre, minden érdekre és gondolkodásmódra. Így a felelősség a viszonylagosság által a mi törekvéseink, saját érdekeink, és igazságaink korlátozására készlet. Vagyis önkorlátozásra.

... Az erkölcs, mint emberek közötti magatartásrendszer - mint ennek valósága és követelménye -, látszólag egynemű a jog (és ez által a törvények) világával. Mindkettő általános követelményeket állít az egyén elé, és cselekedeteit e szerint értékeli kívánatosnak vagy elítélendőnek. Mindkettő célja: a tevékenységek rendezése és egységesítése. A morál is, a törvény is kényszer által hatékony. De ebben van a legfontosabb különbség is: az erkölcsiség elsősorban közös - tehát kölcsönös - nyomással belsővé tett norma által létezik. A törvény kényszere viszont külsődleges: elrettentés büntetés által. Az előbbieknek az egyetértés, az utóbbinak az erőszak az alapja. Az egyik mögött „közösség”, a másik mögött hatalom áll. A kettő viszonya is elsősorban ezen a különbségen épül fel: az ellentétekben, az összefonódásokban egyaránt. A jogvilág kényszere ugyanis az erkölcsiségnek szilárdító- és biztosítóerőt ad. Továbbá: a jog védi az ellentétes moralitásokat, mert gátolja a közöttük lévő konfliktusok kiéleződését. Így segíti a különféle erkölcsiségek összeegyeztetését, és ezáltal társadalmiasulásuk eszköze lesz - a társadalmi egyensúly szolgálatában. Az erkölcs viszont a jog igazolása és fenntartó ereje. Semmilyen jog és egyetlen törvény sem hatékony, ha nem támasztja alá a moralitást. Ha minden ember, vagy akár csak többségük - moralitása alapján - nem fogadja el a jog szabályait, ha a törvény a morális normákkal nincs olyan összhangban, hogy mindenki (vagy a többség) másokkal szemben követelményként állíthassa, és saját magára érvényesnek ismerje el (implicit vagy explicit módon), ha az emberek nem tekintik értéknek a szabályt, akkor a hatalom nem tudhatja megakadályozni azokat a cselekedeteket, amelyek megsértik a törvényt. Vagyis a törvény formális elfogadása gyakorlati megszüntetésben valósul meg: a törvény általános kijátszása által. Az erkölcs elsőbbsége a törvénnyel így nem (vagy nemcsak) elvi, hanem gyakorlati tény.

Ez az elsőbbség azt jelenti, hogy az a törvény, amely ellentétben áll az erkölcs alapelveivel, amely ezeknek az alapelveknek a megsértését követeli, igazolatlan és igazolhatatlan marad. Ilyen helyzetben csak a törvény elleni cselekvés lehet „jogos”, mert az erkölcsiség akkor nemcsak a törvény be nem tartását követeli meg, hanem az ellene való küzdelmet is. Ez pedig egybevág a felelősség elvével, hiszen az ember csak így tudja elkerülni, hogy felelőssé váljék a moralitással ellenkező törvény végrehajtásáért.

Az erkölcs és a jog közötti egyensúly viszont biztosítja mindkettő hatékonyságát éppúgy, ahogy az egyensúly felbomlása (vagy hiánya) mindkettő degradálásához vezet. Az egyensúly pedig akkor teljes, ha vannak olyan módok, amelyekben a két szféra között felbukkanó ellentétek megoldódhatnak. Ilyenek akkor léteznek, ha van, ami a moralitás elsőbbségének érvényesülését formálisan is biztosítani tudja. Ennek feltétele, hogy mind a jog, mind pedig a moralitás - legalább elvi - lehetőséget teremtsen a törvény megsértésének (valamilyen) elfogadásához. Ha az erkölcshez tartozik a törvénytisztelő normája, a jogrendben benne kell legyen az erkölcs tisztelőben tartásának lehetősége. Különben nincs kölcsönösség köztük, és nincs egyensúly sem - legalábbis ebben az összefüggésben.

... Ahogy az ember élete alakul, ahogy közös viszonyai formálódnak, bármilyenek is a tettek következményei, azok természetesen lesznek, mert természetét alkotják - legalább közös módon. Idomulva idomítja őket az ember, és idomítva őket idomul maga is. Könnyebb az önmagunkról vallott illúziók bomlását újabb illúziókkal foldozni és tetézni, mintsem a felelősségnek tudatára ébredni. Egyedül az életkörülményeink alakulásával vagyunk másként.

Az ember inkább mindent megtesz, hogy ne kelljen felelősség szerint élnie és cselekednie. Oly nagyra tartja magát, hogy senki másra nem gondol. És senki sem kényszerítheti felelősségére: abból legfeljebb erkölcs - és ekként a felelősség megvalósításának szubsztitúma lenne. Csak ha az emberi világon „kívülről” éri a kényszer, akkor más a helyzet, akkor ébred felelősségére. A felelősség igénye éppen ennek következtében jelent meg oly erőteljesen az utolsó száz évben. És ezért jelent meg szinte tömegigényként is.

... Az élés öröme az élés mindenkori pillanatának örömet, a pillanatokban megvalósuló élvezetet, a mulandó „történetek” élvezetét jelenti. Örömet lelni abban, amit az ember tesz, örömet lelni abban, ami a cselekvés eredményeképpen létrejön vagy történik az élet folyamataiban, ez kétségtelenül a legelemibb emberi valóság. És olyan valóság, amely a tettek „végső” értelme is lehet. De ha nem is az, akkor is közvetlen és állandó értelme a cselekvéseknek. És ez az alany közvetlen megvalósulása, sőt ez a legközvetlenebb. Erre épülnek rá a bonyolultabb, összetettebb, az elvont és általános értelmek is: egészen a legelvontabb szellemi formákig. Valamilyen módon ezek vissza is utalnak vagy legalább utalhatnak erre a legegyszerűbbre.

Az ember alany volta nem elszigetelt, nem önmagában létezik, hanem közvetlenül is tartalmazza a más emberekkel való viszonyt. A közös lét az egyén alany voltaához is hozzátartozik: az alany volt legegyszerűbb valóságához tartoznak a másokhoz való viszonyok. És így kap formát az alany közös kiterjedése. A közös viszonyokban kétségkívül a szolidaritás magatartása talán a legközvetlenebb és legtermészetesebb. Úgy, ahogy az spontán együttérzésből jön létre. Tulajdonképpen ebből épülnek fel, e szerint jönnek létre az összetettebb közösségei és még összetettebb társadalmi magatartások - ebből szerveződik és rendeződik a megfelelő közös cselekvésrendek java. A szolidaritás személyes érzése mindig közvetlen ugyan, de ebben a közvetlenségben is van közvetettség. Benne van az alapjában, benne van a létrejöttében is. A szolidaritás ugyanis mindig valami ellenében alakul ki. Valakit baj ért vagy fenyeget: ez az alapja és kiindulása a vele való rokonságérzés felbukkanásának, valamint a szolidaritásnak mint magatartásnak. Ez utóbbira épülnek aztán azok a tettek, amelyek szerint már összetettebb alanyi viszonyok is kialakulhatnak. A szolidaritásban a baj tagadása közvetít és köt össze két (vagy több) egyént. Az egyén önmagához való cselekvésbeli alanyi viszonya tehát ekkor egy, a másikkal fűző és e másik által közvetített viszony szerint bontakozik ki. Ebben a közvetettségben a baj általi közvetítés a döntő. Tehát egy másik emberre vonatkozó - és együttérzésben megvalósuló - állítás egy kifelé (a bajra) irányuló tagadásra épül. Ennek felel meg az, hogy a szolidaritás egyben a legalapvetőbb erkölcsi magatartás.

Van azonban az alanyi kapcsolatnak olyan formája is, amelyben még ilyen közvetítődés sincsen. Ez az öröm megosztásában és a közös örömben valósul meg, illetve abban él. Leginkább akkor, amikor az élet egyszerű örömeit megosztjuk, azaz közössé tesszük valakivel - meg akkor, amikor ilyen örömök eleve mással közösen bontakozhatnak ki, és akkor is, amikor az öröm az örömért magáért, az öröm az örömben válik közössé. Mint amikor annak örülök, hogy valaki, akihez közöm van örömét leli valamiben. Valamiben, aminek örömet elfogadom, mert azt én is örömnnek érezhetem. Mint amikor együtt teszünk valamit, amiben mindketten örömünket leljük. És leginkább, amikor az öröm kedvéért teszünk valamit együtt.

A felelősségviszony legelemibb tartalma tulajdonképpen - valamilyen módon - ebben áll. Úgy, ahogy az ember saját életének örömeit felelősen csak úgy valósíthatja meg, ha ezzel nem sérti mások ugyanilyen törekvéseit, nem akadályoz másokat ugyanilyen értelmű cselekvéseikben. Erre épül rá az, amit az ember életének fenntartása és az életének örömei érdekében tesz és tehet. Amibe az is beletartozik, ahogy az életet elképzeljük, vagyis ahogy az életet mint egészet élni érdemessé, vagyis örömök sorává akarjuk és igyekszünk tenni. Ilyen módon az élet, mint alapérték van a felelősségben jelen. A megvalósításban pedig azzal van jelen, ahogy az életet értéknek tartom önmagam számára.

Így a felelősség vállalása azt jelenti, hogy minden emberi cselekedet mércéjéül azt az egyszerű emberi valóságot tesszük meg hogy a cselekvés örömet fakaszt-e vagy sem.

UTÓSZÓ az illendőséghez

A modern illemtankönyvek legtöbbszörre jellemző, hogy humoros modorban íródtak, vagy legalábbis, humoros ábrákkal szokták őket illusztrálni. A szerzők ezáltal mintegy elhatárolódnak a tárgyuktól, mintha azt akarnák burkoltan tudomására hozni az olvasónak, hogy fontos dolog ugyan az illendőség, de azért olyan nagyon komolyan nem kell felfogni, legkevésbé sem volna érdemes unatkozni miatta, ámbátor, noha, mindamellett a művelt olvasónak illene megszívlelnie a nagy Tolsztoj mondását, hogy az igazság érdekében akár az unalmat is vállalni: kötelesség! Mindenekelőtt az úgynevezett művelt ember kötelessége. (?)

Hol tör felszínre az illendőség tájain a humor forrása, micsoda mélyrétegekből? Vagy nem is olyan mélyről fakad az etikett nevetségessége? És akkor talán ez nem is jóízű, vagy nem is tiszta humor?

A világ szüntelenül változik, alakul, de nem minden alkotórésze egyenlő ütemben. Hal barát, hal számár, változik az apátúrság; egy régi mélabús mondás már mulattatni is akar azzal, hogy a mulandóság által milyen nevetséges kapcsolatok vagy legalábbis „egymásmellé kerülések” jönnek létre. Valóban, legnagyobb tréfamester a múlékonyosság.

Például, az újkori, vagyis a „legújabbkori” illemtan legfontosabb fejezetei az az étkezés szabályaival foglalkoznak; akár az udvari, akár a polgári illemszabályok gyűjteményeit vizsgáljuk, ez áll a központjukban. A középkorban ez bizony nem így volt, de még a reneszánsz vagy a barokk korszakban sem. Talán azoknak az időknek nem voltak szigorú fogalmai az illendőségről? Dehogynem, sőt kétszerte, vagy hétszer hétszerte is szigorúbbak voltak, kegyelmet nem ismerőek, irgalmatlanok. Ám nem sokat törődtek az étkezéssel magával, azonkívül, hogy az egyház a falánkságot a főbűnök közé sorolta. Annál fontosabbak voltak a megjelenésre, a testtartásra vonatkozó szabályok. A középkorban nem azért gyártottak kényelmetlen ülőalkalmatosságokat, mert nem tudtak volna kényelmesebbeket csinálni, hanem mert az ő szemükben a henye elnyúlás, a kötetlen, laza mozdulat illetlenségnek, sőt, szemérmelenségnek számított. Egy középkori embert nagyobb undor fogta el attól a látványtól, ahogyan manapság a „jobb emberek” kagylófotelekben terpeszkednek, fetrengenek, nyúláskoznak, mint ahogy egy mai eltehenkedő hölgyet háborítana fel egy középkori lovag csámcsogása, szürcsölése, vagy az a mód, ahogy a lerágott csontocskákat szanaszét köpdösi.

Az illemszabályhoz való „görcsös” ragaszkodás akkor válik humorossá, vagy éppenséggel nevetségessé, amikor a valóság megváltozott elemei szembeszökővé teszik célszerűtlenségüket. Azonban éppen ennél a mozzanatnál kell jól megfogózkodni! Az emberek nagy része sokszor mond túl könnyelműen ítéletet arról, hogy mi célszerű és mi haszontalan. E nagy kijelentések olykor csak meggondolatlanságból, máskor elbizakodottságból fakadnak, de tragikus félreértésekhez, sőt valóságos bűncselekményekhez is vezethetnek!

Az elbizakodott, önhitt, felületes ember, aki eszét nem szokta használni, hajlamos arra, hogy nagyhangú méltatlankodással vonja kétségbe mindazoknak a szabályoknak az értelmét, amelyeknek eredetéről és hasznáról fogalma sincs; és főleg azért nincs fogalma, mert nem hajlandó elfogadni, hogy mások valaha esetleg okosabbak vagy bölcsőbbek lehettek, mint ő most.

Elegendő példaként felhozni a katonáéletnek, a katonáskodásnak, sőt ezen belül a hadviselésnek azokat az „illemszabályait”, amelyek egy kulturált világban törvényekké erősödnek, de amelyeket viszont minden „intellektuális”, nyegle, nyafka alak szüntelenül kipécézhetőnek

tart, és mint az emberi ostobaság jelképeit szokott meglobogtatni. Például, az előírásos öltözék, a katonás viselkedés mindig, mint a militarista idiotizmus elviselhetetlen értelmetlensége került kigúnyolásra. Holott a történelem napjainkban is szállítja sajnálatos és szörnyűséges ellenbizonyítékait e nyafogásokkal szemben: nem az egyenruha, hanem a kapzsiság gyilkol.

A régi katonai szabályzatokkal ellentétben, manapság, például, nem veszik szigorúan a legtöbb hadseregben a sapka-, fejfedő- és derékszíj- egyáltalán, a szolgálati jelvények - viselését, amikor az előírásos volna. Ha egy katona régebb sapka vagy derékszíj nélkül jelenik meg szolgálatban, az ugyanolyan súlyos fegyelemsértésnek számított volna, mintha elhagyja fegyverét. Vaskalaposság volt ez a szigor? Manapság nap mint nap látható, hogy bizonyos alakulatok - például határőrök vagy az úgynevezett különítményesek (kommandósok, ahogy a magyarul gyengén beszélők szokták emlegetni) - szolgálat közben is sapka nélkül, sőt olykor derékszíj nélkül végzik feladataikat. „És nem omlik össze a világ.” Ám, vajon, valóban semmi sem omlik össze?

Miért is omolhatna? - kérdezik az okosak, vagy a finomak. Azért, mert a nemzetközileg elfogadott hadijog szigorú különbséget tett a törvényesen harcoló katona és az orvlövész között. A magát megadó vagy sebesülten harcképtelenné vált katona fogságban a törvényesség védelme alatt állt. Az orvlövészt pedig egyszerűen bűnözőnek tekintették, akit rövid úton fel lehetett koncolni.

A hadijog előírja, hogy a különbség katona és orvlövész között látható kell hogy legyen. Ezért törvényesen harcoló katonának csak az tekintendő, aki megkülönböztető jelvényeit és fegyvereit nyíltan viseli. Ha sapka nélkül jelenek meg a harc övezetében, azt a téves benyomást kelthetem, hogy nem is vagyok katona, vagy hogy az ellenfélhez tartozom, tehát „orvul” járok el. Másrészt hamis beidegzést alakítok ki az ellenfél katonájában, aki, miután rossz tapasztalatokra tett szert, mindenkire, aki a környezetében felbukkan, tüzelni fog, akár katona az illető, akár nem.

Régebben „bandaharcosnak” (banditának) nevezték az előírásosságot be nem tartó harcost, aztán orvlövésznek, franktirőrnek, majd partizánnak; manapság pedig terroristának. Az a hadvezetőség azonban, amely terroristák módjára öltözteti és veti be katonáit - azaz abszolút mindent alárendel az álcázás és a „kényelmes célszerűség” elvének, az a törvényteleniséget terjeszti, és ez a fajta célszerűség végül visszafelé sül el. A törvényteleniséget pedig leginkább a polgári lakosság sínyli meg, mert így jön létre a barbárság eskalációja, Eleget láttuk ezt a második világháborúban, de mintha hiába láttuk volna: még visszataszítóbban tűnik szembe a jugoszláv és csecsen háborúban!

A XVII. és XIX. század „oprettöltözékes” hadseregei okozták viszonylag a legkevesebb szenvedést a polgári lakosságnak harci tevékenységeik során. Ez történeti tény. És éppen ebben a korban bontakozott ki leginkább az a fajta sokat gúnyolt „katonásdi”, amely nemcsak „rögeszmés” belső szabályokat, hanem még a „civil” világgal való érintkezés eseteire is külön koreográfiát dolgozott ki a hadfiak számára.

Az általános tapasztalat ez: ahol tisztelték a hadviselés törvényeit, ott tisztelték a „civil” törvényességet is. A törvényesség szelleme és fogalma egy és oszthatatlan.

A törvényesség és az illendőség egymásból fakad. Tanulságos volna ezt a lovagiasság fogalmának alapos elemzésével bizonyítani, ez azonban nem férne el egy kis utószó keretébe. Elemzés helyett csak egy-két, gyakran, de nem elégszer idézett példa:

Az 1848-1849-es szabadságharc alatt történt, hogy egy erdélyi honvédalakulat zsákmányul ejtette az osztrákok hadipénztárát. Bem tábornok azonban visszaküldte nekik, mondván, hogy az osztrák tisztek is többnyire családos emberek és szükségük van arra a kis fizetésre... Egy mai parancsnok legfennebb levélbombát küldött volna nekik! S apropó, levél: híres levél-felbontási anekdota, hogy e század elején az amerikai hírszerző szolgálat frissen kinevezett főnöke még így nyilatkozott: egy úriember nem bontja fel egy másik úriember leveleit! Az azóta megtett út e téren - valóban méltó a huszadik század fejlődési tempójához!

Feleslegesen gúnyolódik tehát világos századunk a régi katonaság cirádás firliflancaival és etikettjével - a terrorizmust, a terrorista hadviselést s ennek összes ismeretes módozatait nem a diszelgésekhez és szabályzathoz eszelősen ragaszkodó törzstisztek találták ki laktanyáikban, hanem „elfogulatlan”, gátlástalan civilek - irodáikban? Nem pödrött bajszú, lampaszos, aranygalléros tábornokok találták ki a harci gázt, a tömegpusztító fegyvereket, hanem szemüveges, tojásfejű intellektüellek, akárcsak a megsemmisítő táborokat!

Amíg hitt abban a világ, hogy a formaságoknak van értéke, addig volt is! És volt hatalma is!

Itt van például a derékszíz mítosza... hogy például a foglyul ejtett ellenséges tiszt derékszíját nem veheti el csak magasabb, vagy azonos rangú tiszt; eszünkbe jutnak róluk az eszkimók. Azok ugyanis jégkunyhóikban, különböző okokból, többnyire kénytelenek meztelenül tartózkodni. Ám jelzendő, hogy ez a meztelenség „nem olyan”, egy piros fonalat viselnek övként derekukon. Ha azonban valaki, aki „nem illetékes”, vagy nem veszi figyelembe a helyzetet, le akarná szedni meztelen testükről a piros fonalat, éppen olyan megbotránkozva állnának ellen, mint az a díszegyenruhás tábornok, akit katonai parádén meztelenre akarnának csupasztatni.

A gondolkodáshoz nem szokott, gátlástalan fajankók szeme csak nevetséges, könnyen elszakítható piros fonalat lát az illendőségben és igyekszik, ahányszor teheti, vigyorogva elszakítani. Pedig kultúráról csak ott beszélhetni, ahol egy vékony selyemszál ugyanolyan biztonságot nyújthat, egy acélpáncél, egy eszme, egy elv, egy törvény számára!

Még egy utolsó visszatekintés a mára már sajnos levitézlett (levitézeltetett) vitézéltre...

A sokat gúnyolt egyenruha nemcsak a testületi önbizalmat és összetartozást volt hivatva erősíteni; az ember öltözködésének ugyanis van egy külön jelrendszere, kommunikációs rendeltetése, amely kapcsolódik a színek és díszítmények önmagában is működő közléseihez, felhívásaihoz, vagy utasításaihoz, de amint a derékszíz vagy az eszkimó „szeméremöv” esete jelzi, a szellemi-erkölcsi eszméket is képviseltek, még ha sokszor a fetisizálás módszerével is.

Beszédes szín volt például a hadseregeknél nemcsak a vörös: a bátorság, a harci láz, a fenyegetés és a személyek fölött (vagy egyénen túli) hatalom színe, hanem az volt a fekete is. A fehérrel, a békevág, megadás, kapituláció színével szemben: a fekete a végsőig vitt elszántság jelzése volt. Ha egy alakulat védekezés vagy támadás közben kitűzte a fekete zászlót, ezzel tudomására hozta az ellenségnek, hogy kegyelmet nem fog kérni, de nem is fog adni; tehát foglyokat sem ejt, az ő részére csak győzelem vagy halál, az ellenség részére csak halál vagy menekülés lehetséges.

Ugyanígyen közlést hordozott bizonyos elit alakulatok fekete egyenruhája, vagy halálfejes jelvénye (de nemcsak elitalakulatok, hanem a kalózok, tengeri rablók is ezzel félemlítették meg „ügyfeleiket”). Azt lehetne mondani: ez legalább tiszta beszéd volt. Csakhogy a törvényen - a hadijogon - kívülre helyezkedés az „ügyismindenmindegy” hangulatában az ilyen alakulatok tagjait semmi sem tartóztatta meg a gátlástalan törvénytelenégektől, hanem félretolva a felelősségtudatot, serkentette ezeknek elkövetését. Éppen emiatt „konzervatív”

*katonaember nem szerette e fekete jelzéseket: emiatt nem ismerik el a Waffen SS hadi dicsősé-
gét. És emiatt is kétes erkölcsileg ma a „kommandósokat” SS-feketébe öltöztetni.*

*Miért e sok párhuzam a katonai alakulatok és az illetan között? Mert sok bennük a
lényegileg közös elem. Többek között az, hogy törvény és illemszabály átjátszik egymásba. Az
illemszabály olyan jelenségekre, olyan alakiságra vonatkozik, amelyeket tulajdonképpen
„nem is illik” törvény útján meghatározni, ám illik ugyanúgy megtartani; s különösen közös
vonás mindkettőben, hogy a szabadság vagy a lázadozás szelleme ugyanúgy egyformán
támadta és támadja őket, abból a hiedelemből kiindulva, hogy mindaz, amit régente az
emberiség az élet formái szabályozása végett elhatározott, azt csakis korlátoltság,
kockafejűség, fantáziátlanúság és taplósívűség következtében tette.*

*Ennek a naiv és felületes történelemfelfogásnak a következtében végzetesen hamis látszatok és
erkölcsi ál-értékrendszerek sarjadtak, sőt burjánzottak ki. A közszemérem ellen szított
lázas példaként úgy tűnik, hogy bátor dolog, mivel azonosnak látszik a hatalom elleni
lázasával, vagy legalábbis tiltakozással. És ennélfogva aki szóhasználatban, gesztusokban,
viselkedésben áthágja az előzőleg még érvényben volt normákat, mindjárt „haladó szelle-
műnek”, felvilágosultnak, modern típusnak vélhette saját magát, s jellemző módon ez egy-
formán így volt a szabad, polgári Nyugaton, és a kommunista, terror-rendszerű Keleten is.*

*A legnagyobb félreértés és félresiklás azonban akkor következett be az illetan történetében,
amikor a tabuk, dogmák, tilalmak ellen vívott harc közben a tapintat, a diszkréció és a jó ízlés
is legyőzendő, felszámolandó ócskaságok, korlátoltságok jegyzékére került!*

*Sokan az illetan általános esztelenségének illusztrálására olyan példákat szoktak a társa-
dalom orra alá tördelni, hogy a régi mongolok, amíg halállal büntették azt, aki a más
sátorának küszöbét „lábbal illette”, vagyis rálépett, addig gátlástalanul, tartózkodás nélkül
végezték anyagcseréjük szükségleteit, teljes nyilvánosság mellett. E gúnyolódóknak eszükbe
sem jut, hogy egy másik kor, egy más kultúra ugyanilyen nevetségesnek és undorítóknak
láthatja a mai ember szabados viselkedését a szüntelenül nyilvánosság elé tált szexuali-
tásával, másrészt ugyanakkor a korlátozatlan látványba burkolt manipuláltságával.*

*Mindazok, akik az 1960-1996 között voltak fiatalok, ugyanolyan vakon tisztelik az új
öltözködési-viselkedési, szórakozási szokásokat, mint a sztyeppei nomádok a mongol császár
sátorának küszöbét. Legyen az a „mai fiatal” akár ötvenéves is, egyetemi hallgató, polgár-
mester, kisiskolás, kamaszlány vagy sportbajnok, a legnagyobb elképedéssel és megütközéssel
fogadná, ha valaki azzal próbálná meglepni, hogy például „nem lehet” utcán csókolózni, nem
lehet bárhol megjeleni farmerben, edzőruhában vagy rágógumit majszolva, s közben a más
arcába tartózkodás nélkül bámulni. Ez a konformizmus legravaszabb formája, mert a
tömegdivatnak, az üzleti manipuláltságnak, vagyis az új közszellemnek behódoló személy azt
hiszi, hogy ő eredeti, egyénieskedő, bátor, „lázas és ellenálló”.*

*Azt kérdezhetné az olvasó, ha valóban ennyire viszonylagos és ellenmondásos minden az
etikett, a viselkedési szabályok területén, nem felesleges dolog egyáltalán illetannal foglal-
kozni?*

*Azonban viszonylagosság ide, ellenmondásosság oda, mégis csak létezik az illendőségnek egy-
két örökérvényű, egyetemes szempontja, alapelve.*

A legeslegfontosabb: MINDENT A MAGA HELYÉN ÉS MINDENT A MAGA IDEJÉBEN!

*Vajon, nem jöhetne rá bárki magától, hogy mikor minek van itt ideje és mikor minek van ott a
helye?*

Elvben minden normális ember ennek a megítélésére alkalmas. A gyakorlatban viszont mindenki előfordul egy elég kellemetlen jelenség (kellemetlennek előbb mások találják, később, visszaemlékezve, maga az elkövető) az, hogy az ember nem veszi mindig észre magát. Nem kapcsol, vagy - megfélemedezik magáról. Ez ellen csak gyakorlás, beidegzés, rendszeres önellenőrzés nyújt biztosítékot. Többek közt erre való az illemtanok figyelmeztetései. Renge- teg az olyan szabály, amit a legtöbb ember egyszerűen elfelejt, ami nem jut eszébe, noha egyetért vele, vagy egyetértene, ha tudná. Ezért nem árt időről időre felfrissíteni az ismere- teket.

A másik „egyetemes érvényű” kiindulópont nem is elv, hanem gyakorlati készség, és így szól: PARANCSOLNI TUDNI KÉZNEK, SZÁJNAK!

Minden viselkedés kútfeje! Nemcsak arról van szó, hogy másoknak nagyon kellemetlen lehet az örökös matatás és gesztikuláció, a szüntelen kotyogás és okvetetlenkedés, hanem arról is, hogy a töméntelen kellemetlenségtől csak így óvhatja meg az ember saját magát.

Az illemtanok általában úgy érvelnek, hogy „tekintettel kell lennie az embernek másokra” és talán éppen ez a másokra való szüntelen hivatkozás nem teszi őket vonzóvá; jó ezért azt is tudatosítani, hogy az illem - mindenekelőtt az illemszabály betartójának számára - „védő- öltözet” és biztonsági felszerelés!

Emiatt szintén felharsannak vádak: lám csak, az illem mögött az önzés búvik meg! Erre az etikettek szerzői így felelnek: itt az önzés legalább megbúvik! Azonban a gátlástalan tolakodásban, a rablógyilkosságban és a nemi erőszakban rejtőzködés nélkül tör felszínre! Melyik jobb?

Az utóbbi kétszáz-másfélszáz év szatirikus irodalmának - de igen sokszor az egész iroda- lomnak - talán leggyakoribb, mindenestre legkedvencebb témája a polgári képmutatás leleplezése. Különösen a színműirodalomban, manapság a tévé-játékokban. Sok-sok tucat epizódból álló detektív filmekben mindig az a gyilkos, aki nagyon pedánsan ragaszkodik az illemszabályokhoz és a formaságokhoz. Azonban Camus francia író híres művének a minden formaság iránt tökéletesen közönyös hőse felteszi a leleplezésekre a koronát, már megfor- dítva: a minden formalitástól és minden képmutató finnyáskodástól megszabadult személyiség azonnal gyilkol is, ha az egy pillanatnyi kényelmet vagy előnyt hoz számára. Szembefordulva a képmutatást ostromozó közhelyekkel, Camus az első, aki a modern világban ki meri mondani: aki képes ünnepnapon letakarítatlan-terítetlen asztalon mosatlan edényből ebédelni, az képes - ölni is!

Ha valaki nagyon ragaszkodik a ma szokványos álvagány nyelvezethez, annak számára így foglalható össze az illendőség lényege: inkább legyen valaki képmutató kaméleon, mint érzéketlen vaddisznó! Inkább álszent mosollyal leplezze valaki irántunk érzett lebecsülését, minthogy elfogódottság nélkül harákoljon szemünkbe. És ha már nem képes az ember elviselni másnak a tettetését, akkor ha elvégezte vele az ügyeit, szó nélkül, néma búcsúintéssel hagyja ott, hasba rúgás nélkül.

Az udvariasság nincs szükségképpen ellentétben az őszinteséggel. Ehhez azonban be kell látni, az őszinteség nem szórakoztató módszer a mások bosszantására, hanem nyílt vállalása az igazságnak. Természetesen, nem mindig, de gyakran az igazság is udvariassan érvényesíthető; amikor valóban fontos igazságok kimondásáról van szó, akkor, általános megfigyelés szerint: nem a szájasok és nem a hangoskodók szoktak legbátrabbak és legkitartóbbak lenni!

Az etikett gyakorlati értékében mindig kételkedő olvasó meggyőzésére, megfőzésére, a manapság annyira divatos keleti eredetű harci sportokat juttatom eszébe, a karatét, a cselgáncsot s a többi: mennyi az udvarias, sőt finomkodó szertartás e kétségtelenül legfélelmetesebb és leghatásosabb küzdőjátékok művelőinek körében!

Különben is: adott esetben valakit fájdalmasabban szájon lehet vágni egy udvarias gesztussal, mint boxerrel; és még bár büntetni sem lehet érte! Mennyivel kínosabban érinti az embert, ha ahelyett, hogy lehülyézik, halkan így szólnak hozzá: Sajnos, Ön szellemi fogyatékos! Semmi képpen sem tekintendő képmutatásnak, ha az ember nem üvölti főnöke (esetleg beosztottja) szemébe, hogy gyáva disznó, hanem tapintatosan odasuttogja neki: „tartok tőle, hogy Ön túl félénk és nem érvényesíti következetesen az elvszerűség követelményét!” Ez is éppen olyan rosszul fog esni neki, mint a „gyáva disznó”, ugyanakkor be sem perelheti becsületsértésért, csak úgy egyszerűen, hanem arra kényszeríti, hogy fáradságos fúráshoz folyamodjék.

Azt viszont látszólag joggal vetheti szemére az olvasó az illemtankönyv-íróknak, hogy csak a hagyományos helyzeteket tárgyalják, nem szólnak viszont azokról a jellegzetesen mai alkalmakról, amelyek terén a legtöbb durvaságot megengedik maguknak a halandók, mindjárt a családi kapcsolatok és a munkahelyi érintkezés után.

Ezek: gépkocsi közlekedés, sporteseménynél néző gyanánt szereplés, interetnikus érintkezések, vallásos jelenségekhez viszonyulás, és nemi felvilágosultság, azaz szex-cirkusz.

Viszonylag rövid tanulmányozása a kérdéseknek meggyőzhet bárkit arról, hogy e felsorolt kategóriák esetében az illemtan úgyis teljesen eredménytelenül foglalkozna az elkövetők lelki- és ízlésvilágával.

Vajon az a sofőr, aki jobbról előz, ráadásul jelzett gyalogos átjárón előz jobbról, lefröccsenti a járdaszélen haladókat jeges iszappal, vadul rátükröl a félénket araszoló anyókára, vagy „szedd a lábad mami” kiáltással serkenti élénkségre, aki villás útágazásnál nem jelez, aki minden kis hézagba igyekszik befurakodni, aki úgy parkol a gyalogjárón, hogy a falra kenődve sem lehet kocsija mellett átevíckélni, aki vidáman hajigálja ki gépkocsija ablakán a zsíros papírt, kiürült palackot, csikket, vagy óvszert - nos, feltételezhető az ilyenről, hogy hiányos illemtankönyvek olvasása miatt jutott ide? Elképzelhető-e róluk, hogy fellapoznak minden megjelenő új illemtankönyvet, aztán sóhajtván vágják falhoz: ez sem a számomra íródott? Vajon nem az volna az egyetlen módszer megnevelésükre, hogy egy mély pocsollyakkal ékes átkelőhelyhez kössék ki őket, egy forgalmas útvonalon, néhány napra? Vagy hátukra félszekérnyi rőzsét kötözve, egész nap ide-oda kellene szaladgálniuk egy autópályán?

Avagy azok, akik a sportpályákon üvöltözve sértegetőznek, vajon ők, éppen ők ne hallottak volna soha a sportszerűségről? Valószínűtlen! Nem is ott kezdődik azonban a baj, hogy tánciskolát sohasem végzett ipari tanulók, kistisztviselők vagy pályamunkások „teret adnak sportszerűtlen megnyilvánulásoknak”... Hányszor látni a legelőkelőbb sport, a tenisz nézőinél, hogy gúnyos tapsviharba vagy röhögésbe törnek ki, ha az ellenfél hibázik? Éppen ők nem tudnák, hogy a sportban nem a rossz, hanem a jó teljesítményt kell „elismeréssel kitüntetni”?

És mire vezetne, ha könyvtárat írnánk arról, hogy nem illik más nemzet vagy etnikum táplálkozását, jelvényeit, nyelvét kigúnyolni? Vajon azért teszik azok, akik ilyesmit művelnek, mert nem jutottak hozzá a kérdés szakirodalmához? Avagy vajon egy olyan személy, aki minden más téren tud illedelmesen viselkedni, éppen csak ilyen dolgokban bizonyulna orrszarvúnak?

Kissé bonyolultabb a vallásos jelenségekkel szemben elkövetett érzéketlenség, mert a modern kori horda-turizmus már hozzászoktatott műveltebb embereket is ahhoz, hogy érzéketlenül csörtessenek át nagy székesegyházakon, akár temetési szertartás közben is, pusztán azért, mert abban a templomban nagy művészi értékek láthatók? (Tanúja voltam egyszer annak, hogy egy

mohamedán templom udvarán amerikai turisták arra noszogattak egy dervist, hogy „imádkozzék egy kicsit” vagy egyáltalán csináljon valamit azért, hogy közben fényképezhessék. Nem tudok keleti nyelveket és nem ismerem a keleti papok lelkitartalmait, de mozdulataiból rájöttem, mit ajánlott a turistáknak: mit is csináljanak a fényképezőgépeikkel?

Avagy pusztán illemtan fejezetek beiktatásával le lehetne szoktatni arról színházi rendezőket, hogy ne végeztessenek félreérthetetlenül a szexuális önkielégítésre és az ürítésre utaló mozdulatokat a színészekkel? Hogy az árnyékszék hangzási és látványrégióit ne odahaza élvezzék ők maguk szűk körben, hanem a közkölséggel működtetett színpadokon?

Ők - menthetetlenek! Nem számukra íródnak az ilyen könyvecskék. Az ő érdekükben az illemtanocskák igazhitű olvasói csak egyet tehetnek: tapintatosan kivonulnak az előcsarnokba, közben halkán felszólnak a színpadra: tessék majd csengetni, ha elkészültek!

Minél udvariasabban hátat fordítani, és nem durva pamfleteket írni - nehéz, de megoldható. (?)

Vagyis, nemcsak illemtanok, hanem a filozófiák, szociológiák, metalélektanok és magas esztétikák is csak egyetlen vezérely betartását sugallják: Mindent a maga helyén és idejében!

Nincs főbb bölcsesség. Csak ezt kell tanulni és tanítani.

Szőcs István